Przegląd Najnowszych Prawodawstw Słowian

w kilku odrębnych artykułach
przedstawiony
przez
Wacława Aleksandra Maciejowskiego

Artykuł drugi zawiera:

Poglad na prawo publiczne, dziś w cesarstwie rossyjskiem ~~dziś~~ obowiązujące
dany ze stanowiska historycznego.

---

osnownyje, gosudarstwiennyje zakony i
swod gosudarstwiennych uprawleni

1874 r.

Przedmowa

W przeglądzie historyczno-krytycznym prawa cywilnego, dziś w cesarstwie rossyjskiem obowiązującego (1) skończonym przegląd na tak zwane Digesta ruskie, przyrzekłem: że jeżeli Bóg zdrowia użyczy a będą środki po temu, wobec podobny przegląd publicznego prawa, i głównych jego dalszych reszty Słowian wykażę.

Gdy z łaski Wszechmocnego znalazłem się w stanie spełnić przedsięwzięty zamiar, spełniam go tym chętniej gdy przez to mogę się wywiązać z danego słowa, które tak temu przeszło dziesięciu latem dałem tym wielkim mężom, jakich w cywilizacyjnym zawodzie wydała Rossya w tym i ubiegłym stuleciu. Mężami tymi są prawnicy znakomitych zdolności w Drugim oddziale prawa Jego Cesarsko-Królewskiej kancelaryi Jego Cesarsko-Królewskiej mości urzędujących, wy-

[w nim

(1) Wyszedł ten Przegląd w Warszawie r. 1871. Objętość str. 38-9.

Kamli wielkiej

(Dzieło, na którego osnowę skła-dały się wielkie.

Rozumiem przez owych mężów ś. p. Hrabiego Speranskiego, z którym się na lat kilka przed końcem jego zgonu (1839) z Hrabiego Bludowa, z którym miałem szczęście zabrać znajomość w roku 1842 gdym przez St. Petersburg odbywał podróż do drugiej sto-licy wszystkich państw, do Mo-skwy.

w Czechach

z podnadem ludzi mam na myśli

Obudwom mężom tym przyrzekłem; że starać się będę z wyda-wnictwem Historyi prawodawstwa słowiańskiego, wypracowanej do przedstawienia światłej publiczno-ści osnowy wybranych części pra-wodawstwa rossyjskiego, za pano-wania spoczywającego w Bogu Cesarza Mikołaja i za rządu syna jego Aleksandra II. Dziś władającego

z powołaniu weźmę się natychmiast

które szczęśliwie doko-nam

w tem przedstawieniu wykazałby ducha

Rossyi państwami

który prawodawstwu ku oży-wia jako naznaczyła nie pośledne

stanowiska w ustawodawstwie ~~[illegible]~~ nie tylko słowiańskich ale i ~~[illegible]~~ innych ~~[illegible]~~ i zachodnio-europejskich ludów. Poradn. II

3

~~[illegible]~~ Jak to przedstawił Wszechmocny powierz- ~~[illegible]~~ onemu zamiarowi i (sprawił żem) mógł tyl- ~~[illegible]~~ dwa lata łowić swój zamysł ~~[illegible]~~ do. ~~[illegible]~~

Obym ~~[illegible]~~ raczył błogosławieństwo swe ~~[illegible]~~ zlać na ~~[illegible]~~ dalszą pracę chciały raz jeszcze, i ~~[illegible]~~ łaskawie dozwolić wykazać, jak prawodawstwo rosyjskie zwolna ~~[illegible]~~ rozwijające się w późnym przedtem ~~[illegible]~~ rozwinęło swej wielkości, ~~[illegible]~~ w dzień potężne, ~~[illegible]~~

mało po mału

i ~~[illegible]~~ stanowiska z przypadkiem

wymienione pełnią i w prawie w łonie ~~[illegible]~~

L i upiększało wadii się wspaniale.

27

wias wykazując przy tem z [illegible]
nch prawodawca legis do prawa
zwyczajowego i ustawowego in-
nych Słowian, nie pojawiającego
jeszcze gdy pierwsza redakcya
owego prawodawstwa na jaw
wyszła (r. 1032), jakkolwiek poja-
wiającego się w opracowaniu
lepszem (kiedy druga i trzecia
redakcya już [illegible] się uka-
zała (r. 1042. 1057).

[illegible]

Wierzę w ev mocno, że [publiczne Przedm. III.

Prawodawstwu do Swadem zakonów objęte, [może się bezpiecznie powściągnąć do postaci, ... które są niby gdzieś prawa w tomie pierwszym, a podstawy w dziewiątym zawarte. I rzeczywiście postanowienia tomie, idąc od tomu drugiego aż do ósmego, zajmują się wyłącznie spełnieniem rozkazów władz państwowych, tudzież ochroną środków władze owe w ruchu podtrzymujących, tego co urządziła gdzie i poleciła spełnić tym co są podstawy ...-go bytu państwowe

Podstawą tę składa z których ma w obowiązku nawet z obywateli kraju i mieszkańców złożony, ... dostarczać środków potrzebnych do wykonywania tego co ustawa i zarządzenie państwa postanowiła. Prawa państwowe zmierzające drogą po której chodzić ma dążność nawet dla osiągnienia tak państwowego (i własnego dobra, jak) wyłuszczane są w tomie dziewiątym i następnych aż do

Jak wybadam zajmuje się

osiemnastego. [illegible]

[illegible] do Dzieła, które daję pod sąd

świeżej publiczności.

stwo wzmoże się lepiej jeszcze w

Pogląd na początek i rozwój prawa publicznego, które w cesarstwie wszystkiem dziś obowiązuje, a przedstawione jest w dziale pierwszym ustaw tegoż cesarstwa.

W pomienionym Przeglądzie (1) zauważyłem, że jak cywilne tak i publiczne prawo wszystkie zaczątki rozwijać się podobnie co u innych Słowian wzięło i musiało wśród innych zakresach z postępem czasu. Zmiany te w owym obrębie ~~[illegible]~~ prawodawstwy obca-okoliczności, stawające w poprzek rozwojowi temu, które [być dalej dowiedziało się że] należało uwzględnić nie/koniecznie.

Jakie to były ~~owe stawające w poprzek~~ rzeczone okoliczności rozważałem się a tem w historyi prawodawstw słowiańskich i w trzech dopełnieniach do historyi tejże; były to bowiem zarazem wyszedł ~~tak więc~~ ~~dziś więcej jeżeli był zdania więcej~~ ~~okoliczności tedy po temu~~ ~~wydrukowane [illegible]~~ okoliczności nazwę ~~[illegible]~~ epokami szwedzko-normandzkiemi ruskiemi, litewskiemi, mongolskiemi, i ~~[illegible]~~ nich reformatorskiemi. Każda z ~~[illegible]~~

(1) Wyszedł w Warszawie 1872 pod napisem Przegląd najnowszych prawodawstw Słowian.

ma udarne, obszerniejszego zakresu dziejów.

Gdy nie uważam za konieczne rozwijać dziejów szczegółowo, albowiem nie piszę historyi rzeczy ślęskiego prawa, lecz przedstawiam wyłącznie publiczne, uważane prawa wedrug układów które dwa owi mężowie zebrać kazali, w przedmiocie wyjaśnienia

przeto poprzestanę na zarysie dziejów epoki pierwszej, z tej przyczyny głównie, że źródła historyczne ówczesnej nie są tak obfite jak dzisiejsze dziejopisarze opowiedzieli. Drugiej więc epoce i trzeciej, a ślewskiej i mongolskiej, napomknę ledwo.

Początek tak narodu jak i prawa ruskiego wywodząc w pozostałych wyżej pismach swoich, rzekłem: że lud

[każdej z dych

F zaniechawszy

L przedstawiły

2. 6

[illegible] lud nad morzem które
w niepamiętnych już czasach narywa
na wschodem (żadnej lud / nad wschodami Haryń i Wołga osiedziały [illegible]

Ludzie czarnem mianuje powszechnie, [illegible] napotykając pory [illegible] owo wyzwanie wy- przez, wychodziła wschodniemu prawo na dobre, które przybywając się wradzanej [illegible]

gdy zkąmtąd się ku zachodowi przywawając się dotarł do wschodu Dniepru, zjednoczył się z ludem. tejże nawadniając co sam i jego przywabania będącym [illegible] ukazawiem byli rolnikami a zarazem handlarzami.

[illegible] się. Pierwszy wcześniej od Dnieprowego zaczynał handlem zbożowym, który prowadził z Grecyą w szóstym już przed chr. wieku. Drugi [illegible] w pię- szaleńcu od [illegible] He- rodota poznany. [illegible] wtedy dopiero, kiedy dalej niż co on wy- wający mowy volnik, od prowadzenia w polu [illegible] Polanem, szczególnie zwany, osiadł częścią nad Dnieprem, częścią nad wodą. Tu schronił się on nie- [illegible] hająć zpoza Karpat przed naciskającemi go Germanami

również się rolnictwem i sprzedażą zboża zajmował. Dał się bliżej poznać

a schroniwszy się [illegible] zgodował [illegible] na- wet w ów czas gdy zamknął zlasłał a ten zwyciężył pod panowaniem Lechów i Rusinów

z postępem czasu

(Punktem ciążenia ludów rolniczych stawszy się okolice Dniepru, wyszedły stąd [illegible] osady na zachód i na północ. [illegible] Wysokie Drugą dała początek wielkiemu Nowogrodowi, w którym v. wkt. po Chr. umówiony zasiada[illegible]

Drobiazg [illegible] przejmujące ta. Początek ludu jak i przy wszystkiego wzięto [illegible] z ludem

główna zasada pu-
blicznego Rosyi prawa.
wyżej wspomnione wszakże ludy
mieszkające na przejściu z Azyi
do Europy w dzikich i bezsilnych
państewkach, zawady się łupem hord
barbarzyńskich, a
Scytami, Sweonami, Chazarami. Wyrazem swoim Gowbioy,
zwali Grecy, jak wszakże same się ludy bardzo głośnie
jak i najeżdżające hordy: jedne barom
i drugie uprawie-
niała zarząd wschodnia, wysławiana
wyrazem ruskiej greckiej na-
wyk. Przeszedł żywcem do słowiańskich narzeczy (1).

Kulnik urad, siad, zhierad

jak gminach i księgach,

(1) Wyraz ... znaczy według Mikluszycha z greckiego języka i przyszedł stale do mowy Słowian.

Γουβιος

~~nazwa. Przesiedliwszy się do Szwecyi, i zawarłszy sojusz z Waryagami, doczekali się do chwili, w której~~

i zrosłszy z ziemią nie ruszali się z miejsca; gdy przeciwnie ~~[illegible]~~ najeżdżający go wojak, ~~[illegible]~~ nie mając z roląż albo nic albo mało do czynienia, dawał się łatwo rugować ~~[illegible]~~ z miejsca / silniejszemu od siebie najeźdźcy. Losu tego doznali po części Swenonowie, którzy napadnięci od Chazarów częścią ulegli im, częścią przesiedlili się / do Szwecyi ~~[illegible]~~ w niej / nowe założyli władztwo.

O powodziadem ~~[illegible]~~ dałem w Historyi prawodawców słowiańskich jak i w Dopełnieniach jej ~~[illegible]~~ przez jakie okoliczności musi zmuszeni

dziejże. Powiedziałem dam między in-
nemi że: lud nad morzem które
[illegible] od najpamiętniejszych czasów
nazywano ruskiem, ludzie nad rze-
kami Styru i Wołga osiadły, i
stamtąd dalej na zachód ku Dnie-
prowi posuwając się trudniąc
się rolnictwem, zbywszy z handlu
ukazowego z Grecyą w szczęsnym
już przed Chr. wieku prowadzo-
nego. Powiedziałem też, że oba ludy mieszkające
[illegible] na przyjściu z Azyi do
[illegible] stawały w drobnych i bezsilnych państewkach
Europy [illegible] stawały
się [illegible] łupem [illegible] hord barba-
rzyńskich, które z przed ich zy-
jest [illegible] panowały im
[illegible] okrutnie, a szczęśliwie Scy-
towie, Swenowie, Chazarowie. Wyrazem swojskim gaudias (1) zwali Gre-
cy wszystkie te ludy słowianie,
opromieniała je [illegible] wiem zorza wschod-
nia.

(1) Wyraża to co ru-
sawy, rumianoczar-
niawy.

Rolnik orał, siał, zbierał, [illegible]
[illegible]
dali się kolejno. Grecy wyrazem swoim gaudias (słowiańsk. rusawy, rumianoczerniawy) nazwali te ludy. Dawali przezeń
ludy te zwali, dając znać przez to,
że tak samym jak i twarz ich będącemu
opromienionym zorzą wschodnią
przyrodzie wcale. Praca rolnika który
jakby przyrósł do ziemi, wszystkie
ludy te pamiętały, L Swenowie część
ocalała wraz nadawaną jej Rusi

L jednorodzi z jednakowym niemal ludem,
z poza Karpat przed [illegible]
Trynian pułegoś
uciekającym,

Lecz nasz majątek z roli nie tylko
bardzo mało do czynienia uder-
wane od niej [illegible] rozwinąć
je w powietrzu i zgniótł siłą
nieprzyjaciel.

~~[illegible] tyle~~

~~Która zdawili mogę na ziemi Nowo-~~
~~grodzkiej która się Rusią~~

(¹) Dopełnienia historyi prawodawstw słowiańskich i t. d. Artykuł pierwszy wyszedł tamże r. 1872.

spełniają się powzięte nadzieje, należałoby na wstępie do zamierzonego dzieła rozpocząć rzecz od wywodu początku narodu; lecz ułatwiłem sobie poprzednio ~~przedsięwziętą~~ pracę przez wydanie rozprawy (¹), ~~w której opowiedziałem, jaką okolicznością powodowani~~ Wielkiego Nowogrodu mieszkańcy, Słowianie i Finnowie, tudzież sąsiadujący z obu temi ludami Krywicze i Wesowie, poszli, (r. 862) jak mówi ruski kronikarz Nestor, ku Warjagom, ku Rusi, i wezwali ich do panowania im, według porządku i prawa (po rodu, po prawu).

Warunek rządzenia położony zaproszonym jest [illegible]

Pogląd na początek i rozwój prawa publicznego, które w cesarstwie rosyjskiem dziś obowiązuje, a ~~rozwinięte~~ jest i przedstawione jest w ~~dwóch częściach~~ tomie pierwszym ustaw tegoż cesarstwa. ~~Składających~~.

W przeglądzie historyczno krytycznym prawa cywilnego ruskiego dziś w cesarstwie obowiązującego, z uwzględnieniem tak nazwanych Dygestów ruskich (1). powiedziałem: że jeżeli Bóg zdrowia użyczy a będą środki po temu, zrobię takiż przegląd publicznego prawa Rosyi i stosunek jego do takiegoż prawa Słowian wschodnich wykażę. —

Gdy z łaski Wszechmocnego

---

stawającemi wpoprzek rozwojowi temu,

wpływy i względy wzięły inny obrót [illegible] ewolucyonizmu, które nastąpiły [illegible]

[illegible] w dziedzinie [illegible], prawo

w poglądzie na tak zwane Dygesta ruskie, zaznaczyłem: że jak cywilne tak i polityczne prawa rosyjskie zaznaczyły się [illegible] się tak jak u innych Słowian [illegible]

1.) Wyszedł w Warszawie r. 1871 Porównaj str. 38–9

[illegible] uwzględnić [illegible] wiecznie. [illegible] Jakie to były owe [illegible] ewolucyonizmu, stawające wpoprzek [illegible] tem rozwojem się [illegible] starych [illegible] jak i w dopełnieniu do historyi

Przybywszy zawezwani sprowadzali no-
we okoliczności, które naprzód uwagę,
następnie którą [illegible] na ideę
państwową, od stawiania [illegible] ulubioną –
i sprawiły że się przeistoczyła chwilowo.

stanąwszy w pośród
miejscowemu pra-
wu na zwyczaju stano-
wionemu i aparatem, wydobyły
[illegible] i komunal-
nych, z książęcych, na czele,
lub bez niego,
operata.

Rolnik pracując w polu wespół
ze swojemi dziećmi, sąsiedzi krewnemi a
nawet obcemi, którzy do pomocy w
pracy przyjąwszy przez niego się sprawi-
ły na przychód i z nimi; [illegible]

w spadkobraniu majątku, gdy [illegible]
spadkobierców sobie pole-
wszy, rolnik, mówię, prowadził przez
do radowe urzędy w domu, poza do-
mem. W domu żył we wspólności mie-
jętkami, i nie zwykł przybywać
się i społnie z dziećmi i krewnemi
do radu przybranemi, zawiązanego ma-
jątku, bez zgody – i wszystkiema na do-
zezwolenia urzęże.

prowadzał przez [illegible] życie z synami
wzajemne [illegible] idei
powszechnie państwowej – nowa [illegible] urzędach
radowych [illegible] którzykolwiek
zamieszkał
jako przybysz w [illegible] państwie, winien
był stosować się do [illegible]
obowiązującego w niem zwy-
czaju, a nie wyłamywać się
z pod jego przepisów.

Takie urzędy bywały silne, jeśli
mieli stanąć na ich czele mąż
energiczny, zdolny nakazać usza-
nowanie dla prawa tym, któ-
rzy żyjąc w radach [illegible]
od mężem
słabego charakteru chwiejne bywa-
ły a nawet niedołężne te urzędy,
zwłaszcza w ów czas gdy je nie-
dość rodzina nie podtrzymywała.

Ta zasada wprowadzana w urzędy pań-
stwowe, szerzyła się ciągle, aż które
okrzesała aż polityczne prawo stano-
wiąc chwiejność, słabość ich rządów, któ-
re podtrzymywała jedynie mógł radzą-

Lecz chcieli kierować się
własnym, od przodków
nabytego odbierającym
zwyczajem. Mu-
sieli oni i mówi Kranikowe
[illegible] ugodzić
do godny zwyczaj, ale
dla idei państwowej
winien był [illegible]

Swojak przecudnie – pracując sam z pawo-
tanemi do niej i przyrzucanemi widokiem

– rozgłaszowywać się
kawałkami.

na udział w zdobyczy [illegible] praca
nie uwłaczała się [illegible] rali, i nie
pokładała nadziei w plonie z ziemi
wydobytym. Gnuśności do osiadania, prze-
mawia w tym względzie, ustami współ-
czesnego historyka, wojownik, nakaz
wać w pocie czoła, czego się krwią
dorobić można (c).

z druhami, nie
stał o to, pod
jakiem kto (c) Tacyt w German. roz.
z nich żyje XIV.
prawem, i jakim
się zwyczajem
kieruje, byle
gotów był stanąć na
przezeń każde do pracy
wezwanie. Ta jego

Tej zasady trzymając się Sweono-Normano-
Rusowie zbierali hołdowną Warjagami
powszechnie zwaną, z niej wespół ku-
pili, a szczególnie bezpieczeństwem zajmu-
jące się grody. Łacno temu ulegli [illegible]
Nowogród, co właśnie sprowadzało-
Nowogród, co do wejścia w układy za-
ła ga do wejścia w układy z o-
wemi Rusami. [illegible]

[illegible]

Ta ponad rzekami do morza wpadają-
cemi lub nad ga-
nomi mo-
rzami
leżące

Zwrócić mało się oi
stosowali do umówionego
układu: stawa

Trzymali się oni ustalenia zasady
[illegible] i porządku pil-
nować. [illegible]

[illegible]

atoli usadowiwszy swoje
panowanie między Nowogrodzkami,
ujrzeli w tem własne dobro, za-
częli w moc zawartej [illegible] umowy,

którzy rządzić, ciągu mieli głó-
wnie prawa a
wkładzić w myśl idei państwowej, [illegible]
[illegible] jedności
wiedzionem [illegible] zaprowadzać, uznać
nowe w niem zakładane samorządy, upra-
wniać głosy obywateli, a widząc
że osłabiona zasada jedności rządu
grozi upadkiem państwu, i przemyśliwać

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Zdawało się im naprzód że porzą-
dek urządzenia państwowego wymaga,

niem sama obszernie pisze arcyciekawe
jest w historyi prawodawstw słowiań-
skich

Przybyli wszyscy zawezwani wprowadzali nowe obcości, stawające w poprzek dążeniu do przedsiębiorstwa słowiańskiego prawa. Wyobrażenia tem porządek i w przyjaźni określa ku głównej najsamodziej, że porządku zasady urządzenia według porządku i prawa która panuje w prawie publicznem dziś obowiązującem, w owej umowie Nowogrodzan z ...

Dotąd nie wszędzie nowe z Normano-Rusami kojarzone ...

Zdawało się Sweanom, aż ... azeby różnoplemienni jego obywatele, gdy niczem innem związani być nie mogli, przynajmniej nazwą ogólną musieli ... pamiętnik nazwy ogólnej.

posługując się miejscowemi jedynie; i nie dziw, gdyż historya uczy, że zwykle ludy zbiegłe różnoplemienne, i przez narwiska przybierają ogólne.

Niewaz przed swą do Szwecyi wędrówką i Sweanowie się od wschodniej odróżniającej ich zowią Rusami (Rōs) przezwali, przeto obcych gdzie ... rozpościerano władztwo, nazwali ten kraj Rusią, a mieszkańców jego Rusinami.

Stąd Nowogrodu różnego pochodzenia i imienia obywatelami ludzież kijowianami nazywać się kazali; stąd mowa jest w traktatach z Grekami zawieranych o ziemiach ruskich.

Kim są Polanie ... Rusinami ...

Za także niewłaściwem się ... i zbytnie zdało, azeby w jednem państwie istniały dwa, jedne od drugich niezależne, na-

nierządy, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wy-
pływające z samowoli rządzenia się
prawem jakiem kto zechce – (ludzie) kiero-
wania się zwyczajem jakim się
komu podoba. Swobodno – Dowolnie
więc puszczali się

~~około której ruskie prawo~~
~~publiczne obracało się zawsze~~
~~o ile to umożebniały okolicz=~~
~~czności. Przystawszy nań~~
~~wzywani, i na zasadzie~~
~~zawartej o to umowy opat=~~
~~rzy swe rządy, postarali się~~
~~naprzód~~ o usunięcie Warja=
gów od sojuszu poprzednio
~~x. ...~~ z nimi zawartego. Przyczy=
ną usunięcia była okolicz=
ność ta, że Warjagowie rze=
czeni, nie przestając na pie=
niężnem wynagrodzeniu
za dawaną pomoc, chcieli
obcych ruskich swoje, ~~w krajach poza granica=~~
~~mi Nowogrodzkiemi~~ zakładać
dynastye ~~i takowe władz=~~
~~twie Rusi czyli Rusinów~~
~~do rządu wezwanych~~ ~~z Rusi~~ ~~dru=~~
~~gie~~ nie podrzędne ale samo=

władne, ~~stanowić~~ ~~rządy~~. Oleg,
który nad Igorem synem
małoletnim Wielkiego Księ-
cia Ruryka, najstarszego z
przywołanych od Nowogro-
dzian książąt, opiekę spra-
wował, uwinąwszy się w ~~tym~~
[dalszej] [sprawie]
~~[illegible]~~ z Askoldem i Dyrem,
którzy w Kijowie założyli
warjazkie władztwa, i we
[ich]
władztwa ~~tego~~ wszedłszy
posiadłość, przeznaczył
rzeczony Kijów na stolicę
normandzko-ruskiego pań-
stwa.

Miał on do tego prawo
wypływające ~~z narodowo-~~
[innymi]
~~ści z którym zawarł umo-~~
~~wę o rządy, tudzież naby-~~
~~tego mocą oręża. Bo Ki-~~
~~jów założyli Słowianie~~

z narodowości ludu, z którym zawarł umowę a wrady- ludzież ~~[illegible]~~ nabytego mocą oręża. Po Kijów zaburzyli Sławianie i sławiańscy Książęta od Kozarów [~~[illegible]~~ normandzko-ruskiego jak je wyżej nazwaliśmy państwa.

[naprzód a następnie od Warjagów zawojowani, których ~~[illegible]~~ połączył gdy ~~[illegible]~~ Oleg ~~[illegible]~~ zgniótł, ~~[illegible]~~ w posiadaniu krajów takiemże prawem nabytego jakiem nabyli poprzednicy. Tenże ~~[illegible]~~ Dachu-drugu ~~[illegible]~~ do władztwa wszystkich książąt Kozarom uległych, wkład ich posiadłości do nowo zakładanego

Książęta słowiańscy poddając się pod władzę nowogrodzkich i kijowskich Ruryków nie pozbywali się swej autonomii zupełnie. Dowodnie widzimy to na Drewlanach, którzy i pod rządem wielkich kniaziów ruskich a w potrzebach swego kraju sami radzili; Dowodnie na gminach rządzących się autonomicznie. Nie odmawiali im tego prawa sami władzcy normandzko-ruskiego państwa, którzy traktaty z Grekami zawierając zeznawali wyraźnie, że je nie tylko w swojem lecz i podwładnych sobie książąt i wszystkiej ziemi ruskiej ludów imieniu zawierają. Z traktatów tych czerpiemy wiedzę i o słowiańskiem prawie, które nie w jednym szczególe było podobne do owego jakiem rządziły się ludy słowiańskie nad Szeldą (lecz zakład zasłaniający pod władzą Franków, z Normanów się rodu pochodzących.

~~rządziły się i sądziły te ludy. O Polanach szczególne w tym wszystkiem dał świadectwo kronikarz Nestor.~~

Nie wyłącznie na książętach podwładnych ale i na masach ludu a szczególnie miejskiego opierali wielcy Książęta swoją potęgę. Dowodów

na te zastanawiają nam czasy Włodzi-
mierza świętego księcia, który Ruś o-
chrzcił.

~~rządzenia Rusi jedynowładnie. Dru-
dzy że były ojcz. i władza starej gię
w drugie ręki publiczne. Władza ras-
lie skracała. Pierwej tych rządów
zawisł od rady, która ażeby
władzy monarszej nie krępowała~~
~~[illegible] [illegible], [illegible] już Wło-
dzimierz Wielki, który Rusi [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]~~

Chociaż głównem źródłem bogactwa
krajowego było rolnictwo, jednakże
rolnik ręki nie miał u Norma-
nów ~~[illegible]~~ Rusina poważania, ~~[illegible]~~ gdyż ten mieszkając
~~[illegible]~~ w Skandynawii nawet ~~[illegible]~~ patrzył nań
jak na parobka a niemal niewol-
nika (Träl); choć nim nie był
nie tylko ten rolnik co żył w opo-
lach (Witaga), lecz i ten co praco-
wał jako czynszownik we wsiach
(Seta) ~~prywatnych~~. Byle zapłacił
czynsz właścicielowi, byle zdarzył ~~dań~~ rządowi dań
od pługa, ~~to~~ mógł spokojnie uprawiać
swe niwy i ziemię. Dowód tego mamy na mieszkańcach ~~jak [illegible]~~.
~~[illegible]~~ Owsi Olżyce która była włas-
nością prywatną Olgi wielkiej księ-
żnej ... mądrzanki, [Nikt nie wie-
dział o nim że żyje, a monarcha i t. d.

~~Tuże [illegible] [illegible]~~

[Dowód na ~~jak [illegible]~~ wdzięcznach po-
wagrodzkiego i drewlańskiego kraju.

najmniej. Bo i gdzież miał go poznać? gdy Smerd, i jak się lechicznie nazywał kmieć ruski, [illegible] ani w wojsku nie służył, i chyba w nader nagłej potrzebie, ani nie wstępował do grodu na wiecę. Był to najmniejszy z ludzi, i jeżeli się o nim, jako o upośledzonym od najwyższej nawet ściany wyrazić chciano, zwano go radajem, co na Rusi równie właściciela jak i czynszownika — rolnika oznaczało (1).

Za grodami, a szczególnie stolicami (Książęcemi, przez się miała inaczej — własnemi lub po największej części niż z [illegible] radami (rathemi) [illegible] Kijowscy grażdżanie po stracie Jaropełka przesłali do Władziwoja [illegible] Wielkiego Nowogrodu mieszkańcy. gdy z ich wygrodu stolicy do Kijowa przegrodu i nie chcieli się jak mieściano i inne duże grody przez włdsnych rządzić Bojarów, ale przez książęcego Namiestnika.

Te też uszanował jedynych i drugich Władzimierz gdy wielkim z drużyną swą wzdłuż ruszył też zostawszy Księciem, i ze sławiącą gradzką, Setnikom, Dziesiętnikom i t. p. Tenże duchowi czasu nieodpowiednie znów prawa, stanowił nowe, i szedł za radą reprezentacji krajowej. Księga a w ich miejsce poczęła zjawiać się gromadka [illegible] w Nowogradzie, lecz z postępem czasu zgadywali, i należy

Je kaziom grodami; dań płacił i powinności, ciężary. Jak grody Radymiczan, ciągnęły [illegible] pawiż (Drewlan płaciły dań i t. p. Stolice przeważnie grady nawet nie dział w sprawach książęcych a nie uznawały się od [illegible] prawowitej ich władzy. I tak

(2) przez co według postanowień Burgundów i Franków znaczyło opatrzenie przejeżdżającego się po kraju monarchy w potrzeby wszelkie (2). Jak grody

(1) Kronikarz ruski Nestor (w Monum. Bielowsk. I. str. 632) kaina syna Adamowego radajem nazywa.

(2) Histor. prawod II. § 208.

im to przyznać, że znali się na sędziowskie sądzenie narodem. Z natury rzeczy wynikało, że ich sprawowanie zasiadać musieli w publicznych wystąpieniach, w traktatach i t. p., lecz i sądzeni nie zbyt daleko sięgali w takich wypadkach, wyliczając dowodnie, że ich zależności, że się tak wyrażę, nazwanemu polega też prawie. W układach zawieranych z Grekami przy okazji słowiańskich zwyczajów prawnych widzimy ślady, wybitniejsze w ustawach, które władzca na odbytej radzie z drużyną, z boljarami i t. d.

~~[illegible]~~ zwyczajowego prawa polskiego w Elblągu niedawno odkryta, a według mego zapatrywania się na nią, dwa wieki, w XII. (r. 1140–60) tudzież w drugiej połowie XIV lub na początku ~~[illegible]~~ XV (r. 1420–60) wieku redagowana, dowodzi, że wszelkie przestępstwa ~~[illegible]~~ mogły według staropolskich praw być załatwiane, ~~[illegible]~~ zdrady kraju wyjąwszy. ~~[illegible]~~ Wiadomo, iż w Nowogrodzie stracono ~~[illegible]~~ jako zdrajcy, a ~~[illegible]~~ przyzwalano ~~[illegible]~~ rok-

~~[illegible]~~ gradzanie,

Lecz nie świadczą na przestępstwa śmiercią [a bynajmniej] a pokarą piętnowaną by na Rusi też karane.

polskich są ja dodając że według powszechnie

~~Wnet~~ złąd że

bojnicy i t. p. opłacać pieniężnie prze-
stępstwa swe okupywać. Co zniósł,
według rady Biskupów, Włodzimierz, na-
kazując karać za rozboje śmier-
cią.

Kiedy duch (Włodzimierz ze wszystkich wielkich książąt najwięcej oddawał się
[illegible] umowie z Nowogrodzanami zawartej
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ uczynić zadosyć (um. r. 1015), to jednakże
~~[illegible]~~ tego ~~[illegible]~~ wielkie zło wy-
rządził Rusi (przez to) że rozkawałkowawszy
ją

~~pierwszy~~

~~w wszystkich wielkich Książąt od Rurika aż do Włodzimierza, niby tyle dobrego i zdolne nie wyrządził Rusi ile tego jednego. Wielkiej nie ona wdzięcz-~~

~~[illegible]~~ nie wskazał środków jakby zawadki owe u- ~~trzymać~~ w kupie, i nie dopuścić azeby się rozsypały. Mógłże mu więc słusznie wyrzucać ~~[illegible]~~ Ruś, że ją ~~[illegible]~~ wydał

na cierpienia wiekowe.

Aż do pojawienia się Franków w Galii cała ludność Europy zachodniej żyła w państewkach i państwach, ~~[illegible]~~ uprawianych od starożytny na obradach publicznych wybieranej, prawdzącej samorząd z wyłącznie, lub z ~~[illegible]~~ książętom na czele. Rządy te, z powodów różnych upadały kolejno, a w miejsce ich nastawały monarchije. Wcześniej na zachodzie niż na wschodzie ukoronowane, usadowiły się i panowały ~~[illegible]~~ samowładnie nad wszystkimi kraju mieszkańcami, ~~[illegible]~~ Duchowieństwo rzymskokatolickie wyjawszy. To ~~[illegible]~~ majordomi dane sobie już od cesarzów rzymskich przywileje, mogło na ich za-

sądzie nie tylko sama utrzymać
się przy wydarzonych prawach zwa-
nach, lecz nawet za pośrednictwem ~~[illegible]~~
praw tychże utrzymać w zawisłości od sie-
bie monarchów ~~[illegible]~~, samych ~~[illegible]~~ względające
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ w sprawy nie tyl-
ko państwa lecz i domowego życia władzców krajowych. Takiej kontroli nad
~~[illegible]~~ wyższych ~~[illegible]~~ sobą ~~[illegible]~~ i zasadzie takiej ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ nie tylko ~~[illegible]~~ tej nie
stawiali ani oporu, lecz owszem, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, w Galii uczciwie, ~~[illegible]~~ ustanowili,
ażeby publiczne obrady państwa z
przywołaniem na nie Biskupów odbywały
się koniecznie.(1) ~~[illegible]~~

Faktury nie ustawał pozostawał na takich zebraniach zapadłych, miał być uważany za niewierca. Stąd widząc

~~[illegible]~~ wpływowi na naród ~~[illegible]~~ wyższe zwierzchcy
~~[illegible]~~ ~~zażądali~~ takie przywilejów. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

(1) Stąd też zwane concilia mixta. (1 wszystkiem tem porównaj Eichhorna (Deutsche Staats und Rechtsgeschichte, wydanie piąte) §. 28. 122.

Udaremniali to zjazdami rzeczami ciągłemi monarchowie, lecz ambicjonalnościami zmusza-ni ustępowali kolejno powszechnej przywilejów żądzy, zwłaszcza gdy dobrze wiedzieli a tem że w przypadku odmowy mężnie ci z duchowieństwem zjednoczeni w tym względzie, dopną celu. Poczynawszy inne kraj zwrócą uwagę na Polskę z przyczyny że Ruś zetknęła z nią wpływ na rozkawałkowane od Władzimierza ruskie państwo.

Wszechwładnie panował Polsce zwycięzki Bolesław Chrobry, (syn jego i wnuk. Ale prawnuk (Bolesław Śmiały) zadarłszy z duchowieństwem musiał uchodzić z kraju. Syna jego, gdy z tułactwa wraz z ojcem odbywanego wrócił, musiał otruć. Rządy, otrutego, z bojarami ażeby nie mógł na tych co byli sprawcami wygnania rodzica (ojca) mścić się. Pochodzący z linii panującej (Bolesław Krzywousty) zwycięzki młodszy z dwóch synów pomienionego króla, zjednoczył znowu, co podzielił ojciec, ale i jemu nie szczęścił. Rozczarował państwo, umierając podzielił nad rozćwiertowaniem naj-

Γnaprzód za czasów Bolesława Chrobrego, naczelnie po wyprawie F na króla polskiego i z nią bojarzy, najwięcej przez Litwę, wywołała

F władysława Jagiełły

do krajów i jako przy swoim dziedzic

[Ł] synowie czterech Władysław Herman objąwszy rządy podzielił kraj między dwóch synów, przeciwko czemu nic do powiedzenia nie mieli ani duchowni ani świeccy wpływowi na rządy mężowie, przebiegli i że podzielona monarchia słabiej nie uciśnie silnemi rządami narodu-

szego z synów wtajemniczonych z nakazem czetry [illegible] na [illegible] cie-
[illegible] krajowi
[illegible] — ofiar-
ło się temu duchowieństwo i świec-
czy mężowie. Zdrajcami kraju nazy-
wa ich dla tego dzisiejszy pisarz (1):
w czem się [illegible]
[illegible]
[illegible]
czasu, którzy dziełu ofiarnemu jako
swej ojczyźnie się wzbraniali
monarchom w widoku, [illegible]
że w jednozgodnem działanie zaś
[illegible] obywatelstwo
[illegible] swobody nie jedyno-
[illegible]
[illegible] myśli: Duch
atlasowem owego czasu przygotowujące
[illegible] monarchów. Dal [illegible] przyjść
[illegible]
a[illegible] naraz dotknąć żądzy uzy-
skiwania przywilejów, był, że się
dał uważać, na porządku dzien-
nym, i kto w ducha tego nie wnikną-
wszy działał z nim [illegible] żądaniu, zdrajcą, jak
Dziś wyraz ten przyjmujemy, nie był
wcale.

Nas (ani przywilejów, ani) [illegible] ani/ sposobnych mężów na rządy [illegible] kraju,
[illegible] w tem jak[illegible] zau- znając, niedo[illegible] pomni akcje za pośred-
ważyliśmy znaczenie, nie [illegible]
nictwem [illegible] swoich oszczę-
dzić. [illegible] Ponieważ jej [illegible] a nie więcej nie cha-
dziła [illegible] jak a to, aczeby

to kraju, [illegible] (1) Karol Hofman
kraniv go od
napaści, a [illegible] wcale się
[illegible]
nie odnawiać się [illegible]
w tak wewnętrzne
rządy. Z tem [illegible]
w idei państwo-
wej [illegible] nasta-
wiać ch[illegible]
poszanować wyżni
[illegible] z [illegible]
dzielnic młodszych
krain i jednolitemi [illegible]
królewskie rządy.

Z udziałami opatrzo-
nych krain: Gdyż [illegible]
[illegible] nastę-
puje ten-
że, chcąc
dla

Z najlepszych nastąpić
rządów konstytu-
cyjnych, według wred-
ni wiecznych wychowa-
nia przyjmowanych.
F[illegible] się

15. ~~[illegible]~~ 18

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ — tyle porządek panował w kraju

i państwo według prawa było rządzone, trzymała się dawnej zasady, słuchać rozkazów jednego, rządzącego, nakazującego, za pośrednictwem podwładnych książąt. Trzymając się jej dzieliła swe posiadłości między ród wielkiego księcia, i każdy książę udziałem opatrzony dzielił dalej swój między swoje własne ~~[illegible]~~. Lecz czas wymagał zmiany tej zasady. Skoro się więc ukazała ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ że ~~[illegible]~~ na wiele władzy tylko znaczenie u wszystkich mieć może, gdy zapanuje gdzieś rozumna i potęga lub nad niemi, jak i nad okolicznościami na kraj wpływowemi, a na warunkach tych zakrapła wielkiemu Księciu za najściem na Ruś Mogołów, władzę ~~[illegible]~~ wszystko w rozsypkę; i potrzeba była na to długiego czasu, aby się znowu zjednoczyły i nad państwem jednolitem jeden znowu zapanował monarcha.

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

którą zrobili na Rusi Mongołowie

Zdobyczy ~~się~~ pozazdrościli ~~[illegible]~~ im
sąsiedzi Rusi ~~[illegible]~~ nowi — jeden przed
drugim śpieszył, by coś z niej urwać
dla siebie. W ~~tej~~ tym ~~[illegible]~~ względzie obo-
żała się Litwa ~~[illegible]~~ bardzo czynną. ~~[illegible]~~ wstrzymo-
wana od Mazurów Polsce, zawiesiła
na czas ~~[illegible]~~ swoje na nią na-
pady, a zwróciła się na Ruś — pro-
wadzona przez wielkich mężów, ja-
kich w ów czas posiadała. Rozpoczę-
te w XIII wieku podboje ~~na Rusi~~, a w
XIV pomyślnie przez Gedymina, ~~[illegible]~~ Olgier-
~~[illegible]~~ da i Kiejstuta, dalej ~~[illegible]~~ z nim i o ~~przez~~ ~~[illegible]~~ nią wojny, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wojny
i Witolda ~~[illegible]~~ uwieńczone ~~boje~~, doprowa-
dziły Litwę w posiadanie najpiękniej-
szych Rusi krajów, i dziś owe ludzkie[illegible]
ruskiej [illegible], Kijów na południu
a Nowogród Wielki na północy, [illegible]
Dziś najznakomitsze w guberniach [illegible]
~~[illegible]~~ leżące grody, Witebsk, Połock, Mohilew,
[illegible] z zwierzchnictwu jej uznały, z wiel-
kiemi dla ~~[illegible]~~ Litwy ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ i ja-
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ się ~~grody na~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~którzy przejmując od Rusi Litwa [illegible]~~
~~je [illegible] Rusi, ale [illegible] przez nią~~
~~[illegible] wracać.~~

~~Zetknięcy z Rusią Litwie [illegible] znalazł w niej [illegible] pra-~~
~~[illegible] [illegible] [illegible]~~
~~Kiedy się [illegible] za pośrednictwem Wła-~~

[illegible] od Ryngolda z ~~[illegible]~~ nią

~~[illegible] [illegible] wojny~~

[illegible] dla zdobywców i [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]ywanych, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ karzyściąż

~~[illegible], a w [illegible] wielu~~
~~[illegible],~~

~~dała spisana w Nowogrodzie od [illegible]~~
~~rozdawa wielkiego księcia (r. 1020),~~
~~już i coraz się ~~[illegible]~~ więcej~~
~~rozwijającą Ruską prawdę.~~

Ustawa Jagiełły, który z Wielkiego Księcia Litwy został polskim królem, i obznajmił z prawem magdeburskiem, wprowadzonem do Wilna r. 1387 przez tegoż króla, uderzony zasadą [illegible] prawem tem objęte, [illegible] ażeby w sądach nie [illegible] jeden wyrokował, jak niegdyś zwyczaj sądzenia, lecz wychodził wyrok uradzony kolegialnie, [illegible]. Z wyjątkiem Nowogrodu wielkiego i Pskowa, [illegible] miejskie tylko szczegóły magdeburskiem prawem objęte, ludzie (?) tylko przepisów prawa z Polski na Litwę a z niej na Ruś należące przyjmujących prawo, wszędzie [illegible] miasta ruskie [illegible] uwzględnił sam 14 (?) Swodu, który, że się tak wyrażę, niższe prawa publiczne obejmującego, zdawna (?) wszystkich krajowców i cudzoziemców w cesarstwie rossyjskiem zamieszkałych obowiązuje. Za powrotem do ... (?) z państwa moskiewskiego

(*) Tak zwane Nowogrodskie piscowyja knigi, o których wzmiankę [illegible] w Bibl. Warsz. z r. 1864. str. 12–4.

(?) pomimo niezależnem, że dobrze jest kiedy jeden zarządza sprawami [illegible] cudzego prawa, i zwracających uwagę z uwagi jednego, na prawa tegoż znaczeniu.

jeszcze kiedy całe mię jest wielu surowszych

magdeburskie przyjęte zostało. Wiadomości z Nowogrodzkiej pisane prawie, jak się wyraziła, ulepszającej księgi (?) i wydań z gramoty Pskowskiej. Ale

Przez umiejszanie się do podbojów mon-
golskich [illegible] nastały dwie Rusi, litewska, i,
że się tak wyrażę, tatarska. O obu, [illegible]
[illegible], rozprawiałem w histo-
ryi prawodawstw, szczegółowo. [z badań] przyczyn-
nych samże wyjmę dwa szczegóły, i
dodawszy je do trzeciego, wyżej o
uprzywilejowywaniu miast napomknię-
tego, rzecz o początku prawa pu-
blicznego, dziś w cesarstwie rossyjskiem
obowiązującego, [illegible] założ-
czę.
Ruś, jak już nazwałem litewska, po pra-
wym brzegu Dniepru aż do granic Pol-
ski [rozciągająca się] [illegible], zatrzymała wszyst-
kie instytucye swe w dawnym układzie
aż do czasu, w którym wielkich
książąt litewskich i t. d. przyjęła
przez wybór tylko królów.
osiadłszy na polskim kraniec. Wtedy ruscy
książęta po lewym brzegu Dniepru pod
naciskiem Mongołów władnący, gdy [illegible]
~~[illegible] się najwięcej do tego~~
a na ich czele wielki książę moskiewski [illegible]
[illegible] w rządach litewskiej
Rusi, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] i naśladować [illegible]
[illegible] członków w nich upatrzyli dla swo-
bie pożytecznego. Z samowoli władzy, raz
[illegible] władzy prawodawczej, chcieli mieć oba te
szczegóły za podstawę swojej kardynalnej i
rozwoju organizacyi państwowej, zachowawa-
monarchicznej i

z trojgiem szczegó-
łów tych zachowując

uwzględniając ich prawne zwy-
czajowe i ustawowe

rozciągająca się i
a idąc w górę dotykająca bałtyc-
kiego

i mimo jej [illegible] władzy,
panujące pod nazwą

F i walkę tę zakoń-
czywszy pomyślnie,

rozpoczęwszy
z Mongołami
walkę o nie-
podległość, F za-
częli rozpa-
trywać się

jak w nim wskazano

ych do potrzeb, z jakich ówczesny stan kra-
jowych wymagał rządu.

Król polski będąc (monarchą konstytucyjnym (według ówczesnych pojęć rozumie się) i jako lenny zostając pod wpływem nadzo- wpływowych na rządy kraju mę- żów, musiał, chcąc mieć pokój od samowładnie dotąd rządzonych Litwy i Rusi, [illegible] [pozwolić na to, że się dalszy wzajemnie kształ- towali w tych krajach i na rządy swoich monarchów, naśladując w tem Polskę wpływali. Dzieło zięcia] [illegible]

za opłatą po mału za ... świadczeniem przywilejów, które zwal- niały (libertates et jura, r. 1387) od poniesienia ciężarów osobistych i rze- czowych (r. 1413), ludzi wolnymi ziemskiemi i sądowemi (przywileje Jedlnik, r. 1457. 1492) nadawanemi Litwie i Rusi nazywali królowie jej książęta a królowie polscy.

Na koniec wszystkie te przy- wileje, i prawa zwyczajowe i ustawowe ze wszelkiem księstwie obowiązujące ze- brać kazawszy, sprawodawcy tak nazywanego statutu litewskiego, który po trzy kroć wydawano (r. 1529–88). Za każdym razem zbliżano się do praw w Polsce obo- wiązujących, [illegible] k[ró]lowali, jak mówiono, zjednywania ich panów (Litwy i Rusi) dla siebie.

Moskwa naśladowała to, uznając naj- pierw przywilejów (od Litwy nadanych) krajom ru- skim, [illegible] a w nich pierwsze zasady kar- dynalnych swych praw wywa- żając.

[tworząc na ich wzorze nowe dla poddanych swojego królestwa napowrót księstwa następnie carstwa, na koniec, że się tak wy- razić, statuując

18. Dopł. 17. 21

Przypuszczamy że to całemu dadzą prawi-
dzieli ale naśladowała Moskwa

Tłicznym wpływem podburzana Litwa do nie-
zgod z Polską [illegible]
[illegible]
[illegible] wspierać się w pierw-
szej [illegible] kraje [illegible]
[illegible] W drugiej połowie XV wie-
ku zakres wielki książę moskiewski zostające
pod jej opieką [illegible] rzecz-
pospolitę Pskowa i Nowogrodu z [illegible]
[illegible] i przywileje ślu-
bował. Litwa częścią zachowała... wszystkie
swej mocy, częścią [illegible], jak obrona wszystkie mocą, a
[illegible] na-
wet zupełnie umowę z ... i
wyjątkowości zawarłą z niemi księżne kazawszy, urządził
rzec można, [illegible], [illegible] Iwan
skutecznie (1). [illegible] wnuk jego,
tytułu do tytułu wielkiego księcia przy-
brał tytuł cara, ażeby się przez to zrównał z tytułem
z wielkim księciem Litwy podwójnym tytułem króla i księcia oddzielnym, dał,
[illegible], idąc w ślady dziada, dał takiż
... wielkiego na-
przywilej (3) r. 1550 – 7) [illegible]
[illegible] do [illegible] na
wsi litewskiego skodyfikowanego (ukazem cara Aleksego Michajłowicza z r. 1649)
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] był na Litwie, ludzież prawie hardzi
nalnie rodzinie cesarskiej służące.
kiedy według Ruskiej Prawdy wielki książę
ze [illegible] z mężami swojemi wydzierając a-

przekazała wiele
kiedy, według Ruskiej Prawdy wydzierał
wielki książę ruski z mężami
swojemi [illegible]

[tracił ruskie
kraje mało
po małym, bowiem
karana (jak
w północnej
mowie Kró-
lestwo w sto-
sunku do wiel-
kiego księstwa
nazywano) wzmagała się

(1) Tak zwane Nowo-
grodzkie przysięgi
knigi a krawych
krótko wyrzekłem
w Bibl. Warsz. z r.
1864. III. str. 123
– 4.

[zatrzymał na
zawsze i dla
siebie. Przyszła na
to także, ale nawet

przeczone kraje jakby
urządził

A także monarcha dał swemu
[illegible] państwu przywilej, sądownictwo
urządzający (zakony r. 1492).

ale
Lechszerniejszej treści (2) sudebnik
przez co zyskała
[illegible]
Moskwa?

13.
c.

stanowił ustawy, bo wielki książę litewskiej [... z braćmi swemi ... (r. 1387. 1401), obradował ... naprzód nie tylko ze szlachtą wyższą, czyli panami duchownego i świeckiego stanu, lecz i z niższą [bojarami nazywaną] na koniec z pospólstwem czyli z mieszczanami ... (r. 1457. 1492), ...

z dziećmi swemi lub braćmi swemi, z bojarami obradujac (r. 1492. 1550 - ...), odbywał obrady od r. 1649. nie już tylko z radą swoją (rada panie ...) lecz i, jak wstęp do udzielnego zagwarzdał, z pospólstwem, też najmniej ... niższego ... nie wy- ... jawszy (mężów z czarnych ... z poddanych, po dwóch z każdej ... branych), których, jak się samie wybrano, powołana po to, ażeby ... nie, potwierdzili (utwierdzili i zaradzić, ... postanowili), ... samże.

[naradzić się naprzód]

[obradował na Litwie]

tak obradował ... nie ... jego ażeby, radę swoją (... pańskąwa w ówczesnym jej znaczeniu) wyjąwszy, miał ... słuchać co ... lecz, jak się ... że wstępu do pierwszego ... pokazuje, ażeby ... na obrady zjechali, i ... co uradzono, i słuchać pokazano.

[Nie on to jednakże wzywać radził, kazał do narad szlacheckich i pospolitych mężów, ażeby ... się z nimi naradzał (z ... tylko ... rady swojej, z radą pańską w ówczesnym jej znaczeniu, czyli jak miał w ... lecz jak się ... ze wstępu do statutu pierwszego ... pokazuje, ... z ... gwej postanowić ... podobnie obradu-

wzywał ich
dla objaśnienia nie

Fa w czem i dla czego ... się ... ny zwyczaj.

19. 22

Zyskało wiele, bo przez (wszystkie obie przywileje) nadane zasady podwaliny dla ~~[illegible]~~ nowego prawa, które go było celem

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~ły się zbierać stany narodu rządzonego konstytucyjnie. Podwalinami ... były sposoby obradowania, które zrazu w nader ciasne~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ nie już ściślejszej naradami (tak z Bojarami), ~~[illegible]~~,

miał tylko naród z tem co ~~[illegible]~~ wyrywał, lecz i ~~[illegible]~~ go kiedy niekiedy, aby dał radę co dalej czynić. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Rzućmy okiem na historyą publicznego obradowania na Rusi, Litwie i czyniąc przez to przejście do obrad dziś w dawnem państwie naszem zkoncz. (a zarządzie państwa) ~~[illegible]~~ w radzie państwa ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

∟ odbywających się na mocy ustawy Swodem zakonów objętej.

Kiedy ~~według Ruskiej [illegible]~~ Wielki Książe ⌐ wydzernie z mężami swemi ~~[illegible]~~ według Ruskiej Prawdy obradował.

⌐ w pierwotnej Rusi

nat

Car i wielki książę moskiewski, jak się z Załuskim i Sędelnika pokazuje. Agenci [illegible] od n. sługi, [illegible] wstąpił [illegible] (do uważenia głosił [illegible] wszyst na obradę cały „narod" — ba i wykrzyknął się z „czarnych ludzi" przyjść [illegible] kazali (poddanych) po dwóch mężów, ażeby podświadczyli ich/ uświadczyli i na miejscu postawili, powiedziano w owym wstępie) co uradził [illegible] z duchownemi i świeckiemi bojarami i z [illegible] ze/ taka zmiana w [illegible] (wspomnienie) głosy szlacheckiego narodu powołany na tron [illegible] wielki książę na kondycjach. Szlacheckie [illegible] rządził [illegible] za [illegible] władzy jego [illegible] Władysława Jagiełły zaczęła panowania [illegible] rozdzierać, [illegible] nie się przechylać na stronę [illegible] przechyliła się przecież nawet za Zygmunta Augusta. Jaki sojusz króla, czyli za panowania władztwa [illegible] prawnuka (Zygmunta Augusta). Jaki [illegible]

[illegible]

Zawżdy niebezpieczeństwo [illegible] wielkiego dla zaczad wywoływania [illegible] cały naród na obrady — w liczbie kłi... [illegible] (podda... rych nie znajdowali się, a ateli wezwał ten który [illegible] ni (2) jako [illegible] pochodzący z domu Rurykowiczów

(2) Dudycz w liście z dn. 11. Sierpnia 1573 r. pisze do Polaków: „Wielce przechwalają się z swej wolności, pyszni ci ludzie i z kalką urzędu nawet z zwierzchnictwem królowi swemu stawić się umieją! Lecz wiem tylko król starci ich groźnym słowem, jak niszczała drżeć będą."
Przyczynek do historyi dyplomacyi w Polsce 1566—72. (przez Władysł. Ordynata hr. Krasińskiego) Warsz. 1872. str. 13.

(x) Karamz. Istor. wyd. Einer. 1842. Tom IX. str. 65—8. Histo. prawod IV. s. 148.

x Jaki był wpływ [illegible] od narady pańskiej [illegible] Naszej radzie [illegible] swój dawać, co radziła Carowi w konkurencyi. W razach nigdy w razach

[illegible] powołani [illegible] wielkie Nowogrodzie na obrady jak nazywamy czarni ludzie

[illegible]

(Miklos. Lexicon p. w. ustaw – ustawlenie.

ażeby podać do jego wiedzy wiadomości o nowem zupełnie prawie, albowiem a nie inne znaczenie ma wyraz "utwierdzić", i wzięty w innem znaczeniu (wyrażeniu) [illegible].

Dla przez do prawoświadomości ustawy utwierdzają zewsząd i ustanowienie przez powszechne prawa zgodzenie się jednać to narodów przystosowanie.

Tak zwane udarzenie Cara i Wielkiego Księcia Alekseja Michałowicza jest prawem chwili późniejszej części zawiera przepisy w Ruskiej Prawdzie zasadniczo znajdujące się z duchu czasu zastosowane, zewsząd [illegible] przywłaszczają [illegible]

[illegible]

Z pierwszej czynności żądanej ziemskimi [illegible] jak Prawda jak i przywilejów te nie są zdaniami, czyli nie są takiemi przywi-

[illegible]

cały prawodawstwo publiczne i prywatne, każde z nich zasadniczo nie głosi w żadnem z nich prawach (kardynalnych) państwowych ni żadne organizacji władz [illegible]

we wstępie powiedziano wyraźnie z [illegible] z rzymskiego prawa na najwyższej części ustawy cesarzy greckich [illegible] mówią a rzeczami [illegible] jego kanonicznie dodał najwięcej przy czem sprawa

~~który był~~ prawnukiem ~~...~~
był wnuk ukochanej od narodu pa-
nującej mu rodziny!

(1) Tuż sama (przyjmie) stawana się w Moskwie
usilnie. Kiedy więc na synach Iwa-
na Wasilewicza, zwanego Groźnym,
czy Teodorze czy Dymitrze (przysła-
nym za Samozwańca) wymarła ra-
dzina Rurykowiczów, (wtedy) do wyboru wezwa-
nego na tron carski (naprzód) Borysa Godunowa, następnie
Władysława Zygmuntowica pol-
skiego należał i tud. Ponieważ wybór
drugiego cara spadł na niezem (z Rurykowiczami spokrewnionych) wezwany
przeto Michała z domu Romanowych na tron carski,
ciągał na nim synów ca i dwa po-
przedni carowie ... czyli ... go przez wybór całego na-
rodu.
(Syn jego Aleksy układając dla państwa swego prawa w ... jakiego ... da-

Tak nie mało czuł się w obowiązku
zwołać też całej bez wyjątku narad (nawet
czyli ludzi czarnych (pod-
danych) walczą za da- Z w tym względzie
zwyczajem Nowogrodzan, któ-
rzy i tych ludzi wzywali na wiece.
Uczynił to dla tego

(1) Karamz. IX. 67-8.
Hist. prawod. IV. 5.
148.

ażeby podać do narodu wiedzy uzdatność a nawet zupełnie prawie, a przez to prawowitość ustawy utwierdzać zewsząd i zjednać mu w całem państwie przychylność. Ta albowiem a nie inne ma znaczenie wyraz „utwierdzić" wzięty w swem pierwotnem wyrażeniu (1).

Tak zwane Ułożenie Cara i Wielkiego Księcia Aleksego Michałowicza jest owem prawem, które choć zawiera przepisy w Ruskiej Prawdzie znajdujące się a do ducha czasu zastosowane, tudzież królewskiemi przywilejami ziemskiemi objęte, [jednakże może pojedynczo zaczynać się prawem nawet, ba w żadnem z poprzednich] nie stoi a prawach zasadniczych (kardynalnych) państwa, ani z nich organizacji władz lecz owym tylko a nie postanowienia nie przedstawia, i żadne systematycznie ułożonej ziemskie ustawy nie

(1) Miklos. Lexicon p. w. utwar – utwri-Denica.

~~Pagl. 14.~~ 23.
b. 26

zamiera. Przeciwnie uderzenie, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wyjąwszy rozdział pierwszy Litewskiego [w żadnej poprzednio wydanych ustawach] ~~[illegible]~~ nie ma (mówi o ~~[illegible]~~ rozdział zastrzegających wiary katolickiej i ujmujących się przestępców ~~[illegible]~~ w cerkwi) przedstawia ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ częścią porządną całe prawodawstwo (częścią tej samej ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ca statut litewski ~~[illegible]~~. (pierwszej ~~[illegible]~~ uważnie redakcji drugiej. Tu i uderzenie stawia na ~~[illegible]~~ wyłącznie osobę ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ całe dzieło ~~[illegible]~~ prawa ~~[illegible]~~ (monarchy uwzględniając władcę ~~[illegible]~~ do ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, i ~~[illegible]~~ prawa swoje (rozległy organizacyję władz państwa najwyższych określa ~~[illegible]~~ jasno, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zwracając w tym. [ogółem wszystko] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ rozdziałach,

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

~~nich obrzędami, gradów, spisano wiele de-~~
~~cennitów (r. 1445. 1467), i co wiara z~~
~~obcego prawa przyswoiły sobie,~~
~~zachowało mniej więcej, jak się u~~
~~nas paręset w owym czasie, jeżeli~~
~~przyjdzie do tego ażebym mógł i ow-~~
~~łam 14 Statutu wziąć na uwagę.~~

~~Nie od rzeczy powiedziałem z/galicką~~
~~nadawnego Franków w końcu czwarte-~~
~~go [illegible] wieku — po Chr. raz, a~~
~~na początku następnego powtar-~~
~~nie spisany i porównywając z Ru-~~
~~skiej Prawdą.~~

szli władz[...]

wy świecie hierarchii przed się [...] że porządkiem całe litewskie zadanie, rozpisując się w monarsze i w szczegółem [...] co państwo [...] stworzyła się w swym bycie, co do wszystkich społeczności zabezpieczała, prawo rodowe i majątkowe określa [...]

zaś ile niemal ustaw na [...] przechowuje całe dzisiejsze polityczne ustawodawstwo cesarstwa (1).

Dała słowiańskie każde prawo w ogóle, dała rosyjskie w szczególe ma w radzie przestrzeganie, a rozwijała się w pan[...] sama utworzyła się w porządku [...] zewsząd opierała polityczne przestawić na straży [...]

[...] ładu porządku. [...] przy pomocy mężów zdolnych do rady i odrady. Tej zasady trzyma się prawo polityczne w cesarstwie rosyjskiem obowiązujące.

[...] zasad które powstały ze zwyczaju lub ustaw według [...] o władzy [...] rządzić politycznie [...] porządku i prawa przy pomocy mężów [...]

F zasadzie dobra pu[...] uważane za podstawę mającej nie tylko uniejszych [...] radzić, [...] lecz i odradzać, [...] odrada (2) opierała się na F [...] pu władz [...] porządku państwowego i prawa [...]

F trafiających do celu, ilekroć ich rada [...]

[...] działy się na prawo [...] dynalne i w ważnie zarządzie państwa, [...] do rozważania których przy[...] stąpnęli.

(1) Ułożenie ma rozdziałów 25. Kodeks zakonów liczy 15 tomów, z których 6. na dwie części rozpada się części. Jest więc wszystkich razem z częściami 28.

(2) Mikl. Lex. p. w. rada, otrada, [...] wychodzi na to [...] z przekonania pu[...] wnika.

[illegible] by [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] jest [illegible] ~~Tym~~ ~~to~~

~~[illegible] pozostała prawo nad~~ ~~[illegible] dziś w [illegible] zupełnie uchowujące państwie, od wyłącznego rzecz [rozprzężynam].~~ ~~zasadnicze~~ [illegible]

[illegible]dem

zwykł uwzględniać co Rada państwa [illegible] drugą przeszły zaniedba dla niego.

Z przeto w ten sposób przed tron wznoszonej zmieszczonych pozostała ustawa o zawrozwa dziś państwa, do przedstawienia której przystępujemy.

Prawa publiczne
rozpoczyna swój rozwój od
praw zasadniczych.

(1) Miklos. Lex. p. w. ustawa fundamentum.

Zasada czyli, jak się świat w du-
chu słowiańskiej mowy wy-
raził, ustawa (1) prawa, ma swoje
źródło w mocy ustawodawczej,
monarsze wydzielonej służącej. Z tego
źródła czerpiemy
wiadomość tak o prawach jemu sa-
memu i jego rodzinie wydzielonej
służących, jak i o urzędach, które w je-
go imieniu sprawu-
ją całe państwo.

Prawu pierwsze, wykładowi które-
go rozdział ten poświęcamy, po-
dzielimy w dwóch częściach: pierw-
sza ma wydzielenie na względzie
monarchy, druga rodziny jego. §
Wszystek pierw-
szej części
mieści się w ustępach
dziewięciu, zamkniętych w para-
grafach (§§) ośmnastu i jednym.
Wyjmując go będziemy, że
Świadu redakcji trzeciej, i którą się
redakcja ostatniego od-
atoli redakcja tak że zasada tejże wszelka rzeczowa
mienie wyrażana w dwóch poprzednich, wtedy nie zawiedzion
nich rzeczowego świadu układu, i zmian- dem
pa-

nadmienimy zaraz
wiedzieć, w czem ona do zasad pu-
blicznego prawa innych Słowian po-
dobną jest lub niepodobną. Mówiąc krótko, papie-
rać więc będziemy wykład nasz
artykułami redakcyi trzeciej,
a drugą i pierwszą,
rzownie jak prawa in- (powoływaniu się na)
nych Słowian, przyłożą do samego
tylko objaśnienia rzeczy. (nad nas wykładanej)
Część I. prawa zasadniczego.
Zasadnicze prawa w onych dzie-
jęciu ustawa wydawane sta-
nowi:

Zasady. 29 27. a.

~~pełnić owe rządy~~, że ~~się~~ [illegible] ~~[illegible]~~ ~~pierwszy~~

pada się na ustępcę dzie-
więc w ~~[illegible]~~ ogniwidzie ściśle i
jedynym . według wszystkich wy-
~~[illegible] kolejno~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ o samo-
władcy Monarchy, z porządku
następstwa na tron, pełnole-
tności i opiece w czasie kie-
dy był małoletnim wykluczo-
nej, o wstąpieniu na tron i przy-
siędze składanej mu na poddań-
stwo, o koronacji i namaszcze-
niu, o tytule carskiej wysoko-
ści i o herbie państwa, o wie-
rze przezeń wyznawanej, o mocy
stanowienia praw jemu wydziel-
nie służącej, na koniec o wła-
dzy zwierzchniczej rządu.

Kolejno o wszystkiem tem roz-
prawiając, zaczniemy rzecz od samowładzy. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible] jako dziś w Rosyi~~
~~[illegible]~~, i będą ~~[illegible]~~ prawa

jak wyżej rzekłem, prawem
zarządu państwa zasadniczem, że przez samą główną częścią publiczną go prawa, którem się dziś określa.

przedział 17.

Stąd z uwagi przeczyta cały w drugim i czwartym tomie historyi prawodawców tak czasu silniej rozwijającej się monarchii w Stanie, która mogąc z początku być zgwałcona i przez mniejszy, przewodnictwa następnie w rzeczy męskie wydarzenie; (dziś zaś samo jak gdzie indziej tak i w Rossyi, ale w zasadzie monarchów woli ulegała zmianie.) jeszcze i tylko w Rossyi, gdzie panuje monarcha z władzą nieograniczoną, dawniej który władzą

że następcami stanu należeć się ma najstarszemu synowi monarchy i jego następcom płci męzkiej, a gdy tych nie stanie wtedy najstarsza córka posiadająca panowanie Cara wstępuje na tron, a po niej panują synowie jej płci, których jeszcze córka władzy nie ma przechodzi na drugiego syna carskiego, a po śmierci tego ma iść dalej następ-

Anglii i następnie aż do końca dziadów wyjątek z prawa zasadniczego wyłączenia

prawem jako dziedzice męzkiego stanu

~~Jak wyżej wrzekłem, prawem zasadniczem, są przez się same główną częścią publicznego prawa którem się dziś rządzi cesarstwo~~ ~~[illegible]~~

Rząd najwyższy krajowy będąc na Rusi zależący układu co i u innych Słowian, stał się ciągle monarchicznym od czasu wezwania Normanów od Nowogrodzan. Rząd ten w wielkim księstwie moskiewskiem i w rossyjskiem carstwie (samowładny jak wyżej) przechodził na płeć męską. ~~Cyrkuła na spadkobierców [illegible]~~

Kobiety jednakże nie stały przechodzić według zasady normandzkiej na płeć żeńską (1) ~~[illegible]~~ Piotra Wielkiego (um. 1725) ile wiem nie zdarzało się (w Rusi). Po śmierci tego monarchy panowała na przemian płeć żeńska i męska aż do Cesarza Pawła który r. 1797 postanowił: że w następ-

~~[illegible]~~

(1) Deutsche Rechts Alterthümer von Jacob Grimm. Göttingen 1828. Patrz str. 408.

Zasady. 18. a

31

(1) Ordyn. 2–12.

(2) Ordyn. 3. Histor. prawod. IV. 9. 53. 58. 60.

obu ~~stron~~ na stron ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ i płci męzka powinna mieć pierwszeństwo przed żeńską, a opierać się ~~[illegible]~~ na jedną i drugą na starszeństwie ~~[illegible]~~ kolei. ~~[illegible]~~ nie (1).

kiedy więc w ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Rosyi rodzinach panującej w braku męzkiej płci monarchini nie być wcale ~~[illegible]~~ Carem, przeciwnie w dawnej Polsce Obierano naczelnika dla monarchini ~~[illegible]~~ u innych Sławian a mianowicie ~~[illegible]~~ spólnie z sejmem ~~[illegible]~~ rządzącej, a Obierano go na to ~~[illegible]~~, ażeby on ~~[illegible]~~ rzeczywiście (2), a nie ona panowała.

Swed szanowi, że słowa

Zasada. 28.
6.
32

(1) Artykuł 13.

nie idzie dalej następstwa w rodzinie żadnym porządkiem jak iż płeć męska ma pierwszeństwo przed żeńską, a w ciału rządzi starszeństwo który się przywiecił.

W ustawie ustawy są do zauważenia szczegóły. Prawdopodobnie zwrot Słowian madre znane. I lub małżonek panującej nie ... na carskie następstwo dojdzie do pokolenia żeńskiego na innym już tronie panującego, wtedy osoba prawo do ... inna wybór uczyni między tronem dziedzicznym a będącym do wziąć i zastosować się do praw z nim ... innej spadek rzeczone następstwo na osobę po niej do tronu najbliższą, a za wyłącza wraz z swem potomstwem od ... Dzieci z małżeństwa zawartego z osobą nie należącą do jednego z panujących domów spłodzone, nie ma-

w braku męż... płci ... małżonek monarchini

na zawsze od prawa wstępowania na tron carski ... osoba która tron objęła nad rosyjskim przedsiębrała.

wstąpienia na tron wszystkich

jej prawa do następstwa (1).

Że przepisów o pełnoletności i opiece małoletniego monarchy, gdzie określa jej, ledwo się jeden i szczegół drugi do praw wszystkich Sławian stosuje.

Wstępuje na tron zaraz po śmierci poprzedzającego monarchy, ale nie panuje, lecz jego nadziany następca albo jeżeli się zrzekł lub...

Tymczasem opieka pierwszeństwa się nim, i albo sama w jego imieniu panującym rządzi, albo zajmuje się rządami Rejenta, nie mięszając się wcale do opieki (2).

Wola panującego, którą objawić za życia jest prawem w tym względzie, które wej jeżeli nie objawił, wtedy opieka należy się ojcu lub matce a-je- czymi i macosze wdowy (3). Gdy ci nie żyją, lub popadną w stan bezprzytomności chorobliwej i chwilowej, albo w małżeństwo wstąpią powtórnie, wtedy nazwaną opiekę kto po małoletnim ma najbliższe prawo do tronu a jest pełnoletnim (4). Rejent panuje wraz z dodaną mu

(1) Artykuł 14. 18–20.

(2) Artykuł 28.

(3) Art. 21. 22. 30. i z hist. prawd V. § 52. powtórzony.

(4) Artykuł 23–4.

radzy tamieczne, a tęż i [illegible]
składać jest mających członków.
wyznaczają (ci) [illegible] opiekę [illegible] zamiwi [illegible] / [illegible] Lub (Rejent) wyzna-
cza jej [illegible] z rzeszy szcze-
ścią (liczących się do (dwóch wybiera) pierwszych Klas obywatelstwa [illegible]
albo (z członków radziny naj-
bliższej pełnoletnich z [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] (ga (także [illegible]
[illegible] opieka a (wszystkich ych) zywany kró-
lewskich / sam Monarcha lub jego rada, (a nikt inny, wyznaczać ma prawo (1). [illegible]

i na przypadek swej śmierci

z pośród najbliższych (w liczbie mniej wyraźnie [illegible]) szescio. [illegible]

(1) Artykuł 25-9.

Od dnia więc śmierci poprzedniego Monarchy uważa się za panującego następcę jego. Manifestujac an a tem do narodowi wznawia, oraz Bogu który ma po nim panować. Jen [illegible] Również jaki wyznaje [illegible]

odmienne więc w tem ludzież do koronacji i namaszczenia przepisy obejmuje religijnie a wszystkie Stanian p zasadniczych ludów [illegible]

przyjęta Monarcha gdy dojrzewa narożne dzie do pełnoletności, układającej dziś już członkowie monarszej rodziny w rzadzie znajdującej się przypadku i układającej na koniec wszystkie przedstawi lat ograniczonych. Dwanaście [illegible] lud przyjmujący [illegible] wyjaśni. [illegible] gdy (Kreślij[illegible] wyjaśni. Przypiski do § 34. zasadniczych praw przywodzą przepisy

[illegible] zeniach o ślubowaniu

o udziale senatu ~~we wszyst-~~
~~kich~~ ~~Rzeczypospolitej~~ przysięgi
w całym kraju, a dodatki
do wydań z r. 1447. i 1457.
przywodzą [~~rotę~~ ~~przysię-~~
~~gi jaką~~ ~~się~~ ~~od~~ [illegible] -da-
nych całego państwa, a ja-
ko od naczelnej władzy i
rodziny cesarskiej w składzie-
niach wyżej wyrażanych
składa. Spełnienie wszyst-
kiego co prawa przepi-
sują, odnośnie figuruje w
tej rotule, którą w szcze-
góle wskazanym należy
odczytać.

(1) Historya prawnd. IV. §. 56.

[wydane ~~przepisane~~ na to
rotuły dla wszystkich
wyżej wymie-
nionych osób.
W każdej z tych
rotuł ~~[illegible]~~ wyrażano, że
~~prawa do spełnie-~~ - spełniać ma
osoba
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
przysięgę
wykonywająca.

Winienem tu zauważyć, że
~~[illegible]~~ u zachodnich Sła-
wian króli i narodu nawzajem takie przysięgali (1):
~~[illegible]~~ co w Rosyi nie
miało miejsca. ~~[illegible]~~
~~przysięgano, ale on [illegible]~~
~~[illegible] przysięgającym nie [illegible]~~
cesarzowi mu prawa zach-
owania wiernie, ten że Dostoyna-
wa [illegible] żonej mu na wie-
[illegible] nosić przysięgi. W Rosyi
narodu nikt inny, a
tym najmniej Monarcha, nie przy-
sięgał.

~~[illegible] rodziny~~ i

Po wspomnieniu na tron następ-
puje koronacya po w czasie któ-

20. a) osobno 35 20. a.

i trafiających do celu, których rada lub odrada(1) opiera się na zasadzie, słabo uważanej za podstawę mającej; bo wtedy stróż porządku i prawa państwowego zwykł uwzględniać, co Rada państwa drugiej władzy zaniesła do niego.

Na tem kończą się ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ prawa, ~~[illegible]~~ które litewskiem i mongolskim nazwaniem ~~[illegible]~~ ~~Odtąd~~ ~~[illegible]~~ ukaz czwarty mianowany ~~[illegible]~~ reformatorskim, ~~[illegible]~~ kończy się nie już statutem ale statutami, które zbiorem ustaw wszystkie państwo obejmującego ~~[illegible]~~ (Swod zakonow i t.d.) wiążących ~~[illegible]~~ ~~Odtąd~~ ~~[illegible]~~ przed ogłoszeniem pierwszej wspomnianego Swodu wydawano w różnej redakcyi ukazy(1), które przechodzą formie liczbą książeczną urzędy w ogromną cyfrę.

Nie było by sequ gdyby Piotr Wielki, jak w poprzedzającym Przeglądzie powiedziałem, znalazł był kodyfikatora podobnego ~~[illegible]~~

(1) Miklos. Lexic. p. w. rada, otrada (greckie συγγνώμη) wyraża obawę wychodzi na to co zgoda z przekonaniem płynąca.

2 Oba wiążą się przez statutami, a obejmują przeciąg czasu blisko dwuwiekowego (r. 1519–1649). Jedyny po nich

~~obejmują one przeciąg czasu blisko dwuwiekowego (r. 1519–1649). Z nich jedno~~

~~(1) Statuty tego samego przed w Lwów 1832.~~

συγγνώμη

Wielka przysługę przez zrobienie tłumaczenia
[illegible]

swój statut potrzebom i wymaga-
niom czasu odpowiednio, a wła-
ręg[?] ani w kraju ani za grani-
cą znaleźć nie mógł.
Kiedy się na koniec pojawił ten-
że, i prawa publicz-
ne na t. 1. rozdziału X. Ułożenia
opuściły. Zarząd wyczerpywał wtedy,
pula-
rzył namiestnika na wydane przez kró-
lewskiego przedstawiciela rosyjskiego
państwa, co też i drugi po nim
Redaktor uczynił. Dalej sięgnął Re-
daktor trzeci, bo się o
czasy przed-piastowe oparł, i
ukaz z r. 1667 uwzględniwszy
uznał go za materjał do praw kar-
dynalnych (1).
... że czasy w przeszłych
dem prawie, a bagaże w dalsze kło-
re się do innych praw, cywilnych
... odnoszą.
za podstawie statutu ale
majac innych
tego tam pierwszy [wiec] na
statucie za Cara Aleksiego Michał-
owicza zredagowa-
nym aparat (1) nie mógł być cia-
czej, gdy zupełnie
reformatorskiej że się tak wyraże niczyjej

(1) Wyjęty z dzieła Pak-
uije zakresowe i kod-
dzie się pod liczbą
421. a w Prawach
kardynalnych zagwa-
ruje zakony i w arty-
kułach mieści.

[o prawie publicznem

(1) Że statutu tego roz-
działu X. t. 1. wy-
jaśniony przepis o pra-
wie wszelkich drugi[?]
mieszkańców, tak oby-
wateli jak i przyby-
szów obowiązującem,
uważali go do praw
kardynalnych artykułów
53. 63.

[nie na przy-
wilejach się
lecz na ukazach,
a tylko w jedynym
szczególe (1)

[całe ułożeniem] poza statutem owym (poza
idące od r.
1649 wszystkie prawa miał
i ma

1,

[illegible]

spełnienie. Wielki albowiem przeciwnie ziemi postanowiwszy tak w czym zwłaszcza nazwanego państwa moskiewskiego postać zmienić, [illegible] miał jego prawa publiczne, iż się dadzą najwięcej do takiegoż prawa państw europejskich zbliżyć. Zatem prawa, wydawane w tym względzie jak rzeczone, na ukazach oparty w różnej formie wydanych [illegible]

wszystkie [illegible] dawniej w [illegible] wało.

podał zagad dla ulepszenia prawodawstwa, jakiego Rosya przed tem nie znała.

(1) Ukaz z roku 1667. umieszczony w Redakcyi pierwszej i drugiej z uwagi w Redakcyi trzeciej za materyał dla zredagowania artykułu 23. praw kandydalnych

przez cały przeciąg panowania (r. 1689–1725)

[illegible] jak wyrażenie [illegible] dawniej [illegible]

Jednego tylko ukazu przed panowaniem Piotra Wielkiego wydanego (r. 1667) względy Redaktorowie Swodu najnowszej o herbie państwa (1).

za materyał. Ukaz ten mówi o herbie państwa (1). Największą część tych ukazów samo tylko Reformatora wydał, i już w prawach kandydalnych dający przepisy

o senacie, Reformatora a ministerstwach, i kapitule orderów. Następny cyja w dalszym

zawodzie [illegible] prawodawstwa [illegible] na dwa
[illegible] szczegóły te, [illegible] prawa kar-
dynalne i w prawodawstwo zawrod. pań- jeśli
stwa mającego na celu, [illegible] zwrócę uwagę główniż.

{Pragnącym wiedzieć który ukaz od
którego monarchy pochodzi, zro-
bili Redaktorowie przysługę wiel-
ką, dodając do [illegible] ksiąg Swo-
du zakonów tak zwaną skazówkę
chronologiczną. Wymieniono w niej
skąd co i kiedy wzięto, i jako owyszukać po-
wa umieszczono w Swodzie. Nie je-
den ukaz na kilka, kilkanaście,
a nawet na kilkadziesiąt wyjątków jest w nim
rozczłonkowany. Może czytelnik brać stąd wiadomości,

[illegible]

jak stopniowo publiczne [illegible] prawo rosyjskie
[illegible] ca do czasu i zwierzch pań-stwa
rozwijające się pa-
[illegible] rozwinęło [illegible] w dziejach [illegible]
[illegible] w jakiej [illegible] przedstawiam.

Prawo publiczne rozpoczyna swój rozwój od praw zasadniczych.

Z wszystkiego co się dotąd mówiło widać, że zasada czyli, jak się Swod w duchu starosławiańskiej mowy wyraził, osnowa (1) prawa, ma swoje źródło w mocy ustawodawczej, Monarsze wyłącznie służącej. Z tego źródła czerpiemy wiedzę tak o prawach jemu samemu i jego rodzinie wyłącznie służących, jak i o urzędach które w jego imieniu sprawują ~~-ce~~ państwo.

Prawo pierwsze, wykładowi którego rozdział ten poświęcamy, opowie-

my

(1) Mikl. Lex. p. w. osnowa. fundamentum.

2.

i trafiających do celu, ilekroć ich rada, lub odrada (1) opiera się na zasadzie, dobro powszechne za podstawę mającej, bo wtedy stróż porządku i prawa państwowego zwykł uwzględniać co Rada państwa drogą prózby zaniosła do niego.

Z prózb w ten sposób przed tron Monarchy wniesionych, powstała ustawa o zarządzie państwa, do przedstawienia której, przystąpiliśmy.

(1) Mikl. Lex. p. w. rada. otrada, Συγγνώμη, wychodzi na to co zgoda z przekonania powzięta.

(1) wysłużenia praw zasadniczych

Zasady. ~~[illegible]~~

manifeście monarcha uwiadomia naród.

ry w uroczystym ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Razem z nim koronuje się Monarchini, jeżeli zamężny wstąpił na tron; ta jeżeli po koronacyi pojął żonę, ~~[illegible]~~ wtedy jej/ale koronacyjny za wyraźnym tylko ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ rozkazem monarszym nastąpić może (1).

~~Godła państwa, które z przed~~ ~~pem czasu herbem~~

(1) Artykuł 35-6.

Zaradnicze

Przy koronacyi monarchów chrze-
ścijańskich odmawiano wiele mod-
litw. Odmawiana kiedyś ~~[illegible]~~
przy koronacyi cesarzów wszystkich
[illegible] duchem wielkiej [illegible]-
ści: (Stwórz w niej:) (wielki / Bóg Wszechmogący)
~~[illegible]~~ uczyń go, natchnij i kieruje
nim na wielkim ~~[illegible]~~ urzędzie
Cara i Sędziego carstwa wszech-
wszystkiego: niechaj w nim bę-
dzie mądrość bożego tronu;
niech będzie serce jego w ręku
Boga, aby dał wszystkiem rzą-
dził na pożytek powierzonego
mu ludu i na chwałę bożą, jak
w dzień sądu ~~[illegible] [illegible]~~ wyda ~~[illegible]~~ nań Wszechmocny
wyrok (słowo) zbawienia / nieprzeklę-
tości).

Gadka pańska, które z przylepem
czasu herbem jego nazwano, sław-
ny-ną, jak w ki-

Zagadn. 23. [illegible] D. 41 110

różnemi czasy (od r. 1755 do 1831) wydanego składała jaz [?] gdyż więzienie [?] lub dwanaście wieku licząca, [illegible] swoistnego będąca stanu. Poddani więc (Krześcianie) nie składali jej w ów czas. W formie przysięgi wyrażono: "przysięgam, że nie tylko będę donosił natychmiast a urzędowi niderzu [?] jego czarniej wyszukanej [?] (welichrestwo [?]), szkodzie i ubytku, ale też wszystkiemi sposobami zapobiegać im i nie dopuszczać będę."

[illegible] którzy prawodawców obarczają znakiem prawa przynależącego temu, bez [?] się być uczestnikiem owego [?] zasiada też z księgiem [?] [illegible] szczycił [illegible] wieków [illegible] znakiem prawa [illegible] nabytego przez państwo do kraju, lecz samo [illegible] za herb [illegible] mającego. Herby więc krajów do herbu państwa wcielone [illegible] wskazują na przyczynę nabytku [illegible] wziętnie / *adquirere possessionem*) [illegible] czyli [illegible] wyrażają [illegible] mocy którego [illegible]

[illegible] 5. 6. 1

[illegible] osobliwe a składaniu przy-
sięgi wyobrażenia mieli Sławia-
nie, [illegible] [illegible] [illegible] jak oba-
czemy w tem po trzeciem i pię-
tym czasie litewskiego prawodawstwa
mówiłem, według prawa we trzy-
mają się u [illegible] słowiań-
skich ludów, nie składali przy-
sięgi poddani nowo na tron wstę-
pującemu monarsze, [illegible]
[illegible] gdyż ci to sami z sie-
bie rozumiało się wierność za-
chować mu winni, lecz raczej
on przysięgał na to [illegible]
[illegible], iż zachowa całość
służących im przywilejów. [illegible]
[illegible] Miało to miejsce przy
koronacyi monarchy. U prawo-
sławnych Sławian będąc korona-
cya głównem uznaniem praw
do tronu nabytych, a przysięga
oznaką praw tych od narodu
uznania, [illegible] [illegible] nie tylko się
jemu lecz i następcy jego składa-
dała. Według uszanowienia {nawe} w du-
dachach do [illegible] artykułu trzydzie-
stego czwartego praw zasadniczych

Przymuszo- kaźni-
kiemu [illegible] budzić
podległych, budzić
w zgromadzeniach wielkich
Mędrców [illegible]
[illegible] uczestników

Z [illegible] którego
był [illegible], bu-
dzież [illegible] pa-
ństwa jednego z nim
lub [illegible] wyzna-
nia

Za przed[illegible]

kraje owe nabyła. Ta też trzykrotnie wydawano Swod praw, w którym państwa [illegible], w czem odznacza się redakcya najnowsza, która nie tyle się tekstem ile dodatkami do niego od poprzednich redakcyi różni (1). W dodatkach tych wyszczególniono kraje, herb państwa, wielki, średni i mały, tudzież rysowania pieczęci, i prawo wydane, a przy tem do jakich aktów których pieczęci używać należy. W nich też opisano herby członków rodziny cesarskiej według stopnia pokrewieństwa i stosunku tegoż pokrewieństwa do osoby monarszej.

Wiara, wzięta w znaczeniu cerkwi i kościoła, wchodzi także w rachubę praw tyczących najwyższej władzy. Rządzący Monarchowie chcący państwem władać, winni wyznawać wiarę prawosławną cerkwi wschodniej katolickiej (2), jako też być ochrońcami dogmatów tudzież jej władzy wykonywanej za pośrednictwem najwyższego synodu, który sami urządzili (3). Co się tyczy wyznawców innej wiary w Rossyi osiadłych, może bez przeszkody

(1) Porówn. art. 38. redakcyi z r. 1857.

(2) Jak się wyraziły redakcya druga i trzecia w art. 40. Tenże artykuł w redak. pierwszej brzmi: „o wierze prawosławnej wschodniej greko-rossyjskiej."

(3) Artyk. 41–3.

(1) Artyk. 44-6.

Każdy wyznawać jest swobodnie,
~~[illegible]~~ bądź
się poddanymi państwa urodził,
~~[illegible]~~, bądź ono na poddań-
stwo przyjęci, bądź w ~~[illegible]~~ edukacyi państwa wszedł.
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Prawo da nie tylko chrześcian ~~[illegible]~~ wszelkich wyznań, lecz
Żydów też i Mahometanów, ~~[illegible]~~
a nawet ~~[illegible]~~ pogan uwzględnia. Wszyscy wyznawcy ci
podlegają swej władzy ~~[illegible]~~ ości do rząd nadzorczej ~~[illegible]~~ państwa
więc; klawą ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~; ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ według usta-
wydawanych
~~[illegible]~~ na ten cel ~~[illegible]~~ i moc wydawania prawa państwu obowiązywać ma-
jącego
~~[illegible]~~ ustaw (1). ustaw i ~~[illegible]~~
Udanie ustanowienie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ogranicza jest
~~[illegible]~~

zasada. 25.

112

czy najwyższej.

~~[illegible]~~, jest władzą monarszą ~~[illegible]~~
Trzecią jest zasada ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ że
całe ustawodawstwo tak ogólnie
jak i (obowiązujące) szczegółowe w niektórych
jak Cesarza najwyższego rządach
nie zostaje. Rozpa- ~~[illegible]~~
da ona na dwa wielkie działy, z których jeden zawiera
prawa ludności cywilnej, drugi
wojskowej siłę lądowej i
morskiej (1) obowiązujące. Nie dotykamy się drugiej wcale, ~~[illegible]~~ wyłącznie uwzględnia-
my prawa ludności cywilnej, które ~~[illegible]~~ rozważając ~~[illegible]~~
wiemy o tem:
~~[illegible]~~
jak się one stanowią, zaś ~~[illegible]~~
gdzie ~~[illegible]~~ Powiemy dalej
śmieją ~~[illegible]~~ w jakiej
wydają formie i ~~[illegible]~~ jak
się ogłaszają i odkąd po ogłosze-
niu obowiązują i jak się wykonywają
zmieniają ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

każde tak szczególnie i
każde prawo tak ogólnie obowiązuje ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

monarszej ~~[illegible]~~ z woli ~~[illegible]~~ bezpośred-
nio lub pośrednio wydawane, gdy
(Drugie stanowi się w ów czas.)
w senacie, w najwyższym sądzie,
w ministerstwach lub uznanem być
Dziś, że dalsze obowiązujące pra-
wa wyjaśnienia i dopełnienia po-
nowe wymagają, lub ~~[illegible]~~ nowo
ustanowionem zastąpione być mo-
gą. Pamiętane więc władze ~~[illegible]~~
dają osnowę jego, i tak do
rozważenia Radzie Państwa przed-

i zasada ~~[illegible]~~ w każdej wła-
dzy naczelnie ~~[illegible]~~
rządzącej

(1) Artykuł 47-8. i przypisek do niego w redakcyach drugiej i trzeciej.

stanowiąc, która jeżeli się przychyli [illegible] do wniosku, przedkłada rzecz Monarsze, a ten stanowi o niej według swej woli (1). Nie tylko [illegible] nawet ma w okoliczności każdą władza [illegible] naczel- zwracać uwagę niedbalstwa swojego [illegible] na [illegible] niedostatek prawa, [illegible] po zastanowieniu się jednakże dobrze nad tem [illegible] czy [illegible] jest rzeczywiście potrzeba tego zachodzi [illegible] a rzeczy [illegible] dopiero ławrem [illegible] przekonaniu się [illegible] może przystąpić [illegible] według podanego wyżej przepisu. Zakazuje się więc [illegible] pod [illegible] karem niejasności prawa wybudzać ukaz na ukaz (2).

(1) Artykuł 48–51.

(2) Artykuł 52. z przypiskami do niego w redakcyi pierwszej.

~~Nie wiem czy nie największej dowiedzią jest przedewszystkiem zasadnicze prawo stanowiące o tem, że [illegible] w rękach samego tylko Monarchy zostaje prawodawstwo.~~

~~Państwowe ogólne i szczególne~~

~~[illegible]~~

Pod rozliczną formą, (która na rzecz wpływa), objawia się mająca być prawem wola najwyższa, i ta nie inaczej, jak na piśmie objawiona być musi. Wyjątek zachodzi co do objawienia prawa względem jego ducha lub sposobu wykonania: wtedy bowiem wolę swą Nad- dostać gdy nie tylko objawi Monarcha Sekretarzom Państwa, w Sposobie szczególnym wymienionym (1). Wydane prawa nie tylko ogólne ale i szczególne, przywilej nawet, z wyjątkiem w Monarchii w całej, bądź też nie wydanej a mające zostać tajną, należy złożyć na piśmie Senatowi Rządzącemu, który je wręcz nakaże przechowywać w swoim archiwie (3).

Wszelkie prawa nowe lub dawne, a w szczególności zmienione, ogłoszone być winno w piśmie publicznem które pod napisem "Senackie wiadomości" ukazuje się jak tylko wyjdzie z druku przesyła się jego egzemplarz najniższemu nawet urzędowi urzędom i t. p. według porządku ogólna na to, z w Moskwie. dla Redakcji rzeczonych Wiadomości przepisanego (3).

(1) Artyk. 53–4. z warunym przypiskiem co do Drugiego względu: we wszystkich rzeczach rządowych mieszczonego.

(2) Artyk. 56. z przypiskiem.

(3) Artyk. 57–8.

{ Obowiązuje prawo od czasu ogło-
szenia go, a w urzędach od da-
ty dojścia do nich. Obowiązuje
zaś na przyszłość a bynajmniej
na przeszłość, wyjąwszy gdy nie
jest ani nowem ani w czemkolwiek
zmienionem, lecz jest tylko wyjaśnie-
niem tego co dotąd obowiązywało, lub ileby
było postanowione w niem, że
ma sięgać ma swoję moc i na
ubiegłe czasy (1).

(1) Artyk. 59–61.

Według ogólnych przepisów, jakie
nauka prawa podaje (2), należy
niewątpliwie [illegible] ustawodawca [illegible]
Słuchać jej przepisów
winni wszyscy krajowi
i zagraniczni Rossyi miesz-
kańcy.
[illegible] Nikt bowiem żadna nie może
się uniewinniać nieświadomością
prawa. Które to stosownie do
przepisów [illegible] ogłoszone zasada. Ukaz jednakże
[illegible] rząd Monarchy podpisany zawiera iż jeżeli oni
[illegible] Dotychczasowe pra-
wo uwłaczać, ma poszkodowanemu ży-
cia, czci i majątku, sprawić dla skarbu w dochodach
ujmę, [illegible]
przyznać komu lub pozba-
wić [illegible] nadać czyn lub od-
jąć go w brew istniejącym pra-
Tego Dworzańskiego (szlacheckiego) stanu,

(2) Artyk. 65.

~~zasadu~~ 27. ~~[illegible]~~

pisanie! Przypuszcza się bowiem że układ ów wybudzono: ~~[illegible]~~ dla tego też mimo ~~[illegible]~~ nakazu w nim danego, ażeby wykonany został, ~~[illegible]~~ wykonanie każe wstrzymywać najnowsza redakcya Sądu (1), ~~[illegible]~~ dopuści się rzecz nie wyjaśni. Tak zwany układ separatny, który ~~[illegible]~~ szczególny przypadek uwzględnia, a nie zastrzegający przy tem ~~się~~ podług niego należy w podobnych przypadkach ~~[illegible]~~ wyrokować na przyszłość, nie ma mocy prawa powszechnie obowiązującego. Wyroki też sądowe sprawujące są owszem obowiązujące, są wyłącznie prawem dla samych tylko stron które wyroki zwyczajnie wydały. Wolno się powoływać na nie w sprawach podobnych sprawy zachodzących na ~~[illegible]~~ zasadzie że tak niegdyś orzeczono, ale ~~[illegible]~~ Sędzia ~~[illegible]~~ spór ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wyłączany przed siebie rozstrzygać ~~[illegible]~~ tak samo. ~~[illegible]~~ nie jest obowiązany. Z uważaniem podobnym rzecz się ma inaczej, ale wyjątkowi z przywilejami, przywilej tylko co do przedmiotu w nim objętego uwalnia ~~[illegible]~~ od ~~[illegible]~~ praw ogólnych (2) ~~[illegible]~~

(1) Tak wyrażnie uważam artykuł 66. według trzeciej redakcyi Sądu. Także artykuł jest niemal w pierwszej i drugiej redakcyi wyrażony.

Art. 67–71.

Zmienia się prawo w takim po- (1) Art. 72-3.
rządku w jakim się stanowi; nowem
więc prawem, nowo uchwalo-
nem i na nowo podpisem mo- (2) Artykł. 74.
narszym opatrzonem, dawne
poprzednie być winno (1). Senat ma-
coś jest przedstawić najwyższej
władzy, że tak [illegible] ogólne
[illegible] jak i szczegulne akty
postanowienia, na tem co postanowiono, że trudno przy-
nadużywa dobra cierpi [illegible] chodzi sprobić [illegible] wszy i za nowo wydany
przedstawiony [illegible]
[illegible]
jednakże nie wydawał zachodzące okoliczności (2): godzi się bowiem przypuścić,
względnie koniecznie ... że w przyrzdać [illegible] się tak ...
narchy, uwzględnić [illegible] ... się da [illegible] wykonać co się na senat
[illegible] zdaje się nie nakazanem
[illegible] do spodziewania. ...
[illegible] w sła-
dy senatu iść nauczę (3) Komora, dziś
[illegible] Izba skarbo-
[illegible] wa. W początku
jej liczba prawod-
[illegible] 1823. 3/15 paździe.
Gdyż sama uczynić władzy gu-
bernialnej wolno im [illegible] (3), Urzędnicy senatu senat-
[illegible] owi
zniechęcił się z pokazanie
[illegible]
[illegible] u tem na swej
[illegible] mogą też urzędnicy władzy
[illegible] przez stanowiącą, tylko
jednomyślnie zapadłe [illegible] ... od senatu uważa nie sprzed-
władzy przedstawienie. [illegible] ... gdy senat
[illegible] nie z przyczyny, że
[illegible] uważając jego [illegible] dobra ostatecznym
[illegible] się przeciwny,
[illegible] uwagę [illegible] tem sa-
[illegible] czynić wyższego
nadal [illegible]
[illegible] jeżeli senat nie
uwzględni przedstawienia
gubernialnego urzędu,

Co do Ministra

Zasada. ~~17.8.~~ 38.

115

należy ukazu ~~też~~ wykonać. gdy do rozkazu podwładnym szkodę przydającym ~~…~~, a rozkaz ten okaże się ~~…~~ lub dawnej ustawie, lub świeżo ~~…~~ względu Monarchy podpisanej, przeciwnym w owym czasie, władze zamierzającej spełnienie ~~…~~ nakazu winny ~~…~~ donieść ~~…~~ a tem Ministrowi, ~~…~~ który jeżeli ~~…~~ przedstawienia nie uwzględni, winne władze ~~…~~ odnieść się do senatu, ażeby ten wyrzekł co w takim razie ~~…~~ odnieść do senatu. ~~…~~

~~…tylko Ministrowi uwagę uczynić winny … zie jego takim który się … nakazu … wolą …~~

~~…~~ nie czynić należy (1). ~~…~~

Jeżeli w ogólnem postanowieniu prawa nie powiedziano wyraźnie, że się dawniejszy ukaz lub dany przywilej dla niektórych miejscowości lub osób wydany nie uchylał, to władzy trwa w swej mocy jeden i drugi (2).

(1) Artyk. 77-8.

(2) Art. 79.

Zasadn. [illegible]
29. 30.

116

Pomimo na terminologię prawa jak
ją dawny [illegible] język i pomniki
[illegible] po zdaniach pisane przed-
stawiają, i porównywając ją z pra-
wem Swodu nowem, widzimy w niej, a tem samem w dyalekcie prawniczym,
znakomity postęp. Zwracałem [illegible] u-
wagę na to w historyi prawodawstwa
zbiorów aktów, zwracam ją i teraz, z tym
z powodu tego
dodatkiem, że [illegible]
dzieło Mikłaszewicza (Lexicon pa-
laeoslovenicum) wzięte do wyrzucenia. Rzeczone dzieło opowiada co
den i nic wyraz znaczył
potocznie, a nie dodaje,
że dziś wyrazy technicznie,
mają dziś wcale inne znaczenie (1).

(1) Porown. w Dziele Mikł. wyrazy pamiat., ukaz, nakaz, [illegible]

I zestaw je z zakonami w artykułach 53. 69. Swodu umieszczonemi.

Część II. prawa zasadniczego.

Przejdźmy do drugiej części praw
zasadniczych, które się, jak w hi-
storyi prawodawstwa (IV. 4. 58-60) za-
uważyliśmy, zaczęły w Rossyi kształ-
tować we wieku XVII, rozwinęły jako prawo [illegible] od dawnego wcale [illegible] odmienne.
osobowe i osobowo-rzeczowe [illegible] osobowe
mające na względzie [illegible] człon-
ków rodziny szczególniej, [illegible]
gle polityczne, [illegible] określające praw
do tronu, dalej do Sylodu, na koniec do upoważnienia: osobowo-rzeczowe zaś, uwzględniając [illegible] praw [illegible], wyróżniają się od takichże
praw, prywatnym
majątkowe [illegible]
radowe i [illegible]

a nie przydatnych [illegible]
jako zawsze rodzimy te.

stojących. Pomimo w układowych.
Bywając a pierwsze czyli ciągle polity-
ne prawa, znajdziemy

odpowiedź miała w pa-
ździe ustawy rodziny monarszej
na dzieci cesarskie i na krewnych cesarskiej
rodziny. Dziećmi zaś którym się
dziedzictwo tronu należy według prze-
pisów jakie wyżej podaliśmy, są jedno
że dziedziczy go syn najstarszy i nosi
tytuł następcy tronu (naslyed-
nik). Ten tytuł zlewa on
na swe dzieci z temże, czyli następstwa
na tron prawem.
Jeżeli monarcha nie ma syna pierworodnego lecz córkę
córkę, to ona do następ-
stwa wraz z swemi znowu dziećmi płci męzkiej
przychodzi. Dopiero w braku tych dziedziców wstępują na
tron
syn monarszy po owej córce zwa-
ny z dzieci jego w prawem
następstwa spadzanie (1).
czyli drugi z kolei
syn cesarza ludwig

Z prawem ściśle połączonem wią-
żą się tytuły.
Z prawa należy się następcy tronu
tytuł cesarzewicza, cesarskiej wysokości i wielkiego księcia. Oprócz pierwo-
rodnego tytułu wyłącznie jemu
służącego, może być też
nadawany z woli monarchy
młodszym synom. Płci żeńska

(1) Artykuły 82-4. 88.
ludziez 85-7-90.

Jakiej

na jej syna, czyli na cesar-
skiego wnuka, a gdy tego nie
ma, to na jej córkę, czyli na
cesarską wnuczkę. Do układu tego przywiązane jest
z prawem ... na zaprzew ...
... trwanie.
Dopiero w niedostatku
tych wszystkich osób, tedy sa-
me prawa na (brata) młodszego na-
... następstwa ...
... znalezć się na-
... tronu czyli Cesarzowi
... cesarskiej wysokości i
wielkiego księcia a praw przed-
cesarskich wszystkim się dzie-
ciom cesarskim razem ze prawem
należnego, ... może być ...
i wypad cesarzewicza za woli
panującego monarchy i nada-
...
tytułuje się wielkiemi książętami
i cesarskiemi wysoko-
ściami. Od praprawnuków ...
... książętami się tylko
i księżniczkami mianują. Od cy-
... tych i od szczegółowa wy-
...
Do reguła praw po szczegóły
w ustawie wyrażonych (3) zawi-
sła. Prawa te rozciągają się aż
do ... ubioru galowego usłu-
które należy tronu, wielkim
książętom i książętom służą (4).

cesarskich pochodzące dzieci

sprawdzić i ...

Zasadn. 31.

47

(1) Artyk. 82-4. 88.

(2) Artyk. 85-7. 90.

(3) Artyk. 100-17.

(4) Artyk. 118.

§ Każdy

§

członek rodziny cesarskiej ~~każdy~~ ma prawo do uposażenia, które otrzymuje od państwa. Na ten cel przeznaczają się dobra nieruchome i pieniężny kapitał, który się według uchwały na to szczególnej ustawy oddaje ~~pod~~ zarząd tak nazywanego departamentu udziałów. Z dochodów które przeznaczone dobra i kapitał ~~przynoszą~~ / ~~uposażają się~~ [illegible] ~~cza~~ rodzina cesarska w stosunku do [illegible] i stopnia rodzeństwa [illegible] z którym monarchą w czasie gdy jej uposażenie ~~[illegible]~~ albo zamyka dochody, albo dotyczą ~~jej rodziny~~ przynoszą, a gdy ich brakuje to się członek rodziny i jego ~~[illegible]~~ uposażają się i z dochodów państwa ~~[illegible]~~

~~[illegible] się cała rodzina [illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible] w [illegible]~~

1) ~~[illegible]~~ 138

~~Obecnie~~ skarbu państwa

Uczestnika w [illegible] poddanego [illegible] z monarchą.

~~w linii prostej~~

w tym celu udzielają się [illegible]

drugi przepisuje prawo uposażenie, każe je wypłacać bez żadnych potrąceń co czterech ~~[illegible]~~ w sumach [illegible] przypadających [illegible]

Zasadn. 32.

Dwór. Dla Dworu tego układa się etat, i wypłaca wraz z uposażeniem co trzy miesiące (1), w sumach jak następuje.

Cesarzowa w czasie małżeństwa i

(1) Artyk. 138. 48

Zasada. N. 33.

119

wdowieństwa bierze rocznie sześ-
ciu tysięcy rubli. Jeżeli owdowiawszy woli mieszkać za granicą Rossyi, to wtedy dostaje tylko połowę tej sumy.

Na utrzymanie każdego dziecięcia cesarskiego przeznacza się w czasie jego małoletności po sześć tysięcy rubli rocznie. Gdy dziedziczy do pełnoletności, zamężcia wstąpi w stan małżeński, wtedy następca tronu, prócz stu na utrzymanie dworu, rocznie pobierać rocznie na swoją osobę po trzykroć sto tysięcy rubli,

a/ małżonka jego połowę tego (ta) owdowiawszy, jeżeli pozostanie w Rossyi, to jej małżonek za życia, gdy za granicą przebywać zechce, to połowę.

(pobierać będzie tylko [illegible] co brał ... ma prawo tylko)

Dziecięciu następcy tronu każdemu przeznacza się w czasie jego małoletności po piętnaście tysięcy rubli rocznie.

Wielkie książęta i księżne, córki cesarskie jak i wnuczki

Dostają na posag po milionie rubli, prawnuczki i praprawnuczki po stu tysięcy, ~~...~~ a dzieci praprawnuków

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ z tych ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ po sto tysięcy rubli ~~[illegible]~~. Niżej powiemy jaki kiedy okrom posagu po zawarciu małżeństwa.

Wszystkie wymienione dotąd sumy wypłaca kasa państwa: te które oddział wymienię wypłacają się z kasy Departamentu Udziałów, do której wpływają sumy z udzielnych dóbr i dochodów idące ~~[illegible]~~. Wypłata odbywa się w następującym porządku.

~~[illegible]~~

~~nanie dzieci następcy tronu. Dopóki w małżeństwie znajduje się i zaś sumy idące na utrzymanie wielkich książąt i księżnych wraz z małżonkami ich i dziećmi, na które należące się wielkim książętom i księżnom do czasu ich zamęścia, wypłaca Departament Udziałów~~ z ~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~ w ~~[illegible]~~

Każdy syn

~~z kasy swej, do której sumy z udzielnych dóbr i dochodów przeznaczone wpływają, ~~[illegible]~~ wypłaty w ... następujący.~~

~~[illegible]~~ Cesarski ~~[illegible]~~ pełnoletni, ~~[illegible]~~ równie ~~[illegible]~~ po ~~[illegible]~~, małżonka jego, w czasie małżeństwa i wdowieństwa po ~~[illegible]~~

tysięcy. Każda córka do cza-
su zamęścia po sto pięćdziesiąt
tysięcy, a wnukowie i wnuczki po-
łowę tego/ co ich/ ojciec pobierają do cza-
su pełnoletności lub zamęścia.
~~[illegible]~~ Odtąd wnukowie pełnoletni
dostają tyleż co rodzic, wnucz-
ki zaś pełnoletnie do czasu
pójścia za mąż ~~[illegible]~~ któ-
rej toż samo co cesarskie có-
ry. Niedziałom wnuków wypłaca
kasa po sześćdziesiąt tysięcy
rubli rocznie, i sumę tę płaci
im także gdy owdowieją. Pra-
wnukom płaci [illegible] na wycho-
wanie i utrzymanie przeznacza
na po trzydzieści tysięcy aż do
czasu pełnoletności; z kasy ta na-
grodę ~~[illegible]~~ Dostają się ~~[illegible]~~ niższemu pokoleniu ~~[illegible]~~ dobra
ziemskie na udział w dochodzie owych
tysięcy trzydziestu, z dopłatą do
pięćdziesiąt tysięcy rubli rocznie.
Żony ich i wdowy biorą rocznej
pensyi tysięcy trzydzieści. Prawnucz-
ki pełnoletnie, póki nie pójdą za
mąż, a gdy nie pójdą wcale do

(1) Patrz artykuły 119 – 136.

na równe utrzymanie po-
między siebie dzieci Dzier-
żą. Prawowitym na wy-
chowanie nie idzie obra-
cie, gdyż wydatek ten sta-
rają się ówcześni ich opie-
kuni na ten cel, jak się
ziemskiemi dobrami
zwykło, [illegible]. Gdy dojdą do
pełnoletności, z których wyż-
szej pełnoletnie są [illegible]
lub [illegible] a wszelkie dwa-
dzieścia czyniący rokiem pen-
syi równej. Małżonkowie pra-
wowitych w czasie mał-
żeństwa i wdowieństwa
po pierwszym małżeństwie
na się dzielą. Dzie-
ci z dalszego pokolenia krwi
cesarskiej [illegible] nie na
wychowanie nie otrzymują. (jak zrządzone z le-
Pełnoletni wyżsi dziela- gacy jak i z
ją równie po pierwszym
synowie z książęcej biorą ich dzie-
ci dzielący, i tylko małżon-
ki książąt w czasie mał-
żeństwa i wdowieństwa (1). [illegible]

[illegible]
Z każdego prawa się wdowy
wielkich książąt i książąt, polegające na

Zasada- ~~ty~~ 35. 51

~~Cretobl~~. 137.

utrzymanie pensyj z dóbr udzi~~ln~~ałowych, ~~pobieranych~~ będą mieć zakonny w zupełności wypłacany. Dopóki przebywać zechcą w Rossyi; gdy się na mieszkanie wyniosą za granicę, wtedy trzecią tylko jej część dostaną, a jeżeli pójdą za mąż do pensyjki utracą zupełnie (1).

Zastrzegło i to że gdy okoliczności nieprzewidziane zajdą, jakie rzeczywiście w r. ... zaszły. (o których świeżej redakcji pierwszej nie mógł przewidzieć) wtedy wola Monarchy i stan dochodów udzielnych w owych warunkach prawo to ~~[illegible]~~ ~~przepi-~~ ustanowi (2).

Przejdźmy do drugiej czyli o rzeczowe prawa ~~[illegible]~~ służące członkom cesarskiego rodu. Znajdujemy je podobnemi.

~~Obowiązkiwszy [illegible] polityczne prawa, obejdźmy teraz [illegible] polityczne [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] od woli [illegible] cała opieka całej rodziny cesarskiej, [illegible] od ustaw [illegible] od powszechnego pra-~~

(2) Porówn. dodatek do art. 139. trzeciej redakcyi.

na rady, nawet ukoronujące-
go odstępującego Monarsze
na powrót do ... i
ukoronujących cały naród Cattoniom (?)
i one dzielą się na rodowe
i majątkowe: dały jak dru-
gie mają swoje osobli-
wości, co je właśnie od
przywracanych wyróż-
niają.

W rodowych główną gra rolę
prawo. Dotyczące się zawiera-
nia małżeństwa i stosunków prawnych
stąd wynikających; tudzież prawo
małoletności i pełnoletności
określające.

Panujący Monarcha będąc gło-
wą całej rodziny cesarskiej,
ma prawo wymagać od niej
tej samej co od każdego pod-
danego uległości. Którykolwiek więc
członek rodziny woli się jego
przeciw sprzeciwia, może być zawie-
szony w używaniu
prawem ściśle za-
pewnionych korzyści (1). Właśnie

z a wyżej ... liczonych

(1) Arch. 191–200. 202.

Zasadn. 36. 52

bowiem od tej urzędowej po-
koj w domu i za danem
cesarskim zawód, właśnie
na zgodzie rodzinnej, jak się
ustawa ~~[illegible]~~ wyraziła (1), polega ca-
łość praw zasadniczych ro-
syjskiego państwa.

W brew woli monarszej dzie-
je się członek cesarskiej ro-
dziny, który mimo jego ~~woli~~
przyzwolenia śluby małżeń-
skie zawiera, a całość pań-
stwa narusza ów, co mając
prawo następstwa na tron,
przyjmuje w małżeństwo o-
sobę, równy prawodawnej nie-
sprzyjającą (2). Ta też mał-
żeństwo takie nie może
być uważane za prawne,
w skutek czego uwracają się
korzyści z prawa rzeczonemu małżeństwu przyna-
leżne.

~~Przed następującym związ-~~
~~ku na wolą monarszą za-~~
~~war[illegible]~~

Związek małżeński za wolą
Monarchy zawierany bywa ~~[illegible]~~

(1) Artyk. 201. 203.

(2) Art. 140-2.

[illegible] się albo w przyzwoleniu Cesarza i ~~[illegible]~~ pań dostojników pierwszych lub świeckich jak i Duchownych, albo przez zezwolenie; ~~[illegible]~~ w tych aktach podaje się do wiadomości narodu, że osoba z którą ⌈ ~~[illegible]~~ rodziny cesarskiej F wstępuje prawnie, stanie uznaje (1).

(1) Artykuł 143–6.

(2) Artykuł 147.

⌈ mężczyzna członkiem będący

F. (w małżeństwo

Zawierający ~~[illegible]~~ małżeństwo z osobą nie należącą do domów panujących, nie może się jej dla tego nadać prawa rodzinie cesarskiej służącego (2).

~~Umowy przedślubne mają na [illegible] zawierane przez [illegible] zabezpieczeniu [illegible] członków tylko [illegible] gdy się z zagranicznymi Księżniczkami, [illegible] wychodzącemi~~

umowy przedślubne zawierane przez członków, gdy się żenią lub wychodzą za mąż za granicę, ~~[illegible]~~ muszą ~~[illegible]~~ prawną cechę ~~[illegible]~~ prawnie obowiązującego aktu (dogowor), a ukej-

mować: zabezpieczenie posagu i przechowania dochodów z niego ciągnionych, a gdyby małżeństwo pozostało bezdzietnem wrócenie go do kasy udziałów po śmierci wielkiej księżnej lub księżnej i [illegible] się do Rosyi, wraz z dochodami zapewnionemi jej w umowie przedślubnej. W umowie będzie należy się ubaczyć(?) i to, jakiej religii mający być mogące się narodzić dzieci z tegoż małżeństwa. Należy nakoniec wyrazić i to, że gdyby małżonek wielkiej księżnej lub księżnej, żyjąc gdzie zamieszkać w Rosyi, winien się we wszystkiem zastosować do praw, jakie w niej obowiązują (1).

Wynikiem praw posagowych jeszcze że państwo płaci posag, ale wyprawę daje pannie młodej ojciec; i że na posag nie dając się dobra nieruchome, lecz wylicza kapitał, i to tylko (2). Wyłączenie z żeńskiego pokolenia ród swój wywodzące potomstwo, nie wypi-

(1) Artykuł 148-9.

L z potrąceniem, rozumie się, części jego, małżonkowi owdowiałemu jak wyżej mówi(?) należącej się [illegible] dalej i wdowie(?) służącej owdowiałej wielkiej księżnie lub księżnie, powraca.

(2) Artykuł 150-1.

sąża ani prawieżwa, ani departament udziałów (1).

Małżeństwa przez członków rodziny cesarskiej zawierane mogą uzyskiwać rozwód, gdy prawu cerkwi nie stanie temu na przeszkodzie, i gdy się zgodzi na rozwód najświętszy synod, a Monarcha (zezwolenie) to zatwierdzi. Rozwiedziony małżonek lub małżonka może wtedy wstąpić w nowe śluby, lecz ponowienie (przy zawieraniu ich) ~~wtedy~~ ścisłejszej warunki muszą zachodzić koniecznie (2).

Drugiem rodowem prawem głównem jest uznanie mało i pełnoletności, tudzież naznaczenie opieki.

Następca tronu w lat ~~[illegible]~~ szesnaście swego wieku dosięga pełnoletności; inni członkowie rodziny cesarskiej albo w lat dwadzieścia, albo gdy wstępują w małżeństwo dochodzą do ~~[illegible]~~ ~~pełnoletności~~ niej wola (3).

Przed dojściem do tego wieku opieka rządzi małoletnim.

(1) Artyk. 152.

(2) Artyk. 153-5.

(3) Artyk. 156-7. 18

którą naznacza ojciec. Jeżeli za życia rozporządzi o tem w testamencie, a ten potwierdzi Monarcha, wtedy naznaczenie ojcowskie jest ważne. Inaczej, lub gdy testamentu nie będzie, przyjmuje na siebie opiekę Monarcha, i przekazuje obowiązek sprawowania jej wyznaczonej na to osobie. Ta sprawuje opiekę według własnego przekonania aż do czasu nastąpienia mającego pełnoletności; które skoro nastąpi, wtedy małoletni sam dobrami swemi zarządzaje pod nadzorem [illegible] nadanego opiekuna aż do lat dwudziestu pięciu wieku. Tego wybiera Monarcha w tym celu ażeby dawał opiekowanemu rady przy rozporządzaniu dobrami nieruchomemi, bez czego, a mianowicie bez podpisu opiekuna na to, że może dobra te sprzedać lub zastawić, sprzedaż ich i obciążenie długiem nie jest ważne (1).

(1) Artyk. 158–65.

(1) Artyk. 166-2.

Członek rodziny cesarskiej [illegible] płci którejkolwiek, głowa publicznie za pełnoletniego ogłoszony, zaprzysiężenie składa w ręce [illegible] Monarchy [illegible] tak jemu jako ojczyźnie przysięgę na [illegible] wierność, i ścisłe przestrzeganie praw nadzwyczajnych według rozporządzeń dla cesarskiego domu uchwalonych. Przysięga ta własnoręcznem podpisem przysięgającego stwierdzona, przechowuje się w archiwie państwa wraz z innemi dokumentami dotyczącemi się rodziny cesarskiej (1).

55

Z rzeczowe prawa dwojakiego są na pozór, a ściśle czwo-rakiego rodzaju, rzeczy [głównie do dóbr posiadanych z nich jedne] udziadanemi, drugie udziel-onemi, trzecie nadanemi, a do-piero czwarte nabytemi do-brami. Temi tylko według sta-rodawnego stanu prawa, [w historyi prawo-dawstw szczególnie opowiedzianego,] pozwala ustawa rozporządzać dowol-nie; z udziałowe i nadawe, porównawszy je co do zmniejszenia ciężarów z pry-watnemi dobrami, nakazuje dziś ustawa albo przekazywać testamentem, albo, zapisać je w rodzie spadkiem sprzedaży, która za mniej niż o 1/3 od właści-wej dóbr wartości uskuteczniona być winna. Je-żeli się spieszyć porządkiem pra-wa nie uczyni w tym wzglę-dzie, Departament udziałów sa-kamerye rzeczone dobra(1).

(1) Artyk. 169–77. 180.

Zasadn. 40. 17 Artykuł 149. Artykuł 150. 56

zasadnicze prawo publiczne rosyj-
skie stanowi: iż lewarnej się
dóbr rzeczonych posiadacz, ni-
mogąc je albo swemu przekazać
potomkowi, albo też krewnym
jej rodziny cesarskiej, od któ-
rej one niegdyś nań spadły,
ma/ zaofiarować je do skupna za 1/5
niższej od rzeczywistej ich war-
tości. Jeżeli się nabyć dalo-
nych nie zechce, do wiedzy
nich/po- kupuje te dobra od po-
siadacza departa-
ment udziałów za ponie-
sionej cenę (.). Tak samo po-
stępuje się z dobrami członka ro-
dziny który wyjechawszy za granicę
z wiedzą Monarchy nie wraca
do niego na czas naznaczony, ani
się o przedłużenie pozwolenia pro-
bywać samże nie prosi; departa-
ment udziałów zakupuje jego
dobra, a samemu

Prawo nie tylko nie broni, ale
owszem zachęca do tego rodzinę
cesarską, ażeby zakupywała dobra, używszy na to
pieniędzy własnych.
Takie, 5 nabyte (wiadomo jest ten-

dobra
równo jak w ogóle odziedziczone, nazywają się

I rzeczowe prawa dawniejszego się [illegible] na [illegible], a iż każde czwartego rodzaju, dzielą się na udziały, na udziałowe, na rodowe, i na dobra nabyte (1). Pierwszego rodzaju dobra [illegible] zostają w posiadaniu tylko, zaś przecież kończą prawem dziedzicznym je rozporządzać niemi dowolnie. [illegible] prawem ojcowskim niemi można się [illegible] właściciela, [illegible] bie przestąpić jak się podoba. Niemo że dobra udziałowe i rodowe używają tych samych korzyści prawa, ci we własności zostające (2). A przecież nie ważni drugich, jak ze swoje prawa cywilnie [illegible] się dawniej, [illegible] rodu nabyte / dobra rodowe, ulegały u starszych ograniczeniu co do ich przelewu a tyle, że nie mogły być obcemu rodowi przekazane [illegible] gdy [illegible] krewni rodu tego od którego przeszłe dobra pierwsze najpierw spadkiem [illegible] trzymając się tego przepisu za-

dobra m/ udziałowe i rodowemi nie zupełnie wolno rozporządzać dowolnie. Same tylko nabyte dobra posiadacz [illegible]

i tym samym podlegają się żarom, co i nabyte (2).

posiadał nad własne dzieci, lub w trakcie ich zostawali [illegible] życia dalej

(1) Artykuł 1[illegible].

(2) Artykuł 171[illegible].

niżej ~~wymienione~~ ~~używać~~ zwyczajną wa-
własności zupełnej, dopóki osób-
nik rodziny przebywa ~~w kraju~~. w Rossyi.
Gdy z niej wyjechać zamyśla,
winien, ~~…~~ ~~…~~ ~~…~~ / Cesa-
rzowej. Następnymi ~~…~~, i ob-
cych książąt którzy się w ro-
dzinie cesarskiej rozporządzić ożenili, wszy-
stkimi dobrami temi na / korzyść, / rzeczy ludzkich
~~…~~
~~…~~ a wszyscy za nie ka-
pitał może wyjechać z nim za gra-
nicę. Jeżeli, zmienimy ~~…~~, ~~…~~ / na nowo,
wrócić ~~…~~ do Rossyi dla za-
mieszkania w niej, nie ~~…~~
~~…~~ ~~…~~ jest mocen odebrać
za zwrotem ich ceny (?).
Dóbr, ~~…~~ ~~…~~ ~~…~~ wszystkie
członkami rodziny cesarskiej ~~…~~ ~~…~~ wyjeżdża-
~~…~~
jące na zamieszkanie za grani-
cę, ~~…~~, mogą zabierać z sobą wszyst-
kie ruchomości; ale z pomiędzy dy-
ko(?) milion rubli, i to po od-
trąceniu ~~…~~ stąd 1/10 na rzecz
skarbu państwa. Co więcej nad
milion, każdy w posiadaniu, każ-
w wekslach, lub innych jakich

Zasada. ~~…~~ 41.
57

(x Artykuł 173-8.
181.

Zasadn. ~~[illegible]~~ / 43

~~papierach~~, wartość pieniężną ~~[illegible]~~ posiada[13]) winni rodzinie ~~[illegible]~~ swej oddać, albo wnieść do kasy Departamentu udziałów [illegible].

Nabyte dobra a nieprzypuszczone od Cesarzowej i następczyni tronu, nie spadają ani na ~~[illegible]~~ Cesarza, ani na następcę tronu, lecz ~~[illegible]~~ na rodzinę ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

artykułów 970–2, tudzież ~~[illegible]~~ 976–9. kodeksu cywilnego francuzkiego. Według artykułów ~~[illegible]~~ tych musi ~~[illegible]~~ być testament albo własnoręcznie przez testatora w całości napisany, ~~[illegible]~~ podpisany i datowany; albo pisany przez dwóch Notaryuszów tudzież w przytomności dwóch lub czterech świadków; albo ~~[illegible]~~ skreślony tajemnie i opieczętowany, i w takiej formie

~~[illegible]~~

przeciwko w ~~[illegible]~~ciej redakcyi Statutu, wprawdzie na zasadzie wydanych a ten w r. 1852. 1856. ustaw, ~~[illegible]~~ które stali, jak się domyślam, z redakcyi jej, uwzględniano.

Zasada. 42.

58

(1) Artyk. 182-4.

(2) Artyk. 185-8.

papierach wartości pieniędzy mających posiadają, winni wydać rodzinie swej, albo wnieść do kassy departamentu udziałów (1).

Nabyte dobra a nawet porządzone od Cesarzowej i Następczyni tronu, na nikogo innego jak na wnuków ich rodzinę płci mężkiej spadają. Wszyscy inni członkowie cesarskiej rodziny, według testamentu dobra takowe rozdają. Dobrami udzielnemi i nadanemi nawet rozporządzają także testamentowi rozporządzać. Testament taki nie rządzi, ale testament taki się zatwierdzi Cesarz. Z tego powodu staje się testament on sam przez siebie jawny (2).

Zmieniono tu w trzeciej redakcji Swodu, na zasadzie wydanych a tem w r. 1852. 1856 ustaw, redakcyjak, zakłóc, jak się domyślam, zatrzymano się na.

Zasada. 44.

59

[illegible] — ... (dany przed Sądem u strony

przy świadkach, z zachowaniem przepisów

na to danych tamże. (przepisów. ... ustawa

swodem rodzinnej trzeciej objęta, zachowuje na

[illegible] [illegible] (zerwatajai na

należną formę wymaga [illegible]

azeby testator koniecznie za-

chował co do rozporządzalności

dobrami oddzielnemi i nadane-

mi dane w zasadniczych prawach

państwa przepisy; i [illegible]

[illegible] tajemnie nawet napisany

testament [illegible] [illegible], przedstawił do zatwier- dzenia

testatorowi, ale jemu samemu tylko, w tym celu, by jemu

wiadomy był z treści. Inaczej [illegible] aduli od

każdego postanowienia rzeczona ustawa co

do świadków, co do użycia akcji przy

pisaniu testamentu

[illegible] [illegible] nigdy gdy ciężka cho-

roba nie dozwoli testatorowi [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pisać [illegible]

[illegible] go własnoręcznie, co dotyczy przeczytania go i

chiwywania, [illegible] co do opieczętowywa- nia

nia [illegible] na końcu [illegible] rodzinnej [illegible]

[illegible] [illegible] po najwyższej [illegible]

[illegible] danej [illegible]

1852. 1856. [illegible] ustawy, [illegible]

jako się domyślam, z zapatrzeniem

[illegible] [illegible] przyłącza-

się [illegible] artykułu każdego cywilne-

ne wyżej artykuły

go [illegible] zredakowano.

(1) Powołany artykuł Swodu 188.. rodzinnej trzeciej

r do przeczytania

Gdy nie ma testamentu a są do-
wzięcia oddzielne i rodowe [dobra] ~~[illegible]~~ wtedy ~~dobra~~ ~~całe~~
prze-chodzą one ~~one~~ ~~na najbliższych~~
~~spadkobierców~~ drogą zwyczajną.
Chociażby był jeden tylko spad-
kobierca lub jedna spadkobier-
czyni, to i ten lub ta bierze
wszystko, i jeżeli mieszka w
Rossyi, dzierży je dla siebie; jeżeli z niej
wyjedzie ~~[illegible]~~, oddaje [dobra] pod zarząd
Departamentowi, który zbiera z nich
dochody i za granicę przesyła.
Gdy [sam] umrze ~~[illegible]~~ spadkobierca lub
spadkobierczyni [bezdzietnie,] wtedy Departament
nadziela spadek w sposób na-
stępujący: ~~[illegible]~~ ~~oddaje~~ ~~dob~~
~~[illegible]~~ rodowe oddaje
rodowi oceniwszy je, oddzielne
włącza do massy dóbr oddziel-
nych, z dodzieleniem i rodowych,
[ilekroć] ~~gdy~~ zaofiarowanych sobie ród przy-
jąć nie chce, [lub już nie istnie-jącymi wymarłszy ~~[illegible]~~ (gdyż może, nie)] Rozumie się że z
~~[illegible]~~ owego ~~[illegible]~~ spad-
ku potrzeba wydać część na-
leżną ~~[illegible]~~ owdowiałemu mał-
żonkowi lub małżonce. Rozumie
się i to, że pensya wypła-
cana członkowi rodu, ~~[illegible]~~ [kończącej]

~~a jeżeli nie istnieje już ród od którego dobra te wyszły, to wtenczas dobra te dołącza do masy.~~

się z jego śmiercią, nie prze-
chodzi na nikogo prawem spad-
ku (1).

Gdzie jest rzecz sam żywa i spór
o nią zachodzi więc może i co
do dóbr udziałowych, ale bez nie
inaczej jak drogą dla skarbo-
wych dóbr przepisaną powinien być
sądzony, a od cesarza
zadecydowany ostatecznie. W tym ce-
lu w departamencie udziało-
wym osobny wydział sądowy, dla
takich urządzony spraw. Gdy-
by się on naturalnie samych
tylko dóbr tych posiadaczy, albo-
wiem właściciele, czyli cesarskie-
go domu rodzina, nawet w pre-
tensye z nieszczęśliwości jakiej lub
kwestyi spadkowej zachodzące, nie tyczy
między sobą w sądzie tym sporu.
Samowi ma
sąd zakazanem mieszać
się w spory, (tego rodzaju, które ładnej
wszelkie inne liczone i dobra od
rodziny cesarskiej nabyte, należy z wyjątkie-
mu sądowe księgowi (prawa zostawić ko-
niecznie (2).

(1) Artykuł 189–95.

(2) Artykuł 173. 196–8. Także artykuły 2144. 2148. 2152. Księgi IV. tego Zarządu.

na swej stronicy

46.a.

61

~~II~~. Dalszy ciąg publicznego prawa ujęty jest księgami sześciu

Część druga ~~Księgi~~ tomu pierwszego Swodu zawiera ~~obejmuje~~ ustawy o zarządzie krajów cesarstwa wszystkie składających. Ustawa ta obejmuje przepisy określające skład wyższych władz rządowych, któremi się Cesarz wyręcza. Nie

Komitet Min.
67

Odrzbranić uzdrawiaju Komitetu Mi-
nistrów od żaliegozi Będzie pow-
szwa obciążącego różni się w tem,
że jeżeli się który z członków
z posiedzenia przed podpisaniem
Dziennika wydali

Rada państw. 16.6

62

wśród:

Ad wewnątrz układ władz

kierujących hierarchiją cer-
kwi panującej, łudzi za-
rządzają wojskiem lądowem
i marynarką. Tamże kapłani mają
własny swój urząd, pod
zawiadowstwem najświętszego
synodu zasiadającego, na który tak
i Monarcha za pośrednictwem
najwyższego Prokuratora sy-
nodu (nie mieszają
się wcale w kanonicznego
prawa tejże cerkwi zasady (jurisdictio fori interni)
same tylko
nadzorują tejże
ustawy cerkwi hierarchicz-
ne (jurisdictio fori externi). Te zaś
czyli wojskowe władze,
równie jak główne urzędy cesarskie,
administrują osobne
ministerstwa (które do
taktyczne, cywilnemi sprawa-
mi państwa kierujących, nie
mieszają się wcale.

Organami przeto władzy, które-
mi się cesarz w sprawach świe-
ckich wyręcza, i których
swe za ich pośrednictwem przez
kanclerza przez (hapituły ar-
zowią zowią się: Rada państwa,

swój wpływ wywiera,
(który wpływa jednakże na niego
o tyle tylko, że

(wojny,

(a naprzód przez

komitet Ministrów, Senat, ~~[illegible]~~ ministerstwa i ~~dyrektorya~~ główne zarządy.
~~[illegible]~~. Każdemu z tych orga-
nów, w dziale komisyi próśb i
kapituły orderów [~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [poświęca osobną księ-
~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~ gę ~~wydana~~ rzeczona ustawa.
~~[illegible]~~ Dzieli się zaś na księgi ~~[illegible]~~
części, które kolejno przecho-
dzić będę.

na swej stronie.

Księga I. Rada państw. ~~7.~~ ~~Zarząd~~

46. c.

63

~~ziem, razem wziąć w Rosyi nad... liczi lub podatny. mi, ... jej właściwy ...~~

~~Każdemu z tych organów, każdej z tych władz księgę osobną ustawa poświęca. Jest więc księga [illegible] o prawach o zarządzie [illegible] cesarstwa przez wyższe władze obejmujących. O tych mówić naprzód będę i rozpatrywać o nich przejść do opisu władz niższych.~~

Pominiona ~~Księga I.~~ ~~[illegible]~~

ustawa [illegible] [illegible] [illegible] tak zwanemi Dygestami ustawa opierając się na prawach szczególnemi objętem, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zgadza się w niektórych zasadach tak ze zwyczajami słowiańskiemi w zamierzchłej starożytności już znanemi, jako też wynalazkiem nowszych wieków będącemi.

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

W czasach przedmonarchicznych kiedy się stosunki państwa rządzi-

Tej gminie, była władza prawodaw-
cza przy niej, ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

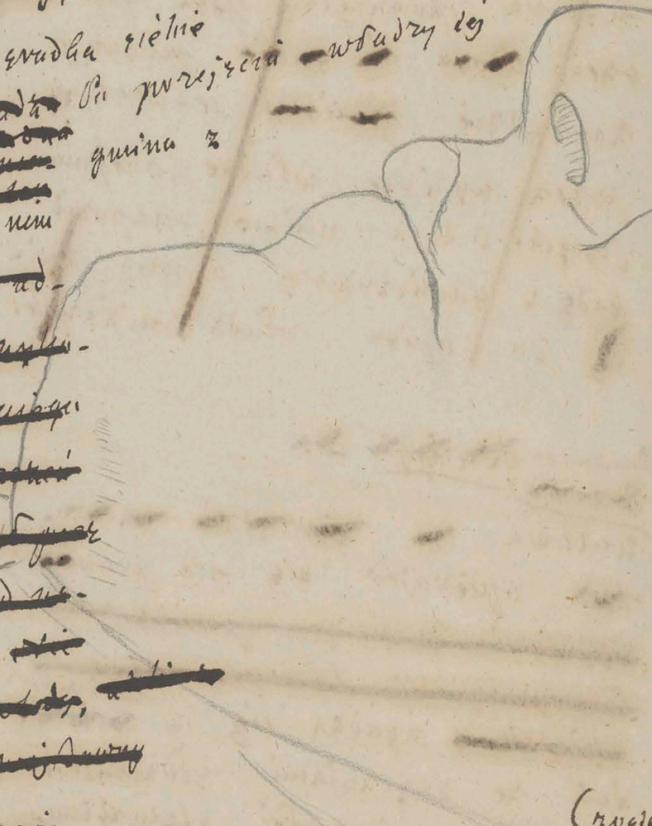
a sądownicza i administra-
cyjna przy niej władzach składających się ze zwierzchności, ~~[illegible]~~
gmina na ten cel zaprowadzała sobie. Po przejściu władzy jej gmina z

na ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

rządzącej ~~[illegible]~~ składa się ~~[illegible]~~ rządzonej, i w tym stanie jest dotąd.

~~[illegible]~~

Czwarta-

~~zasiadając nie swoją [illegible], lecz granice jej monarcha przez urzęd[illegible] na swej radzie ustawała.~~

Od czasu ~~[illegible]~~ zorganizowanego dworu monarszego ukształtowana ~~[illegible]~~ ziemstwo ~~[illegible]~~, przechodzi różne przemiany ~~[illegible]~~ ukoronowała się na koniec w sejmie, jak o tem świadczą w licznych przy[illegible] słowiańskich u przewodem dziadem. Ten sejm stał się u zachodnich Sławian najwyższą w kraju po królewskiej władzą, [illegible]

L zachodni Sławianie.

[Dopóki monarchia była dziedziczną: za czasu królów obieralnych sejm rządził i cieszył się tym rządem [i przykład mię u nich, dopiero się udzielnością cieszyli L Sławian wschodnich, a osobliwie a Królestwa[illegible] którzy wraz z Polską L

~~[illegible]~~

~~[illegible] najwyższą władzę, [illegible] który przez [illegible] niedługo był [illegible]~~

~~[illegible] była Rada [illegible] władzę siły [illegible] najkiedy [illegible] stałe [illegible]~~

~~[illegible] podobną jej władzę podobnej [illegible]~~, bo

L jedyni w całej słowiańszczyźnie stanowili państwo udzielne, rządy rzeczy innym torem. U nich bez nacisku, nowe kształtowały się najwyższe krajowe władze. W Rossyi Piotr Wielki nowy wprowadzał porządek: w Polsce po pierwszym jej podziale Radę nieustającą ~~[illegible]~~ ustanowiono (r. 1775), która trwając do króla (do 1789) przypominała się

~~wyjmuwszy nie [illegible] najczęściej przyjmowany, u której mieści się [illegible] poprzednia z Rumianami i wyższem duchowieństwem porażamieć, zwykł się był u innych sprawach państwa z Radą pań-~~

wyżej, zwoływał [illegible]. Inaczej ~~[illegible]~~ znosił się
tylko z swoją radą, której atoli wnioski nie wiązały go
~~[illegible], ale [illegible] [illegible]~~ wcale.

~~[illegible] do [illegible] należało ty-~~

~~Tymczasem~~

Przykro było ciągle zwoływać
sejm. Dla tej przyczyny przy-
jęto ┌ w Polsce, naśladując w ┌ w r. 1775.
tem Niemców, ażeby stała zwana
Rada-Nieustająca, z trzech sta-
nów ~~[illegible]~~ rządzących, i z
Króla, senatu i rycerstwa skła-
dająca ~~ciągle [illegible]~~ się, bę-
dąca obok sejmu najwyższą wła-
dzą krajową, rządzącą i wy-
konawczą. Prawodawcza i sądo-
wnicza przy sejmie i Trybuna-
le Koronnym miała pozostać po
dawnemu. Rada zbierana z kon-
syliarzów wybieranych od sej-
mu, miała, podzielona na pięć
departamentów, cudzoziemskich czy-
li spraw zagranicznych, poli-
cji, wojskowy, sprawiedliwości
skarbowy, ┌ według praw na sej- ┌ sprawować
mie przepisanych ~~sprawować~~ rządy w
rzeczonych departamentach ~~rządy~~ a przez to rozszerzywać wszystkie
Z ~~[illegible]~~ jego prawa.
Król zwoływał sejm za uchwa-
łą tej Rady, i po porozumieniu
w niej mającego ~~się~~ na sejm iść

(1) Hist. prawod. IV. §. ~~[illegible]~~ 371. 123–4. 127.

(1) Hist. prawa. IV. § 123. 127.

65

miejało, że żyda i przypomina w cesarstwie rossyjskiem, gdzie według jej pamiętnik

wzoru przekształcił dawną carską Radę Aleksander I. w r. 1810, pp.

Dzielił ją na Departamenta, i w nich kazał zasiadać członkom z rządu i jednym urzędu (Ministrum, tak w Polsce nazywanym Candidati nati do Rady (1), drugim umyślnie na to od siebie wybranym.

Wewnętrzny rozwój § dziś, po Cesarzu pierwsze miejsce w zarządzie państwa najwyższej magistratury, Radą państwa nazywanej. wszystkie redakcye Swodu

wszystkich

(1) Hist. prawod. II. s. 124. 371.

~~[illegible]~~

Najprzód w pięciu wydziałach (działach), następnie w trzech, na koniec w siedmiu [illegible] przedstawiono. Z nich drugi sprawy na posiedzenia Rady były wytaczane i po departamentach porozdzielane. Wyliczał [illegible] dudziej ustęp czwarty, który władzy uwagi czwartej ustaw [illegible] jest najważniejszy. [illegible] że ustępy w [illegible] tym znajdują związku ze składem dawnej Rady carskiej, mamy je więc/uważnie historyczne.

Redakcya pierwsza stwarza cztery departamenty, prawodawstwa, spraw wojskowych, cywilnych i duchownych, ~~[illegible]~~, departament dla spraw polskiego z Rosyą z unii. Jeden z członków Rady stanu przewodniczy departamentowi, według rozporządzenia Monarchy, a przewodniczącym nie może być Minister (2). Gdy przewodniczący członek z powodu zamieszczy

~~[illegible]~~

jak rzekłem

~~(1) [illegible]~~

~~(2) [illegible]~~

Rada państwa 49.

66

na komor skarbowych nazwany. Tu. Dziś ~~następne~~ redakcye Ustawy Departament przy z sprawami Królestwa polskiego ~~połączony~~ związany wyszczególnił.

(1) Artykuł 9.

Departamenty (zasiadają) zazwyczajnie, według drugiej (i trzeciej) redakcyi Swadu, w komplecie z trzech osób zebranym, lub nadzwyczajnie, w podwojonych kompletach. Dzieje się to w ów czas gdy jeden członek dla choroby, lub innych prawem opisanych przyczyn, nie może być na radzie obecny a ~~[illegible]~~ (z śpiesznego załatwienia wymaga). Przybiera się wtedy członek z innego Departamentu, i przeżeł uzupełnia się komplet. Ważniejsza jeszcze sprawa wymaga (zebrania wszystkich kompletów, z przyzwaniem do zasiadania) ~~[illegible]~~. Na sekcyę walną wezwani ~~[illegible]~~ ułożony członkami Departamentu żadnego nie będące, i dla ~~[illegible]~~ osób ~~[illegible]~~ w składzie departamentów nie wchodzących, a znajdujących się na przedmiocie pod rozwagę wziętym (2).

(2) Art. 10 (z Dopiskiem) 12–14.

Członków Departamentu mianuje cesarz, i przewodniczy sam w Radzie państwa,

przewodniczy jej / przezeń

lub (uczulia) Do tego upoważnie-
niona. ⌈ ~~[illegible]~~ jeden z członków, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
nie może być nigdy
Minister. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ W przypad-
ku gdyby nie było jego całej mogą przewodniczyć
Departamentowi, ~~[illegible]~~
obejmuje ⌈ przewodniczenie najstarszy
wiekiem członek(1). ~~[illegible]~~

Przed członków Rady w zwy-
czajnym komplecie według ustawy zasiadających
a w pełniejszym kompletów według
przepisu prawa mające zabiera-
jących (2) i wniosku się sprawy pod
rozpoznanie z woli Monarchy
poddane. W Departamencie przedstawia
je Sekretarz Stanu, w ogólnem ze-
braniu spełnia ten obowiązek Se-

⌈ Jest nim zwykle

stale lub czasowo zawyznaczony na to. Jednym i drugim

⌈ tymczasowo

(1) Art. 4. 2-7.

(2) Art. 20-1.

Sekretarz państwa (1). Pierwsza redakcja Rządu spraw tych przez liczbę dwunastu oznaczyła, druga i trzecia pomniejszyła prawie o połowę tę liczbę (2). Obchodzą one równo wewnętrzny jak zewnętrzny stan państwa, a dotyczą się prawodawstwa, administracji kraju, i sądownictwa. Rozważmy je. zgłębić, z przyczyny niedokładności lub do obecnego stanu państwa niestosowności dawnego prawa, potrzeba stanowić nowe; tudzież rozpatrzyć się w skarbowości, a mianowicie wziąć na uwagę dochody i rozchody miast, tudzież uwzględnić tak zwane powinności ziemskie czyli nadużone na wsi ciężary; dalej przejrzeć rachunkowości państwa i rozważyć, i zastanowić się nad niestosownością dochodów; wszystkiem tem Rada państwa zastanawiać się winna, wyjąwszy sprawy z wojskiem się lądowem i morskiem sięgające; że chociaż rozważane bywają w tej radzie

(1) Art. 17. 21.

(2) Patrz art. 24. rodziału pierw., a w drugiej i trzeciej art. 23–4.

która swą pieczę nad potrzebami wojsk ma rozciąga.

(1) Hist. prawod. IV. s. 174.

Składnie wewnętrzne kraju potrzeby urzędnicze, wojnę [illegible] prowadzić lub pokój zawrzeć; wypadnie ilekroć (części) majątku państwowego na prywatny użytek, lub majątek prywatny na użytek publiczny [illegible] ⌈przyznać komu szlachectwo, [illegible] albo udzielić [illegible] dziedziczne księżęce, hrabiowskie, baronowskie [illegible] ⌊[illegible] przywilejem na wynalazki i przedsiębiorstwa zwłaszcza [illegible] akcyonaryuszów: we wszystkich tych przypadkach [illegible] Rada państwa [illegible] wyrokuje.

⌈otwarcie przejście, lub ⌈zdarzy się

(których) ⌊w dawnem mniemaniem państwie wiernie (wcale); albo na koniec potrzeba dać

[illegible] Jest na koniec rzeczą jej jest wydać ⌈sąd na urzędników zarażających w urzędowaniu ministrów i jenerał-gubernatorów, odsądzić ostatecznie kryminalną sprawę utratę szlachectwa, [illegible] urzędniczej klasy lub rangi oficerskiej za sobą pociągającej, ⌊ [illegible] ⌊ którą w senacie odsądzona [illegible] mniej głosów z 2/3 głosów, lub odsądzona tak że na [illegible] [illegible] [illegible] wyroki nie zgodził się Minister sprawiedliwości. Także ⌈się też z wszystkiemi tem obowiązkach zadania [illegible] [illegible] zadania o [illegible] załatwienia

sprawy, która na ogólne zebranie senatu wytoczona przez radę [illegible] pozorami

wojska lądowego i morskiego zawiadującej [illegible] nie mogła być dla różnego zdania zadatkiem [illegible]

O tych sprawach z woli Monarchy Radzie państwa do uchwały podanych, walną czynnością jej, myśl swoją, według drugiej i trzeciej redakcji Swodu (1), wynurzyć z wszelką swobodą, ale w objaśnieniu jej, [illegible] konieczne uczynić wniosek, a tem co z nią dalej czynić należy (2).

Zyskuje moc obowiązującą sprawa, jeżeli na niem Cesarz podpis swój położy. Swód redakcji pierwszej głosi, że podpis ten wymagany jest koniecznie: gdy idzie [illegible] a na koniec gdy rzecz idzie o nadanie jakiego zakazu nie łudziemy, o nałożenie nowego ciężaru lub uchylenie dawnego, o nadanie komu potwierdzenie albo też odjęcie szlachectwa i stanu, pozbawienie urzędniczej klasy, rangi oficerskiej i t.d. Swody redakcji drugiej i trzeciej do-

Rada państw. 51.

68

(1) Artykł. 89.

(2) Artykł. 91. W redakcji pierwszej nie ma artykułu tego i poprzedniego. Wszystkie nowe [illegible] nie ma [illegible] miejsca.

ze Rady państwa jest rzeczą wolnić

dać: [illegible] zmiany w niektórych przepisach

które nowo zaprowadzono, myśl

przez senat o dochodach i roz-

chodach rozważyć, państwa nowo wypra-

cowanych, za własności przy- ... uczyniony

wanej na rzecz państwa i wy-

dat publiczny zająć się najściślej rozdrażnić. Atoli

[illegible] zakładach od Monarchy

wyjdzie do Rady, może ułedz

zmianie, jeżeli się ona na to zgo-

dzi, a zakładach bądź od de-

partamentu bądź ogólnego ze-

brania przedstawione mu będzie

nie ma ważności, gdy na to Cesarz przy-

zwolenia nie da (2).

Przedujący w departamencie i za-

siadający w nim członkowie, win-

ni do jedynie i według tych ty-

lko dowodów, jakie im przy odda- rozważać,

niu sprawy pod ich rozwagę [illegible] zda-

zane im będą. [illegible] przedstawionych

[illegible] uchwale przyjmować, [illegible]

[illegible] i mieć żadnego ze stro-

nami związku nie wolno wza-

le (3). rzecz o Radzie państwa pogladem na

Zalecenia [illegible] zachowywać w niej, co do

procedury [illegible] biegu

[illegible] spraw. [illegible]

[illegible]

Przeczona procedura według zasad [illegible]

[illegible] w kancelaryach państw europej-

skich przyjętych [illegible] na, [illegible]

(1) Art. 79. w red. drugiej [illegible] a art. 94. w red. [illegible] trzeciej.

(2) Art. 88. 95.

(3) Art. 96.

52. 69

Rada państw.

wyrażona w Swodzie redakcyi pierwszej, wszedła do drugiej i trzeciej w znacznem rozszerzeniu. Gdy atoli rozszerzenia te [illegible] wyjątkowy nic ważnego nie podają, przepisy w jakiej się formie składać winny zgromadzenia parlamentów lub pojedynczych jak przedstawia w Radzie Monarsze o tem co zagrodz (mające się) Tajemnych zebraniach [illegible]

[illegible]

pominęły się, przeto wyłącznie o tem co pierwsza i druga redakcya przepisała przez wiem.

Rada państw. 53. 70

~~[illegible]~~

Postanowienia przyjęte większością głosów wnoszą się do Dziennika (żurnał). W brzmieniu ~~[illegible]~~ nie zgadzający się przedstawiają w ciągu tygodnia zdanie swe oddzielnie, wsunąć należy, jak je napisano, albo dołączyć z podpisem do dodatku(1).

~~[illegible]~~

Rzeczony Dziennik podpisuje przewodniczący Departamentowi a po nim członkowie według starszeństwa w urzędowaniu(2). Minister czyni przedstawienie albo sam albo przez Dyrektora swego, lub kogokolwiek do opracowania wniosku użyć, a Departament, gdy tego uzna potrzebę, wezwie na posiedzenie Ministra, dla lepszego wyjaśnienia(3).

~~[illegible]~~

się zawiera w Dziennik

(1) Art. 35. redakcji pierwszej, w drugiej pod liczbą 43., w trzeciej pod 43-m umieszczony.

~~Art. 50. a w drugiej i trzeciej redakcji art. 68.~~

(2) Art. 36. a w drugiej i trzec. red. 45.

(3) Art. 37. w redakcji drugiej w art. 35, a w samże artykule redakcji trzeciej zmieniony znacznie.

w pierwszej redakcyi Swadu, jak należy wnosić sprawę [na Dz.] i Lubelski jaką się z nią winny [...] rozważając ją i o niej rozgrywając. Dodamy redakcye drugą i trzecią, jakie [...] przy porodzeniu [...] Monarchy [...] [...] Monarsze [...] [...] równie na [...] przepisy które się we wszystkich redakcyach ujednostajniły, jak i na te które w każdej wyrażone oddzielnie. Przywiodę pierwsze według redakcyi pierwszej [...] dania. Szczególnie w drugiej [...] i trzeciej redakcyi wyrażone [...] pierwszego rodzaju [...] przepisy [...] w [...] skró[...] cę, a [...] drugiego rodzaju kolej[...] [...] dzenia. Z pierwszego rodzaju przepisów przywiodę tylko te, które dwie następne redakcye przyjęły, a co same od siebie przywiodły pominę te, jako niewiele znaczące. Z przepisów zaś drugiego rodzaju przedstawiając. Z przepisów zaś ... Danych przywiodę tylko te [...] Swadu redakcyi pierwszej, a przyjęte i od następnych dwóch, [...] zaś od siebie redakcye te dały pominę, [...] jest bardzo sylno rażące.

do departamentów

Ł[...] formy trzymać się majątku, rzecz

[...] pańsk.

Po danem

~~[illegible]~~ objaśnieniu zawężany wychodzi z pojęcia: ~~[illegible]~~ nie ma żadnego na pojęciu Rady, nawet doradzczego głosu(1). Rzecz wysłuchawszy gło- ~~[illegible]~~

Rady państw. 54.

71

(1) Art. 73. redakc. pierwszy a drug. i trzec. art. 59.

wieku były, oświeciwszy [oświaty] [illegible], ludz-
kość nauki i teorii wznoszących
istotę świata i praw oderwanych
na niewinne życie uczciwej ludz-
kości; ażeby nas nawet z po-
wołania rolnicy mogli na powrót
żądać czem był przed wieki.

Ażeby [illegible] do człeka, za-
[illegible] podnieść równocześnie miasta i wsie; [że nigdy przyjść]
do przyjęcia
przemysłu rękodzielniczy, dam na-
dać rolnictwu kierunek wyższy
przemysłowy. W tym celu, jak
mówi, trzeba ludu [illegible] przekształ- [po wsiach i miasteczkach zamieszkały]
cić w naród, trzeba przemie-
nić w [illegible] ażeby ponad wartości oświaty, upowszechniać ją
tym do tego celu wielkiego [illegible] jest
[illegible] oświata powszech-
na, za którą [illegible] idzie pracowitość i oszczęd-
ność [illegible] nauczy, że [gdy] tylko [illegible]
oszczędność i pracowitość. W [illegible] sam praca gdzie się nie [illegible]
do niej nie [illegible] wraca
miarę jak się lud oświecać i
umoralniać będzie, nauczy się pra-
cować i oszczędzać, a pracując przy-
mie

Rada państw.

Departament
sieje

i gdy rzecz jest tego rodzaju, iż rozwiązać się da według istniejących ustaw przepisów, wyrokuje a niej, nie odsyłając jej na powszechne zebranie.

(Odsyła zaś gdy się sam w zdaniu o sprawie dzieli, lub gdy rozwiązanie nadesłanej sprawy winno być zasięgnione według innych zasad, a nie według obowiązujących należycie, a mniema że radca Ministrowi po ostatecznie porozumieniu (1).

w całe [illegible] winna (1). Przed wyjściem z posiedzenia wydaje przewodniczący Departamentowi czas nowego zebrania (2).

Widać stąd że na ogólne Departamentów zebrania odsyłają się sprawy wątpliwe, kłopotliwe, a nawet drażliwe.
Wprzód nim zaś przychodzą, winna sprawa przejść

(1) Artyk. pierwszej redakc. 40-1. Drugiej i trzeciej 49. 50.

(2) Artyk. pierwsz. redakc. 39. a drugiej 52.

przez (wydziałowy) Departament, z wyjątkiem nie cierpiących zwłoki, dalej których wymag. na powszechne zebranie idą (1).

Uczynione dane od Monarchy polecenia przedstawia Sekretarz państwa na piśmie (2) [redacted]

W czasie czytania go/ nikt nie przerywać nie może, ale po skończonem czytaniu ma prawo każdy członek Rady żądać aby mu to i owo z referatu powtórzono i objaśniono (3), lub sam wniosek w rękę referat może przeczytać w nim [redacted] co go najwięcej obchodzi: niemniej atoli uczynić to w sali posiedzeń Rady [redacted] a nie za jej okręgiem; za ten [redacted] albowiem żaden referat wyjść nie może (4).

Następuje głosowanie, które [redacted] w ruskim (kolejno) [redacted] odby- języku [illegible] (umiejętnie). Jeżeli więc naraz kilku się głosów oderwać zechce, wtedy przewodniczący Radzie daje pozwolenie do objawienia myśli jednemu członkowi po drugim (6). [redacted]

Walne przyjąć na Nadzie Ministrów przedstawienia rozwagi w Radzie. Jeżeli nie przyjdzie, to [redacted] więcej potrzebuje sprawy przedstawionej (5) przedstawiona przez sprawozd. Posłuchaniu jej

(1) Art. 46. redakc. pierwsz. a drugiej i trzeciej art. 54.

(2) Art. 47. redakc. pierwszej. Nie powtórzyły tego redakcye następne.

(3) Redakc. pierwszej art. 50 i 53, a drugiej i trzec. art. 68. 71.

(4) Art. 63. redakc. pierwsz., dalsze następne redakcye opuściły go.

(5) Art. 75. red. pierwsz. a drug. i trzec. art. 61.

(6) Art. 56. (60.) redakc. pierwsz. a 76. 81. drug. i trzec.

Rada państw. 56.

73

W Radzie państwa są dwa Dzienniki. W jeden wpisują się sprawy przez Monarchę potwierdzone, i ten podpisuje prezydujący Radzie, tudzież Sekretarz państwa. Do drugiego wnoszą się sprawy wszelkie przedstawiane jej i od niej rozważane, który podpisuje prócz prezydującego każdy członek według starszeństwa, a z końca będzie swój podpis Sekretarz (1). W protokóle posiedzenia wyrażone być winno, że sprawa została rozstrzygnioną jednomyślnie lub różnością głosów, w tych a tych szczegółach, przez tych a tych członków, i dla wyrażonych przyczyn (2). Ci członkowie którzy się w tych a tych szczegółach wahali i dla przyczyn prawem usprawiedliwionych nie znajdowali się na posiedzeniu tem, kiedy Dziennik podpisywano, nie mogą żądać ażeby im go do mieszkania dla podpisu przysłano, lecz winni w przeciągu tygodnia przyjść którykolwiek do Rady i podpisać go w niej (3).

~~Podpisany Dziennik idzie albo do zatwierdzenia Monarchy~~

~~W oryginale ma miejsce ... w departamencie, do spraw ... albo gdy sprawy ... wydziałach departamentów.~~

~~Iza w oryginale albo z przedstawienia tego wydawana.~~

(1) Art. 64. red. pierwsz. art. 83. drug. i trzec.

(2) Art. 67. red. pierw. a drug. i trzeciej art. 81.

(3) Art. 64. pierwsz. a 87. artyk. redakcyi drugiej i trzec.

~~parlamentów uważanymi bywa, że na- rady a sprawach publicznych obejmie memoryał o naradzie w podzielonych Departamentach odbytej Monarsze odsyłany (1)~~

Wynik ~~narad~~ przedstawia Monarsze Sekretarz państwa w memoryale wyłożonym o naradach albo w podzielonych Departamentach, albo w jednym tylko Departamencie odbytych. Na czele memoryału stać winna (Komparycya) wyraża jasno: kto przewodniczył, z ilu a ilu członków składającej się, i kto a kto znamienitszej Radzie. Podpisuje memoryał przewodniczący zebraniu tudzież Sekretarz państwa; a gdy rzecz idzie o Królestwo rosyjskie polskie, to nie Sekretarz ~~państwa~~, lecz Minister Sekretarz stanu dla Królestwa nadmieniony podpisać go, i to nie po wszystkiem, lecz winien ~~podpisem~~ i po podpisie Monarcha potwierdzając narady kładzie na memoryale swój podpis w tych wyrazach: być po sjemu (tak ma być) (2).

(1) Artyk. 99-100. 104.-7. w trzeciém wydaniu Swodu, zmienione różniące się od redakcyi drugiéj Swodu.

(2) Art. redakcyi pierwszéj 86. a drugiéj i trzec. 110.

i albo w jednym Departamencie, albo w podzielonych Departamentach odbytej

albo jego zastępca;

Księga II.

Zbierać się na obrady i na nich wspólnie rozważać co i jak czynić należy, tak było dawniej stanowienie; co z czasów panowania ludowego weszło w zwyczaj monarchicznych rządów, i w różnych krajach zdaniem tych przybierało różne kształty. Gdzie nie było sejmów i gdzie Rada państwa ~~[illegible]~~ mogące ich zastępowała, tam dygnitarze ~~[illegible]~~ Dykasteryami naczelnie zarządzający czyli Ministerstwo, z mocy urzędu społnie w tym względzie radzili się ~~[illegible]~~ już ~~[illegible]~~ udawali się już każdy ~~[illegible]~~ co ściśle do Monarchy z zapytaniem, co ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ mają czynić w ~~[illegible]~~, zdarzonym właśnie przypadku, który władze ich przechodzi? ~~gdy im wypadnie sądzić o rzeczy, władzę ich przewyższającej~~

Zwykle przychodziło rozstrzygać do pytania kiedy Monarcha był obecny w państwie: ale jeżeli bawił za granicą, a rzecz pod rozpoznanie idąca nie cierpiała

szkółki, wtedy dzieła powszechne bywały na szranki wystawiane widowni.
~~[illegible]~~

Przewidział to cesarz Aleksan-
der I. gdy stanowił minister-
stwa; wyrzekł mię: że ~~[illegible]~~ Dygnitarze wydziałami do zawiadywania im poruczonemi zawiadujący,
~~[illegible]~~ (minis się kiedy nie-
kiedy zgromadzi na wspól-
ne obrady oddywane administrowaniem państwa. Na obradach tych
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

po bliższem zasta-
nowieniu się nad
rzeczą, przychodzi im
dziła ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
uwagą że nie nadu-
żyją swej władzy,
gdy rozstrzygną
sprawę, nie ich dzie-
dzinie przechodzącą,
ale

ma być wyłą-
czony wyrok o niej wydany nie
znany ~~[illegible]~~ poza wolą Mo-
narchy uświęcany nie zosta-
nie.

Ale też w tem objawił się, to i jakże
ma być wyrokiem uświęcony gdy Mo-
narchy nie było w kraju? ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ okoliczności są stała się
powodem, że wyciągano pomy-
słeć nad utworzeniem władzy
Ministrów, zbiorowa a nie
pojedynczo sprawy rozstrzy-
gających: co naturalnie do utwo-
rzenia ~~[illegible]~~ osobnej ma-
szynerii pierwszy powód dało.

Tym w/ zwyczajem utworzyła się ~~w Rossyi zasada~~ władza, która w zachodniej Europy monarchiach często urządzonych komitetom zwana, przybrawszy wraz z nazwiskiem też same w Rossyi co tam kształty, przedstawia się ~~[illegible]~~ już w pierwszej redakcyi Swodu w takiej samej a przynajmniej mało odmiennej postaci, w jakiej się ~~w tych kształtach~~ w teraźniejszej ~~jego redakcyi~~ widzimy. ~~Obok~~ Władzę tę ~~[illegible]~~ odmienny ustrój od Rady państwa ~~[illegible]~~ przybrała. (Odglnąć)

~~Rossyja D.~~

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ obszerniejszy ~~[illegible]~~ obraz komitetu ministrów ~~[illegible]~~ razem z Radą państwa nazywani. Uchodzi ono w objęciu swojej skład ~~[illegible]~~ obraz świetniejszych ich władz, sposób działania czyli postępowania przy rozstrzyganiu spraw komitetowi właściwych. Ponieważ więc komitet na ~~[illegible]~~ podobne co Rada ~~[illegible]~~ i ~~w~~ te same ramy ujęte kształty, ~~[illegible]~~ dużo więc będzie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ tylko ~~[illegible]~~ podobieństw ~~[illegible]~~ ich, a gdzie niż ~~[illegible]~~ różnic na to pod ~~[illegible]~~ trzeba,

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ wszędzie

dziś ustrój i władze się ude-
rza, poddaństwo jest w spo-
sobie działania czy w procedurze
sądowej. Wykazując na jedno
i drugie przywodzić będą redak-
cyą trzecią, w rozwoju rzeczy mniej-
szej postępowaniu dwóch po-
przednich ledwo się ... i zawdzię

napomknę

polega na tem że komitet stwarzają nie sami tylko Ministrowie i Dyrektorowie, nie tylko ci którzy do niego na jeden raz za miejsca i wolą Monarchy weszli, lecz im składający ... ~~[illegible]~~ i różnych urzędów naczelnicy ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Do zawiadania w niej pomocą wezwani, zdolni być mu ~~[illegible]~~ w ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ potrzebach o ~~[illegible]~~ ulepsze-
nia w ~~[illegible]~~ administracyi krajo-
wach wyższej administracyi krajo-
wej – którą chciałby ulepszyć ten i ów
Ministrowie, ale jak sobie w tem
poczuć nie mogą, lub chcieć nie,
bo hać się wziąć do niej ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ by nie
nadużyć przez to swej władzy[1].

(1) Zazwyczaj się dwa razy w ty-
godniu zbiera komitet, a schadzi

(1) Artyk. 1. 2. (te w
pierwszej redakcyi
wyrażone w art. 1. i
2. niecc odmien-
nie) 4. 5.

Komit. Min. ~~[illegible]~~
59.

76

~~się tak~~ niedozwyczajnie ilekroć prezydujący uzna tego potrzebę (1).

Na jednych i drugich posiedzeniach bywa ~~narada~~ ~~się~~ u przedmiotach, których porzek pierwsza redakcya Swoda liczbą szesnaście, a druga i trzecia liczbą ośmiu oznaczyła. Ta czyli trzecia redakcya wyrzuciła z tego porzeku przedmiot drażliwy, (odrzeszpieniężna od celników prawnodawczej, naczelników zwierzchnika (2)), a w jego miejsce wsunęła wyszczegół o naradach nad ~~[illegible]~~

okaże się potrzeba wcale się do niego drażliwiej jak dotąd bywało (3).

~~[illegible]~~

Narady ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

odbywają się też: gdy idzie o wynagrodzenie przez obdarzanie złotego rekruta w ilości ~~[illegible]~~ przewyższającej sumę, którą Ministrowi szafować wolno; lub z nagrodzeniem medalem za przedużnę filantropijną; albo zatwierdzenie ustawy kompanii handlowej na akcyach a nie na przywilejach ~~[illegible]~~ uzasadnionej; lub też ~~[illegible]~~ wynagrodzenie dla prac rozpoczętych lub rozpoczynających się

z pieniężne

z wypadnie

(1) Art. 7. 9.

(2) Artykułu 173. ustęp 5. w redakcyi pierwszej, a 14. ustęp 7. w redakcyi drugiej

(3) Tenże czyli art. 14. w redakcyi trzeciej.

a w oznaczonym czasie dokonać się mających; lub gdy na żądanie Ministra lub senatu nadana gubernatorom i gubernskim urzędom ma być dana; na koniec gdy idzie o odjęcie znaków honorowych (krzyżów lub medali) ludziom którzy do stanu dworzańskiego nie należą (1).

Z wszech tych narad do zatwierdzenia monarszego zaniesione, wyjąwszy (co właśnie jest wydzielnem władzy tej prawem), gdy [illegible] jednomyślnie zapadła uchwała o przyznanie komu wsparcia (pensyi lub jednorazowego) (2).

Sprawy krajów z Rosyą połączonych nie wchodzą do kancelaryi, wielkie księstwo finlandzkie, dalej, kraje zakaukazkie i syberyjskie wyjąwszy. Królestwo o pierwszych napomknę, o drugich niżej obszerniej powiem.

Kiedy Jenerał-Gubernator wielkiego Księstwa ma potrzebę odnieść się do komitetu ze sprawą mającą coś związek z polityką sprawą wydarzoną w jakimkolwiek kraju częstką (kaukazkiego) państwa rosyjskiego,

(1) Artykuł 14. w całej rozciągłości swojej.

(2) Art. 47-8.

jak dawniej, który rozpoczynają lub nie przyjęcia [illegible] ministra zawiedzi zatwierdzenia monarszego nie potrzebuje też

~~zeh mającym~~ może ~~jej~~ uwzględ- [sprawę jakaś]
nić (~~[illegible]~~ [komitet] [Ministerium]) były przez ~~[illegible]~~ nie
naruszyć jakiego bądź Księstwu finlandzkiemu
~~[illegible]~~ właściwego prawa ~~nie~~
~~naruszyć [illegible]~~
Odgłosować ustawy komitetu od sekcji-
gdzie Rady państwa w tem się różni,
że ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przed ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ję-
zeli się uczyni z członków z posie-
dzenia przed podpisaniem ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ dziennika wydali,

Konst. Min. [illegible] 61.

Po wcieleniu do państw cesarstwa rosyjskiego składających Kaukazu, zastanawiano się nad tem, jakby najskuteczniej (można było) krajem tym rządzić, i czy w tym [illegible] [illegible]

zaprowadzić ogólny komitet spraw kaukazkich, do kierowania sprawami Kaukazkiemi, złożony z [illegible], [illegible] ustanowiony zaś dla zarządu Syberyi: zaprowadzono w Swendzie (nazwa) następnie. (1) [illegible] co w Swendzie redakcyi [illegible]

[illegible] w Swendzie [illegible]

przez komitet kaukazkim sygnowany [illegible] dem.

Pod wadnictwem osoby od monarchy na to wyznaczonej, składają komitet kaukazki Prezydent Rady, naczelnik departamentu ustawodawczego Rady państwa, dalej Ministrowie skarbu i dóbr państwa spraw wewnętrznych, sprawiedliwości, i inne jeszcze od monarchy wyznaczone na to osoby (2). [Za nich] odręcza Na-

[illegible] naśladować rządy

(1) Opuszczając inne w tym rodzaju wydane pisma, zwracam uwagę na to, które przyjął nowy ś. p. Orest Gowiecki wydał pod napisem: Statystyczne opisanie Kaukazkiego kraja, St. Peters. 1835.

(2) Art. 201. 210.

[Czy] względnie korzystnie będzie [illegible] przez Anglików w Indyach wschodnich sprawowane? czy też w innym sposób krajami kaukazkiemi rządzić? (1) Zgodzono się na to, że kraje te oddzielne mieć powinny, jak to powiedział w r. 1842

miestnik Kaukazu i Sybiru po-
rozstrzygniewie wszystkie sprawy,
które władzy jego, równie jak
Ministrów i wszystkich urzędni-
ków naczelnie w obu krajach przędzą-
cych przechodzą. Nie wchodzą w zakres spraw
tych kwestye pensyjne, równie
jak wszystko co do działań
Ministra sprawiedliwo-
ści; należy: ustawa kanzem pensyjna i
ani sam rozstrzygają te sprawy.
~~Rozumie się …~~
Nie należy do także wszel-
ka sprawa o wartości karnej
przekraczający będąc Namiestnik
z niej się sam do ...
cy udział. Wchodzą zaś w zakres
spraw takich przejazdu i przed-
stawienia o mających się przed-
sięwziąć pracach inżynierskich,
i nowo zakładanych komuni-
kacyjach lądowych, w krajach kau-
kaskich i zakaukaskich przedsię-
brać się mających (1). Monarcha
według uznania swego odsyła
niektóre z nich do zasadnie-
nia Przez Komitetu krajów
rzeczanych (2).

(1) Art. 202. 204. 206.

(2) Art. 215. i Dodatek do niego.

o procedurze spraw przeważnie należy, że

~~[illegible]~~ bierze pod swoją opiekę ekspedytor i nie opuszcza ich aż się ukończy, i aż sprawa wdrożenia napisze na aktach „oddać do archiwum" (1). Księga ekspedytora utrzymywana w tym celu ma pięć oddziałów. Wpisują się w ~~[illegible]~~ dział pierwszy, wnoszone do komitetu, a w drugi wychodzące z niego sprawy. (Dział ma na uwadze) Trzeci ~~[illegible]~~, czwarty [illegible] do komitetu ~~[illegible]~~ w księgę [illegible] wydane, a piąty wyszczególnia pisma kancelaryi się komitetu w ogóle i szczególe dotyczące ~~[illegible]~~ (2). Wszystko [illegible] rzy akta komitetu, z których są najważniejsze dzienniki, dwojakiego będące składu. Jedne obejmują protokoły ~~[illegible]~~ dziania pod zatwierdzenie ~~[illegible]~~ najwyższe idących lub o tem co w komitecie

do komitetu ~~[illegible]~~ ministrów przychodzących

Komit. ministr. ~~7.~~ 62. ~~61.~~ 6.

(1) Art. 155.

(2) Art. 158.

uradzona [Mandatarjusze] Dwunastoczych i drugie — przedstawiają wyroki w sprawach zapadłe policyjnych, jednomyślnie [lub] większością głosów zasądzonych. Jak pisać pierwsze podana na to formularze (c.1).

Podpisują Dziennik członkowie, z których jeżeli się kto i aż przed podpisaniem go wydali

C.1 Art. 35–6. 34–44. 106–11.

$$\begin{array}{l|l} x^5 - a^5 & x - a \\ \hline -x^5 - x^4 a & x^4 + x^3 + \\ \quad x^4 a - a^5 & \\ \quad -x^4 a - x^3 a^2 & \\ \quad\quad x^3 a^2 - a^5 & \end{array}$$

Kom. Min. ~~61.~~
63.

80

~~(1) Art. 35-6. 35
no. 4. 106~~

Prawie taż sama procedura w Ko-
mitecie Ministrów [illegible] i w Radzie
państwa zachowywana bywa. I tu ka-
żdem, chcąc w jednym komplecie, dun-
jakie odbywają się posiedzenia, zwy-
czajne i nadzwyczajne, i Dzienniki, któ-
~~[illegible]~~
~~[illegible], jednakże [illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~czynione [illegible]~~ w drugie wno-
szą się protokóły działań ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ rozlicznych, co miesiąc, dla
przejrzenia znalezienia się w nich,
rejestrowane [illegible]. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ przesyła się mu tenże
do podpisu (1). Poda-
~~[illegible]~~ nie od ministerstwa uczynione, i
odpowiedzi nań dana, odsyła się mu ~~[illegible]~~ ~~tego~~ ~~[illegible]~~ (2). wraz z dalszemi do sprawy ory-
~~[illegible]~~ ginałami (2).
~~[illegible]~~ Odpo-
wiedź monarcha na zapytanie ko-
mitetu ~~[illegible]~~ w formie ukazu wy-

są tamże. Jedne
obejmują protokoły
działań ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ pod załatwie-
dzenie Monarchy wszystkich, lub o
tem co w Komitecie zaszło do-
niesienia. W
~~[illegible]~~
jednomyślnie, albo większością.
głosów, z nadmienieniem o roz-
licznych zdań, na te lub owe sprawy,
wynurzywanych, które by-
wają. Jak jedne i drugie
układać należy, którne
mu w dodatku po-
dana formularze kto
podpisują protokoły

(1) Art. 34. 45.
104.

(2) Art. 49. 51.
115.

Sama, odsyła się do drugiego wy-
działu mniejszej kancelaryi pry-
watnej, dla pomieszczenia mają jej w
zbiorze ustanowień (Badanie
zachowania zakonów i mniej obo-
wiązujących mających (1).

(1) Art. 53.

~~Procedura używana w Komitecie jest łagod-
sza od używanej w Radzie, a więc nie
jest ściśle rewizyjnem. Jak bowiem
są dozwolone przeciwieństwa zwyczajne
i nadzwyczajne, ale Dzienników uwięzi
... trzy,~~

~~Przykład
...
Lecz ... jednym ...
cie do ... zwy-
tują się ...~~

~~Komit. ...~~

Wszystkie wyrazy senatus, senator, w znaczeniu politycznem prawa (1), chociaż w całej Europie, usadowiły się w reszcie w Rossyi za sprawą Piotra Wielkiego (2) rząd pod nazwą senat, i stanął na czele władz rządzących i sądzących, w którem to znaczeniu aż do panowania Aleksandra I. przetrwał. Monarcha ten strażnikiem go praw uczynił (r. 1802), w skutek czego nie tylko ogłaszali i upowszechniali senat po całem cesarstwie wydawane od najwyższej władzy pod różnemi nazwami ustawy, ale i swoje ukazy w sferze sprawowanego od siebie urzędu i podobnie jak niegdyś senat rzymski (w którego puszcza) Dla dwóch tych przyczyn zaszczycony nazwą rządzącego senatu (3) uznany. wyszczepie w prawie publicznem jako trzecia z rzędu najwyższa (po monarsze) władza.

Księga trzecia

(1) Du-Cange p. w. senatus i senatus.

(2) Przegląd najnowsz. prawod. Stanisław. Jer. H.

(3) Art. 1. 2.

senat z. d.

65.

82

~~Księga III~~

Swada ujęła w sądzie wydane a ~~[illegible]~~ postanowienia tej władzy ~~[illegible]~~ które we wszystkich redakcyach tej księgi wyłuszczone są w jednakowym porządku. ~~[illegible]~~ Na pierwszem miejscu (ściślej przepisy o samem senacie, a na drugiem o podszczanych z nim urzędnikach, po czem ~~[illegible]~~ idą ~~[illegible]~~ postanowienia o ~~[illegible]~~ urzędnikach, któremi się posługuje, pobiera wszakże swe powstanie.

Pierwsza redakcya Swady wyrażała ~~[illegible]~~ i również się (krótko rozwiodła o rzeczy. Nie dyhając dziwnej rzeczy rozszerzyły jej osnowę dwie redakcye następne. Zastanowimy się ~~d~~ nad niemi ~~[illegible]~~.

krótko objęte owemi postanowieniami przepisy

~~Dałczyż się tereaz dziwnie powodować będę. Nawet nie spuszczę z uwagi całkowitej warunków w pierwszej i drugiej redakcyi znajdę, dla przestawienia czytelnika w możności sądzić o tem, z jakiemi trudnościami redaktorowie przy układzie osnowy walczyć musieli.~~

chcąc po zapowiedzianej z woli naj

Ponieważ z senatem naczelna dziś
ta główniej zmiana, że z sądzą-
cego stał się sądem kasa-
cyjnym, z powodu o jego sądowni-
czej władzy, tak jak redakcya
Swidu trzecia przedstawiła,
w części już zastarzałej, w
części stawiającej się, nadmieniając
tylko, pewnej w tych spra-
wadzanie o departamentach są-
dzących. Nad-
mieniwszy przeto i oczeznio-
nie senatu we władzy prawo-
dawczej, sądzieni o składzie jego
rozwiódłszy się w miarę potrze-
by, przejdę do departamentów
których rzeczą jest
prawa ogłaszać, sprawy admini-
stracyjne sądzić do heraldyi i
komissyi granicznej wchodzące roz-
strzygać, a dopiero po nich są roz-
poznających w ostatniej in-
stancyi sprawy cywilne i krymi-
nalne.

z lub daje

z albowiem jeszcze
... da się
zasada rozciągnięta
na całą prze-
strzeń państwa

z ponieważ

Jedną z najpiękniejszych Rossyi instytucyi jest niezaprzeczenie senat. Zarody jej i w dawnych sięgające czasach, zwolna się rozwijały po utworzeniu urzędów kolegialnych, i gdy się w reszcie rozwinęły ~~[illegible]~~ wydały z siebie instytucyą owę, od Piotra Wielk. nazwaną senatem. Rozwijana pod jego naciskami instytucya ta, wykierowała się na nadzwyczajnie porządku w zawiadywaniu prawa i sądownictwa, skąd też szczytną nazwę rządzącego senatu (2).

Pod takim względem rozważać będę instytucyą rzeczoną. Opiszę dziewicy jaka jest ~~[illegible]~~ doniosłości jej władzy, i jakie ~~[illegible]~~ rozważę szczególnie magistratury, czynności jej sądownictwa skreślę, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~.

~~Księga VI.~~

Niby prawie Monarchy nie jest można ograniczać władzy senatu, i nikt jego składu nie może. On sam ~~[illegible]~~ owaz nigdy zmieniać ~~[illegible]~~ jego składu ~~[illegible]~~ ustanawia ten skład i przewodniczy mu lub przydaje ~~[illegible]~~

(1) Hist. prawa IV. § 367. V. § 300.

(2) Swod z r. 1842. art. 253–4, a z r. 1857 art. 1–2.

ogólna zaś, razem, na wniosek Ministra sprawiedliwości i za pośrednictwem komitetu Ministrów, na swem posiedzeniu w senacie wyraża się co do obowiązków urzędu z urzędu w Warszawie mianowanych przedstawia kandydatów do urzędu sędziowskiego tak, według wydanego przez Cesarza Króla ustawy polecenia na członków urząd usuwa i prezydujących albo sam jego zastępcę albo na ten cel Monarcha naznaczy (1) w swojem nie naznaczonem imieniu.

ukazy też one do władz podległych ma równie obowiązujące jak pochodzące od Monarchy, byle ukazy te nie sprzeciwiały się istniejącemu w całem państwie prawu.

Kontroluje też ministrów i władze gubernialne, strzegąc aby te i te od prawa obowiązującego nie odbiegały. Ponieważ zaś nawet pod pozorem objaśnienia formy prawa nie nowego stanowić nie może senat, winien, gdy potrzebę tego uzna, wnieść do Cesarza o nadzwyczajne zebranie się poprzednio o tem na zebraniu ogólnem (3).

456. 2 n. 63. 18. 19. 223.

sprawy królestwa w imieniu Cesarza wszech Rossyi samże wnijący.

senatu wykwalifikowane na im na ogólnych zebraniach

wydające od siebie senat, wydaje ukazy

Nawzajem i one komunikują, a szczególniej w urzędach ... narzucając ... (2)

Za zmianę istniejącego prawnego porządku,

pierws. redakc.
(1) Swod 2. art. 256. a druga redakc. art. 2

(2) Art. 225. przy końcu nieco odmiennie od drug. red.

(3) Swod i pierwsz. art. 457-8. art. 2. 471. Dru. gi art. 224. 226. 229- 311. 234. 239.

senat
67.

84

(Dygnitarze)

Zasiadają w senacie jedni z urzędu, drudzy z powodania na godność senatorską.

Z urzędu zasiadają Ministrowie, a w razie niemożebności znajdowania się na posiedzeniu przybywają ich Zastępcy (Towarzysze), dla naradzenia się wspólnego nad interesami całem obrad będzie[mi]. Zastępca Ministra wojny wyjąwszy z kiedy w samych tylko sprawach krajowych ma głos ([1] i kiedykolwiek narady podpisuje (1). Gdy się Minister na posiedzeniu znajduje, a wypadnie zasięgnąć od jego Zastępcy jakiej bia[domości], wzywany i ten na piśmie. Szczyci się ten przepis do każdego innego Ministrem rzeczywistym nie będącej ale tu tylko urząd jego pełniącej (2).

Z urzędu zasiadają też w senacie i wojenni gienerałgubernatorowie i gubernatorowie cywilni w stolicach przebywający, i wtedy w Departamentach jak i na ogólnem zebraniu w interesie swych gubernii radzą (3).

Z powodania Monarchy zasiadają w senacie już Senatorowie [mianowani na ten urząd z osób do trzech pierwszych klas obywatelstwa należących, a już z niepaliczonych do klas tych a] znajdujący się na ustawach i

(1) Swod red. trzec. art. 8.

(2) Przepisek do pierwszego ustępu artykułu 8. Swodu teiże red.

(3) Drugi ustęp tegoż artykułu i Swodu.

sprawach celem narad będących.

[illegible] Na odwrot mogąc i Senatorowie pełnić i poza senatem zlecone im obowiązki, [illegible] pełniąc obowiązki w innych władzach nie tracą godności senatorskiej, tak nie tracą swej (1) wojskowi dygnitarze których się zasiadania w senacie powodują (2).

(1) [illegible] 256-7.

(2) Artykuły 5-7. 9.

Senatorem ma prawo wglądać we wszystkie sprawy rozpoznane lub mające się rozpoznawać w senacie. Dowiaduje się u nich z rejestru leżących na stole [illegible] posiedzeń. Rejestr ten wyszczególnia kiedy i jaka sprawa weszła do senatu, tudzież jaki wreszcie obrot, lub jaki wziąć ma dalej. [illegible] ma prawo [illegible]

Γ skarbowych jeżeli te

F i przeznacza dyety (4).

Γ czyniąc przeglądy gubernii we wszystkich guberniach zarządu państwa a szczególnie [illegible] mając polecenia dane im we względzie władz krajowych do rozróżnienia [illegible] w takim razie [illegible] zasięgają [illegible] Monarcha co do roztropności powierzonej im władzy [illegible] A jak cywilni [illegible]

kure życia czy, mającej prośby, wyjaz i [illegible] kare rozciągają na przestępców [illegible]. Na koniec a najwyższej pierwszej wed. [illegible] władzy według drzewiej będących a według [illegible] nad nimi będące wyższej [illegible] jak, również [illegible]

[illegible] zajmujących się (wś), lub mających ziemskiego rangę w czynie nad którymi [illegible] klasę wyższej posiadających.

senat,

68. 85

ogłosić senatowi najwyższą ustnie sumie objawioną wolę, byle ta nie obejmowała rozkazu, na przebaczenie kogo życia, czci i mienia, jak również nie zawierała polecenia, by dać komu nagrodę w sumie nad dziesięć tysięcy rubli, według pierwszej redakcji Swodu, a według drugiej i trzeciej, nad trzy tysiące wyżej sięgającej; tak na koniec nie upoważniała do otrzymania nagrody (z majątku ziemskiego (derewnia) składającej się) i nie nadawała obdarowanemu rangi podnoszącej (wyżej nad piątą klasę); wszystkie bowiem te nagrody muszą koniecznie być nadane przez ukaz zatwierdzony własnoręcznym Monarchy podpisem (1). W końcu należy wiedzieć i o tem, że Senator nie może być odpowiedniej jak w podległych departamentach senatorskich sądzony (2).

Ażeby się także wszelkich przestępstw

(1) Art. 480. redakc. pierw. a 249. red. drug. i trzeciej.

(2) Art. 259.

senat [illegible] 69. 86

~~[illegible]~~ opiera się na
~~władzy przez najwyższą wolę~~
~~i za własnoręcznym podpisem~~
~~monarchy zatwierdzony lub zmie-~~
~~niony. Gdy w okolicznościach (wyjątkowych~~
~~[illegible] nie może być gdzie indziej~~
~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ wyszczególniać, i obo-
wiązek swój pilnie wykonywać,
upomina [illegible] Senat [illegible] wszystkich redakcyj.
Senatorów by pamiętali na to co
sumie- sumieniu, Bogu i sumie-
[illegible] narażać pań-
stwu (2) i strzegli się nieprawości (3) i tajemni-
czo [illegible] zachowywali (4) [illegible] Przewodniczący Se-
natowi, również jak i Senatorowie karcić, uniknąć
wszelkich stronności za suplikanta-
mi i nadawać im prawa do pro-
dojrzywania się o stronności (5), [illegible]
na świat tego prawa [illegible] gdy-
się dokładnie swe zdanie (6) i [illegible]
nie tylko gdy urzędują,
zasiada ale i gdy wśród z urzę-
[illegible] A więc skarga tylko jako nie-
do [illegible] (7). [illegible] rozsyła
porządek [illegible] w kancelaryi [illegible]
[illegible] winien donieść o tem
Ministrowi, jak również Minister winien objawić to
gdy już sama Dyrekcja w [illegible]
[illegible] na-
narażone (8).

~~[illegible]~~ Lord pierwszej redakcyi [illegible]

~~[illegible]~~
~~[illegible] we wszystkich redakcyj[illegible]~~

~~Art. 477. 480. 489, a Art. 1057. Art. 246. 249. 279.~~

478 } red. pierwsz. a drug. i trzeciej (2) Art. 247.
(3) Art. 248.
(4) Artyk. 252.
(5) Art. 253-4.
(6) Art. 250.
(7) Art. 251.
(8) Art. 255. 258.

} red. drug. i trzec. w pierwsz. nie ma tego

~~mój imaginacyjny tej [illegible] jak je Swoda wydawał~~

~~Swodzie jak i [illegible]~~

~~[illegible]~~

[illegible] Swoda poruszano. Różnica opowiadania, szczególniej w drugiej redakcji porównanej z pierwszą uderza, gdzie 2 [illegible] jedna i ta sama rzecz wydarzona więcej odmiennej (1) albo już dopełniania niepamięci? jak wiemy, nie pa... [illegible] Zbyteczności; [illegible] ~~dopełnienie i powiększenie~~ trzeba: odmiana którem da, dopełnienie i powiększenie opowiadanej rzeczy nic nowego nie zawiera; a [illegible] jakaś nie... zna a wszystkiem tem tego co uprzedza wnioskować dokładnie (2).

przy tej najczęściej na powtarza-

2 nie raz

za naszych powiększono

nie wiedzieć czemu

(1) Arch. 316-19. redakc. pierwsz. z archiwum 22-5. porównane.

(2) [illegible] Archiwum nowej redakcji pierwszej rozdzielono na siedm części, będzie archiwum liczba 159 w redakcji drugiej uważamy [illegible] dwoma [illegible] powiększono. ~~[illegible]~~

senat [illegible]

70.

87

Tyle w ogóle o senacie i senatorach powiedziawszy Swod we wszystkich redakcyach; [illegible] powiedział bo chce się w każdej nie odmiennie duch o samej magistraturze tej (1), jak i o procedurze przy odsądzaniu spraw w niej zachowywanej. I już wcześniej się wyraził, jednakże [illegible] trafia [illegible] ile każdej kodyfikacyi, która chce być znamienitszą, zwykła powtarzać wywody z których małomówniejszemi wyrażeniami powtarzać [illegible]

[illegible]

w innych wnioskach o czem już zawsze [illegible] zadaniemu [illegible] zjawisku [illegible] z przypuszczeniem nawet sprzeciwieństw zaś daje [illegible] prawidła [illegible]

Wyszedłszy nawet z czasem chęć zadaliśmy jednakże ciemnie, i we wszystkim zawsze podział [illegible] w zasady, które w nim podział [illegible]

sławny filozof i matematyk przyjaciel i doradzca Piotra Wielkiego(3).

(1) Art. 316–19 redakcyi pierwszej, z art. 77–5. redakcyi drugiej i trzeciej porównany.

(2) Artyk. 401. w redakc. pierwszej na siedm części rozdzielony, nie zdziwić się że dwie następne redakcye (art. 159) dwie [illegible] pominęły, po części.

(3) Leibnic w swych listach (list 119. tomu I.) rzekł: Ego Digestorum opus vel potius auctorum, unde excerpta sunt, admiror; nec quidquam vidi, sive rationum acumen, sive dicendi nervos spectes, quod magis accedat ad mathematicorum laudes.

Przejdźmy do szczegółów i popatrzmy się naprzód na departamenta, których jest w ogólności dwanaście.

Prócz heroldyi, komisyi granicznej, i pierwszego departamentu sprawami administracyjnemi zajmujących się, reszta dziewięć departamentów sądownictwem się cywilnem i kryminalnem trudnią. ~~[illegible]~~ Departament naradza się ~~[illegible]~~ każdy z osobna w posiedzeniu zwyczajnem i nadzwyczajnem, ogólnemi też zebraniami senatu nazywane. ~~[illegible]~~ z nich siódmy i ósmy w Moskwie, dziewiąty i dziesiąty w Warszawie, a reszta ~~[illegible]~~ odbywają posiedzenia swe w St. Petersburgu ~~[illegible]~~

Departament pierwszy publikuje pod rozmaitemi (2) nazwami [pod najwyższej władzy wydane prawa, czyli naradami je ogłasza. Rozsyła też i zprawnie pilnuje swoje ukazy] ~~[illegible]~~ urzędom ~~[illegible]~~ sobie podwładnym, ludziom prywatnym, na innych których wydane ~~[illegible]~~ Nazwami się że ukazy ściśle przez pewną rząd wydawane wprost tam do-

z zasady

(1) Art. 10-12. 14.

(2) W art. 26. wyszczególniona

senat [illegible] 71. 88

(1) Art. 26-8.

(2) Art. 34.

kiedy je wydzielano [illegible] inne drogą urzędową a nie przez senat dostając się jak do władz w cesarstwie wyłączających jak i [illegible] do królestwa Wielkiego, [illegible] i na wzajem że które dla królestwa oglądane dochodzą też sama [illegible] drogą [illegible] do cesarstwa (1).

W rzędzie spraw w pierwszym [illegible] departamencie wydzielnie lub niekiedy z heroldyą łącznie roztrząsanych, stoją te, które przyznanie stanu szlacheckiego zwali [illegible] a które w wyjątkiem [illegible] obszerniejszy sięgają daleko [illegible] zakres. Wszystkie [illegible] radowanie, szczególniej [illegible] stanowienie [illegible] i aktów do rozstrzygane w niej odnoszących się, [illegible] tym lub heroldyą wydzielnie w departamencie [illegible] (2).

Sądzi pierwszy departament wynikające sprawy z nadzoru nad władzami niższemi senatu podległemi, [illegible] rozważa sprawy jednej władzy z drugą, [illegible] skarbowej [illegible] wyłączone, i dalej sprawy rachunkowe, należące rozpatrzenia niedoborów i rozchodów skarbowi [illegible] wszelkich szkody [illegible]

[illegible] wyłączone, z celu, górniczych zakładów, [illegible] i wszelakich z nim zawieranych wynikające; [illegible] i że stosunki do nich się odnoszących wynikające; sprawy od prywa- [illegible] Ł śledczo według wyrażenia wyjątkiego prawa, prowadzone. Tu kiedyś są: sprawy

przynoszące. Należy tu

[illegible] również [illegible] sprawy jednych ministerstw z drugiemi. Senat [illegible] w ów czas w charakterze rozjemcy między zwaśnionemi występujący (1).

(1) Art. 29-33.

tego rodzaju sporów nieznano w dawnej Rossyi. Zasady one w za- [illegible] z samego na początku a rozwinęły się początku XVIII wieku (r. 1722.) za nastaniem heroldyi.

(2) Hist. prawod. IV. s. 133.178.

[illegible] Miała ona na celu zbliżyć rossyjskie dworzaństwo do szlachty Europy zachodniej. Pierwsze oparte na w[illegible] ochraniało się [illegible] w mieszkach [illegible] czeństwo. (2) Dla szlachty rządowej w rozwoju swym szukane. Drugie oparte na zasłudze nabytym przyznało radnikiem [illegible] prawo do nabycia tytułu wyższe [illegible] [illegible] wielki [illegible]

[illegible] ustanowiła heroldya zasady do zjednoczenia się obu szlachet, przez co nieznane niegdyś w Rossyi herby i tytuły książąt, Hrabiów i Baronów i t.d., zatrudniają dziś zamieszkały się Departament heraldyczny, zajmuje się też układaniem rodowodowych ksiąg czyli herbarzów, [illegible] [illegible]

(w rozpoznawaniem prawa do naby-
cia herbów i szlachectwa rzeczywiste-
go przez czyn / do klasy wyższej /
wszystkich klas jest członkiem (pasowanych osób, która ten czyn zgodziła;)
[illegible]
uszlachcaniem w reszcie
niedzieleniu [illegible]
[illegible]
najważniejszej [illegible] (1). Zażalenia te miewają na celu tak zwanej komisyi granicznej.
(Panującej od r. 1761. Piotr III, będąc
wielkim zwolennikiem wojskowych urzą-
dzeń pruskich, zwrócił uwagę na odznaczający się w tychże urzą-dzeniach komisaryat wojskowy, który zajmujący się
między innymi administracyą dochodów
na utrzymywanie siły zbroj-
nej państwa przeznaczonych.
zarząd następnie przez zastąpiony.
administracya dóbr kameralnych Administracya ta dobra te przeznaczone (na ów
cel w każdej prowincyi przeznaczone dla
państwa
prestiżnego wojskowemi (Kriegs-
und Domainen Kammern) nazywane, oczywiście
wielką trudnością z [illegible], zabezpieczyła
je od wsze-
lakich szkód że strony prywatnych (2). Też
samo Piotr III. na
rzecz ustanowionego za panowania Ca-
rowej Anny Generalnego Kriegs-Komisa-

i korzystając z te-
go nabycia wszystkich a wypływających

na miejsce miejscowości

(1) Art. 34.

(2) Eichorna Deutsche Staats- und Rechtsg. wydanie piąte w Giedyndze 1843-4. w czterech tomach drukiem ogłoszone. Ks. IV. s. 598.

ryadu ucięgnio zamierzywszy i) dobra państwowe, z których rzeczony Komisaryat wielką część dochodów na swe potrzeby ciągnął, zabezpieczywszy (r. 1769) od szkody wszelakich szwankowi sprawowanie przez tę powstanie w Rossyi Komissyi granicznej, do lasów państwowych [sądzi sprawy] a nadto w tychże dobrach, z nadania Monarchy lub innego nabytku prywatnych swój wywodzących, a zabudowaniach dzierżawnych im na tychże dobrach, zostawienie w Departamencie Senatu przeznaczonym(1) do spraw tego rodzaju przewidziawszy.

[i nie tylko że lecz] ciałem którego jego chroni od szkody] wszelkie dobra państwowe. wraz rozporuje prawa wrębu służące prywatnym

(1) Art. 37. z kish. prawa III. c. 76. 80. V. c. 149–50. 157. porównany.

Tyle w ogóle a Komissyi granicznej, która cokolwiek przepisy części tomu X. cywilnemu przeznaczonego prawu (Swod graždanskich zakonow) stanowiące, obowiązu-

~~przy szczegółowem się sądowaniu zajmujących. Względem ich sądu a władzy między osobami prywatnych, bądź między nimi a skarbem~~

z wyjątkiem, i temi nadto podobnemi im sprawami skarbowi wyłączonemi zajmujące się, sądzi je

~~[Władz sprawy cywilne~~

~~[illegible] [illegible] sądzi [illegible]~~
~~[illegible] [illegible]. [illegible]~~
~~[illegible] [illegible] [illegible]~~ ja ~~z~~ zwa-
żając na to, że najwyżej za-
twierdzone ustawy dla cesar-
stwa mieszczą w sobie i ka-
sacyjną instytucyą przy senacie
~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]~~
~~[illegible]~~, przechodzą do departa-
jest ~~[illegible] [illegible]~~ departa-
mentów, które sądzą ~~[illegible]~~ w apelacyi przed
senat wywodzone sprawy cywilne

senat 74.

(1) Art. 38. 91

(2) Art. 39–52.

Zakwestionować nieruchomość prywatnych, bądź między sobą, bądź między nimi a skarbem, sprawy rządem wszczęte, jak i sprawy kryminalne wytaczane urzędnikom i prywatnym. Wchodzą w pierwszej drugiej już to sprawy dyscyplinarne albo skargi wniesione na wszelkiego rodzaju przestępstwa. Do nich co pierwszych Prokuratorów senatorów, a legaż senatu wywodzi drugie na ogólne zebranie jak i każdy Gubernator ilekroć nimi ma, że sąd albo ilekroć się domyśla że przy którym prokuruje, albo od siebie urządzonej kryminalne wyrok gubernii w zasiadaniu zawyrokowała niezgodnie z prawem.

Z wszystkich żąda urzędników którzy nie są Senatorami, Ministrami i Jenerałgubernatorami,

Wymienić nad szczególnymi, z kryminalnych gubernii jako też cywilne kryminalne sprawy wchodzą do Departamentów zadzających w St. Petersburgu i w Warszawie i Moskwie nadzorującego zaś Komisyi granicznej nadzwyczajne wnoszą się sprawy ze wszystkich gubernii całego państwa. Na koniec

w takichże Komisyach całego państwa jako też

tych śledztwa prowadzone i odrzucane wszystkie sprawy

Do Departamentu Komisyi granicznej nadzorującego wchodzą na komisarza apelacyi spraw odrzucane skargi na urzędników Komisyi rozstrzygając w departamentach,

kwalifikując się

(1) Art. 53–63.

[illegible] w St. Petersbur-
gu, w Moskwie i w Warsza-
wie ulokowanych, gdzie się sądzą po departamentach lub na ogólnych zebraniach już sprawy, [illegible]
z rozkazu Monarchy, już [illegible] z mocy prawa same przychodzące, a
szczegółowo w Swo-
dzie [illegible] wyrażonej (10.)

§ W najmniejszych jak może być
rozmiarach sposób postępowania
sądowego w senacie zachowywa-
ny przedstawiony

Senat 75.

(1) Art. 82. 92

Zanim departament lub ogólne zebranie do osądzenia sprawy zasiądzie, należy ją przygotować; co znaczy, że dla senatu wydanej być sprawa przedewszystkiem od niego przyjęta i czyli za gotową do osądzenia ludzie do zawyrokowania o niej uznana (1).

Znaczej się sprawa do senatu wnosi, gdy do niego w skutek ukazu i rozkazu cesarskiego, a inaczej gdy od prywatnego przy[illegible]

lub od rady państwa, komitetu ministrów, i od ministerstwa sprawiedliwości przychodzi.

dycye, za pośrednictwem ministerstwa sprawiedliwości na ogólne zebranie idzie, i sam zgromadzenia przedstawiane będąc, przywodzą się w wykonanie [illegible] zgromadzenia wolno [illegible] dla [illegible] i sam przyjąć [illegible] od niego (2). Następnie rzecz całą departamentom [illegible] nawet, i od nich podpisy [illegible] przesłana jest do drugiego oddziału tu pożarnej kancelarii cesarskiej dla pomieszczenia w Swodzie zakonów [illegible]

[illegible] do dojścia do senatu wiedzy zgromadzenia.

[illegible] za podpisem zgromadzenia [illegible] tracą w [illegible] ich tylko się dwóch [illegible] znajdowało [illegible] a rzeczy na wykonanie gdyż swój [illegible] może być przynaglony [illegible] w takim razie posłano do danych [illegible] wolno

(a) do Dziennika według [illegible] go [illegible] danych

(1) Art. 79.

(2) Art. 210-15.

Senat 1176

~~(1) Swod z r. 1842 art. 323. z r. 1857. art. 79.~~

~~(2) Swod z r. 1842 art. 444. z r. 1857. art. 210-214.~~

chodzi. Jeżeli zawiera rozkaz mianowany za jego podpisem wydany, przesyłany się tylko senatowi do ogłoszenia (1). Jeżeli się mu manifest lub zdaniem rady państwa by komitetu ministrów sprawdzanego, komunikuje, tedy musi być przed tem przez ministra sprawiedliwości przesłany pierwszemu departamentowi. [przesłany] W takim razie przedłożenie do Senatu ukazu w manifeście najwyższej woli i [...] przyjęcie podpis od niego. Po czem rzecz całą, i do Dziennika się według wzorowego przepisu podaną a następnie departamentom następującym komunikowawszy, i jego podpis na niej odebrawszy, należy przesłać do drugiego oddziału przybocznej kancelarji cesarskiej dla pomieszczenia w pełnem zebraniu Swodu Zakonów. W pisma kancelarji zaś przyjętym przez prawo przez (2) manifestem cesarskim od senatu wszelkie inne, które do senatu od wszystkich sprawy, bo do senatu od wszystkich władz i rząd podległych mu, daleko od najwyższego synodu i t. p. przychodzi przesyłają się senatowi.

Uwaga: Jeżeli się trzech senatorów na [...] zgodzi. Z nich musi być jeden i drugi na posiedzeniu obecny, nie by się ten manifest czyta, trzeci i do którego wiedzy dostarczone pisma może podpisać go nieobecny.

L manifest

Przesłania się za przyjęciem [...] w formie przesyły lub skarg [...] na koniec od

~~Co do redakcyi najnowszej [przepisów] i aktu~~
~~jako Ministra Sprawiedliwości~~
[redacted] przez kancelaryą jego [redacted].

Po zapisaniu przeżenej na przesyłce [redacted] rok, miesiąc, dzień i numer pisma wyrażającej, [redacted] ~~Obiegowa~~ [redacted] poda-je się rzeczona przesyłka [redacted] / [redacted] do wejścia (jej) za kurya [redacted] dalszym biegiem, według szczególnego przepisu w dodatku do artykułów [redacted] Swodu (1) wyrażonego, [redacted]

Semas [redacted] obudzanie [redacted] za [redacted] już z prywatnemi od których odebrać przesyłki czyni to [redacted] na przedmiotem Ministra Sprawiedliwości albo jego kancelaryi bądź wprost od siebie. Do przepisów od Swodu przedostatniej redakcyi na-do wydanych, a od redakcyi najnowszej powtórzonych (2), jedenastylko ale ważny artykuł redakcya ta od siebie dodała (3), i formularz na to wskazała dobny.

a od wyższego Prokurator własnoręcznie podpisanej na[redacted]nej,

Rozsyłki jego depar[tamentu] [redacted] jak na szczególnych zamiarach swych [redacted] poważnie [redacted] zmienia się, już

(1) Art. 80–1.

~~(2) Artykuły Swodu redakcyi najnowszej art. 78–81. które dopełniają artykuły 323–4. Swodu przedostatniej z r. 1842. przedostatniej redakcyi~~

~~(3) Z r. 1842 artykuły [illegible]–3, a z r. 1857 artykuły 218–20.~~

~~(4) Artyk. 221.~~

Ponieważ Rossya nie znała Obrońców sądowych (1), Senat przygotowaniem sprawy trudnił się (kancelarya sądowa według ustaw na wydawanych na to przepisów). Swod jeszcze o nich nie postanowił, więc według niego ~~senat~~ ~~kancelarya~~

Wykazuje także Swod jak się ma sprawa przygotowywać w owczas kiedy senat znosi się z władzami zbierawa- je zadatującemi, z Radą państwa i przenajświętszym synodem mianowicie; jak z temi które pojedyncze wyraża; i z któremi, jak z Ministrem sprawiedliwości i jego Towarzyszem, ma do czynienia najczęściej; jak na koniec z owemi, które rządzą się z nimi zetykając. Przepisuje też jak departamenty szczególnych i ogólnych zebrań porozumiewać się mają, żądając wzajemnych objaśnień (spraw...), dowodów i t. p. Wyraża wreszcie kiedy senat może przez ukaz od siebie wydany nakazać władzy ażeby uczyniła koniecznie czego od niej żąda, a kiedy tylko drogą zwyczajną

senat ... 77.

911

(1) Hist. prawod. III. c. 189. V. c. 334. 336.

może
~~zasięgać~~ [wymagać] zdania od niej (1).

~~Z rozstaniem.~~

W sprawach osób przywalonych na ~~kondycyi się na a do kan-~~ ~~celaryi zarobku~~ śpiesznie działać ~~dając~~ kiedy [szczególnie kiedy] ~~do~~ bieg ich sprawy ~~sprawy~~ najwyż-szą władzą krajową, tak gdy z ~~ich~~ powodu zajmującej sprawy uwięzienie nastąpiło, i ob-winionemu nie wolno od-wracać z wolnej nogi.

~~Tam~~ [ukazywać] samej [szczególności] ~~...~~ winna zasada kancela-ryja ~~wydawać~~ okazywać ~~...~~ sprawom z mocy pra-wa pierwszeństwo przed in-nemi mającym, ~~...~~ które przychodzące ~~...~~ ~~...~~ lub w drodze apela-cyi (2) ~~...~~ Sąd redakcyi ~~...~~ trzeciej (3); azeby gdy wielu powodów do sprawy wchodzi, czy wszyscy z żądaniami swemi ra-zem wystąpili; azeby w zgiel-nem zwłaszcza departamentu zebraniu dozwolić uprzywilejowa-

(1) Art. 71 do 77.

(2) Art. 83-92.

(3) Art. 93-7. nie ma w redakcyi pierwszej i dru-giej.

Tyczy się takich które Sąd uznawszy za ważne, uprzy-wilejować je przez to, że sprawy ~~...~~ takiej stronę wy-prawiły na szczegóły, gdy-by ze ~~...~~ [stosowane] go względu, jak dziś ma-my, nie by-ły przyzwane. Sąd też mo-

I tego rodzaju

nym sprawom przeszkali-
wać dalej postępowania (1). Wskazać też
kance-
laryi jak ma wygotować sprawę
do przedstawienia jej (k' da-
lszemu) senatowi (2)

Przedstawienie odbywa się
przez referenta,
nie z urzędu kaurem,
przez Adwokatów odbywa-
nego, nie przypuszcza jak wiadomo, Sąd.

za przygotowaną
uważa się, której
wskazano zapiskę.

Szczegóły rozwiódł się Sąd o rzeczonej
zapisce (3). Znaczy ona
przedstawienie co
rzecz idzie, na jakich
się dowodach i artykułach
Sądu wspiera, czego żą-
dają strony i mogą
prawnie żądać (3). Zwykle się
w ręku przedstawiającej (może ulec),
jeżeli tak za rozwoleniem
Ministra Sprawiedliwości,
wyjść zapiska z druku (4). W

sprawy w której wy-
kazującej:

sprawa nie bę-
dzie zasadzać
na tem że się
stanie wyższej
głównej, i do

(1) Art. 85–91.
(2) Art. 83.
(3) Art. 98–
(4) Art. 109.
nie znajdu-
je się w re-
dakcyi pierw-
szej i drug.

zapisce
zwahanej o spwa-

senat 79.

wach cywilnych i karnych nal-
nych w drudze apelacyi od
niższego sądu do senatu przychodzą-
cych sąd rzeczonego powinno: czy nie
(sądu przeciw) Prokurator nie
protestował przeciw wyrok, czy sąd
a sprawie przeciwnego zdania Guberna-
tor w którego gubernii sąd
ów leży? czy sprawa do sądu
już kiedy w senacie? lub czy
do niego po raz pierwszy, czy też wy
przychodzi (1)?

L i jaki wnio-
sek obrót

czerpnąć zapiska wszystkie co dla sprawy ważnem
sądu i potrzebnem, winien dać o tem sprawozdanie jak Pomocnik
jak i Sekretarz (3) niższy i wyższy.

Po dopełnieniu wszystkiego tego nie

(1) Swod z r. 1842. art. 336. 344. a z r. 1857. art. 98–100.

(1) Art. 101.

96

(2) Swod z r. 1842. art. 345, a z r. 1857. art. 101.

Swodu z r. 1842. art. 349. z r. 1857. art. 105.

art. 349 wymieniony Po-
mocnik Sekretarza.

(3) Art. 349. redak. pierwszej, i art. 105. drugiej i trzeciej. W owym Po-
wyższych nazwany w tym Pomocni-
kiem Sekretarza.

Sonat 1 12.

Nie znała Rossya Obrońców sądowych (Adwokatów); i dopiero ich razem z procedurą ustną wszelką Sąd(1) obecnie w Swodzie (Zakonów, wszystkich redakcyi, proces piśmienny, przy zamkniętych drzwiach prowadzony, panuje. Według przepisów w nim zawartych bieg postępowania sądowego jest następujący.

Do zawojowania od wyższego Prokuratora [illegible] podana sprawa, i od nie- swej decyzji rozgatunkowana [illegible] sprawy, na ukaz [illegible] albo kryminalnej a/ dwojakiej, z których jedna albo wchodzi [illegible] do [illegible] otrzymać przestępstwo, pod [illegible] ze strażą nakazuje, drugi zaś [illegible] [illegible] jak mniejszy, drugi kwa- [illegible] dalej nie się dozwala; dalej sprawy na przysięgłe (inkwizycja), na podpadające pod śledztwo, na takie które się [illegible] na samej się kończ na [illegible] tylko prośbie a nie wszelkiej sprawy od wyższego Prokuratora kan- celaryi tego departamentu do kan- celaryi [illegible] oddanej, skrutnia kancelarya zas przyjmu- jąc ją się zakwalifikowała [illegible] dalej [illegible] do przedsta- wienia jej (w doktadu) departamentowi właściwemu (2). Okrutniwszy materyj do należnej zasięgnąć w wyznaczeniu [illegible]

(1) Historya prawod. III §. 189. V. §. 334–6.

(2) Swod Zak. t. 1857. art. 83–4.

senat 131 30.

97

przesyłaje już jak uwiadomiono
dwie piśmiennie strony, że spra-
wa jest do przedstawienia gotowa,
i że leży związana w niej za-
piska, w której pomagający uczestni-
ni wejrzeć, i że nie opuszczo-
no w niej nic ważnego ze-
znać, podpisem swym.
Po czem oznajmuje się Senato-
rom mającym sądzić sprawę,
i czeka z nią dzień lub
dwa, a tym czasem roztrzy-
gający się w niej mają czytywać
ją rachować, i porównywając z
samą sprawą która od
czasu przygotowania za-
piski ma leżeć w izbie są-
dowej otwarta dla wiadomości
tych którzy z nią zaglądają
w czytywaniu. Jeżeli z depar-
tamentu pójdzie sprawa
na posiedzenie połączonych wy-
działów, wolno zapiskę do-
pełnić, a nawet podać do dru-
ku dla wygody czytających (1).

r lubo ci którzy za-
stępują ich w spra-
wie

r a niej

(1 Art. 106–11.

W dniu na posiedzenie naznaczonym winni Senatorowie stawić się w izbie sądowej o godzinie dziesiątej rano, i siedzieć w niej aż dopóki sprawa przedstawiona i zakończona nie będzie. Wszyscy się stawić winni gdy sprawa toczona będzie w połączonych Departamentach z odbywanych raz w tydzień lub według uznania Ministra Sprawiedliwości, a gdy tylko w jednym Departamencie ma każdy choć po dwa razy w tydzień bywać na posiedzenia w dniach przeznaczonych nadto. Wolni są od tego obowiązku Ministrowie, Generalgubernatorowie, Gubernatorowie wojenni i ci Senatorowie którzy osobne obowiązki po ministerstwach sprawują: zasiadają jednak w ów czas tylko gdy są wolni od zatrudnień, lub gdy sami uznają tego potrzebę. Wolni też są w czasie wakacji prawem uznanych (1). Minister sprawiedliwości i jego Towarzysz tylko na ogólnych posiedzeniach zasiadają (2). Wszyscy inni Ministrowie w pierwszym Departamencie zasiadają tylko (3).

(1) Art. 72-3.

(2) Art. 66-7. 69. 70-1. 76-7.

(3) Art. 65.

senat ~~[illegible]~~ / 81.

98

Kiedy się zejdą wszyscy ~~[illegible]~~ zasiada naypierwszem miejsce prezydujący, po nim Senatorowie według starszeństwa w urzędzie. Gdy dla ważnych przyczyn nie może przybyć, zajmuje prezydencyą najstarszy z senatorów, a gdy ta niemożność ~~[illegible]~~ dalej się pociągnie, zasiada ten kogo Monarcha przeznaczy. Oberprokurator osobne ma w swoim Departamencie miejsce, i osobne też Obersekretarz w swoim wydziale (1).

W ukazie z czasów Piotra Wielk. pochodzącej zastrzeżono; że nikomu nie wolno rozmawiać w senacie o rzeczach postronnych; co następnie trzy ~~[illegible]~~ redakcye Swodów jak sformułowały: że przy rozpraw o służbie monarszej, nie wolno w senacie o czem innem rozprawiać (2).

W czasie wprowadzania sprawy nikt ~~[illegible]~~ do składu senatu nie należący nie może być do miejsca ~~[illegible]~~, i że sprawa w żadnej nie zostający styczności, wejść ~~[illegible]~~ pozwolenia na to nie uzyskawszy ~~[illegible]~~ Ustalić ~~[illegible]~~ [illegible]

(1) Art. 64. 68.

(2) Art. 318. redakc. pierwsz., a drugiej i trzeciej art. 74.

do jednej z pierwszych pięciu klas do generała wymawadzanej, wolno nawet podać skargę (1).

Po wszystkich przygotowaniach tych rozpoczyna się sąd, którego komplet trzech najmniej Senatorów stanowić powinno. W przypadku gdy dwóch tylko przybędzie na posiedzenie, niemniej [illegible] z innego ale odpowiedniego, lub nawet z nieodpowiedniego departamentu albo wydziału, gdyby się inaczej rzecz nie dała załatwić, przybrać trzeciego członka. Członek przeto w cywilnym tylko departamencie lub tym który komisye graniczne nadzoruje zasiadający, może w nagłej jedynie potrzebie zająć miejsce na posiedzeniu departamentu sprawy kryminalnej zasiadającego, i odwrotnie. Zasiadający w departamencie pierwszym, nie jest wcale obowiązany do zasiadania (2).

Po nada-

(1) Art. 75.

(2) Art. 113.

się. Do pierwszych więcej klas narodowego obywatelstwa liczy (1).

Po dopełnieniu opisanych formalności rozpoczynać się sąd. [illegible] redakcya dowodu [illegible] według niej przedstawiać rzecz.

Zarzecz [illegible] w przypadku gdy dwóch tylko będzie przy na posiedzeniu [illegible] należy trzeciego po odpowiednich departamentach lub wydziałach, i tym zapełnić go. Dla sprawy cywilnej dobierać się członka z departamentu cywilnego, dla kryminalnej z kryminalnego. [illegible] Po uzupełnieniu kompletu posiedzenie się od czytania Dziennika z posiedzenia poprzedniego rozpoczynało, z po czem przystępowało się do wysłuchania obecnie wprowadzanej sprawy. Dowody wyjaśniające ją winny leżeć na stole sędziów (1). Siedzący na pierwszem miejscu Senator

senat. [illegible]

82.

(1) Dowód z r. 1797 art. 319. z r. 1817 art. 75.

(2) [illegible]

(3) Akt sądu 114-7.

~~[illegible]~~ ~~Senat~~ 11

W ~~[illegible]~~ dniu na przyjedzenie nazna-
czonym, zejść się raz o godzinie dzie-
siątej powinni Senatorowie z i-
dal ~~[illegible]~~ Izbica posiedzieć: a nie-
stawiających się do tego prze-
pisu Minister sprawiedliwości wsza
donosi monarsze o wydziale (1).
Każdy ~~Obrońca~~ Prokurator wyższy zasiada w
swoim Departamencie — wydzia-
le jego na oddzielnem dla niego ~~[illegible]~~
przygotowanem krześle (2). Mini-
ster sprawiedliwości znajduje się zawsze
tylko na ogólnych zebraniach
~~[illegible]~~ w Departamentach zaś ~~[illegible]~~ wtedy tylko kie-
dy się który ważna sprawa, po-
trzebująca objaśnienia jego (3).
Tenże zwołać może zebranie
[illegible] [illegible] tego [illegible]
bez, mianowicie też dla wysłu-
chania ukazów monarszych, lub
zatwierdzenia spraw naglących (4).
Kiedy ogólna na to zajdzie senatu zgo-
da mogą i strony być przytomne
odczytywaniu ich sprawy, lecz przy
ich i ~~[illegible]~~ uznaniu należących do izby obrad
~~[illegible]~~ nikomu się nie godzi
~~[illegible]~~ znajdować w senacie, zajść do niego tylko
~~[illegible]~~ tak broszka wolna be-
mu tylko,

(1) Swod z r. 1842. art. 316. a z r. 1857. art. 70.

(2) Swod z r. 1842. art. 312. a z r. 1857. art. 68.

(3) Swod z r. 1842. art. 312. i z r. 1857. art. 66.

(4) Swod z r. 1842. art. 315. a z r. 1857. art. 71.

przestrzegał[illegible] porządku. ~~Gdy jego~~ ~~[illegible]~~ Nadmieniczy gdy wyrażając zdanie zwraca się ~~Senator~~ ku mównicy, gdy ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~gdy~~ ~~[illegible]~~ gdy ma zasiadzie przedanej sobie zapiski trzyma trzymając w ręku. Gdy zaś tyle jest stanowczy (1) Przewodniczący ~~[illegible]~~ posiedzenia ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ zwraca głosy ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ku gdownemu sprawy ~~[illegible]~~ punktowi trzy- ~~[illegible]~~ mając się przepisom, ustawie, osobno dla spraw cywilnych, a osobno dla kryminalnych podane ~~[illegible]~~ w Swadzieży. Gdy ~~Gdy~~ obecni Senatorowie ~~[illegible]~~ oddający nieobecni nadsyłać jaz swe głosy. Przed rozpoczęciem bowiem sprawy mający ~~[illegible]~~ się doręczoną zapiskę, mogą wyrazić ~~wyrazić~~ na niej swe zdanie, ~~[illegible]~~ i nadsyłać samowolnie ~~[illegible]~~ ilekroć ~~[illegible]~~ stałości zdania i t. p. zjadą, przyjść ~~[illegible]~~ na posiedzenie nie są ~~[illegible]~~. ~~[illegible]~~ w zdanie (2).

~~Trudno przychodziło sformułować~~ ~~[illegible] gdy się głosy nie zgadzają.~~ ~~[illegible] Obrać wyciągnąć walny cel, brać do namysłu lub odsyłać się na niejscu z wyższym Prokuratorem, jeżeli ten niezgodny zdania (3). Lecz nie godziło się~~

Senat ~~[illegible]~~ 23.

(1) Artykuł 118.

(2) Artykuły 119–127.

(3) Artykuły 125–132.

o ile z owej zapiski zgodny.

~~[illegible] zdarzeń~~ ~~[illegible]~~

że przewodniczącym zostać (1). Kie-
dy nie dało się sprawa w de-
partamencie ukończyć, wyła-
cza ją wyższy Prokurator Oberprokuror na ogólne
zebranie (2), które albo jak wyżej
wymieniliśmy, może się kiedy indziej
~~[illegible]~~ ważnych tylko schadzić
przyczyn (3). ~~[illegible]~~ Gdy i na tem zebraniu
nie zaszła zgoda, wreszcie
jest ~~[illegible]~~ Ministra sprawiedli-
wości zostać ma u niego by
sprawa ostatecznie odsądzona
przeciw zasadom. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Odsyła on ją wtedy do
ustanowionej przy swym ko-
li narady prawników, części
rady ministeryalnej stano-
wiących. W przypadku gdy i tu
nie ma ~~[illegible]~~ zgody, rozwodzi nie
Minister sprawy przed ra-
dą przedstawia (4).

~~(1) Artyk. 137~~

~~(2) Artyk. 137.~~

~~(3) Artyk. 135–41.~~

~~(4) Artyk. 144–5. 147 – 158.~~

senat [struck] 84. 101

Formalności przy dawaniu wyroku zachodzące nic ważnego nie nastręczają. Sprzeczne zdania spisują się kolejno, a na żądanie głosującego wyrażają się jego własnemi słowami, a przy tem władzie Obersekretarz gdzie-dy na takiem a takiem prawie zdanie uzasadniającego. Wolno nawet oświadczyć że krótko umotywowane na posiedzeniu zdanie, ~~[illegible]~~ żywy głos głosujący wyłuszczy obszerniej. Dozwala się mu na to tygodniowy termin, gdy sprawa toczy się w departamencie, gdy zaś na ogólnem Departamentów zebraniu, wyłuszczenie musi nastąpić na najbliższem zaraz posiedzeniu. Oberprokurator winien dopilnować żeby to nastąpiło bezzwłocznie (1).

Zdanie Ministra przedstawione w jego głosie, nie jest stanowczem, ale stanowczem jest to senatu, odpierające jego zdanie, wyrzecze. Oberprokurator zapytuje go wtedy piśmiennie, czy się nie na- czy zgodzi na zdanie senatu (2)?

Trudno przychodzi sformułować zda-

(1) Art. 124-6.

(2) Art. 128. z dopiskiem

nie jeżeli się sami głosujący nie zgadzają między sobą. Oberprokurator jest wtedy rzeczą godzić ich, ⌐ a jeżeli to sam jest innego zdania, nakłaniać ~~[illegible]~~ na swoje. ~~[illegible]~~ Obszernie się o tem Swod rozwiodł, ale nie uwiedziony od wiadomych zasad jakie w tym względzie nauka prawa podaje, nie przywiódł (2).

⌐ a nie dopuszczać, ażeby jeden drugiego przez-dzał u zdanie wyrzeczone (1), i

W departamencie powinien zapaść wyrok jednomyślnie. W przypadku więc gdy jednomyślność osiągnąć niepodobna, sprawa idzie na ogólne Departamentów zebranie, gdzie się większością głosów rozstrzyga (3).

Atoli i tu ~~[illegible]~~ może wyrok przychylny sprawie zapaść w mniejszości, ~~[illegible]~~ czyli może większość głosów oświadczyć się dla niej nieprzychylnie, w takim razie ⌐ ~~[illegible]~~ Minister Sprawiedliwości ~~[illegible]~~ zgadza się z wynikiem podzielonych Departamentów senatu i sprawa w przez stanie rozstrzygniona (4), ⌐ albo szuka dawnych, już od Rzymian praktykowanych środków (5) z których się, lubo pod średnie wieki w zamianą formą

⌐ albo

ludzież takich,

(1) Ogawarinch, art. 133.

(2) Art. 129–138.

(3) Art. 137. 139–40.

(4) Art. 156.

(5) Responsa prudentum przez Oberprokuratorów i Jurekonsultów, według Swodu art. 147–148, wypowiadane.

chodniej Europie, niekiedy a nawet dzisiejsze w Niemczech sądy uciekają niekiedy (1), albo, przekonany o tem że ogólne zebranie senatu przy wyroku uchylają niesłusznie, wydarza rzecz za pośrednictwem Rady Państwa do Monarchy (2).

Niektórych spraw nie wolno prowadzić w senacie, nie zasięgnąwszy o nich wiadomości od tego Ministra lub głównego Zarządu, w którego władzy zostaje rzecz sporna. Nawet gdy rzecz jest tego rodzaju, że już w pierwszym Departamencie senatu rozważaną być winna, ma Minister (3) podpisać się na to, że nie ma nic do nadmienienia.

Krótko się o sprawie wyraziła pierwsza redakcja Swodu, druga a bardziej jeszcze trzecia wdała się w szczegóły, jak mniemam. Do tego rodzaju spraw należą, w których skarb jest albo wielce albo poniekąd interesowany. Interesowany jest wielce, gdy się sprawa toczy o majątek państwowy lub tak nazywany ...ny, ... a majątek będzie przeznaczony dla skarbu, bądź ogólny jego ... opieką ... zostający, ... skarbowi ... majętności ... i sądziów o majątek pod opieką rządu zostający,

(1) Wyprowadzanie sprawy przed inny sąd, zażądanie akt, z art. 149. Swodu porównane

(2) Art. 157.

(3) Art. 170.

ni ugodnicy i pułkowstwa żadnier-
skiej), bądź duchowieństwa wszel-
kich wyznań, bądź żydowstwa
~~[illegible]~~ do gmin miejskich
i wiejskich przypisane, bądź gdy
rzecz idzie o uwolnienie od
czynszów urzędowych i wsze-
lakich opłat. Szczególnie (więzi-
Ta też ~~[illegible]~~ redakcya druga i trzecia spra-
wy (w związku z posiadaniem
skarbowych i udzielanych ziem i
ciężeniem z nich podatków (ugodja)
żądające, tudzież poszukiwanie ~~[illegible]~~
strat pozajmie ~~[illegible]~~ wynikłych dla skar-
bu, na koniec odzyskiwanie
sum wysyłanych przez pocz-
tę a ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
zaginionych, ale nie z winy
poczty lub jej podwładnych, wed-
ług zdarzonych na to dowodów
od urzędu pocztowego (1) ~~[illegible]~~ wszystkie, zdaniem mojem, tego rodzaju sprawy ~~[illegible]~~ nie narażające skarb na straty, są dlań ukojone
~~[illegible]~~

Szczególniej jeszcze zauważył Sąd
redakcyi trzeciej o jednodworcach,
o wolnych ludziach, o Żydach (2) i t.d.
~~[illegible]~~

(1) Art. 411. Sądu redakcyi pierwszej, z artykuł. 159. redakcyi drugiej i trzeciej porównaj.

(2) Art. 164-7. nie mają redakcye pierwsza i druga.

a najżyczliwszej [?] rozwadze się szczerze u ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ z ~~[illegible]~~ skarbowych i t.d. nie ~~[illegible]~~ lub skargi za- niesione od ~~nich~~ do senatu ~~a nie wchodzące w zakres~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, nie wchodzące ~~[illegible]~~ w kategoryą uprzywi- lejowanych, że się tak wy- rażę, zażaleń, przeto z owemi mięszane być ~~[illegible]~~ nie mogą i nie ~~[illegible]~~ powinny (1).

z takich spra- wach, któ- re jako wale [?]

Minister ~~[illegible]~~, w zakres któ- rego władzy ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ właściwie wchodzi ochro- na sprawy stro- ny skarbowej prze- ciwko niej [?], zapytywany o ~~[illegible]~~ danie objaśnień, ~~[illegible]~~ winien, po rozpatrze- niu się w nadesłanych sobie da- nych [?] ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ cał- ko [?] wyrzec że nie ma nic do nadmienienia, albo swoje zdanie wniesie (2). Ten zaś [?] wiele ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ objaśnień o sprawie senatu nie ustępuje; ~~[illegible]~~

albo Doradca [?] sen[atu]

~~[illegible]~~

(1) Aż ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ do wydzie- lania ním rodzajów tego rzę- du zaża- leń ~~[illegible]~~ w art. 169.

(2) Art. 170-? 171-1.

tenże senat

~~[illegible] rozdział powinien~~ wy-
konuje o niej według swego ~~przekonania~~, przywidawszy ~~przekonania~~ [samego Ministra, azeby razem]

~~gdy [illegible]~~ ~~zdanie~~ przyjdzie [gdy się sprawa toczy w podległych Departamentach Senatu. Przy-]
~~głosuje razem w Senatowi (1)~~

jeżeli przyjść nie zechce głosuje sam senat, ~~[illegible]~~ po czem uwiadomi go / że sprawa wzięła obrót przeciwny zdaniu jego. Wysłany jeżeli
~~obrót wziął sprawa [illegible]~~
~~mu Minister [illegible]~~. W każdym razie, ~~gdy [illegible] [illegible]~~ ~~niebo lub [illegible]~~ ~~[illegible]~~ ni-
niech uwiadomi go o wynikach,
azeby Minister wiedział co
począć, czy sprawę zwrot
płazem, lub też wywodzić ją znowu
przed podległemi departamenty
senatu (2).

(1) Art. 173.

(1) (2) Art. 171./174.

senat 87.

104

Zawyrokowana sprawa odchodzi do ~~[illegible]~~ kancelaryi skąd wyszła. Podana sam wnosi się do Dziennika, który dzieli się na dwie części. W pierwszej wpisują się wyroki (sprawy) działania, ~~[illegible]~~ i jak w zapisie N. 5 do podpisu Senatorom przygotowane (1).

Summy o których w wyroku mówi się (stawiani) na (należy) nie liczbą, lecz wyrazić. Przed daniem do podpisu sprawdzić redakcyą powinien ten co redagował wyrok, a następnie, jeżeli zapadł w podobnych Departamentach należy przedstawić go Ministrowi Sprawiedliwości, jeżeli się (wyrok przedstawia) w departamencie dziedzictwa Ekonomicznych spraw (wyrok) ... potrzeba. Jeden i drugi pisze na nim: czytałem. Dopiero wtedy Senatorom go do podpisu dać należy i a gdy który z nich co sprawę sa-

(1) Art. 177–9. Ostatni artykuł w Sowdzie redakcyi pierwszej Kancelaryi rozumny, rozszerzono w dwu redakcyach następnych, przedagowano i komplikacyą sprawy, ..., z wyrażeniem że wszystkie wykonano co stało

Dziki nie może się uzupełnić
w zupełnie stanie do Dz. dawnu
przesłać mu go należy umieszcze-
nie (1). W przypadku zaś, gdy Dusich
podpisze a wreszcie podpisać nie jest w stanie
nagle zachorowawszy, wtedy może
Minister upoważnić Oberprokura-
tora, ażeby on chorego zastą-
pił w tym względzie (2).

(1) Art. 190–3. 195.

(2) Art. 199.

(3) Art. 201. 204.

Spełnić wyrok nakazujący ze-
nał wyraża w rozlicznej formie
nakaz słowami, wydając na to u-
kaz objaśniający lub sprawy (wje-
djene), lub, gdy sprawa do roz-
sądzenia zasiada z góry nadzwycza-
jna zwłaszcza, zapowiadający o tem
A jeżeli ów
ukaz ma dojść do powszechnej wiadomości i ogólnie / powszechnym być
a przez
zwany i spełniany
w ów czas drukiem ogłoszony, re-
dagujący go podpisawszy na
nim przedstawia Ministrowi, a ten
własnym go też podpisem stwierdza
(3). głosować sprawa będzie w
niniejsze przedstawia

senat [illegible] 88.

105

swój wyrok najwyższy zaś [illegible] uznaniu, winien [illegible] go w oryginale podać Ministrowi w trzech egzemplarzach; z nich jeden wnosi się [illegible] do Rady Państwa, drugi do Komitetu Ministrów, trzeci zostaje [illegible] w Ministerstwie (1). Tu rozważony dostaje się albo zatwierdzany, albo odrzucany. [illegible] wyżej i albo zatwierdzany bywa.

~~Ponieważ senat winien swój wyrok opierać na prawie, [illegible]~~

~~senatu nie oparty na prawie, lub zakonowego nie ma, przeczy prawu, a wyrok wydany w brew temu jak~~

~~już w innej sprawie przypadki zawyrokowano, nie ma znaczenia, jeżeli od najwyższej władzy zatwierdzenia nie uzyskał, bez wiedzy której nie uważa się stanowić, i co już postanowiono~~

~~lub za prawo przyjęto, odstąpić od tego nie wolno też.~~

Dzieje się to ilekroć [illegible] wyrok nie oparty na prawie, albo kiedy zakonowe nie istnieje; lub gdy zawyrokowano w brew temu o czem już raz zapadł wyrok wydany. W przypadku takim należy koniecznie donieść o tem Monarsze, i od niego uzyskać zezwolenie na to co następuje (2).

(1) Art. 219.

(2) Art. 227-8. 233-4. 238.

~~[illegible]~~ senat ~~[illegible]~~ 89

~~Artykuł 238~~

106

~~[illegible]~~

~~Dozwolić [illegible]~~ (~~w wypadek [illegible]~~ ~~[illegible] nadal zgodnie [illegible]~~) Wydany wyrok w sprawie nadzorczej z gubernii ⌈ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wyrok w ~~[illegible]~~ zakresie swej władzy zgodnie z opinią wyższego ~~[illegible]~~ Prokuratora ~~[illegible]~~ władzy właściwego departamentu i Ministra sprawiedliwości wręcz zaprzeczy nie może ~~[illegible]~~ nim odgadzony ~~[illegible]~~ (2). ~~[illegible]~~ być ⌈ zaprzeczony, ~~[illegible]~~. Gdyby atoli powód ~~[illegible]~~ zaniósł ⌈ suplikę do Monarchy, a jeden już przyjęty ~~[illegible]~~, może jeszcze raz przyjść sprawa pod rozwagę ogólnego zebrania ~~[illegible]~~ senatu, a nawet pod zatwierdzenie Rady państwa (3). Wtedy to ów wyrok staje generalny, a ile jeszcze wykonany nie został może być wstrzymany (4). Niebezpieczna jest atoli próba taka! bo jeżeli się okaże, iż próżno suplikant odwoływał się do Monarchy, ulega nie ~~[illegible]~~ karze (5). Dowody to były ważnego tego dowodu znawające na siebie ubezpieczenie prawa (6).

⌈ do departamentu ~~[illegible]~~ który nad gubernią ~~[illegible]~~ nie rozciąga jaki swej władzy, w ~~[illegible]~~ ma zna- czenia (1). Ale ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

⌈ przez Ministra

należy rozumieć wyraz

(1) Artyk. 236.

(2) Artyk. 237.

(3) Artyk. 244–5.

(4) Art. 242.

(5) Artyk. 240. 243.

(6) Hist. prawod. III. s. 223. V. s. 403.

Senat zawyrokowawszy o sprawie,
poleca, do kogo się należy, wyko-
nanie jej, i nakazuje zdać z tem zupełnie (ra-
portu, który winien [redacted] być krótko
a jasno, bez drobiazgowości a roz-
sumnie napisany (1). Redakcya z
r. 1847. szczegółowo się rozpisa-
ła o formalnościach przy dawa-
niu rzeczonego wyroku, umieszczeniu go do Dzien-
nika i przedstawieniu a nawet gdy tego
zajdzie potrzeba [redacted] (2). Za-
stanowiłem się tylko nad tem, ja-
kie otrzymuje wyrokiem Senatu za-
ciężający lub od niego polecenie
odbiera, a jakie tego [redacted] po-
lecenie (3). [redacted] Mogąc Senat po wyda-
niu wyroku spostrzedz, że go oparł
na żadnej ustawie bo takowa nie
istnieje co do zawyrokowanego wy-
padku (casus) wtedy [illegible] zaprojektować winien [redacted] ustawę nową
[redacted] przedstawia ją monarsze za
pośrednictwem Ministra do rady państwa z wnioskiem [redacted] i klei-
ry jeżeli projekt odrzucił, [redacted] tę wtedy się
[redacted] [redacted] przestrzegać rodzaju nie sądził (4), i
jak się dawniej odszczędzały sprawy dalej się
[redacted] i nadal odrzuci [redacted] (5). Wyjątek
zachodzi gdy ważne, przez Mini-
stra sprawiedliwości zakomunikowane
monarsze powody, spowodują tego, by

(1) Sąd z r. 1841. art. 411. 436. a z r. 1847. art. 177.

(2) Artykuły 178–209.

i które zachodzą lub nie są zajść

Γ monarsze,

(3) Artyk. 225.

(4) Artyk. 227–8.

F wiąże znowu na kim on wykonać ma [redacted]

(5) Artyk. 233–4.

Γ będzie już

senat 90. 107

Porównawszy magistratury zbiorowo urzędujące, zważmy jakie są środki podtrzymania ich w ruchu i działaniu. Są czworakiego rodzaju. Pierwszy stanowią Dygnitarze, urzędnicy i służby. Drugi kancelarye. Trzeci niektóre specyalne fundusze. Czwarty archiwa. O każdym z tych środków pomówimy szczegółowo.

1. Dygnitarstwa, urzędy i służba.

Przez Dygnitarza rozumieć należy urzędnika tego, który przez samego Monarchę jest wybrany i za jego specyalnym na to upoważnieniem mianowany i usuwany bywa z urzędu. Takie cesarskiej urzędy w Radzie Stanu posiadają. Jest nim Sekretarz państwa i Sekretarz stanu, również Pomocnicy drugiego (1). Wszakże ostatni nie są Dygnitarzami, ile że Monarcha, jak dwóch pierwszych, ich nie wybiera, lecz przedstawia mu ich na urząd Sekretarz państwa. Już po następujący z tego wypływa, że w przeciwnych Pomocnikach rzecz już nie przez ukaz.

(1) Księgi I. Senatu rozdział pierwszy art. 122. Drugiej i trzec. art. 124.

ale przez
~~tera~~ podanie (dekład) uczynione
~~prz~~ ud Sekretarza państwa do Monarchy
wchodzący do skarbu i wy-
chodzący z niego, bo dla tego ale urzędnikami w całem wyrazu tego znaczeniu, że
urzędnikami tylko, to ~~jako~~
bez wiedzy Cesarza ~~nie~~ ~~mo~~-
nie mogą
~~być oddalani~~
~~nimi~~ być urzędu pozba-
wieni. Resztę Sekretarzy w kan-
celaryi państwa przewodniczącym
urzędnikom pomoc niższy ich
należy policzyć do czynowników czyli
do edukcyi
jedynie tylko
sami urzędnicy przyjmu-
ją ich tylko, z nadaniem nie-
mem tylko Sekretarzami państwa,
ażeby ich raz w liczbę kame-
larzystów wpisać, lub wyma-
zać z niej, gdy się okażą być
niepotrzebni (1).

~~W komitecie Ministrów nadzorują nie Dygnitarze ale urzę-
bieg spraw
nik tylko~~

~~Obradzeni spraw do Komitetu Mi-
nistrów wchodzących biorą ja-
nie tylko urzędnicy. Pierwszym
między nimi jest, że ... nad-
wy, Sprawca (sprawiającego), Dru-~~

(1) Art. 127-30.

urzędników w całkowitem wyrazu tego znaczeniu

Na czele [illegible] (należącej do urzędu
przybocznej kancelaryi cesarskiej) jesteśmy w
położeniu i łacno gdy szczegółowych
przepisów tak o niej samej jak i o
podtrzymujących jej środkach nie dostaje nam,
[illegible] przecie [illegible] uwagę, iż o niej ta jedynie
wspomnieć, iż drugi oddział kance-
laryi tej (wszystkich jest pięć) zwa-
nej zajmującej się wydawnictwem, wydanie
w pierwszym już Przeglą-
dzie (str. 6–10) choć pobieżnie,
jednakże [illegible] dotknięte
by już zostało. Oprócz zaś
wyżej przybocznej Monarchy kance-
laryi [illegible]
[illegible]
kierujących kancelaryi
generalny [illegible].

Pierwszym [illegible] jest, że go
tak nazwę: Sprawca (uprawiający rzeczy),
a drugim Pomocnik jego. Oba

ile konieczne widzieć
a tem należy

zaczynają
nadmieniam jeszcze to że [illegible]
urzędnicy [illegible]
[illegible] i kan-

co [illegible] kan-
celaryi
Rady
[illegible], [illegible]laryi komitetu Mini-
strów, [illegible]

z urzędników, kancelaryi
generalnie kierujących

ogółem spraw
kierujący na nich idą Naczelnicy wy-
działów, Ekspedycja, Korrekcie i Archi-
wum. Nadmienić tu wypada, że akcilierwanie [illegible] że choć pierwsi [z pamiętnia-nych urzędników] wcho-
dzą na urząd i opuszczają go
za ukazem własnoręcznie od Mo-
narchy podpisanym, a drudzy wstę-
pują nań według woli przez nich
samrónej wybranie, Dygnitarzami nie
są przecież, bo jak znowu od ten zawiód
Sprawcy zawisł, który Kanu-
lehu do zamianowania przedsta-
wia go Monarsze (1). Przeciwnie urzędnikach
kanclerskiego i sekre-
tarzy komitetów
skiego wyraźnie powiedziano, że
się policzają w poczet urzęd-
ników pierwszego departamentu
cywilnej kancelaryi monarszej (2).
Dygnitarz więc który właściwy
obrodem spraw w senacie przed-
stawionych kieruje bez
poza senatem urzęduje.
Jest nim Minister sprawie-
dliwości [najwyższym Naczelnikiem kan-
celaryi senackiej] (3) agi-
tował raczej niż szczegółowo
rządzi. Szczegółowo przeto zajmują się ma-
terią. [i ten jedynie jest nazwany być powinien, z dodatkiem] też ma
dawcie (4) kiermy choć niezyjemu są-
dowi, jak przez samego Monarchy nie
podlega (5), przecież od Ministra wraz z
[illegible]

(1) Księgi II. art. 59. 65. i dodatek do art. 54.

(2) Tamże art. 319. O kancelaryi tej nadmienieniem w przedmiocie artykułu przeglądu tego (str. 6–10).

(3) Księgi III. art. 264.

(4) Tamże art. 265.

(5) Tamże 393.

idącemi
[illegible], [illegible]. [illegible]
Monarsze do zamianowania [illegible] (przedstawia [illegible])
[illegible] i [illegible] rozsadza [illegible] po
Departamentach według swo-
jego uznania (1).

Wspomnieni wyżej [illegible]
Sekretarze zasięgają w sensie
samem poddaniu w senacie,
co w Radzie Państwa i [illegible] sąż równie,
czynownikami raczej [illegible] niż urzę-
[illegible]
nikami, równie jak Obersekretarzami [illegible] jako
[illegible]
[illegible] od [illegible] skoro
żądanie [illegible] Mini-
stra na [illegible] Mini-
stwa ukazany jest senat u-
walniać ich od służby. Oprócz
Naczelników Sekretarzy, Naczelni-
ków Sekretarzy i innych służebników uwal-
nia senat na wnioskach Oberpro-
kuratora, a w heroldyi sędzieś w
heroldyi urzędującej Heroldmej-
stra, uwalnia resztę czynowników,
jakimi są Protokóliści, Rejestra-
torowie, Archiwaryusze, do któ-
rych się liczy i młodzież, kształ-
cąca się w tak zwanej szkole pi-
sarzów (pisarej), przy nim ister-
nie sprawiedliwości zadziałanej,
a pod nadzorem Oberprokuratora
pierwszego Departamentu zasiada-

po nich Obersekre-
tarzami sędzieś [illegible] następującymi znowu [illegible] pr... [illegible]
[illegible]

Prokuratorami wraz z urzędnikami Ober-
prokuratorskie-
mi i prokura-
torskiemi, [illegible]
od nich zawisłemi, [illegible] zależ-
nie mogą się
[illegible], za Dy-
rektorów prowa-
dzą [illegible]
[illegible] Mini-
ster kierownictwo
[illegible] kie-
ruje niemi. (w albowiem)

według uwagi wyżej po-
dzielonej

(1) Tamże art. 270-2.

jącej. Celem tej służby jest, przy-
sposobić kancelaryom żądanych
przepisywaczy (1).

Ponieważ żaden Dygnitarz i żaden urzędnik a tem mniej czynownik nie może nic działać według swej woli, lecz według prawa, Swod przeto szczegółowo wykazuje, jakich się trzymać mają prawideł wszyscy, którzy machinę rządu zbiorowo działającą utrzymują w jej ruchu. Dygnitarze są głównemi w tej machinie sprężynami. Wprawiając ją w ruch, nakazują urzędnikom pilnować tego, żeby z której jej przepisanej nie wychodziła kolei, a ci naciskając niższe całego mechanizmu sprężyny, czyli służbę, pilnując dają kołom temu ruch zakładany, czyli w panującem tych układzie i ładzie.

Gdy do każdej magistratury wchodzić powinny wdanie sprawy, Dygnitarz przeto zważając na to, żeby do Rady państwa, nie weszło, co nie przeszło przez niższe instancye

senat 93.
110
(1) Tamże art. 263. 273. z przypisk.

gdzie wszystkim jest porządkiem machiny biegu [illegible]-zem. On też

~~[illegible]~~ uważa na to czy sprawa przychodzi gotowa z należytemi (1) do niej załącznikami i [illegible] jeżeli nie ma Sekretarza w stanie, a ten Ministerium swoim [illegible] zaradzić przedstawiony. ~~[illegible]~~ w tym względzie Ekspedytor ~~[illegible]~~ Ekspedytor, i do archiwum oddaje (3). Wszystkie [illegible] się osobno wewnątrz magistratury, drugiej zaś [illegible] z Ministerstwa ~~[illegible]~~ mi prawem wskazanym, i za[illegible] chować w tajemnicy, ażeby się wieść poza obręb urzędu o tem co się w nim dzieje nie przeszła (4). W tym też względzie chodzi też Sprawa komitetu Ministrów ~~[illegible]~~ [illegible] ludzie ~~[illegible]~~ [illegible] ażeby się nie [illegible] w sprawach [illegible] z których go [illegible] mają wiążą [illegible], może się

~~[illegible]~~, który do-glądu, ażeby czynownicy opracowywali co dano do ukończenia. Jak zwany Dyrektor (Sekretarz) pilnuje, ażeby [illegible] pisemnych materiałów nie pełni (2). Odrabianie sprawy [illegible]

Ł red. Drug. trzec. 161-3.

(1) Księgi I. art. 131-4.

~~(2) Tamże art.~~

(2) Tamże art. 159 a.

(3) Tamże art. 161.

(4) Tamże art. 164.

Senat art. 94.

111

gdy takowa sprawa przyj-
dzie do jego wydziału wykluczyć
za wiedzą Ministra od uczestni-
czenia w miejsce
z przyczyny że wyższym
urzędem (niż Dygnitarze
i Sprawca (bywa Superintendent obarczony,) winien
utrzymywać rejestr spraw któ-
re do jego Departamentu wcho-
dzą i po załatwieniu ich
wychodzą z niego (2). Takież księ-
gi winni utrzymywać dla siebie Proku-
ratorzy i Exekutor: ów dla wu-
[illegible] w nie co na posiedze-
niu Senatu uchwalono, ten dla
dania w swoim czasie wiadomo-
ści o tem, co się stało z uchwa-
łami i w bieg puszczonymi Se-
natu ukazem (3). Ma drugi
inne jeszcze a mozolniejsze czyn-
ności ~~które ponieważ w sekre-~~
sądowej i kameralnej pełni, przeto je pod następną
porządny rubryką.

i czynności

~~Superintendent~~

(1) Księga III. art. 352.

(2) Tamże art. 360-1.

(3) Tamże art. 344-5. 330-44.

~~Zakończę ten artykuł przykładem na stosunek jaki między Dygnitarzami, urzędnikami i adwokatami.~~

~~Starszy Wojskowości i Marynarki ale rada~~

~~i według Swodu a dawniej o tem przepisano w państwie moskiewskiem i u Starszych przysięgłych, zachodzić i starko-dzi~~

wszechwładności i bezstronności otwierały drogę ludziom do dostąpienia szlachectwa, według zasady przyjętej u wszystkich Słowian, a nie i w dawnem nadmienionem państwie (1) [illegible] [illegible] dostąpiwszy go stawał się dalej, najmniejsze ziemskie, dworskie, kurzanne, [illegible]

[illegible]

[illegible] z prawa, jak się wyrażano w Polsce, urodzonego (2), a jak w Moskwie, z urzędowania (3) nabytego. Nabycie urzędu od nominacyi uczynił zawisłym Swod, bo zaraz wszystko je ten co ma prawo wdrążyć do rządowej służby. Dalszy postęp zawisł od sprawowania się i zdarzeń [illegible] czynowników, co ma do urzędu a nawet dygnitarstwa drogę torując.

Sejm 27. 96.
Dziej. prawod. v. 3. 106-7.

(1) [illegible]

(2) Candidati nauki, r. 1775. vol. VIII. [illegible]

(3) Po polsku [illegible] po djakach, [illegible] Kalnyszewskim II.

senat ~~27.~~ 95.

rosi. ~~Radca~~ Jest kaneim Sekretar
niby kontrolerem ~~urzędników~~
urzędników wyższych i niższych
(ześmy i kupców czyli Warszych), również jak:
Dezurowa, ludzie stron ~~przy~~
~~....~~ przychodzących do
urzędu za swoją sprawą; ~~ten~~ jest
~~on~~ gospodarzem izb kancelaryjnych, któ-
rych czystości doglądać; jest ~~także~~ ~~na~~ ~~...~~ na
kancie ksiąg dozorcą sznurowe albo w któ-
re się wpisują sumy wydawane na pen-
sye i potrzeby kancelaryjne z
kasy senackiej pobierane (2).

(1) Najważniejszą atoli czynnością Sekretarza jest dozorowanie czynowników i Dezurowa
(Przez święta i dni galowych! tabel-
wani zwanych dla tego że się w
tabelach czyli rejestr nakładają) wi-
nien każdy czynownik przyjść
do biura o godzinie ósmej ra-
no a wyjść z niego o piątej
po południu. Jeżeli się składa
słabością albo chorobą sprawdza
lekarz, ~~....~~ ~~...~~ ~~....~~ za wykazem Ober-sekretarza (1), znaj-
~~..~~ ~~.....~~ ~~......~~
dując się w biurze winien z wszel-
ką możliwą dokładnością wyko-
nywać sprawy do jej przedsta-
wienia i chować należące do niej

(1) Tamże art. 409. 5, 411. 413. 415 – 20.
(2) Tamże art. 401.
(1) Tamże art. 385 – 6. 389.

112

dokumenta, nie ważyć się brać ich do domu zwłaszcza oryginałów, a kiedy przyjdzie kancelaryom udzielić sobie nawzajem takowych, winna brać na to dowód piśmienny jedna od drugiej. Pomocniczy Sekretarz winien doglądać tego szczególniej (1).

[redacted] W celu przyjmowania nadsyłanych do kancelaryi papierów i dopilnowania całości przedeł, ~~wala-~~ ustanowione dozorstwo ogólne, składające się z Ekzekutora, dozorującego Sekretarza, dwóch Kancelistów, kilku Kuryerów i jednego Stróża składające, na których z dozorstwem szczególnem, przy każdym się biórze znajdującym. Drugiego dozorstwa skład jest mniejszy. Dla obu instrukcya osobno przepisana uczy, jak się zachowywać mają, i w jakim do siebie zostają stosunku na wewnątrz i zewnątrz (2).

~~Nikt z obcych do pracowni kancelaryi bez wiadomości Ekzekutora wstępu nie ma prawa~~

Kończąc ten artykuł zauważam, że

(1) Tamże art. ~~396~~ 396—7.

(2) Tamże art. 390—3. 395.

113

wyłączności i kiedowności odzierały drogę ludowi do dostąpienia ~~[illegible]~~ dostojeństwa według zasady przyjętej u wszystkich Słowian u których stanowiska ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ a często nawet ziemskie, dworskie, karane urzędy z prawa, jak się wyrażano w Polsce, wrodzonego (2), a jak w danem państwie mieszkańcom z urzędowania nabytego (3). Nabycie to urzędowania nie było zawisłym od nominacji, którą uzyskuje ten co ma prawo wstąpić do rządowej służby. Dalsze prowadzenie zawisło od sprawowania czynownika, które nie się ~~[illegible]~~ doskonałości .... nie tylko do urzędu ma ~~[illegible]~~ lecz i do dygnitarstwa ~~[illegible]~~ towarzyszących drogę.

[prawem były wprowadzane ... członków stanu

(1) Hist. prawodaw. IV. § 176–7.

(2) Candidati nati, r. 1775. Vol. VIII. 106.

(3) Po prikazu po dietane, mówi Katoszychin II. 4.

senat 97.
a.

księgi I.

(1) Art. 260-2.

2. Kancelarye

Z dygnitarzami, urzędami i zwierzchnikami, zasiadają w każdym urzędzie. Jedne władze, jak Rada państwa, ma jedną, ale na kilka podzieloną wydziałów. Inne, jak Komitet Ministrów, nie mają oznaczonej raz na zawsze ich liczby, lecz podług nawału spraw mają ich nie już więcej, już mniej. Przeciwnie każdy departament i każdy wydział, a nadto posiedzenie departamentu posiadają własnej kancelaryę, lecz nie wszędzie. W St. Petersburgu dopiero pierwsze zgromadzenie ogólne senatu ma swoją, a drugie bynajmniej; wspiera je więc na kancelaryą swoją ten departament, który im swoje sprawy przedstawia. W Moskwie gdzie się jedno tylko senackie zgromadzenie zbiera, jedną też kancelaryą zgromadzenie to posiada (1).

Kancelarya Rady państwa według Swodu redakcyi pierwszej składa się z pięciu wydziałów: spraw cywilnych, ekonomii, wojennych, a służb dla ogólnego skarbowości państwa i sekretarza państwa. Czynność… w drugiej redakcyi osobna kancelarya dla spraw królestwa polskiego, i ta w trzeciej też

z których czwarty przeznaczono dla czynności prawodawczych.

redakcyi Swodu wraz z owemi kancelaryami

zasadę dla (interesu) dogodzi krajowstwa (1).

Ponieważ w Radzie państwa chodzi o to głównie czy sprawa pod rozwagę brana ma być podług dotychczasowego prawa, czy podług mającego się nowo ustanowić rozstrzygniętą, Sekretarz więc państwa winien baczyć na to, aby do przedstawienia jej wszystkie przygotowania jak należy. W tym celu (właściwa) [illegible] zapiska winna zawierać [illegible] treść sprawy, [illegible] wiadomości (wszelakie) odnoszące się do niej, zdanie o niej właściwego Ministra, projekt nowego postanowienia mającego nastąpić postanowienia, [illegible] dokładny wyciąg z praw dotąd w tym przedmiocie istniejących z oznaczeniem artykułów tych szczególnem które mają być zmienione (2).

Gdy [illegible] wszystkie wzmianki o wniesieniu spraw do Rady i na Radzie jest czynią za sama co dziś jest (i dla stanowczych innych czynności) władzą, czynią po-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Dokona [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pewno mó-[illegible] [illegible] władzach tych, przez się [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] oraz z mających przez nie podobieństwo.

Tejże księgi
(1) Tamże ved. pierw. art. 119. a drug. i trzeciej art. 121.

Tamże vedakc.
(2) [illegible] pierwsz. art. 130, a drugiej i trzec. 133.

2. Kancellarye.

[illegible] dyspozytorstwem, urzędem i [illegible] który zostaje w ścisłym związku kancelaryi. Nie wszystkie władzy podlegają na jednej, mogą się [illegible], czyli nie są [illegible] wspólnemi charakterze. Zatem Rada Państwa

Kancelarya Rady państwa już w pierwszej redakcyi Statutu na tyleż wydziałów ile jest departamentów tej Rady rozdzielona, ma nad to wydział osobny ogólnemu zebraniu departamentów pomienionej Rady usługujący. W redakcyi Statutu drugiej przybyła kancelarya oddzielna dla spraw królestwa polskiego, i ta w trzeciej też redakcyi pozo-

senat ~~XX~~ 98.
116

(1) Księgi II. art. 80. 128.

I tak sprawę pod rozpoznanie komitetu Ministrów przychodzącą, winien ~~[illegible]~~ czynownik dejżurny, zarejestrowawszy ją, przedstawić niezwłocznie Naczelnikowi, który na kopercie pakietu wypisze wyraz <u>ważne</u>/pilne. Ten do właściwego ją wydziału odeśle. Tu roztrząsana gdy się okaże, iż nie jest przygotowaną do ~~[illegible]~~ wyroku, wtedy/dający sprawę o ~~[illegible]~~ niej urzędnik lub czynownik, z urzędu ma o tem przydającego a ten, najdalej w dni siedmnaście po ~~[illegible]~~ odebraniu jej ~~do~~ ~~[illegible]~~, zwraca ją ~~do~~ dla dopełnienia temu do komitetu ~~[illegible]~~ od kogo nadesłaną (1) ~~dla~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Po czem ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ukrabiona idzie pod uwagę, a zawyrokowana ~~[illegible]~~ ~~się~~ do Dziennika się/wnosi, i gdzie należy odsyła podług ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ w drugiej urzędu ~~do~~ ~~[illegible]~~ dalszej Swidu. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~formularza~~

W jaki i jakie sprawy we właściwy Dziennik wpisać należy, i według jakiego formularza ~~w~~ działać się te powinna, powiedziano w tem przepisie

Tym torem idą sprawy i w senacie, a czy idą i nie zalegają, baczenie na to mieć Ministerstwie sprawiedliwości, pilnując w tym względzie. Obergeneralna, ten Obersekreta-

rza, a ten znowu Sekretarzy, ci
zaś Pomocników swoich starszych
i młodszych. Dla tego oddziały win-
ni co piątek przeglądać księgę rze-
czy w swoim wydziale (ekspedycji);
a co miesiąc czynić toż samo
ma Obergubernator, i zdawać spra-
wę Ministrowi, mianowicie też o
tych czynnościach które z naj-
wyższego ~~[illegible]~~ rozkazu po-
lecono spełnić Senatowi (1).
Komitet gospodarczy rozrządza
sumami na potrzeby Senatu prze-
znaczonemi, a Skarbnik czuwa
nad tem mianowicie, jaki obrót
wszędy przeznaczane na kance-
laryą, i o tem Obergubernatorowi
donosi (2).
Głównem atoli zadaniem Ekze-
kutora jest dać baczenie na
bieg ukazów Senatu, o czem co
miesiąc donosi Obergubernato-
rowi, azeby uwiadamiać o tem Se-
nat, w jakim stanie znajdują
się polecenia przezeń wydawane.
Ci co odebrali te polecenia win-
ni donosić czy je spełnili, a co
upomina ich Ekzekutor, i napo-
mnienie swe tak długo powtarza,
aż zadowalającą uzyska odpowiedź (3).

(1) Księgi III. art. 307. 309. 311. 313. 316. 319.

(2) Tamże art. 324-7.

(3) Tamże art. 338. 340. 344.

3. <u>Inspekcya.</u>

Zkiarowana władza będąca magi-stratura ma w swoich kancela-ryach wyręczycieli, opatrujących jej potrzeby. Senat będąc (czemś) wyż-szej jak sądy władzą, ku zastę-pującą w sobie kilka takich osób, w departamencie pierwszym, w he-raldyi i komisyi granicznej sku-pionych, a do tego będąc naj-wyższą magistraturą sądową, zapotrzebować ~~[illegible]~~ kilka rzędów zkiarowanych, którzyby się zaspo-darstwem jego i sprawami trad-niby. I urządzać je w szkole urzędu ekonomicznego świętej, ku-dzieży typografii dworskiej. O nich szczegółowo nad ~~[illegible]~~ wspomnimy.

Urząd ekonomiczny ~~[illegible]~~ w Petersburgu i Moskwie (sprawuje) ~~[illegible]~~ Komitet ~~[illegible]~~. Porównany (cny) będąc w znaczeniu z departamen-tami ministerstw, składa się ~~[illegible]~~ z Prezesa, którym jest jeden z Oberprokuratorów, z trzech członków i z pewnej etatem ozna-czonej ~~[illegible]~~ liczby kancelaryistów. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ On nadzór nad Skarbem, ty-pografiami i księgarnią, tudzież nad (budowlami senackie-mi, nad

oba hamulcy

cerkiewnej senackiej. Nadzoruje Minister sprawiedliwości, nie dozwalając czynić świeższych wydatków nad twierdza władzy bez swej wiedzy (1). Po Prezesie najważniejszym [czyli raczej najczynniejszym urzędnikiem w rzędzie pierwszym radzie zajęć] jest Dozorca (Smotritel) senackich gmachów, który zawiera umowy o dostawę wszelkich dla senatu potrzebnych na zewnątrz przyrządów i potrzebne bowiem na wewnątrz zapasy, jakiemi są materyały kancelaryjne, sama zwierzchność kancelaryjna obmyśliwa dla siebie (2). Ma on Pomocnika z liczby etatem oznaczonych Pisarzy. On też władzę nad Kuryerami biór i nad Szwajcarami gmachów wykonywa, których będących z liczby szeregowych Oficerów uwolnionych ze służby, z prawem noszenia mundurów. W St. Petersburgu służbującym urzędnikiem jest Komornego urzędu ekonomicznego (3).

(1) Tamże art. 433–7. 450.

(2) Tamże 439–40. 448.

(3) Tamże art. 445–7.

Senat 100.

118

Mówiąc niżej o ministerstwie finansów i głównym Zarządzie Kontroli, powiem o kasach. Kasyerstwo osobne Senat w obu stolicach posiada. Pierwsze ma więcej czynowników niż drugie, a oba jednej się manipulacyi trzymają (1).

Tyleż jest typografii i wszystkie jednakowe składu. St. Petersburska typografia dzieli się na trzy wydziały, na których czele stoi Dyrektor Oberprokurorowi pierwszego Departamentu podległy (2). Moskiewska wprost Oberprokurorowi podległa, posiada nie Dyrektora ale Naczelnika. Przy pierwszej znajduje gisernia, introligatornia, i księgarnia, zarządzana od osobnego czynownika, nazywanego komisarzem. Takiegoż strażnika i moskiewska ma typografia, a przez niego potrzebny dla redakcyi i druków i t.p. — jak pierwsza tak i druga — czynowników i pracowników liczba (3). Petersburska typografia rozleglejsza mając od moskiewskiej czynowników — od Pomocnika nadzorującego (Smotritel) typografią dodanego mianowany — dzieli się na trzy wydziały, z których pierwszy zajmuje się wybiciem druków pism urzędowych (4).

(1) Tamże art. 461-3.

(2) Tamże art. 468-9.

(3) Tamże art. 477 475. 484-5. 480. Charakteryzowanymi [illegible]

(4) Szczegółowo wyliczone je w art. 472.

z nich są Pismowoditel, Nadziratel, Faktor.

drugi [pilnuje] zapisek, trzeci wyroków [tych które] zakazujących sprzedaży lub zastawy majątków nieruchomych, lub uwalniających je od takich zakazów (1). Wydział ten ogólne biura posiada złożone z Redaktora, Naczelników działów i powszechnej składy(?) Dla druków tudzież ich rozsyłki (2). Moskiewskiej głównem zatrudnieniem jest drukować Dodatek do pisma [wychodzącego] pod nazwą "Moskiewskie Wiadomości", w którem się różne z polecenia senatu publikacye mieszczą (3).

4. Archiwa.

Rozwiódłszy się gdzieindziej (4) o archiwach w rosyjskich sądów, tudzież o podziale ich na państwowe i kancelaryjne, zauważam: że z pierwszych najważniejsze sam [illegible] senat posiada, a z drugich ma swoje własne każda władza.

Archiwum Rady państwa mniejszy ma zakres według Swodu redakcyi pierwszej, obszerniejszy według drugiej i trzeciej. Składa się ze zbioru wiadomości o sprawach państwa z lat dawnych, tudzież obecne urządzenie jego wykazujących, i z Dzienników [illegible] dających wiadomości o tem

(1) Tamże art. 473-7.

(2) Tamże art.

(3) Tamże art. 486.

(4) Hist. prawod. III. G. 20m. V. §. 342.

[illegible] jak się (Rada) [illegible]
zastanawiała nad sprawami w
służbach najwyższych [illegible]
[illegible]
rozkazów na uwagę kra-
jowemi (1). [illegible] w jedną księ-
gę zbierać [Dzienniki te każdej redakcyi Swod pierwszej redakcyi i jedną całość z nich stanowić (2).]
Też samo nakazują dwie następne
redakcye (3), które przyjąwszy licz-
bę Dzienników, o dwa więcej rozkładają archiwum
Rady pań-
stwa na pisma pięciorakiego ro-
dzaju. Pierwszy ich rodzaj stano-
wią pisma różnej nazwy do [illegible]
[illegible] dochodzące. Drugi pisma o
czynnościach w owym przeciągu lat
różnych Komitetów. Trzeci z dzien-
ników wypiski spółczesnej Ra-
dzie państwa zawierających. Czwar-
ty z uchwał Monarchy wypisy te
zatwierdzających. Piąty z pism do
wewnętrznego się składu kan-
celaryi Rady państwa odnoszących.

Archiwum Komitetu Ministrów skła-
dają akta spraw ukończonych. Z
procedury w nim przyjętej widać,
jakiego one są rodzaju. Jak
się one do archiwum wnoszą, i w nim
przechowują, choć rzecz tę, szcze-
rzce rozważana w Swodzie (4), przecież, gdy nic uwagi godnego nie zawierają, przeto opuszczamy ją.

Rada państwa i Komitet Ministrów

(1) Księgi I. redakc. pierwsz. art. 150.

(2) Tamże art. 145.

(3) Redak. drug. i trzec. art. 143.

(4) Art. 166–78. w trzeciej redakc.

redakt.-[illegible] 1.

(1) Art. 488-9.

będąc ~~[illegible]~~ insurgencya ani/ urzami posiadając
kancelaryjne ~~tylko~~ archiwa tylko: senat
ma jedne i drugie, a oba są ~~[illegible]~~ nader
ważne. Ta też ~~[illegible]~~ gdy archiwa
dwuch pierwszych władz, jeden ⌐ nadzoruje
tylko czynownik Archiwistą zwa-
ny, z pewną liczbą, razumie
się, pomocników etatowych, ~~nad~~ do- przeciwnie senackie
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ w St. Petersburgu i w
Moskwie istniejące archiwum, ma
własną kancelaryą, z Sekreta-
ry, Archiwistów ~~i~~ kancelaryjnych
czynowników ⌐ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ od ⌐ tudzież Juncki-
Oberprokurora pierwszego De- gerów, stosowną
partamentu senatu, a ~~[illegible]~~ od Na- Zawiedu same
czelnego urzędnika w poszczegól- archiwum
nych departamentów kancelaryach zarządzającego. ~~[illegible]~~ się ~~[illegible]~~ w tem nadzorze uy-
ga. oba ~~[illegible]~~ rzczają
~~[illegible]~~ Inspektorami, z liczby
czynowników według wyboru Mi-
nistra sprawiedliwości do tego ~~[illegible]~~ upoważnionego przez
znaczanemi (1)
~~[illegible]~~

(1) kancelaryjnym archiwie ~~w~~ se-
nackim w/ akta skład ⌐ jest ~~[illegible]~~ ⌐ umieszczonem i wszelkich sądo-
da nadmienienia, że przez Dzienników ~~[illegible]~~ akt ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ nych, przechowują się w nich tak zwa-
~~[illegible]~~ ne ukazy imienne,
~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ navreez (imię)
~~[illegible]~~ od Monarchy ~~[illegible]~~
osób prywatnych wydawane, tudzież wszel-
kie z senackiej typografii wychodzą-

ce Senatu, wnoszone do ~~…~~ w ilości dwudziestu egzemplarzy każdego pisma wydrukowanego. Dla prędszego w nich znalezienia pisma te mają ~~…~~ rejestra ~~…~~ i skorowidze alfabetycznie ułożone. Opatruje je ~~…~~ archiwalny ~~…~~ w Intelligenzblatt ~~…~~ w takim porządku w jakim z departamentów, wydziałów i zebrań podlegających departamentom wychodzą. Dzienne ukazy porządkują się także z ~~…~~ czysta lub ~~…~~ jest skradziony. Wypisy z nich jedynie dla użytku senatu robić z nich każe Obersekretarz. W tym ~~…~~ celu, i w każdym razie, gdy dowód jaki wypisać potrzeba z akt w archiwum przechowywanych, przesyła się kancelaryja tejże ekspedycji senatu, która takiego wypisu zapotrzebuje. Wiarogodność ~~…~~ jego potwierdza Obersekretarz (1).

1 każdy ~~…~~ ściska się, i oznacza ~~…~~ je co ~~…~~ i zakres ich, na ile wypisami go karach, i czy się przedawnia ~~…~~

~~potwierdza przy państwowych archiwum przy senacie aby gdzie przechowywanych najważniejsze wymienię niżej, mianowicie o ministerstwach. Tamże pomów o … i państwowem archiwie mianem.~~

~~T dawnych~~

Warszawski senat, i istniejąca przy nim heroldya królestwa polskiego

(1) Art. 493. 496 – 9. 501.

posiadają także archiwa osobne, tak departamentom jak i ogólnemu ich zebraniu służące. A o nich Swód napomknął tylko (1).

O istniejącem samże archiwum państwowem, z resztek dawnej metryki koronnej składającem się, nie wspomniał wcale. Rozumie się zaś także Swód o archiwie dawnem przy senacie w St. Petersburgu i Moskwie złożonem ludzież o nowem, iż tylko w pierwszej stolicy państwa istniejącem, które pod wyłącznym nadzorem ministerstwa spraw zewnętrznych zostaje. Na koniec napomknąć o będącej metryce samże, gdy mi przyjdzie wspomnieć niżej o ministerstwach, o dwóch pierwszych o ministerstwach, a trzeciem w powiecie.

Archiwa rządowe i sądowe krajów niegdyś litewskich i polskich zjednoczono, i pod dawnem nazwiskiem metryki (2) zespoliwszy je, oddano pod opiekę trzeciego wydziału departamentu pierwszego senatu St. Petersburskiego, który sprawuje ją za pośrednictwem swego Oberprokurora. Pod jego nadzorem urzędujący tak po dawnemu Metrykantem zwany Archi-mu (3)

(1) Art. 421.

(2) Histor. prawod. T. I. §. 338-9.

(3) Tamże IV. §. 109.

Księga wraz z swym Pomocnikiem (1), ochrania znajdujące się w jego miejscu akta, daje z nich wypisy, i [wraz z podpisem na to Obergubernatora,] poświadcza zgodność z oryginałami albo tych, które się składają sądowi na dowód posiadania zakwestionowanego prawa (2). Co względu do zaniesień należy do decyzji Obergubernatora przeto, który przychyliwszy się do niej, upoważnia Metrykanta do uczynienia jej zadosyć (3).

Genah ~~121~~
103.

(1) Art. 422-4.

(2) Art. 425-7.

121

(3) Art. 431.

[illegible] za [illegible] rządów przedmonarchicz-
nych, kiedy wiecą najwyższą władzę pań-
stwa tak państewka, a nawet gmi-
ny, sprawowały, [illegible] wyzna-
czała obieranemu do wykonywa-
nia [illegible] azeby jej
poczynaniem [illegible] (urzędnikowi towarzysza, dla czego)
[illegible], [illegible] wspierając obranego przez wiecę
swą radą, niósł mu owaz w
potrzebie pomoc, wyręczając go
w sprawowaniu urzędu (1).
Wyręczyciele takich zrazu i mo-
narchia, a ponieważ miała za nich urzędni-
gę (ministerium), więc [illegible] ich, ale dopiero
w XV. XVI. wieku, [illegible] nazwali [w XVII–XVIII.]
urzędami koronnemi, a w Ministerstwo XIX wieku na-
stali Ministrowie w Rusyi. Postanowił ich
Aleksander I. utrzymać za rzecz ko-
nieczną.

Względem innej ludy [illegible]
zwracam uwagę na Polskę,
gdzie zaszczytne sejm. urzędnij
urzędy pełnili ci dzielnymi,
których celem nie była centra-
lizacya władzy monarchicznej,
we wiekach owych prawie nie-
mal w całej Europie [illegible],
lecz niesienie pomocy królowi
w zarządzie kraju. Pierwszym

(1) Hist. prawod. I. s. 425. II. s. 31. IV. s. 113–14.
(2) Tamże [illegible] II. s. 31. IV. s. 114.

z urzędników takich był Mar-
szałek wielki koronny, drugim
takiż Kanclerz, trzecim Podkan-
clerzy i czwartym Podskarbi, pią-
tym Marszałek nadworny, szó-
stym Hetman wielki koronny,
a podwładnym także Hetma-
nem polnym. Wszyscy urzędni-
cy ci dzierżące miały mi-
nisterstwa policyi, spraw ze-
wnętrznych i wewnętrznych a
oraz sprawiedliwości, przycho-
dów i skarbu, ministerstwa
na koniec wojny, przed-
stawiali. Zwykle były też same
inaczej na Litwie, nazwanie
były tak same (1). Zmieniła
to przez nową rządową w
r. 1791. Według niej monarcha
po dawnemu mianował Mini-
strów, a ci byli, według no-
wego rozporządzenia ustawy tej,
odpowiedzialni sejmowi za rzą-
dy w jego imieniu od nich spra-
wowane.
Stanowczą była centralizacya
dawnej, jak się niegdyś Rusya
zwała, nieokreślonej rzeczywa.
Po przechrzczeniu jej od Pi-

(1) Hist. prawa
W. S. 163–4.

[illegible] zunie-nie utwarzone od Piotra Wielk. [illegible] urzędy kole-giałe na ministerya; on też w rozwoj. [illegible] przywiódł do sku-tku. [illegible]

Rzekłbyś że wrócił górą do dawnej zasady ustawianej przed Piotrem Wielk. istniejącej w Rossyi, ale się tak nie było. Wyrznął z układu ministerstw, ktorem jednoczyli i jednoczą których ciało po-lityczne, kierowane od strony i niższe urzędy, być-nyższe i niższe urzędy. Przypatrywmy się im idąc za przewodnictwem

[illegible] którym przewodniczą jak i niższe urzędy swej pod-ległe władzy polityczne ciało.

Obejrzawszy się, w miarę zakreśla pisma swego rzeczone ciała wszech-stronnie, przypatrzmy się [illegible] Świata najwłaś-ciwiej poświęcić [illegible] księ-gę.

Księga IV.

Rozprawa o ministerstwach

na dwa, według tej kwestyi, rozpada Dziady. W jednym rzeczy ogólnie, w drugim szczegółowie wyłuszczona [illegible].

Dział I.

Urządzenia ministerstw, szczególnie dana ministrom i pomocnikom ich.

Ministerstwa urządzenie siły [illegible] z Europy zachodniej do Rossyi przeprowadzone, znajdując się na jego czele dwóch [illegible] jeden z nich czyli właściwy Minister rządzi, drugi jego kolegą (towarzyszem) bywa mu do pomocy.

Każdy z nich Minister, lecz ten tylko na czele stojący urzędu posiada głos [illegible] spraw nawet [illegible] wszystkie używa do rady, a do [illegible] wtedy tylko, gdy zajdzie tego potrzeba, a zastępuje dawniej [illegible] na co swoje zezwolenia monarcha [illegible]

Już [illegible] wewnętrznie (germańskie) rozdzielane [illegible] na [illegible] działane z urzędu ministerstwa [illegible] od [illegible] na [illegible] urzędu [illegible] majątku [illegible] jego [illegible] pomocnika, zarządu [illegible] ministrów i kolegów ich. [illegible] Dowód I. 425.

Swod zw. [illegible] art. 737 a z r. 1812 art. 2.

(a) Artykuł 2.

lenie (1), i do udziału gro w przywilejach mini-
sterialnych przypuszczona p. 27. C

~~[illegible]~~

~~[illegible] Ministrowi (2)~~

~~[illegible]~~

~~ubiegaiwani żądnie, powierza [illegible] części zaufania państwa [illegible] zaufanie swe posiadającej, [illegible] jeżeli na urzędzie Ministra [illegible] nie ma tytułu urzędu~~

~~[illegible] nie jest [illegible] w posiadaniu przywilejów [illegible]~~

~~[illegible]~~ przywilejach tych [illegible] zej, przy radzie państwa, [illegible] ~~[illegible]~~ Ministrów i przy senacie, nadmienionych, ~~[illegible]~~ a w niewłaściwych ~~[illegible]~~ Ministrom dawanych.

~~[illegible]~~.

Minister lub osoba minister-
stwo sprawująca, wyłącznym zastępstwem powierzonej sobie
~~[illegible]~~ Dykasteryi ~~[illegible]~~ za pośrednictwem ~~[illegible]~~
kancelaryi ~~[illegible]~~ i przy pomocy
rady ministerialnej, przez Dyre-
ktorów i u niektórych i Wicedyrekto-
rów, departamentami kierujących, których liczba bywa ~~[illegible]~~ nie równa,
~~[illegible]~~, gdzie tego są według okoliczności, ~~[illegible]~~ powiększa lub zmniejsza. Niższe
~~[illegible]~~ urzędnicy ~~[illegible]~~ pomocą u-
rzędy sub zamianą Ministrowi, jak
i Dyrektorom podwładni, a Kancelaryja
[illegible] pomocników, składa ludzi
instytucye, owym, a których się

~~[illegible]~~

(1) Artyk. 269-73.

(2) Art. 1.

Ministr. [illegible]

106. 1211

~~Sąd [illegible] r. [illegible] art. 1709. 1716. a r. 1057. art. 13. 264-71. 273~~

~~(1) Sąd r. [illegible] art. [illegible] a r. 1057 [illegible]~~

(gdy przyjdzie mówić powiemy)

się wyżej mówiło [illegible] podwładni [illegible] (1). Niemal bowiem wszystko cośmy już w tym względzie mówili [illegible] [illegible] stosuje się i do ministeriów (2).

Co zauważemy jeszcze, że i dy- rektorowanie ci których większej czę- ścią [illegible] obarczeni. W [illegible] kancelaryi [illegible] że [illegible] zwyczajnym [illegible] regiem urzędów i edukacyi, [illegible] gdy co do [illegible] urzędników, nominacyi dymi- syach i urlopach ich są też same, jakie poznaliśmy wyżej (4).

[illegible] wszystkich trzech redakcyi mają ciągle lub chwi- lowo wszystkich [illegible] w swej sfe- rze departamen- tów potrzebnej wie- dzy ludzi, pewną liczbę pracujących bez- płatnie aplikan- tów (3).

[illegible] urządzone w spo- sób jak się rzekło, ma swoją iż już tak nazwę, procedurę.

Urzędnik [illegible] jego w tym względzie zaczyna się od pre- [illegible] [illegible] form przyjętych i ściśle [illegible] wej pisaniny (5). Przy tym [illegible] się następuje procedura [illegible] w kancelaryach [illegible] stwa, departamentach i radzie,

(1) Arch. 4-10.

(2) Arch. 11-12. 14-19.

(3) Arch. 23-5. 27-9. 31. redakcyi trzeciej i dru- giej, a w redak- cyi pierwszej art. 757. 765.

~~(1) Swod z r. 1842. art. 741. 743. a z r. 1857. art. 4-10.~~

~~(2) Swod z r. 1842. art. 745-6. 749. a z r. 1857. art. 12. 14-19.~~

~~(3) Swod z r. 1842. art. 757. 759. 765. a z r. 1857. art. 23-5. 27-9. 31.~~

(4) Art. 32-3. 37.

~~(5) Swod z r. 1842. art. 779. 793. a z r. 1857. art. 44-9. 51.~~

Ministerstwa 107.

125

Bieg rzeczy idzie we wszystkich ministerstwach jednakowo, z niejakim co do niektórych biór wyjątkiem, z skutku odrabiania sprawy wynikającym. Ogólnie co tem dany przepis głosi: ażeby się strzedz zbytniej pisaniny(1), wskazuje co i jak, do kancelaryi Ministra ... padać(2), [jak w każdej części jego biura ma iść bieg rzeczy, i czy idzie jak należy jak sprawdzać.] ... utworzy muje Dziennik ogólny (obszernij żurnal) na trzy podzielony części. W pierwszej wpisuje się co od najwyższej władzy, a w drugi co od niższej władzy, a w trzeci do Ministra już wchodzących wprost do władzy od władzy ... jego, już ... bez tego dodaklu idzie; w trzeci wchodzi co szczególnie do niego należy. Oprócz ogólnego utrzymuje się ...

do pełnienia ... Kancelarya

(1) Artyk. 44. ustęp. 51.

(2) Artyk. 53. ustęp

każdy wydział Kancelaryi (swój) dziennik (1). (znowu)

(1) Artyk. 61-2.

Maciejowski.

~~i wyższe [illegible] wszystkie co i gdzie władzę i czynność, jak zrewidować i utrzymać należy [illegible] tak skarb jak i przywatni [illegible] przy nie [illegible] powieść~~

Ministerium odbiera: najwyższe rozkazy monarchy w różnej objawione mu formie, dalej przedstawienia jakie generałgubernatora, sądzi podwładne urzędy do niego wysyłają, na koniec odpowiedzi na czynione od siebie ~~[illegible]~~ zapytania, sądzi zaniesione na departament skargi (1).

Do departamentów wchodzą: sprawy bieżące, nadzwyczajne, i nie cierpiące zwłoki (tekuszczija dieła, czerezwyczajnyja, ne terpiaszczyja wremeni).

Skarga tylko odbiera kancelaria ministerialna przez [illegible] ~~[illegible]~~ adresata na jej (2). Gdy wyszła ~~[illegible]~~ na niej napis ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

"pilno" (naśmo), ~~[illegible]~~ winna najdalej ~~[illegible]~~ naraz [illegible] po jej ~~[illegible]~~ [illegible] przesłaną być Ministra-

~~[illegible]~~

(1) ~~[illegible]~~ Art. 54.

~~(2) [illegible]~~

(2) Art. 65.

wi (1). Nie mające nadziei bez-
czyli tak nazwane bieżące spra-
wy (2), załatwiając się Dwo-
gów zwyczajnych ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ za nadzwyczajne spra-
wy poczytują się ~~dla których~~
~~[illegible]~~
~~wy~~, udzielane za przewodni-
ctwem zajęcia, pod przewodnictwem
od naczelnika wydziału i Se-
kretarza albo naczelnika Kan-
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ te, które
nie mogą być rozstrzygnię-
te w sposób dalszy prakty-
kowany, wymagają ażeby z
nowego punktu rozważane
i dla ważności swej nie ad-
ministracyjnie lecz na drodze
sądowej ~~zasady~~ załatwione (2).
Za niecierpiące zwłoki uważa-
ne są te, które dla swej na-
tury powinny być zaraz rozstrzy-
gnięte, gdzie inaczej cierpiała-
by na tem rzecz, zepsułaby
się i zrządziłaby przez to nie-
odliczone szkody; ~~[illegible]~~ zwłaszcza gdy ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ bieżąca

(1) Art. 75. 78. 82. 85.
(2) Art. 88.

z lub nadzwy-
czajnych (1) - Ta

r przez terminowych spraw

~~(1) Sąd z r. 1837. art. 75.~~
~~(2) Dekr. [illegible] z r. 1842. art. 821, a z r. 1857. art. 75.~~
~~(3) Sąd z r. 1842. art. 816, a z r. 1857. art. 78. 82.~~
~~(4) Sąd z r. 1842. art. 822. a z r. 1857. art. 88.~~

(1) Artyk. 89.

(2) Artyk. 117–8. 126.

Ministeri... 109. 127

~~(1) Swod zw. 1842. art. 823. art. 1857. art. 89.~~

~~(2) Swod zw. 1842. art. 857. 842. 8ha. ... 1857. art. 1... 126.~~

~~dającą~~ w nich udział wenka za
stałe pod sądem z ~~[illegible]~~ lub jeżeli
idzie o ukrzywdzenie a prawnymi we-
go urzędu, gdy uszczerbienie rzeczy ~~[illegible]~~ w
odwodach niewzwiodzony na zwrot-
ny (1).

Departament chciał być pewnym
szym co do majątku nabytego
przez naczelnika a w sprawie albo ~~[illegible]~~ podanej sobie albo
wybrania ogólne zebranie wszystkich
departamentów, albo je na radę mi-
nisterialną odsyła ~~[illegible]~~, uwiadomiwszy gdy się waha ~~[illegible]~~ wprost od siebie
w rzeczach skarbowych i rachun-
kowych. Tylko ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wątpliwości Kontrolera i Bu- [illegible] objaśnioną sobie od
chaltera swego biorąc ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
uwagę (2) sam.

Rada więc [illegible] ych i podobnych
mi, jako też o wszelakich nowo
zdarzających się wypadkach ~~[illegible]~~ swe
~~[illegible]~~ zdanie. Wyszczególniliśmy ~~[illegible]~~ zasadę:
~~[illegible]~~ redakcyi Swodu w liczbie [illegible], przyjmując za
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ że
wszelkie, ~~[illegible]~~ dla Jakiego skar-
bu ~~[illegible]~~ przedsięwzięcia (~~[illegible]~~ [illegible] i zamierzone
~~[illegible]~~ dla wyjścia), nie mo- [illegible] podjęte)
gą być nieupoważnione, jeżeli je Rada
za potrzebne nie uzna. Tylko więc ~~[illegible]~~ wszelkie uczynione jej skarbu
zamierzenia ~~[illegible]~~ w sprawach
ważnych ~~[illegible]~~ powinny być w
Radzie rozpatrzone i uwzględnio-

wszelkie zażalenia ujętych
ministerialne [illegible] wszelkich przywatnych osób
na departamenty zaniesione skargi, mogąc

ne bezwzględnie (1). Wszakże co inne-
go jest poszanowanie, a co innego
zgodnie [przetarte] poszanowanie. [A przeto konkurencji] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Rada nie może [że]
zwiać słuchu, jeżeli się na [jej uchwałę] ~~[illegible]~~
Minister nie zgodzi. [nie zgadza] ~~[illegible]~~ Lecz a tem że się ~~na~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ winien dać znać
~~[illegible]~~ do wyższej władzy. ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ i prze-
władzy w różnicy [zapadłe w Radzie] zdanie, ~~[illegible]~~ a ulubi podzielcy
~~[illegible]~~
gwoje. Od władzy tej zależy
wyrzec, czyje się [zdanie] utrzymać po-
winno, co odesławszy też wła-
dza do właściwego w minister-
stwie Departamentu, zgodnie mu albo uchwałę Rady albo projekt Ministra nakazuje (2).
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
{Tak więc Rada sama przez się
nic nieuchwala stanowczo. Na-
wet poszanowania jej za zgo-
dą Ministra może [a nie wznieść słuchu] ~~[illegible]~~)
~~[illegible]~~ Gdzieś to się jej
za pożyteczne dla kraju przedsię-
wzięcia nagradzać, niebądź na ...
z funduszów do dyspozycji mini-
sterstwa oddanych, wszystkiego. Gdzieś...

(1) Artykuł 97. w nim paragrafy 1.3.7.9.15.18 są najważniejsze.

~~(1) Zbiór z r. 1831 art. 931. a z r. 1857 art. 97 w paragrafach 1.3.7.9.15.18.~~

~~(2) Zbiór z r. 1832 art. 846. 848. a z r. 1857 art. 112. 114.~~

(2) Artykuł 112. 114.

Ministr. [illegible] 110. 128

potwierdzać zawarte z przedsię-
biorcami umowy o dostawy dla [redacted]
rządu. Jedne i drugie ~~miała~~ [redacted]
ma oznaczoną cyfrą. W redakcyi Sąn-
du z r. 1842. wynagrodzenie mia-
ło do pięciu tysięcy rubli, a
umowa do tysiący dziesięciu 1842. i
Dochodzić; co redakcyi z r. 1857.
na tysiąc pięciset i na dwa-
dzieścia rubli zredukowały (1).

1842. i [redacted]

(1) Swod a) pierwsze-
go. art. 1149.
w [illegible] 6
7, a z r. 1857.
art. 115. w
5-8.

(2) ~~[illegible]~~ Art. 130. 132.

~~[illegible]~~ w jedno zwierając / o czem się dowiedział, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
władzy jego nie przechodzi
~~czyli sprawa wyda polecenie na zasadzie wyszczególnienia do nie ukazu ogłoszone, lub na uczynione do niego wezwanie od ukazu ów interesowanej strony~~
~~[illegible]~~

Zwierzchnicy przez
w tych odezwach
Minister po-
leca co mu ukaz
polecił nakazał,
~~[illegible]~~ ukaz ów
interesowanej w niem
stronie wyjaśnia;
~~[illegible]~~ wnioski
swe

[redacted] do wyższej władzy / do ko-
mitetu ministrów, do
rady państwa, do Senatu o tem co przedmiotu
zamysła, przesyła z na-
konieć czyni zadosyć te-
mu, co
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ że znajdzie
jego z generałgubernatorami lub urzę-
dnikami w randze równemi mu wyniknie, i co tajnie poleconem ma
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wszystko
w rozkładzie (2). ~~[illegible]~~ nie wy-
~~[illegible]~~ i przez
Dziennik

~~Przeprowadzane części wszelkich do Departamentu, musi być Dziennik[...], czy za[...] Dyrektor Departamentu[...] co mieści, przeglądający Dziennik (1). przez tenże departament rozwiązane i do sprawdzenia co ...[...] na końcu przez Dziennik do sprawy która wolności podania,~~

Oprócz tego bywa sprawdzanie czyli rewizya sum które do kassy ministerstwa weszły i z niej wyszły w całości lub części. Dalej bywa rewizya tego co w ministerstwie przez nich wypracowane, lub do wypracowania zaprojektowane (2).

Rachunek sprawdza Kontroler, w czem nadzoruje go Dyrektor. O wypracowaniach i projektowaniach sam się Minister przekonywa, i sprawozdanie o tem do monarchy corocznie czyni (3).

(1) Art. 159. 168.

(2) Art. 175-6. 180-2. 186-7. W redakcyi pierwszej rzecz tę inaczej przedstawiono.

przeprowadzone będąc weszło do departamentu, musi być przez tenże departament rozwiązane. Czy zaś weszło do departamentu i wyszło z niego, sprawdza to Dyrektor przeglądając Dzienniki co miesiąc, lub gdy strona interesowana zwróci o to podanie (1).

(1) Swod z r. 1842. art. 885, a z r. 1857. art. 133. 151.

Minister. V. XI.
III.

130

Sam Rząd mówi (do zewnętrznego ściąga się)
urządzenia ministeriów.
Wewnętrzna część instrukcyi (nakaz)
obejmuje, uwzględnia ~~nie~~ tylko samego Mini-
stra, ale i pomocników jego.
~~[illegible]~~

Z tych
bowiem instruuje ona o tem co czynić
powinni.
Co do Ministra [illegible] w dalszej
instrukcyi [illegible] przepis o rozciągłości władzy urzę-
du jego, po którym idzie także
przepis o stosunku do Rady Pań-
stwa tudzież do innych władz
państwowych, równie jak i do urzę-
dów w której on będących ran-
gi. ciągnie się rzecz wykazaniem stosunku jego do
podwładnych mu urzędów, a których napomnieniem o
odpowiedzialności w ogóle, a szczególnie kiedy raz jeszcze o tem
w przepisach o obowiązku pojedynczych ministrów [illegible] się rozwodzi.
Nie sam tylko Minister sprawia-
wiać naczelnie urząd sobie powie-
rzony, lecz sprawiać go każdy,
z osobna na czele [illegible] szczególnych Dykasteryi

pozostawi wszystko monarcha, w podobnem go położeniu ca Ministra stania (1). Jak

[illegible]

Minister zaś i ministerialny urzędnik żad-nych nie wnosi do swego zawiązku bez upoważnienia monarsze-go, i żadnych żąda zmian wpro-wadzać do niego nie może. Ale jest przecięż nadzorować i pil-nować urzędników swej podleg-łych władzy do pilnego sprawowania swego obowiązku, za-pobiegać z urzędowania wynika-jące nadużyć, i wszelkich dokła-dać starań, aby służba szła dobrze (2).

Ani nie wprowadzając rozmyślnie się w tym względzie wiele ... że swoją radą i Ministrami którym za ... może (3), przedstawić przez Monarsze, z pominięciem nawet samego, jeżeli się przez to władzy jego wcale nie ubliża (4).

[illegible] Urzędu-

Porówn. artykuły 1830-9. i art. 1633-4.

...tu 1832. ma redakcyę odmienną. Porówn. jest

(2) Także sama treść wyżej była uwaga. Porównaj artykuły w drugiej i trzeciej redakcyi 191. 193. 297.

1842

(1) Swód z r. 1857. w art. 196. zgadzają się w tym względzie. Z ra-

Swód z r. 1842 w art. 188-9. 193-4. i z r. 1857. art. 189-90. Nadewszystko różnic ... Swodu artyk. 191. 193. 297.

Swodu z r. 1857. art. 201.

Swód z r. 1842 art. 1637. i z r. 1857. art. 198.

Chcąc ma ażeli nowości wprowa- ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ dzać nie wolno, go- dzi się wszelako, gdy tego dobro powszechne wymaga, ale dopiero, spo- zniósłszy się w tym wzglę- dzie z Dyrektorami czyli ~~[illegible]~~ radą ministeryalną, i temi władza- mi, na zarządy których wpły- nąć może ~~[illegible]~~ projektowana nowość, wnieść do Monar- chy, za pośrednictwem Rady państwa, a zmianę dotych- czasowego porządku rzeczy, przedstawiwszy jasno, jak do- tąd było a teraz być ma. i udowodniwszy, że na tem zyszcze publiczne dobro (1). Uzy- skany

Ministerstw. 112. ~~XX~~

131

(1) Artykuł 197 – 2gi.

Ministr. § 113.

(1) Art. 203.

~~Sąd z r. 1812 art. 636. 1813 1812-3. a z r. 1817. art. 197. 199-200. 204.~~

... uwagę na zaprowadzenie przyjętego-[nej] formy, winien zalecanie kowć drugiemu oddziałowi przybocznej kancelaryi cesarskiej. Dla przyspieszenia go w największej mierze zbiorze [illegible].

Wynika stąd, że, nadzwyczajne przypadki wyjąwszy, żaden Minister, we względzie tego co uczynić zamierza, znosić się z Senatem, z innemi Ministrami, i równemi mu w radzie władzami. Z senatem wtedy [illegible]dzami. Z senatem wtedy ..., gdy zawarte kontrakty z prywatnemi a dostawy (podrząd), nie jasno wyrażone będą, nie mogą być przez władzę senatowi podległe inaczej, jak za wyrokiem onego dane wykonane (2).

~~[illegible]~~

Z komitetem Ministrów i pojedynczemi ministerstwami winien dla zachowania harmonii w rządzeniu znosić się koniecznie (3). Przedewszystkiem należy mu znosić się z ministerstwem finansów

Senatowi nadane prawo, a następnie przesłać

(2) Art. 6. w ... 10. tudzież art. 213. 14.

(3) Artykuł 216.

-cu do etatu. ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ~~winien~~ Każdy departament winien przedstawić w miesiącu Wrześniu etat swemu Ministrowi, a ten najdalej w miesiącu Listopadzie rozważywszy go, ma takowy ~~[illegible]~~ oddać Ministrowi finansów dla przedstawienia go do ~~[illegible]~~ potwierdzenia Monarsze (1). Jeżeli jaki ~~[illegible]~~ Minister ~~[illegible]~~ zażąda w ciągu roku dodatku, na wydatki nadzwyczajne, a szczególnie tajne (2), winien wnieść o to do Rady Państwa, a ta może go upoważnić do pobrania z kasy ~~[illegible]~~ według sumy do pierwszej rubriki ~~[illegible]~~ (w art. 166.) etatu, a według trzeciej rubriki ~~[illegible]~~ (w art. 228.) sumy przypadającej rubriki nie przechodzącej. Zażądana większa summa nie może być, bez zapytania o to Monarchy przez Ministra finansów, wyasygnowana (3).

~~[illegible]~~
~~[illegible] art. 166.~~
(1) Artykuł ~~[illegible]~~ 220 i 223.

~~[illegible]~~
(2) Art. 230.

~~[illegible] art. 230.~~
(3) Artykuł 230.

Ministr. § 114.

W przedstawianiu spraw należy uwzględniać stopnie władz, z których żadna nie może być pominiętą, wolno jednakże urzędnikowi podwładnemu przekroczyć stopień, i, zamiast przedstawić przez swojemu Ministrowi, pójść z nią do Senatu, gdy tenże Minister nakaże mu co wbrew prawa, a mające od podwładnego zwróconą na to uwagę, pominie ją i uwzględnić nie raczy (1). Wolno też Jeneralgubernatorowi i Wojennemu Gubernatorowi, w sprawach cywilnych powierzonych im, czynić w przypadkach nadzwyczajnych wnioski do Monarchy, z pominięciem właściwego Ministra (2).

W każdym innym razie stopni władzy przekraczać nie tylko podwładnym Ministra, lecz i Gubernatorom nie wolno (3). Pierwsi atoli, jak się wyżej wyraziło, nie są słuchać zwierzchnika swego obowiązani, gdy żąda czego takie z jego strony uchybienie we względzie prawa. W ów czas rzecz donosi Monarsze urzędnik podwład-

(1) Art. 233-4.

(2) Art. 246.

(3) Art. 250.

ny, w skutek czego, [może być [illegible] i po rozpa-
trzeniu rzeczy w Radzie pań-
stwa(1), nie tylko aż do zwierzchnik urzędu poz-
bawiony, lecz i pod sąd od-
dany (2). Wtedy może go tylko
uniewinnić, lub usprawiedliwić,
gdy udowodni, iż bezprawnie
działając dziedziec z dobrem pań-
stwa zgodnie, i że bezpra-
wnem postępowaniem swem
dobru państwa żadnej nie uczy-
nił szkody (3).

Instrukcya podwodzącym mini-
ster dana ma wyłącznie dobro
służby na celu. Wyżsi, a oso-
bliwie Dyrektorowie, wykonywa-
jąc służbę, podlegają tu
Ministrom tylko. Co wydziału
dając interesowanym osobom
posłuchanie, sędziów kamera-
lnych izb i gubernatorowie
[illegible] (4). Od nich [illegible]
wani niżsi (5), [illegible]
[illegible] zawi-
szeni są, równie jak Dyrekto-
rowie, od Ministra. W tem jedy-
nie różnica między temi a tam-

[sędzie nad-
użyć i prze-
kroczeń w
urzędzie,

(1) Art. 241-3.

(2) Art. 251. 259. 267.

(3) Art. 253.

(4) Art. 278. 281. 284. 295.

(5) Art. 311-12.

demi leży, że jeżeli niektórzy
z nich są za wiedzą Monar-
chy nominowani, to tacy nie
mogą być ze służby wydale-
ni, bez doniesienia mu o tem.
Takich o usunięcie Dyrekto-
rów powołanych od Ministerstwa
do odpowiedzialności sądzi Senat (1).
Niższych sądzi Rada ministe-
ryalna, której wyrok idzie w po-
twierdzenie do Ministra (2). Sąd
zastrzegł,
że w przyjmowaniu na nich
skargi ostrożnie postępować
także przemien ministrów, aby
władzy urzędników nie upośle-
dzać marnie (3).

Myśl ogólna w niniejszej urzą-
dzeń dana jest więc ta: że niższy
czynem podlega wyższemu, że ni-
mniej pełnią ściśle rozkazy je-
go, nadużyczające zdarzenia, jak
uwiadomiliśmy, wyjaśniwszy (4).

Dział II.

Ministerstwa i zarządy przedsta-
wione w Szwecji, z takiemiż u in-
nych Stanów między istniejącemi porów-
nane. Szwecji podsuwające władze
wszystkie, po wymienionych wyżej najwyższe.

(1) Artyk. 282. 375-6. 382.

(2) Art. 379-81.

(3) Art. 239. 282.

(4) Art. 357-8.

Pokazuje się z tego, co czemuśmy
dalej mówili, że Cesarz, przy po-
mocy poznanej od nas ~~tej~~
Rady państwa i senatu, rzą-
dzi obszerną swą monarchi-
ją za pośrednictwem Mini-
strów i Zarządców głównych,
którzy [czynności swoje między podrzędne zarządy i departamenty dzieląc, pozwalają się posługiwać czynownikami czyli ~~urzędnikami~~ kancelaryjnemi i t. p.] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ finansów, dóbr państwa,
spraw wewnętrznych, oświecenia
narodowego i sprawiedliwości, na-
naszego Dworu, spraw ~~[illegible]~~ zewnętrznych. Oprócz nich jest
~~[illegible]~~ Zarządców głównych
trzech: ~~[illegible]~~ komunikacyi lą-
dowych i wodnych ~~[illegible]~~ i rządowych gma-
chów, poczt, kontroli pań-
stwa. Jedni i drudzy, wyręczają i posługują się czynownikami. ~~czyli Mi-~~
~~nistrowie i Zarządzcy używają~~
~~za narzędzia do wykonywania pa~~

Prócz Ministerstwa wojny,
który [illegible], dla ar-
mii lądowej i dla floty
~~[illegible]~~ [illegible] Sztabu głó-
wnego rozkazów, jest [illegible]
mii, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ jakiemi są: Mi-
nister

[illegible]dami i zdziałkami. Pierwsi
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] pisząc, rachując, prze-
chowując oddane pod ich nadzór [illegible] [illegible]
[illegible] sumy, chowając [illegible]
w [illegible] urządzonych na ten cel
archiwach [illegible] [illegible] ruz-
hurz cesarskie, ludzieś [illegible] przekazania władz,
[illegible] [illegible], przy [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
pomoc Monarsze w zarządzie
państwa mniejszych, i wielu
jego wyłonu ważniejszych. Drudzy zaś
ku pomocy pierwszym
Monarsze wyżej [illegible]
[illegible] [illegible] i a Mo-
[illegible] a Radzie pań-
narsze, [illegible] a mój
też i o zenanie, wykazywałem
głównych ich do władz innych z [illegible] sądzenie
stanowisk. Tuż zaraz przy rozprawie [illegible] [illegible] mając na względzie,
a międzylerzywach [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] znaczny porządek wy-
kładu, i nie w tym opowieści [illegible], ale przy

~~koniec rozprawy o ~~tej~~ szczegól-~~
~~nej ~~ich~~ wszystkich do edukacyj-~~
~~nych ministerstw potrzebie. Na-~~
~~pomknę przy tem o wszystkiem~~
~~tem, co za narzędzia, do sprawo-~~ ~~pracownia~~
~~wania ministerskiej~~
~~władzy ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ uwa-~~
~~żane będą~~

~~[illegible]~~ napomknę

koniec rozprawy (tak o ~~ich~~ szcze-
gólnym ~~do~~ edukacyjnych a wszystkich (mini-
sterstw jak i ~~[illegible]~~ niemców, które u Słowian
upadły, a od Anglików i Ma-
dziarów przejęte rozgałę-
ziły się szeroko z wielkiem
dla kraju pożytkiem.

~~[illegible]~~

~~czynu takiego ulepszania~~
~~w ~~[illegible]~~ rozwoju rzeczy po-~~
~~znaczny czytelnik, przyzna, spo-~~
~~dziewam się, że [illegible] ~~[illegible]~~~~

~~[illegible]~~

1. Ministerstwa

ministr. N. no 118.

137

a) Ministerstwo przychodów i skarbu (finansów).

(1) Artyk. 384-5.

Zarządzać dochodami i rozchodami państwa, i mieć pieczę nad summami, które przynależą w skarbcu ministerstwa do czasu póki niemi Monarcha nie rozporządzi, jest rzeczą Ministra przychodów i skarbu. Za przychód poczytują się nie tylko summy z handlu zewnętrznego i wewnętrznego państwa prowadzonego, ludzież z fabryk i rękodzieł ciągnione, dalej pochodzące z dochodów stałych i niestałych (podatki i skarbów), jako też + z mennicy i z obudów solnych, lecz summy nabywane sposobem pożyczek (zajmy i ssudy), zaciąganiem których i umarzaniem ich trudni się tak Minister jak i wszelka władza do tego upoważniona (1).

+ (zbierane z opłat za ziemskie powinności, i wpływające [illegible]

należą do tegoż rzędu dochodów także

Spełniając tak ważne i rozległe zadanie Minister finansowy posługuje się pomocą Departamentami i uszczególnionym zarządem kopalni ludzież solnych; w czem wspierają go [illegible] mennicy w zawo-

dzie górniczym biegli, pracujące, u-
czące, radzące o dobru tegoż za-
wodu, na koniec sądzące stosunków tych
wynikające sprawy.

Każdy departament podobnie się jak wyżej przy Radzie państwa i t.d. wymienione
dzieli na wydziały, a te
na poddziały nazywane stołami. Licz-
ba ich od okoliczności zależy,
bo uwzględ-
nione potrzeba
nie ilekroć bieg interesów skarbowych
wymaga tego koniecznie.
Pierwszy z departamentów

(1) Artyk. 306.

Kolejno departamenta ministerstwa tego
przechodzące, za-
kończą rzecz u nich
wpisem zawiadowstwa
każdy państwa (1).

[illegible] 138

119. [illegible]

[illegible]

działy, a te na poddziały, nazywane wydziałami. Liczba ich należy uwzględniać koniecznie, jeżeli bieg interesu [illegible]

[illegible]

wany [illegible]

[illegible]

zajmujących się zewnętrznym handlem, ma pięć wydziałów, dla interesów ściśle handlowych i zarządu ceł i stanów potrzebnych. Wchodzi w ich [illegible]

[illegible] rawa a nim [illegible] sprawa wyda handlu [illegible] wydana, wydanie w departamencie zewnętrznym handlu według drugiej redakcji Swadu całej wydziały, a według zdania Swadu

[illegible] należy [illegible]

[illegible] nie [illegible] i blask handlujących międzynarodowo nie bywało przez to, że służyła na [illegible] tu [illegible] przezwyciężenie [illegible]

[illegible] czy jest przezwyciężenie [illegible] rozumowaniem, [illegible] i tak ca do handlu [illegible] gdzie [illegible] przymuszania [illegible] nych [illegible] być winna.

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ liczba ~~[illegible]~~ dział wydział

~~[illegible]~~ — ~~[illegible]~~ konfiskacyjny, sądowy, rachunkowy. Pierwszy z [nich] wydziałów [pięciu] ma statutów trzy. Jeden zajmuje się

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ kore-

spondencyją (z konsulami [handlowemi] i ministrami przy

dworach zagranicznych. Drugi zbiera

~~[illegible]~~ wiadomości [mające] na celu po-

prawienia i dopełnienia sa-

mych ustaw handlowych

~~[illegible]~~, wyjąć ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ z uwzględnieniem pla-

nów ... przybyłych,

jaw w Rosyi ... [prawa] jak i ...

ludzi ... niektórych ...

... i ... Trzeci obrabia sprawy dotyczące się handlu

~~[illegible]~~ [za] naszem

krajów zakaukaskich, w których ...

... i ...

nych ... i na ...

... leżących, zakaucz

przywozem [się] i wywozem to-

warów zajmuje (1)

~~[illegible]~~

(1) Artyk. 391-2.

~~(1) Swod z. r. 1857. art. 391-2. Swod z. r. 1842 Urządz. art. 391-4.~~

Klauzi na końcu przypiski

ministr. 120.

139.

Załatwia przyjmuje także sprawy reszty wydziałów zajmujących i wiele, każdy z nich winien mieć kilku pomocy składów, a zwłaszcza ku czemu uwagę swą zwracający główniej. (Wydział celny nadzoruje czynności urzędników, Konfiskacyjny zabezpieczający skarb od szko- dy nawet od granicy lądo- wej, zajmuje się przemyca- niem towarów częścią wydzierżawanych, ludzie zwraca (baczność swą głównie na okręgi pogranicz- ne (archangielski, st. petersb. i t. d.). (1) Rachunkowy na koniec danego roku wydział dy- rektorowi o stanie dochodów celnych. Aby na towarach dla gospodarki nadzoro- wać stosownie postanowienia komitet (2).

Wynikające z nich sprawy wydział ten rozpoznaje i sądzi je.

Drugi departament rękodzielnie i handel wewnętrzny nadzorujący, po- dziela się tak samo wydziałami, a te znowu pozosta- ją się liczbą składów wyręcza- ny się. Ściągając wiadomości o fa- brykach, zasięga wzajemnie rękodzielni, pod zarządem mini- sterstwa swego zostających, a dla-

(1) Art. 393-6. Swodu z r. 1857. Redakcya z r. 1842. jest w tym względzie uboższa.

(2) Swodu z r. 1857: artyk. 400. 444.

Jest a przeto krajowego prze-
mysłu redaguje w tym celu
pismo peryodyczne. Staraniem
jego [illegible] jest też czu-
wać nad tem, azeby w rze-
czonych fabrykach były zawsze
pod dostatkiem sukna i innych
materyałów dla floty po-
trzebnych (1).

Departament ten zarządu-
jąc handlem wewnętrznym,
nadzoruje przez to [illegible] także
[illegible] wszelkiego rodzaju trud-
niące się tymże zawodem [illegible] osoby, i ma pieczę szczególną ku temu celowi znie-
[illegible] o układach [illegible]
[illegible] jakiemi się dzie-
jące [illegible] [illegible]
[illegible]. Co wszystko
wykonywa przy pomocy Rady
[illegible] z osób ka-
mienia [illegible] swoje pod-
niesiona rezydującej w
Moskwie, a po gubernach ku swej pomocy ku-
ma urzędnicy [illegible]. Rozumie się
niżej [illegible] pomocy
że z specyalistów ludzi
[illegible] wszyscy, szybko [illegible]
[illegible] chemii i mechaniki,
jak i technologii, za tę pomoc
[illegible] ze skarbu (3).

Rada posiada wydział i swój cel przeznaczony wydział [illegible]

Sekretarz Rady [illegible]

(1) Szczegóły w tym względzie wydał-cyje ukaz w art. [illegible]

(2) Bliższe szczegóły należą art. 4401-9.

(3) I w tem szczególe redakcyje ukaz [illegible] w art. 420-2.

Departament trzeci zawiaduje
podatkami i poborami w da-
wnem znaczeniu [illegible] kra-
jowemi, w cle i akcyza od trunków [wchodzi]
cukrowni, ~~[illegible]~~ tytoniu, [r ziemi i] wsze-
lakie opłaty [idące] do skarbu wpły-
wające ~~[illegible]~~ ... Obszerna De-
partamentu [illegible] czynności za-
trudnia siedm wydziałów, z któ-
rych każdy ma po kilka, czasem
kilkanaście nie oznaczonych, i ska-
[illegible] tylko kodeksem objętych
[illegible]. Zakres działań tego, wi-
dzimy jak i każdego depar-
tamentu, [illegible], dla wielkie-
go ogromu ~~[illegible]~~ [przekazanych mu do spełnienia]
czynności, w [illegible] razwijać
przyczyną jest, że przepisy
Statutem objęte, różnie [są] w róż-
nych [jego] redakcyach przedstawiające
nie dozwalają podciągnąć [się] pod
przepisy ścisłe.

~~Już większa pomija jedności w~~
~~redakcyach przepisy Statutu a usta-~~
~~[illegible] górnictwem i przedmio-~~
~~tami [illegible] w zakres jego wchodzącemi~~
~~zajmującym się departamentem. [illegible]~~
~~[illegible] Dla tych wydziałów~~
~~departamentowi samo naznaczają~~
~~pierwsza redakcya [illegible] różni lei.~~

~~[illegible] nie zawierają~~

r Departament górnictwa ma według drugiej i trzeciej redakcyi Statutu [illegible] wydziałów.

~~[illegible] od drugiej według~~
~~niej zajmuje się [illegible]~~ mennicy, zakładów gór-
niczych ~~[illegible]~~ rządowych i prywatnych, ~~[illegible]~~
ni zakładani, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible] dla [illegible]~~
~~[illegible]~~ zajmowanie się wy-
dobywaniem złota na ziemi
skarbowej. Wydział piąty nadzoruje warzelnie
~~[illegible]~~ i
~~[illegible]~~
gali ludzi ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
• [illegible] wydzierżawia na ołtaj-
glne i nieruchomości zakłady, [illegible]
czem redakcya druga przed-
miotów, wkładając na [illegible]
na wydział ten obowiązek
[illegible] środków w celu
zaopatrywania [illegible] publicz-
ności (1). Siódmy wydział jest
rachunkowy, ósmy sądowy;
w czem się [illegible] redakcye zga-
dzają. ~~[illegible]~~ [illegible]
zmieniają [illegible] zakładach górni-
czych [illegible] i nieruchomości-
które gdy nastąpią pod da-
zór [illegible] drewna odda-
no, [illegible] redakcya trzecia sa-
da (2) ~~[illegible]~~

[illegible] z porządku czwarty
wydział, przeznaczony
na to, ażeby dawał ludzież
ogólny ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ po-
zwolenie prywatnym

~~(1) Artykuł 672 w porównaniu z oryginałem w drugiej redakcyi.~~

[illegible] mine-
ralnych [illegible]
(koperwasu i t. p.) (1).
Redakcya druga

(1) Art. 675–676.

(2) Art. 672.

wyklucza je zpod nadzoru

ministr. IV.A.

122. 141

ministerstwa przychodów i skarbu.
Szczegóły wydział nadzoru swój nad zaopatrywaniem gałęzi całe państwo (1) rozciąga, rządowy utrzymywać przychody z górniczych zakładów do skarbu wpływające, a czyny rozciąga górny z górniczych szczególnie wypływające (2).

Technicy wspierający górnicze zawody pracą, [illegible] nauką [illegible] i prawnicy sądami górniczemi niewzajemny, [illegible] ulegający szczególnym przepisom [illegible] stanowią korpus inżynierów [illegible] komitet górniczy (3), [illegible] drugi [illegible] mający zarazem [illegible] (a w zarządzie górnictwa, który [illegible] w tym celu [illegible] pismo naukowe wydaje (5). Trzeci stanowiący [illegible] rady górniczej (6).

a) Naczelnikiem korpusu tego jest sam minister (4);

Na sam koniec zostawiłem departament kasy państwa zarządzający, który ma dozór nad kasą, a tu nadzoruje kasy gubernialne i powiatowe [illegible] się [illegible] (układy) skarbowemi [illegible] żąda od nich, azeby się

który ma dozór [illegible]. Ma pod swoim nadzorem główną kasę państwa

r. Departament

(1) Art. 605.
(2) Art. 606.
(3) Art. 697.
(4) Art. 727. 693.
(5) Art. 720-43.
(6) Art. 744-57.

przed nim z przychodów i roz-
chodów usprawiedliwiady, zakła-
dając ani
ahratem swm charakte-
rych ⌐
(wypadły, według
danych zakres z góry rozporzą-
dzeń. Wszy-
dzień to przywodząc do szcze-
gółu, kieruje się ogólnemi i szcze-
gólnemi przepisami, które tu ni-
żej
liczbę artykułów (jest ich trzy-
dzieści trzy)
nakazuje departa-
mentowi polegać głównie na
Buchalterach, kontrolerach, kan-
celaryi, i dych/czynownikach którzy szczególne
od Dyrektora departamentu po-
ruczenia odbierając, rewizyją
się kas, gdzie im wskaże, zaj-
mują. ⌐
głęboki co do stanu kasy pań-
sowa celach (2).

(1) Artyk. 444–79.

(2) Artyk. 478–9. Drugiej i trzeciej redakcyi Swodu.

⌐ według ich przychodów i rozchodów, będzież ukrawałaby chowywując te sumy, uchwalenia

(1) ⌐ Swod wszystkich redakcyi przywodząc

⌐ Wszyscy w ogóle urzędnicy i czynownicy kasowi, obowiązani ręczną podpisem swoim się zobowiązywać na

ministerstwa 123. 142

Kasa główna majątu, w skutek rozporządzeń swego Departamentu, wpływy z pozostałości od rozchodów ~~[illegible]~~ etatem przeznaczonych, dalej z dochodów przypadkowych, na koniec z kredytów i kapitałów uchwalonych (1). Wszystkie te sumy przechodzące w ciągu zmieniają się w tem szczególna wydziałami. Z nich dwa są kasyerskie które ściągalnie i częściowe pieniądze wypłacające, trzeci jest buchalteryjski, a który kontrolują przychody, rozchody i obroty sum (2). Wzywana kasa o wypłaty (3), odpowiada żądanie na wezwanie do siebie w tym względzie wezwania, albo gdy żądania na żądanie, zapytuje Departament kasa główną państwa zawiadującą (ma co czynić?) i według odebranego rozkazu postępuje (4). Wzywana od władz o wstrzymanie tym a tym ~~[illegible]~~ wypłaty, zastosowuje się do wezwania, i głó-

(1) Artyk. 484.

(2) Art. 510.

(3) Artyk. 562.

(4) Art. 572.

wnego Ruggera a tem co za-
szło uwiadomia (1).

(1) Artyk. 618.

6, Ministerstwo dóbr państwa.

Ziemie własności prywatnych nie będące należą do rządu, a są bądź osiedlone, bądź puste. ~~Te~~ Zawiaduje ziemi ludzi i wszystkiem co się na powierzchni tych ziem znajduje ~~w~~ ogólnie, ~~ministerstwo~~ według redakcyi drugiej i trzeciej Swodu, ministerstwo; Swod bowiem redakcyi pierwszej zarząd dobrami ziemi rząd na Ministerstwa przemysłu i skarbu.

~~[illegible]~~

(Zawiadujący ministerstwa ~~[illegible]~~ dobrami państwa) ~~[illegible]~~ rozciąga na nich nie tylko rolne lecz i przemysłowe z rolnictwem w związku zostające gospodarstwa, ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Dzieli się ministerstwo ~~dobr~~ na dwa ~~[illegible]~~ departamenta, ~~ludzie~~ na ~~[illegible]~~ zarządy, mające ~~[illegible]~~ cele ~~[illegible]~~ państwa ~~[illegible]~~ dóbr i t. d.

Minist. dóbr państw. ministerstw. Tit. 124.

143

~~z wyjątkiem tych które należą do Departamentu~~

~~(Także redakcye Swodu są w tym względzie zgodne. Św. według wat. 973-6, a św. według 943-6 także przepisuje.)~~

ministerstwu rzeczone: instytuta naukowe, udzielaniem mu potrzebnych wiadomości, zajmujące się przez wydawnictwo pisma peryodycznego (brane w znaczeniu najważniejszem. Dla dopięcia tego celu posiada)

~~[illegible]~~

Li różnemi środkami usiłuje nastręczające się przyczyniając do celu zamierzonego.

~~[illegible]~~

w zagadnieniu tego ~~[illegible]~~ a ziemie całemu dałaś

mówili będzie około redakcyi (Szwedu ne (1), odstępując w [illegible] od siebie w rozwoju rzeczy. Ponieważ [illegible] redakcya trzecia jest w tym względzie Szwach pierwszych [illegible] oddalniejsza od [illegible] więc [illegible] trzymać się w dal- szem opisywaniu jej [illegible]

Według tego czyli trzeciej redakcyi Szwedu ministerstwu (Dzieli się na dwa departamenty, ludzie na osobne zarządy, mające na głównym celu większe przy- sporzenie w całej jego rozległości, ludzie, Tasy i stadniny (2).

[illegible] Departament (Pierwszy (vradzi L ezą- cemi w dawnym państwie [illegible] mastniewskiem, i dzieli się na [illegible] wydziałów, a mianowicie: na wydział administracyj- ny całości [[illegible] wydział tak zwany go- spodarczy, który [illegible] przeszłe - praw osób, i na wydział skar- bowy, który [podatki i zakon- pobiera; [illegible] wydział czyn- ny; [illegible]

(1) Szwed u redakcya druga [illegible] w art. 973-6, trzecia [illegible] w art. 943-6.

[już z tego powodu, już z przyczyny na czele księ- gi pierwszej wyrażonej [trzeciej redakcyi

Porównaj (2) [illegible] art. 947. i z art. 977. [illegible] porównaj redakcyi drugiej.

z dekretami

[majątków pojedynczych i zakonnych osób (im- sygnatów) zaznaczonych [illegible] na

[ściąga należące się od [illegible] z dóbr rzeczonych

~~[illegible]~~ do ministerstwa 125.

(1) Archiw. 997-68.

szony, kamieni czynszowego do-
glądającej wydziale na wydział ~~[illegible]~~ chroniący od szkód wszelakich z gruntu czasu i t. p.; na
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~potrzeby~~ ~~[illegible]~~ wydział budowni-
czami, płomieniami leczącymi
i szedłanemi na karę na
Sybir zsyłanymi odsyłającymi się; na wydział
sądowy; na ~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~.
~~[illegible]~~ wielki jest zakres działal-
ności tych wydziałów, i kie-
runkowi ich podległych podwy-
działów! (1)

r kontroli ~~[illegible]~~ y. i buchalterski, ~~[illegible]~~ rachunki, celem uzupełnienia jeneral-
nej kontroli sprawdza-
jący. Kancelaryą kancelaryi ~~[illegible]~~ sze-
reg wydziałów. Zgoda

Drugi departament dzielący się
na siedm wydziałów, dość same
czynności w krajach po r. 1772.
zabytych odbywa, z tą róż-
nicą, że wydział pierwszy, lu-
stracyjnym zwany, ma oddziel-
ne urządzenie; działami zaś czy-
li siódmy podzielony się cią-
ciąg i dziewiąty ~~[illegible]~~ pierwszego
departamentu czynnościami ~~[illegible]~~
trudni. Oddzielne urządzenie pa-
lega na tem, że wydział pięt-
szy Komisyą lustracyjną składa się z zastępcą
z zapełnionym i kilku pisarzów.

(1) Autogr. 969–79.

i że ma
~~majątek~~ użytne archiwum ludzieś
wyznawalnik [illegible].
dzięki ministeryum
miejsko
Z zarządów, które są ~~[illegible]~~ de-
podrzędnemi
partamentami, trzyma pierwsze
miejsce jak rzadny miejsko-
gospodarski, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ u wewnętrzny,
przez wskazywanie
rużwej Dóbr, i ~~[illegible]~~ urzędów i
jak i ważnych gałęzi. przemy-
słu urządzować, a przez to go-
spodarowanie ~~[illegible]~~ ulepszać
mienia. W tym celu oddano mu
pod zarząd wybrzeżny wszyst-
kie dobra skarbowe w guber-
nii sandomierskiej, w bagnistym i
zdrowym klimacie podlaskiej, w
ziemiach dla żeglugi dogodne obfi-
dla urządzenia
tującej, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ dochodów gruntowych nader
wszelkich
~~bardzo~~ oszczędnej. Tu niby w jakim folwarku,
przez ludność wło-
~~[illegible]~~ przez zamieszkałym,
nej narodowości
~~[illegible]~~, gospodarujący wiej-
skie Departament, ~~ma~~ ~~[illegible]~~ spełnia ważne swe powołanie
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przy po-
mocy ogólnego, uznanym przez
Swód zakonów nazwanego ko-

Z zarządy, starający się

~~w departach wszystkich~~

~~Mam. 100~~ miniectr. 126

145

(1) Archi. 989. 998. 1003.

~~(2) Archi. 985.~~

nitetu, ~~do których~~ którzy dobie-
ra także na redaktorów kores-
pondentów uczony z nauk i prak-
tycznego ich zastosowania po-
wszechnie znane. Ogłasza pisma,
i w nim ważne do odgadywania
przedstawia zadania (1). Posiada
też dwie komissye, z których
jedna techniczną się zajmuje ~~gospodar-~~
czą, a druga, centralną zwana,
utrzymaliwa środki, jakby ~~nie~~ zniwelować
z korzyścią dla skarbu ~~[illegible]~~
pobory, od rolników na do-
brach rządowych osiedlonych
ściągane, ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Składa się ten departament z
czterech wydziałów. Z nich pierwszy
zajmuje się ogólnem prawem
rozumowanego gospodarstwa, i
wydział ten wydaje dwa pisma,
Dziennik i gazetę rolniczą. Drugi ma pieczę
~~[illegible]~~ o instytutach naukowych ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ gospodarczych ~~[illegible]~~. Trze-
ci Mierników i spraw granicz-
nych pilnuje. Czwarty statystyczne
wiadomości zbiera. Wiążą praw-

rami się według przeciądbień

rolników / [illegible] rajmuje. Ści-

się jako [illegible] i [illegible]-

wy [illegible]

~~[illegible]~~ ludzie [illegible] i [illegible]-

[illegible]

(1) Ark 983.

986–90.

992–96.

~~Minist. Dobr.~~ ministr. 19. ~~20~~

127.

116

(1) Actyb. 1007–9.
(~~1025~~ 1014.

Drugim z kolei zarządem jest departament leśny, który wyłącznie nadzorującą się strażą całości lasów ~~dotąd pa-~~ zajmuje, przestrzegając, ażeby straż ta, trzymając się przepisów leśnej nauki, pierwszej części [illegible] Rządu stanowiącej, wykonywała należycie [illegible] gdzie wskazane. W tym celu urządzony korpus leśników, którego Inspektorem czyli naczelnikiem jest sam Dyrektor Departamentu. Wydziela się on trzema wydziałami, a mianowicie: wydziałem inspektorskim zwanym, który straży leśnej pilnuje wyłącznie; i wydziałem [illegible] gospodarstwa leśnego, i zatem też ochronę lasów mającym na pieczy; i dalej wydziałem (nazwałbym go kontrolnym) który wgląda w najdrobniejsze szczegóły tego czem inni się drugi i trzeci zajmują naj-

który

z nim wydział dochodów i nakła-
dów leśnych dogląda, a zakła-
dów obliczaa i konserwator
jest(1).

Wszystkie w ogóle lasy, sto-
sownie do ciągnionego z nich
użytku, dzielą się na zwy-
czajne, i na obfitujące w
drzewa masztowe. Drugie
choć pod
tenże co pierwsze podlegają
zarząd, jednakże
mają osobne prze-
pisy(2).

Ażeby i za gadzą
gospodarstwa rozwijała się
postępowo, przyjęto, że
jedni leśnikowie i technicy
będą prowadzić naukowo-
leśną ku z równym po-
wo we wszystkich guberniach postę-
pem, a drudzy, tak nazywa-
ni rezerwowi (zapaśnicy), speł-
niając ich polecenia, będą oraz
na podorędziu na przypadek gdy
leśnej w służbie
zastępstwa(3) okazałaby się
potrzeba.

z które wydział

(1) Artyk. 1015-21.

(2) Artyk. 1025.

(3) Artyk. 1030.

ministr. ~~Z~~. 128. ~~Ministr. dom.~~

147

Każdy z rządów stanowiąc ważną gałęź gospodarstwa wiejskiego, zostając pod wyborowym zarządem Ministra, który je przez udzielaniu na to komitet nadzorczy [illegible]. Jeden z członków tego komitetu przewodniczy w charakterze Inspektora(1). Prawo stanowienia miejsca przeznaczone ~~[illegible]~~ na chodowle ~~[illegible]~~ koni, na stanowienie ogierów z klaczami prywatnych właścicieli, udzielenie na rozprzestrzenianie przychówku stadnin, przeznaczonego w tym celu komisarzach, które ~~[illegible]~~ w okolicach umyślnie na to zbudowanych (2). Wszystkim, ~~[illegible]~~ równie jak wyścigami konnemi przez rząd ustanowionemi ~~[illegible]~~ Inspektor, on też nad komisją weterynaryjną, do której stadnina przychodzi. Tajemnicza rozciąga swój nadzór ~~[illegible]~~ (2).

(1) Artykuł 1074. 1076.

(2) Artykuł 1077-9.

minister. 129.

148

c, **Ministerstwa spraw wewnętrz-
nych.**

Wielkiej i bardzo wielkiej doniosło-
ści jest ministerstwo spraw we-
wnętrznych, składające się z trzech
departamentów: policyi i wyznaniowego
gospodarskiego, który nadzór nad sprawami
bezpieczeństwa publicznej opieki rozciąga: duchownego, który
sprawy których wyznania
prawo-
sławnego nie będącego nadzoruje; aptekarskiego
medycznego i ludzież, że go tak nazwę, stanem
materyałów lekarskich na miejscu
skarbu sprawowanego nadzorującego;
na koniec obciążającego się czynnościami temi które
w zakres szczególnych działań
Ministerstwa wchodzą

Pierwszy wydział dostarcza wiadomości, gdy
od władz niższych, gu-
bernialnych, powiatowych i t. d. innych
ministerstwów podległych, czy żywo
jest wiadomości dostarcza do jego wiedzy
o nieporządkach jakie się
na prowincyi dzieją, z przyczyny niedo-
pilnowywania tego co druga część
(i cały tom XIV. tomu XIII i) Swodu dopilnowywać przepisuje, przed-
wszystkiem materyałów piśmiennych,
na publicznych miejscach,
po jarmarkach i t. p., na koniec

Departament przedstawia się całemu wydziałami,
a zakresie działalności któ-
rych ażeby dać czytelnikowi
jakiekolwiek wyobrażenie, za-
uważam że

ludzież z przyczyny tej, że są
ludzież że się dzie-
ją gorszące sceny

przy rozsprzedaży ukazów, rysunków, litografii, gorszące sceny przedstawiających

że powinności swej należycie nie pełnią urzędnicy cywilni i wojskowi (żandarmerya) policyę po kraju sprawujący (1)

Drugi i trzeci wydział nadzorują czynności te, jakie na się w zachodniej Europie Kamerze administracyjno-policyjnej, kamery rządowej, i tej [illegible] żąda wszelka publiczna władza, utrzymuje, karze, porządku w kraju dogląda i nieporządkom wszelakim zapobiega (2).

Drugiego departamentu zadaniem jest dopilnować wykonania przepisów [illegible] ludu mających na pieczy. W tym celu wchodzi w najdrobniejsze szczegóły wszystkich rozporządzeń części pierwszej i drugiej tomu XIII. Swodu objętych,

w czem posługuje się dwoma wydziałami. Trzeci nadzoruje ukazy [illegible] na ten cel przeznaczonych, a czwarty ukracza ich ukrot [illegible] (3).

(1) Artykuł 1204. też sama Swod[illegible] redakc. drug. w art. 1146.

(2) Art. 1025–6.

(3) Artykuły 1211–14.

Zbiór

ministerstw. 130.

Departament trzeci dogląda wykonania przepisów tomem XI. Swodu zawartych, nadzorować wyznania chrześcijańskie i nie-chrześcijańskie w Rosyi cierpiane. Dyrektor departamentu tego przewodniczy Sekretarzem sprawy (dyrektorskiego) ukrabiającym; oddzieli kabinetowy, który sprawy izraelskiego wyznania opracowuje (1).

(1) Artykuły 1217-20.

(2) Artykuły 1221-2.

Dyrektor cywilno-medycznego departamentu przewodniczy trzema wydziałami: Sekretarzem zwany i (sprawy ukrabia dyrektorskiego) ... Drugim jest Chemik który dawane we względzie prawnej medycyny poruczenia wykonywa. Trzeci Lekarz który także poruczenia ... odbywa. Czwarty Budowniczy ministerstwa, który budowle pod nadzorem Dyrektora zasiadającego opatruje (2).

Wydział pierwszy nadzoruje szkoły, które nauki w medyko-chirurgicznej akademii lub

z których przewodniczący właściwego po... wydania czynowników. Z nich pierwszy

r tego dyrektorystwa

r ofic. ukazej

w uniwersytetach, [illegible]
weterynaryi, sztuki farmaceutyki i ka-
pieniu (a szczególniej) rozszerzającej [illegible] wprzód-
kiem się nadto wydział ten
zajmuje, [illegible]

Wydział drugi (nazwijmy go sa-
nitarno-lekarskim) wykonaniem się
policyjnej i rządowej medycy-
ny zajmując, wgląda w to
szczegółowo, ażeby publika nie ucierpiała
[illegible]
na zdrowiu z winy osób i usta-
nowień praktykę lekarską wyko-
nywających, i środkami wda-
gującemi praktykę tę zasilają-
cych (1).

Trzeci [illegible] wydział buchal-
teryi, według przepisów minister-
stwa wykonywanego zajęty, a ustaw-
nego kancelarya [illegible] pieniężności
[illegible] Departamentu opatrująca,
kasjerów urzęduje szereg zatrudnień, lud zdrowie, na pierwszy
instytucyi, [illegible]
[illegible]
winna szczególniej (2).

(1) Artyk. 1224.

szczególniej w zakresu cudzych instytutów medycz-
nych [illegible] z uniwersalit...

(1) Artyk. 1225.

(2) Artyk. 1226-8.

ministr. ~~[illegible]~~
~~Ministerstwo~~ ~~wojny~~

131.

150

Wielkiej jest doniosłości departament piąty, przysposabia bowiem, ~~[illegible]~~ ochrania i wydziela materyały leczebne, dla armii lądowej i morskiej, tudzież dla niektórych władz cywilnych, według danego sobie z góry rozkazu. Posługuje się w tym celu dwoma wydziałami, z których jeden rozporządza składem i co należy wydać, a drugi ~~[illegible]~~ obrachowywa co przesłanem zostało. Ona odbierając rozkazy od urzędu Departamentowego, w którym pod dyrektora zasiada dwóch Radzców, a z nich jeden winien być albo Aptekarzem albo Lekarzem z powołania(1). Wykonywanie rozkazów onych i działalność służby Departamentu polega na ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ instrukcyi, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ w najdrobniejsze szczegóły ~~[illegible]~~ wchodzącej(2). ~~[illegible]~~

Ostatni na koniec departament zajmuje się sprawami wyłącznie Ministrowi do specyalnie poruczonemi. Spełnia on je przy pomocy trzech wydziałów ~~[illegible]~~

(1) Artyk. 1229-32.

(2) Art. 12[illegible] - 1306.

nym a niej wraz z wniosłkami stronami, i razem na to jak już [illegible] [illegible] [illegible] odbierać wyrok, aby [illegible] [illegible] [illegible] za wiadomieniu Rady ministeryalnej o tem co zaszło, sposobnie należy [illegible] [illegible] [illegible] jakie sprawy z ministerstwa wyprawianych do departamentu, a z nich odsełane tam gdzie [illegible] potrzeba (1).

[illegible] porządku. [illegible] jak, i do [illegible] przychodzą do Departamentu sprawy i jaką drogą tak te jak wszelkie inne wychodzą [illegible]

Wyjątkiem magistratury w ministerstwie spraw wewnętrznych jest Rada lekarska, jest ona całem w [illegible] najwyższą lekarską, naukową, i policyjną — [illegible] żądaną władzą. Z lekarzy naukowych wybierani składający się, komplektuje się sama, a kandydatów i Sekretarzów sobie wybiera, za wiedzą i zezwoleniem Ministra, który zatwierdza wybór (2).

Czynności Rady, dziś (trzeciego) rozgałęzione — składająca się z samodzielnie, [illegible] z wszystkiemi wydziałami medycznemu Departamentowi pomoc niosą (3).

(1) Artyk. 1307–21.

(2) Artyk. 1322. 1327. 1328–9.

(3) Artyk. 1332.

minister. 24. 132.

157

(1 Artyk. 1376 – 8.

O, Ministerstwie narodowego oświecenia nazywane też

składają: minister, jego rada (szkolna), ludzie ... departament.

Główny zarząd cenzury, ... wszystko części drugiej tomu XIV. Swodu określony. Do ministerstwa wszystkie to przejdą należą(1). ... po kolei.

Prawo nakazuje poddać pod zarząd ministerstwa wszystkie wogóle w państwie znajdujące się publiczne i prywatne instytuta naukowe, o(zakazuje w nich uczyć kogokolwiek do nauczania się wszędzie od niego upoważnienia. Publiczne instytuta otworzyć w udzielanie do nauczania ... dać im środki do utrzymywania się i dalszego korzystania w naukach, jakiemi są biblioteki i muzea, jest więc ... ministra. Pod jego rozkazem ... zasiada komissya archeograficzna, materyały dla historyi państwa, w najobszerniejszym zakresie krajowej, wyszukująca i drukiem upowszechniająca

jest tudzież redakcyą wydawnictwem Dziennika oświecenia zajmująca się wyłącznie (1).

W zapodmieniu wszystkiego tego wyręcza się departamentem, [illegible] mającym do pomocy kancelaryę i wydziały (2). Pod ich zarząd należy okręgi (z naukowy (ich jest w ogóle wydziałów parzyście dwóch, a z nich jeden na kilkanaście przypada) [illegible] pod naczelnictwem kuratora zostające z [illegible] czteryżą administracyjne ta przy rachunkowy. Okręgom przepisano [illegible] które z których wydziały winne się zwracać do spraw ministerium przedstawić się mających. Rozpatrzenie ich porucza wydział właściwemu składowi (3).

(1/2 z nich [illegible] trzeci z kilku [illegible] spraw okręgu naukowego warszawskiego obrabiali (4)).

Oprócz wydziałów naukowych i z funduszami zarządzających (miejscowe), rozciąga [illegible] zarząd swój departament pie-

(1) Artyk. 1379-80. 1383.

(2) Artyk. 1385-7.

(3) Artyk. 1388. 1391-98.

(4) Art. 1390-1392.

(Tez na zakłady sybirskie, na akademią nauk i pod nadzorem jej zostające obserwatorya (mikołajewskich i wileńskie), na instytut pedagogiczny, ku na wszystkie instytuta, które, jako specyalne, pod zarząd osobnych ministerstw nie należą, na koniec na instytuta z Żydowskie(1), mające w zadaniu cywilizować.

Departament posiada bibliotekarza, który utrzymując w porządku przepisane dla szkół książki, dostarcza ich księgarniom dla rozsprzedaży(2). Też samo się [illegible]kuje w każdym okręgu.

Celem wydawnictwa Dziennika jest podawać publice wiadomości o biegu narodowej oświaty i zdanie zakładów naukowych. Redakcya Dziennika tego od bezpośredniej władzy Ministra zawisła(3).

Rada szkolna składa się z wyższych urzędników ministerstwa i osób wolą monarchy do zasiadania w niej powołanych. Wszakże Minister, gdy uzna tego potrzebę, może od siebie

(1) Artyk. 1390.

(2) Artyk. 1401. 1407.

(3) Artyk. 1414-15.

Do uczestnictwa w radzie przyzwać uczonych,
naukom się i
sztukom pięknym oddające. Prócz
tego znajduje się przy tej ra-
dzie od rolnictwa [illegible]
wych. uczony [illegible] (1). Nie wol-
no mi wnieść na tę radę sprawy
wyrok w Departamencie nie by-
ła rozważone, i o których jeżeli nie za- za opinią Departamentu uważany
wyrokować pośrednio. Wynik ten
rada rozważa i ścisłą
swoją zdaniem o nim stanowi. Jeżeli
zajdzie różność zdań i jeżeli [illegible] przychylność się na tę
lub owę stronę Ministra stanowczy wyrok nie zapadnie, wtedy
monarcha decyduje.
Wszelako gdy kwestya sporna
zachodzi w związku z innemi ga-
łęziami zarządu, wina [illegible] kwestya ta, po
rozważeniu jej w radzie
szkolnej, być przedstawioną radzie
ministrów, Komitetowi Ministrów
i t. d. (2).
Rada centralna, złożona z Prezydentów
akademii nauk i sztuk pięknych,
z Towarzystwa Ministra Oświe-
cenia narodowego, i wielu innych
osób z prawa lub woli mo-
narchy zasiadających w niej,
[illegible] gdzie [illegible], aby
się w [illegible] ustanie central-

(1) Artyk. 1432-4.

(2) Artyk. 1440-1, 1444. 1446.

dzieła
nej nadużyciu nie ~~rządy~~, i słucha zażaleń autorów na komitety cenzury i po uwagach naukowych urzędujące (1).

ministerstw
134. ~~Ministerium~~

(1) Archiv. 1447. 1452.

C, Ministerstwo sprawiedliwości   ministerw.   135.   154

Składa się: z Ministra, z Towarzysza i z departamentu, z Kancelaryi, i nadzoru nad będącym w Moskwie archiwum. Z urzędem Ministra łączy się urząd Jenerał prokuratora, którego obowiązki ... urzędów sądowe, i granice władzy, i ... do rządzącego Senatu i innych władz sądowych ...

~~dzeniach tych władz i ich ustawach – Bezpośredniemu rozporządzeniu Kolegium. Sprawiedl. zostawione są: Sprawy kryminalne, [illegible] w departamentach~~

nad sądowemi władzami w skutek dokonanych rewizyj, czynności ich nadzór nad sprawami aresztantów: na koniec naznaczanie i uwalnianie Sekretarzów Senatu i gubernialnych striapczych (1)

(1) Art. 1905–1907. Ta część urzędu ostatecznie [illegible] została po całym rozdziale dzisiejszym ... redakcyi ...

... w Senacie z przyczyny tej ... są razem ... Co się dotyczy Towarzysza Ministra Sprawiedliwości, temu poruczone się: wykonywanie przedstawienia o sprawach kryminalnych i [illegible] ... w Senacie, a wyjątkowo pod rozwagę Rady państwa; nadzorować ostatecznie rozpatrywane w sądach sprawy, i czuwać ... rozważania sprawy ... pod rozwagę senatu idących;

nad służby

minist. ~~20.~~ 136. ~~ministr. sprawiedl.~~

155

Czynności zajmujące departament obrabia sześć wydziałów. Z nich pierwszy i drugi (wyrażając ~~[illegible]~~ i ~~[illegible]~~ trudzi się: rozpoznawaniem prośb do ministerstwa podawanych, załatwianiem wniosków od ~~[illegible]~~ senatu i komitetu ministrów ~~[illegible]~~ i rozkazów od cesarza, (i przyłudzących i załatwieniem) uwzględniającego ~~[illegible]~~ szczególnych zasługi przyszłych (o przyznania szlachectwa, pensyi, nie ~~[illegible]~~ nominowanie na orderu, ~~[illegible]~~ i rozpoznawaniem raportów o ważnych czynnościach w władzy ministra zachodzących w Księstwie. Wydział trzeci nadzoruje sprawy kryminalne, czwarty cywilne gubernii wielkoruskich, piąty takież gubernij zachodnich, szósty a sprawy rachunkowości się zajmuje(1).

(i jak ~~[illegible]~~ najlepiej).

Cz. Petersb. 1818–13.

~~[illegible]~~

Rozumie się że wydziały te dzielą się na stoły, i że kancelarya wielka w tem ministerstwie gra ~~[illegible]~~ zasługuje na szczególną uwagę ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~jest~~ Za okoliczność, że przy ministerium tem urzęduje kolegium prawników, którem kieruje tak nazwany starszy Prawnik (Juriskonsult). Obowiązkiem jest jego przeglądać szczególniej tak zwane rejestra Oberprokuratorów, baczyć głównie na dowody, którymi się przy rozważaniu spraw kierowali, i nie dopuszczać, ażeby rzecz zatwierdził Minister wprzód zanim sprawy strona prawna wszechstronnie (1).

Porównaj

Dziełko w (1) Archiv. 1918. ... trzeciej rozszerzony zbiór ... nie.

Dwóch pierwszych najdalszych wyrażony, a to w ...

rejestrami owemi objętych

za wszystkiemi ze wszech miar uważnej

nie zezdanie rozszerzającej się za

osobno

8. ~~Ministerstwo~~ ~~Komunikacyi~~ lądowej i wodnej.

137. [illegible] a, [illegible]

156

(1) Art. Sondu 1578.

(2) Przedaż. art. 1458.

Zarząd główny komunikacyi lądowych i wodnych wymieszany do godności ministerstwa, ma w przeznaczeniu, nie dzielić się dawniejszem ukształceniu zajmować, ~~[illegible]~~ w poczet których i zawiadywanie ~~[illegible]~~ kolejami wchodzi (1), ale bez, w obszarze dopełnienia w tym celu Sondu, zasiadać ma z ministrem finansów w ~~[illegible]~~ rych osobny departament ~~[illegible]~~ ukształtowaniu (1). ~~Dopełnienia obrad Dajszego w tej mierze przepisy, dy też przechowanie o komunikacji dróg żelaznych, który przy owym departamencie urzęduje, nadzoruje~~ ~~[illegible]~~

Dla tej, komitet dróg żelaznych, który ~~[illegible]~~ czego, czuwa też nad tem, azeby prywatni właściciele kolei, nie pomijali szkody. Podawane a do zażalenia ~~[illegible]~~

si Minister komunikacyi lądowej i wodnej gdzie należy, a Komitet, na wezwanie o wyszczególnienie się w tej mierze, daje ~~[illegible]~~ objaśnienia.

Prace ~~[illegible]~~ spraw komunikacyi lądowej i wodnej dotyczących się, zajmuje się ministerstwo nadzorem budownictwa gmachów przy jego

minister. 137. b.

157

f. Ministerstwo dworu cesarskiego.

Zwierzchnik ministerstwa tego
jest oraz
głównym zwierzchnikiem zarządu
dworu, uważanego w znaczeniu
pałaców czyli mieszkań monar-
szych, tak w samych stolicach
jak i w miejscach [illegible] pobudowanych; Czuwa
jako taki
nad wygodami i potrzeba-
mi jak i nad służącemi
do życia, środkami do zabezpiecze-
nia umysłu i ciała tak ce-
sarskiej pary zwierzchniczej, jak i najjaśniej-
szej rodziny. Na koniec zaba-
wę i zaszczyty dworu ma na
pieczy; i Minister ten
jest gospodarzem dworu i opiekunem dworskich zaszczy-
tów (orderów); zgoła dawnemu Marszał-
kowi nadwornemu polskiemu odpowiada
wszystkiego ministra dworu atrybucji gdy raczej głównie i do-
nioślejsze, niż Mar-
szałka polskiego.
Z żadnemi on władza-
mi w urzędowaniu
nie styka, nikomu ze
sprawowania go, prócz samego
cesarza, nie zdaje rachunku; ow-
szem wszyscy urzędnicy dworu,

Będąc też on i zwierzchnik czyli
nadzorcą cesarskiego
gabinetu,

utrzymania zdro-
wia w czerstwości [illegible]

z pominięciem [illegible] gdzie

Których jest pisarz wielki,
jemu [, a ów, niekt
zaś inny, Dumisie a tem winien zawie-
nu tylko Cesarzowi (1).

Opatrując cesarskie
mieszkania w stolicach i poza
stolicami (synnie mieszka-
ją (2)) ludzież mając stara-
nie w szczególnych potrzebach dworu,
posiłkuje się pomocą
urzędnika pierwsze miejsce
po nim zajmującego. Jest nim
Ober Hofmarszałek, którego
sam Cesarz [
Ten przy pomocy zacnych urzędników Radzców, mających do tego
służącą na ten cel urzę-
dową kancelaryę na pięć
wydziałów podzieloną, z któ-
rych każdy trzyma się oso-
bnej rzeczy. Obowiązkiem ich
jest zgodnić rozkazy wydawane ze względu
potrzebom
dworu. Służba
każda stojąca na pierwszym
miejscu,

[z wszystkiem co zasłu
zda-
jąc sprawy

(1) Artykł. 1945. 1950 - 53.

(2) Artykł. 1945. 4. 3.

F(przydworna jego imperatorskiego wiliczestwa kanclerz, nazywająca dworcowa kontora)

(3) Art. 1960.

[na przewodniczącego (Prezydenta) służącej Dworskiej naznacza (3).

wymaga podejmowania starań około cerkiewnych, ludzie przyrzędów świat dworskich, o których wiedza aby wyrzeczony, wychodzi w tym celu kalendarz, a układ mego kalendarza adresowanym zwany.

II. Na drugiem, trzeciem i t.d. miejscu podejmowanych starań (gdzie szereg rozlicznych potrzeb, które wyliczają skrzętnie Swod, kładzie naczelnik kamer-furyerów, materyał dostarczanych potrzeb kuchni, cukierni, kawiarni, piekarni, piwnicy, pralni i używających (hofszenkhaja, kapeldeharerhaja, konditerhaja, mundszenkshaja, pidwornaja, biela dalinnaja). Po nich idą służebnicy stażowników, którzy wypłaty za wszystko czyniąc, mając należycie dają przestawanie o rozkazowaniu przebywających na dworze osób (kamer-calmejsterhaja, hof-szłal-kwartirmejsterhaja (czach). Służebnicy i

kończąc szereg ludzi pobieżnie od nas wyliczonych, z opisywaniem mieszkań cesarskich w świętym zwracających związku(1). Wszelki wschód materyałów, wydatki na ich naprawę, i t.p. obliczają ustanowieni w tym celu nadzorcy (Smotriteli), i przed rachunkami się zajmującemu, wydziałowi zdają z tem sprawę (2).

Ministerium cesarskiego Dworu wraz z Ministerium Dóbr udzielnych [od cesarskiej rodziny tak nazywanych jako też od niej, a w liczbie ich i faktycznie własnością tejże rodziny będące] podlegają również rządom Ministerstwa. Rządzi niemi

nazwanych(3). Dobra wszelkie jedne i drugie, tudzież szeregi ... gubernii wymienione w Swodzie (4), za przewodnictwem Prezesa, urzędników, i członków wydziałów (administracyjnego gospodarczego, sądowego i rachunkowego). Prezes rzeczy prawadzi, interesa rzeczonych dóbr według manipulacyi dla władz krajowych przepisanej (5).

(1) Artyk. 1957. 1960. 1972-6. 2053.

(2) Artyk. 1977-8. 2011-16.

(3) Artyk. 1947.

(4) Artyk. 2148-51.

(5) Artyk. 2143-7.

ministr.

139.

159

Z mieszkaniem cesarskiem zostaje w ścisłym związku gabinet monarszy, którego naczelnikiem (także jak się wyżej wskazało) Minister Dworu (1). Rozumie się przez gabinet instytucya, zarządzająca własnością cesarza według prawideł (w tym podobnych jakich trzymają się w władzy państwowej), częścią osobno na ten cel przepisanych, o czem z wielką skrupulatnością rozpisał się Swod (2). W gabinecie przechowują się testamenty rodziny cesarskiej i sekretne pisma.

[illegible]

Kieruje sprawami do niego wchodzącemi wspomniany wyżej Prezes i urzędnicy. Γ Pięć wydziałów wspiera ich w tym względzie. Z nich pierwszy zajmuje się ogólną gabinetową kancelaryą, kasą i archiwalnością (w której archiwum sekretne ważną odgrywa rolę). Drugi czuwa nad komorą cesarską, będącą składem drogocennych przychodów, wpływających z kopalni złota i kryształów, także futer w haraczu F pobieranych od ludów sybirskich. Trzeci ma pieczę o cesarskich fabrykach porcelany, szkła, tumach marmuru i t. p. po całem państwie pozakładanych, których wyrób, jak i towar fabrykowany, ocenia się i przez licytacyą sprzedaje na rzecz gabinetu.

(1) Artyk. 1978. 2153.

(2) Art. 2154–2315.

~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Wydział czwarty obrachowywa osiągane razem zyski, i wydatki na utrzymanie fabryk oblicza. ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Rządy na koniec górniczemi zakładami rzeczywistemi i w hutniach oltajęnych znajdującemi się zarządzaje (1).

(1) Artyk. 2159-65. 2234-45.

ministr. [illegible]

140.

[illegible] 160

W liczbie środków utrzymania zdrowia w czerwcu uwzględ- niających, występuje najpierw przyjemna rada lekarska [illegible], a po niej idą mieszkanie, środ- ki do pokrzepienia umysłu i ciała nasuwające, [illegible] krzepiących umysł wchodzą [illegible] biblioteki, muzea, akademije sztuki pię- kne, pielęgnujące [illegible] ogrody spacerowe i botaniczne, [illegible] mieszkania się teatrami i środ- kami do pokrzepienia ciała, są [illegible] mięsiwo i trawa carskiej. [illegible] W liczbie muzeów mieści się zwłaszcza i przechowywanie w moskiewskim Kremlu [illegible] zbro- jownia (oruzejnaja palata), z dawnym pałacem carskim [illegible] Toszczaja [illegible] się ściśle. Jej [illegible] archiwum zawiera wiele war- nych i rzadkich rękopisów, chronologicznie skatalogowa- nych, i przez uczonych urząd nadzorowanych (2). [illegible] Skarb wiedzy się szczególniej urząd a urzę- dzie towarzyszy [illegible] (widzenia-

(1) Archiwum 1945. [illegible] i archiw. s. 1. 4-5. 1956.] 2318.

(2) Archiw. 1957. 2110-18]

Na utrzymanie ich wy- dalenie [illegible] rozchodów [illegible] przydawa się nej komu- walności składając wza- jemnie się tyczących

i towarzystwa naukowe, a mia- nowicie te które rozszerzają

F częścią [illegible] zastępca Ministra, ober-hofmar- szałek, aż do sumy siedmiu tysię- cy pięciu rubli, części Ministr, jeżeli wydatek sumę tę przewyższa. [illegible]

naja jegermajster-skaja (czeg'),

[illegible] które je nimi zawiaduje nadworny (Ober-Jegermejster dwora) i Podłowczy (Jegermejster).

Urząd ten [illegible] się [illegible] nie przez wydziały lecz przez sługi (jest ich tyle) ciągle [illegible] giwany, trzyma w porządku łowieckie przyrządy i nadzorowane [illegible] przez służbę łowiczą, wydatkuje na łowy [illegible] (imperatorskaja ochota), [illegible] czuwa nad tem, azeby na każdą chwilę była wyprawa na zwierza gotowa (1).

[illegible] i Jako zarządca opiekun dworskich [illegible] jest Minister kanclerzem państwowych i cesarskich orderów, z czem się w [illegible] [illegible] Dzieła księdze [illegible] rozszczególnione [illegible] wiadomości (2).

(1) Artyk. 2017–52.

(2) Artyk. 1946. 2318.

minist. ~~3?a.~~ 140. 161

g) <u>Ministerstwo spraw zewnętrznych</u>

przedmiotem są: stosunki po-
lityczne państwa, prawna ochrona
poddanych rossyjskich w obcych kra-
jach, udzielanie pomocy w żą-
daniach słusznych cudzoziem-
~~[illegible]~~ cam praw swoich w Ros-
syi przestrzegającym. Ministerstwem tem
zawiaduje ~~[illegible]~~ naczelnie Kanclerz
państwa, a w jego zastępstwie
Wice-Kanclerz. Drugi jest rze-
czywistym Ministrem, który spra-
wując ten urząd posiłkuje się Radą,
dwoma kancelaryjami, trzema
departamentami i tyluż archi-
wami. Z departamentów pierwszy
sprawami się azyatyckiemi zaj-
muje, drugi stosunki państw
obcych na Rossyę wpływ wywie-
rających ma na pieczy, trze-
ci rachunkowością się trudni.
Z archiwów pierwsze jest pań-
stwowe, drugie St. petersburskie,
trzecie moskiewskie (1).
Obowiązki Kanclerza i Mini-
stra są ogólne i szczególne.
w zakres pierwszych wchodzi: ~~[illegible]~~

(1) Artyk. 2319-20. 2322.

ministr. ~~27.~~

142.

162

~~Petersburskie główne archiwum gł. i moskiewskie główne archiwum (1)~~ [illegible]

(1) Archiw. 2323-4.

(2) Archiw. 2327.

~~[illegible]~~ utrzy-
mujących u dworów zagranicz-
nych posłów, ministrów, jene-
ralnych i nadzwyczajnych konsulów,
i wicekonsulów, agentów, i władz nad
~~[illegible]~~
pierwej państwa, które się utwierdzają
na zasadzie praw kardynal-
nych, pisane ~~[illegible]~~ autentycz(1). W ~~[illegible]~~ zakresie drugich ~~[illegible]~~ należące
ne ~~[illegible]~~ różnej natury akta ~~[illegible]~~ -wania przez akta dygnitarzy
~~[illegible]~~
na radzie, odbywanej (2)
~~[illegible]~~ Dykasteriów de-
partamentowych i ~~[illegible]~~ i mini-
sterstwa (2). ~~[illegible]~~

i sądziej ~~[illegible]~~ urzędów

~~[illegible]~~

Wraz pierwszym

Sprawa pierwsza

Ministerstwo spraw zagranicznych

Ustaw 2319

stosunki polityczne, staranie się o prawną obronę poddanych rossyjskich w obcych krajach, i pomoc w zadośćuczynieniu słusznych wymaganiom cudzoziemców sprawy swe mających w Rossyi. (1) Sprawuje go naczelnik Kanclerz, w jego zastępstwie Wice-Kanclerz.

cellarya ministerstwa 3. oddzielna kancellarya 4. departament azyatycki. 5 departament stosunków wewnętrznych 6 Departament gospodarskich i rachunkowych spraw 7. Archiwum państwa 8. Sankt-

(1) Sprawuje naczelnik Kanclerz państwa, a w jego zastępstwie Wice-Kanclerz i on też jest ministrem spraw zagranicznych. Składa się z Rady, dwóch kancelaryi, Departamentu do spraw azyatyckich, departamentu wewnętrznego, gospodarczego rachunkowego zajmującego się, na koniec z trzech ar-

państwa ob... ych na ... sprawowania spraw wierzających cych uwzględniającego na koniec departamentu

minister. 143.

Sprawa 5

163

Minister spraw Zagr.

Departamencie azyatyckim koncentruje się korespondencya, która się tyczy a uważa azyatyckie dzieje [illegible], i dotyczącą się prowincyj tureckich i greckich. Kwestye te mają na celu: stosunki polityczne, handlowe, prawne, uwzględniające tak Rosyan, jak również tureckich i greckich poddanych, równie jak zamieszkałych między [illegible] i konsulatów. Wchodzą w to i stosunki Kirgizów awanturników, chan hord, małej i wielkiej. Nadzoruje też Departament szkół Dragomanów i tłumaczy, która służy dla przekładu z języków azyatyckich i sumary [illegible] niektórych. Legalizuje [illegible] i konsulatowa sprawozdania [illegible].

~~[illegible] w Persyi [illegible]~~.

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ koniec uzupełniają się wszy-

stkimi i wyrzadzeni Drago-

manów [a] misyi i konsulatów. [dla wszystk

w Turcyi i Persyi funkcyo-

nujących (a).

(a) Arch. 2334–41.

2347. 2345–6.

Departamentu drugiego obowiąz-
kiem jest: wygotowywać odpo-
wiedź na pisma z gabinetów ob-
cych mocarstw do Cesarza i
rządu jego wystosowywane; zno-
sić się z Dworem rzymskim
co do spraw duchownych; spraw-
dzać wierzytelne pisma konsu-
lów i agentów od dworów ob-
cych do Rossyi przysyłanych;
zajmować się wszystkiem cokol-
wiek dobra Rossyi i Rossyan
za granicą, [redacted] a cudzo-
ziemców w Rossyi przebywa-
jących obchodzić może; [redacted] wchodzą w to:
[redacted] handel, [redacted] prawa
spadkowe i ze zobowiązań się
wzajemnych wynikające, koloni-
zacya, udzielanie zaszczytów,
wiadomości o innych po-
stępach za granicą w nau-
kach i technice czynionych. [redacted]

[redacted] w tym też departa-

mencie przekładając iż | (1) Artyk. 2347-8.
na język rossyjski ~~inne~~ pisma,
w których językach przy-
syłane do Rossyi o ny-
nej wspomnianych szlezun-
hach, ~~[illegible]~~, ludzień
z języka rossyjskiego ~~z Rossyi~~
na obce, wyprowadzając ~~[illegible]~~ się dalekie
szlezunkach(1). ~~[illegible]~~ ~~Rossyi~~ pi-
~~[illegible]~~

Departament gospodarczy [stej] i rachunkowy, gdzie się zajmuje się, ma na względzie osoby, które w kraju i za granicą ministerstwu w Duchownym i świeckim zawodzie służą, jego przy Cerkwiach i Domach, [illegible], i o utrzymaniu ich [illegible] ma pierwszy [illegible] z sum na ten cel przeznaczonych rachuje się Departament ten według danych mu przepisów (1).

ministr. [illegible]

145.

165

(1) Artyk. 2391 – 2.

ministr. ~~56.~~

146.

~~ministr spraw zagr.~~

166

~~Ustawa VI~~

~~Minister spraw zagr.~~

W sprawach dyplomatycznych i ~~innych~~ podobnych się winny poselstwa, i missye ~~winny~~ postępowały zgodnie z instrukcyami, otrzymanemi od Kanclerza państwa, albo od zarządzającego ministerstwem spraw zagranicznych, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Również ~~[illegible]~~ ~~i winny~~ winny się czynić zadość żądaniom, z któremi odnoszą się do nich departamenty ministerstwa (1)

Dyplomatyczni a-

(1) art. 2365

(1) Art. ~~Z art.~~ 2367

jenci dzielą się na ~~[illegible]~~ sortów. 1° ~~Po~~-słanników, ~~Mini~~-strów i ~~innych~~ rezydentów upeł-nomocnionych przy obcych monarchach ~~2. mini-strów rezydentów~~ i na koniec na uwierzytelnionych do spraw [illegible] (1) ajentów. ~~i powierzonych w spra-wach. (2)~~

2. Zarządy główne.

mniedr. 37. 147. 167

a) **Główny zarząd dróg komunikacyjnych i gmachów publicznych**, (ładownych i wodnych ludzkich)

zawiaduje sprawami odnoszącemi się do lądowej i wodnej wewnętrznej komunikacyi, ludzkiej dr... gmachów budownictwa (pieczy jego powierzonych; przedłużając się w tem, przez pięcioma Departamentami, kancelaryi, ... na ten cel budowy, szkoła sztab, 3 audytoryatami i komitet uczony. W komitecie tym koncentruje się kierunek naukowego rozwoju zarządu, ludzkiej nadzór nad wychowaniem (młodzieży, kształcącej się do usług jego we wszystkich zakładach przezeń zadecydowanych. Temi zakładami są: instytut dróg i komunikacyi, szkoła budownictwa, szkoła kantonistów dla edukacyi zarządu przeznaczonych, szkoła telegraficznych sygnalistów (1)

(1) art. 1453–55 Instytucyi ni w Swodzie z r. 1842. w art. 1421–2.

ministr. 38. [illegible] 17.

148.

[illegible]

(Rada [illegible] Zarządu [illegible] zwołuje się dla rozważenia tylko spraw samych ważnych, [które] wyliczone są: [illegible] projekty, plany i anszlagi zamierzonych ludzież dokonanych robót; kontrakty na dostawę materyjałów; nabycie i sprzedaż rządowej i prywatnej własności, Zarządowi potrzebnej lub niepotrzebnej już; zmiana którą zagraża w użyciu wyasygnowanych sum; powzięcie zamiaru [illegible] oddania pod sąd sztab-oficerów korpusu zarządu, i sprawy, które głównozarządzający uzna za konieczne poddać pod rozwagę Rady.) (1) art. 1458-9. Tak samo w Swodzie z r. 1842 art. 1423-4.

Sprawy te, [illegible] po rozważeniu ich w departamentach albo w sztabie korpusu przedstawiają się Radzie ze wszystkiemi potrzebnemi dowodami, z [illegible] wnioskiem departamentu lub Sztabu, i przytoczeniem prawa, jakie w tej materyi istnieje (1).

Rada ta ma swoję od-
dzielną kancelaryą,
która składa się z 3 od-
działów: pierwszy zarzą-
dza sprawami odno-
szącemi się do robót wo-
dnych; drugi robotami
drożnemi; trzeci wszy-
stkiemi innemi spraw-
ami wchodzącemi w za-
kres działalności rady.
Każdym oddziałem
zarządza sekretarz, a
całą kancelaryą za-
rządzający sprawami
rady (1)

(1) art. 1461

rozważmy szczegółowo departamenta
i powiedzmy czem się zaj-
muje z nich każdy.
Do Departamentu technicznego nale-
żą: wszystkie

ministr. 77. [illegible] —

~~Główny zarząd dróg kom. i gmachów publ.~~ 149. Grawa 3.a

~~Do Departamentu Spraw~~ [illegible]:

rozporządzenia co do budowy i utrzymania dróg; naprawa i zaopatrzenie innych zabudowań; i obmyślenie środków dozoru, [illegible] do utrzymania ich tych komunikacyi w dobrym stanie [illegible] dozorowania; na koniec wszystko co się budownictwa cywilnego dotyczy (1).

~~nowych wodnych dróg kom.; wszystkie techniczne przedmioty sprawowości i t.p. mianowicie: do wydziału pierwszego sprawy tyczące się lądowej komunikacyi – do drugiego sprawy wodnej komunikacyi strony północnej – do trzeciego takież wodnej w stronie środkowej i południowej – do czwartego sprawy tyczące się sprawności; do piątego sprawy tyczące się budownictwa.~~

(1) art. 1477, 1479.
[illegible] w Grudniu r. 1842. [illegible]

ministra [illegible] [illegible] [illegible]

Główny zarząd dróg kom. i gmachów publicznych. 150. ~~Gradua~~ [illegible]

170

Depart. rozważania planów i anszlagów powinien mieć zawsze zupełny systematyczny zbiór kart wszystkich dróg i systemów kom. w Rosyi — i także zbiór tyczący się gmachów miejskich do zarządu dróg kom. należących (1)

(1) art. 1504.

Departament który plany i anszlagi rozważa[illegible], winien posiadać zupełny i systematycznie ułożony zbiór [illegible] [illegible] [illegible] map wykazujących komunikacyi w całem państwie, [illegible] równie jak i zbiór planów przedstawiających budowle cywilne [illegible] zarządu (1).

minist. III.

151.

Cd Art. 1567.

171

Na ogólnem posiedzeniu Departamentu rachunków rozstrzygającego, wygotowane w wydziale technicznym i kontrolnym prace, zatwierdzają się i po ostatecznym ich sprawdzeniu, ale tylko do samej tyczącej rachunku nie przechodzącej; szczególnie też i jeżeli już niepodobna sprawdzić, czy tyle rzeczywiście wydano (na uskutecznienie polecanego i wykonanego operatu, albowiem świadkowie pomarli, którzy sami tylko mogliby temu byli zaprzeczyć skutecznie. Wolnym też jest departament wynagrodzić za ubytki, przy operacyi popełnione, ale wtedy tylko gdy się pokaże, iż operacya ta korzyść dla skarbu przyniosła istotnie (a).

~~Główny zarząd dróg~~ ministr. ~~72.~~ ~~16.~~

152. ~~Główna~~

172

~~Główny zarząd dróg kom.~~ i ~~gmachów publiczn~~

Przy dep[artamencie] dróg żelaznych [urzęduje] na czas budowy tychże ~~jest~~ oddzielna komisya dla przeglądania projektów i anszlagów w części technicznej (1).

(1) art. 1578.

~~Główny zarząd dróg kom. i gminnych publicznych~~ ministr. 173, 173

oddzielny audytoryat zarząd

~~Dla rewizyi~~ i rozstrzygania sądowego i śledztwa spraw urzędników wojennych Korpusu Inżynierów dróg ~~kom.~~ i jego komend (1) ~~jest ustanowiony audytoryat~~

zdziałanych od

(1) art. 1580.

~~główn. zarząd dróg~~ ministr. ~~74.~~ ~~7~~

154. ~~Ustawa~~ 8a.

174

~~Główny zarząd dróg kom. i gmachów publ.~~

Uczony komitet głównego zarządu dróg, [w cesarstwie,] kierujący się ~~kom.~~ pod względem swych obowiązków przepisami ~~kierujące się prawami~~ zakładów naukowych, nie- mniej w ważniejszych szczegółach zastosowywać się do instrukcyi, którą odebrał w tym celu od rządu

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

(1) art. 1600.

ministr.

155.

175

b, Główny zarząd poczt.

Urzędnik pocztami główne zarządzający, będąc oraz Dyrektorem poczt w St. Petersburgu, zawiaduje całą służbą pocztową całego państwa przy pomocy Departamentu Głównego pocztowej rady (1): składającego się z trzech wydziałów, departamentu

Wydział pierwszy sprawami ściśle pocztowemi zajmujący się, ma na pieczy ogólny pocztę zewnętrzną i wewnętrzną, posługując się w tem stałemi dawna. Pierwszy ma na celu rozkład i pilnowanie poczt na ogólne, miejskie i prywatne, urządzenie ich potrzeb, wskazanie jakich się co do korespondencyi zagranicznej trzymać prawideł i wpuszczaniu obcych pism do kraju, azeby w czasie nie powstało złe zaś w jakiejkolwiek sprawie; z czego też skorzystanie jest ulepszenie przez nastręczanie do tego służbie pocztowej szacowne środków. Drugi uwzględniający sztafety pocztowe, ma na pieczy bieg poczt regulowny (2).

Wydział drugi śledztwom się zajmuje, poszukując strat dawnych przez zaginienie powierzonych pocz-

(1) Ark. 1838–40.

(2) Ark. 1841.

nie przesyłek zużywające i nadużycia, czyli bez za rewersem oddawanych. Tenże wydział skargi na urzędników pocztowych nadchodzące rozpoznaje i sądzi(1) je.

Wydział drugi rozporządzający służbą pocztową ma o nich i o ich rodzinach pieczę, a pilnując azeby obowiązkom swym czynili zadosyć, ma baczne na sprawowanie się ich oko, [illegible] służby pocztowej działa- jąc, aż wychowanie w szkołach pocztowych odbierała(2).

I przy czem nie zapomina i o tem azeby im wszelkie straty bez ich winy (w czasie przewozu) poniesione w służbie powierzone, zwracały. Wy- działu tego jest też obowiązkiem baczyć na to, azeby [illegible] szkoły a jej uczniowie nauk

jak te, zawierające nauk a sprzedając sklepowi [illegible] wszelakie pu- stki

Wydział czwarty gospodarczym [illegible] zajmuje się, pilnując całości zabudowań pocz- towych wszelakich / szpitalów, cel- kowi, księgi biuro, sług [illegible] na- leżycie za rozsyłanie szka- tułek, i płacąc [illegible] kasę. Departament w interesie urzędo- wym wyprawia i odbiera. Wyra- biać marki pocztowe i stemplowane koperty jego też jest rzeczą(3).

Wydział piąty rachunkowy ma aż dziesięć szefów kontrolujących poc-

(1) Art. 1642.

(2) Art. 1643.

(3) Art. 1644.

ministr. 46. 156. 176

padzielone

dy / według Swodu z r. 1842. na okręgi, a według zmiany z r. 1857. na gubernie (w ich liczbę wchodzą i gubernije polskiego królestwa).

Jedenasty stół tegoż wydziału zajmuje się buchalteryją. § Wydział na koniec [illegible] [illegible] a mianowicie [illegible] języki przeznaczonej do tłumaczenia się [illegible] obrabiający i rozwijający, posiada w tym celu stałego tłumacza (Perewodczik) zwanego, z którego wiele języki posiadającym, który ma pod sobą dla posługiwania się nim [illegible] w pracach innych wydziałów. Pod zawiadowstwem wydziału [illegible] zostaje [illegible] urządzona (2). [illegible] przeszła na

w tak trudnych i zawiłych sprawach wojennych dawna zarządzającego [illegible] Dyrektora Rada złożona z urzędników etatowych, ludzi obeznanych, wzywanych do rady według potrzeby (3). Drugą ustawą [illegible] XII Swodu zakonow objętą [illegible] się z Rada, i uwzględnia też przepisy dopiero co przywiedzione.

(1) Swod z r. 1842. art. 1502–4. a z r. 1857. art. 1645–47.

(2) Swod art. 1648–50.

(3) Art. 1654–68.

ż ona przez przepisów wyżej
od nas przywidzianych

ministerstw. ~~47.~~ 157. 177

c) Zarząd kontroli państwa.

~~[illegible]~~ ustawę o kontroli rachunków państwa, która ~~przedstawiają~~ daje przepisy o tem, jak rachunki w departamentach ministerstw i głównych zarządów prowadzone i rewidowane być winny, by je następnie przedstawić zarządowi kontroli państwa dla przekonania się o tem, ~~[illegible]~~

Część druga [illegible] tamże (1) Artyk. 1664–70. [illegible] Sądu, a której [illegible]

~~[illegible]~~ tak stawić na różnych [illegible] obracających kapitałami i czy na ten cel [illegible] kapitały [illegible] ~~[illegible]~~ obracające kapitałami ze skarbu podniesionymi [illegible] przepisami żądanymi czy władze rachować się z wydatków obowiązane, ~~[illegible]~~ wywiązały się [illegible] z władzami [illegible] obowiązku (1).

~~[illegible]~~

W tym celu Kanclerz państwa ~~który~~ się schodzi się na radę, zdziwion ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Kanclerzów, [illegible] Kanclera, ludzi z całych wydziałów na tę radę wzywanych z liczby

~~[illegible] i [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] jej w pracy [illegible]~~

~~mając przed sobą z [illegible]chunkami w ministerstwach i Ko-~~ ~~wrzędach, nie sprawdzanemi przez~~ ~~widowanemi je, [illegible], lub do uwiadomienia przedstawiania [illegible]. Wniósłszy rzecz na posiedzenie rady, ~~ której przewodniczy Kanclerz państwa

~~[illegible] i [illegible]~~ (a) Artyk. 1671–2. 1674. 1677. 1678.

(b) Artyk. 1682–3. 1749. 1754.

pod przewodnictwem Jeneralnego Kanclerza państwa, odbywającej się

~~[illegible]~~

urzędników ~~[illegible]~~ ministerstw i głównych zarządów, a mianowicie fabrykantów, artystów i t. p. aby

znawców różnych przedmiotów, któ wiadomości po szczególnie rzeczy ~~[illegible]~~ wszelakiej ~~[illegible]~~

pod rozwagę wziąłeś (b).

~~Jeneralny Kanclerz państwa [illegible]~~ ~~przy tej radzie.~~

ma na celu rzeczona rada przekonać się

~~ministr.~~ 48.

158.

~~Utworzenie rady kontroli państwa~~

~~Rada kontroli państwa może wzywać na swe posiedzenie, stosownie do rozważanych spraw i osoby prywatne — także urzędników z różnych ministerstw i głównych zarządów dla objaśnienia na posiedzeniach rady takich przedmiotów, rozstrzygnięcie których jest koniecznem przy oznaczeniu rozchodów ~~na~~ techniczne ~~sprawozdaniach~~ nich~~

~~Rada ma na celu przekonywać się~~ o dostateczności rewizyi odbytej przez departamenty kontroli, rozważać ~~jej rezultaty~~ wyniki tejże rewizyi we wyższym politycznym względzie, i takim sposobem przygotować ma-

~~Przepisy~~ dla sporządzenia sprawozdania, przedstawić się mającego Monarsze; ~~[illegible]~~ ludzie, którzy mają rozstrzygać ~~[illegible]~~ ~~i szczególnie danej radzie~~ wszystkie trudności wynikłe ~~[illegible]~~ przy rewizyi rachunków i oznaczyć środki dla ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Departamenty kontroli ~~[illegible]~~ zapiski o ukończeniu ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, z ocenieniem kapitałów ocalonych mowa w sprawozdaniu – i z ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

(1) art. 1687.

(2) art. 1688

zapobieżenia na przyszłość mogącym się wydarzyć podobnym trudnościom (1). Udzielające radzie ~~[illegible]~~ tę czynność

wyrzekających jej:

każdej w szczególe kategoryi rachunkowej

wykazaniem

czy i dla czego pomiędzy skutkami tej operacyi, i owej ~~[illegible]~~; dla czego żądania przyjęte lub odrzucone zostały (2) ~~[illegible]~~

Rada min. 159. a. ministr. 49.

Ustawa

Kontrola

~~Przez tego rada kontroli mo~~-
że ostatecznie potwierdzać
rewizya wszystkich wo-
gólności Sprawozdań,
jeżeli obrót wspomina-
nych w nich kapitałów
odbył się podług prepi-
sanych praw - i podda-
wać obrewidowane i sprawdzone
księgi niewomne ~~[illegible]~~
sprawdzeniu; przyjmo-
wać takie rozchody, któ-
rych rzetelności (dla ważnych przy-
czyn) przekonać się nie
można (lecz wtedy rada
wiedzieć powinna czy
o pieniądze wyraźnie
na to wydane były
na co je wyasygnowa-
no); potwierdzać preten-
sye osób prywatnych
zmówiwszy się ~~pierwej~~ z ministerstwami w
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ których te pre-
tensye uznania ~~[illegible]~~ upisowanie do przyjęcia na rachunek
potwierdzać ~~[illegible]~~ skarbu

szkodliwych materyalnych do
skarbowych

niższych strat [illegible]

nieumyślnie;

ściągnięcia [illegible]

Dozwalając wracając sumy ujęte nie

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] prawo nie wszystkich

do skarbu i t. p. (1)

(Stosownie do tego celu [illegible]

[illegible]

[illegible] Kontroler państwa

działa łącznie z Radą

w sprawach oznaczonych

w art. 1687 i 1688; w in-

nych zaś sprawach depar-

tamenty kontroli bezpo-

średnio zależą od Kontro-

lera na zasadzie ogólnego dla ministerstw nakazu (2).

[illegible]

[illegible]

(Z kancelaryi wraz kontroli

państwa [illegible]

[illegible] [illegible]

dla załatwienia w kance-

laryi - ogólną [illegible]

sta kontroli państwa spo-

rządzona przez kancela-

ryą; przedstawiane ko-

(1) art. 1690

(2) art 1695

(Przedstawiają się Radzie:
sprawy [illegible]
[illegible] czekające
[illegible] na jej wyroki; z tejże Rady
ogólne sprawozdania jeneralnej
kontroli dla niej przygotowane;
również kontrolowani przedstawione

ministr.

159.
b.

~~Ustawa~~ ~~Kontrola~~ E

180

~~kontroli państwa~~

sprawozdania o postępie re-
wizyi i załatwianiu spraw; przywodzi się
uwagi kontrolera o wa-
żnych zboczeniach od
prawnego porządku, (które zaszły tak w
obrotach spraw samych jak i w
porze odbywaniu czynno-
ści włożonych na depar-
tamenty kontroli i osoby
im podległe (1).

(1) art. 1709

Tyle o działaniu kontroli pań-
stwa na Radzie. Zważmy teraz
co i jak (sama) przez siebie
działa.

Składa się (państwowa kontrola z trzech departamen-
tów: [z departamentu kontroli rachunków cywilnych,
(z departamentu skarbowej (ludzkiej) siły morskiej. Ob-
ważnem departamentów jest, przeglądać ra-
chunki i księgi sznurowe.

~~zarząd [illegible]~~ minister. ~~IV.~~

160. ~~Oddział 8~~
departam. kontr.

(1) art. 1730, 1732, 1785

Do składu kontroli jeneralnej
należą 3 depart. kontroli
1) grażdańskich otczetów 2) wo-
jennych i 3) morskich. Obo-
wiązki tych departamen-
tów należą w ogólności
na rewizyi jeneralnej
~~dekretów i tych [illegible]~~
~~ksiąg~~ których sprawdze-
nie ~~będzie~~ uznano za nie-
zbędne; na ~~sprawdzaniu~~
~~porównaniu wyrażonych~~
korzyść lub [illegible]
operacyj; na rozważeniu
odbytej rewizyi; na o-
znaczeniu rezultatów
każdego sprawdzenia
~~rachunków na sporzą-~~
~~dzanie tablic~~ o podstę-
pach rachunkowości
i najlepszych [illegible] rewi-
zyi otczotów każdego
zarządu (1).

rozważać powody korzystnych lub
niekorzystnych dla skarbu ope-
racyj; sprawdzać rewizye ra-
chunków i wykazywanych ~~rezultatów~~ wyników; sprawdzać ta-
blice dające wyrachowanie

~~Ogólne posiedzenie ka-~~
~~żdego departamentu [illegible]~~ odbywa
~~[illegible]~~ się pod prezydencyą
jenerał-kontrolera z człon-
ków ~~[illegible]~~
na ~~przedstawienie~~ tegoż uważam

~~[illegible]~~ ~~Wpisanym~~ ~~kunie~~ ~~nieumieszczanych~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~uważaniu~~ do rządzącego Senatu; 1° z oberkontrolerów ~~tego~~ departamentu. — Na powiedzenie do ~~oglądać~~ [może] wzywać potrzeby ~~do prowadzi~~ być ~~[illegible]~~ spraw, wszystkie [illegible] i osoby prywatne jak fabrykanci, artyści i t.p. (1)

Przedmioty zajęcia każdego departamentu: rewizya generalnych odrzutów i żądanych dla sprawdzenia sumarycznych ksiąg; odbywanie spraw wynikających z rewizyi albo wchodzących do kontroli z okoliczności administracyi do odpowiedzialności różnych zarządów (2)

Kancelarya każdego depart. zostaje pod zwierzchnictwem zarządzającego Kancelaryą, i zajmuje się sprawami wewnętrznemi depart. — zebraniem i zachowaniem praw — ogólna registratura papierów i ~~[illegible]~~ wszystkich sprawozdań przedstawianych Kontrolerowi (3)

~~Czart. 1754~~

~~Czart. 1775~~

~~Czart. 1795~~

minister. 52.

161.

182

Każdy departament ma swoją kance-
laryą, prócz tego jest kancelarya
ogólna, będąca duszą całej minister-
stwa. Dzieli się ona na trzy wydzia-
ły, odpowiednio departamentom kon-
troli. Jeden ~~[illegible]~~ pilnuje rachunków ~~[illegible]~~
~~[illegible] [illegible]~~ ~~drugi~~ ~~dla~~ do-
~~[illegible] [illegible] [illegible] lądowej~~
~~[illegible]~~ przygotowuje rzecz
do przedstawienia jej Radzie kontroli,
~~[illegible]~~ baczy na jej akt dalszy. ~~[illegible]~~
~~[illegible] [illegible]~~, Trzeci wydział
przechowuje się gospodarstwa czę-
ściowe będących w biegu minister-
stw, wnoszonych na Radę, lub
~~[illegible] [illegible] [illegible]~~ kontro-
lerami państwa ~~[illegible]~~
przedstawianych od minister-
stw zarządów i z ~~[illegible]~~ od każdego kontrolerów
oraz zarządów kapitałami skarbo-
wemi niezależnie od departamen-
tów (2).

Szczegółowo podaje Świd przegi-
ąd na to, jak rachunki i księ-
gi sprawdzać, i sprawdzenie zwe-
ryfikowania i rewizyę zamykać (3).

~~Wszystkie ministerstwa~~

(1 Artyk. 1793-4.

~~drugi zajętych do-
stawy lądowej i morskiej
odnoszących się~~

i do cywilnych odno-
szących się, drugi
do wszelkich stawi-
ennictwa lądowej
~~[illegible]~~ i morskiej, a
[illegible]

(2) Artyk. 1795-1800. 1806.

(3) Artyk. 1903-1904.

i tudzież ~~[illegible]~~ z dokumen-
tami porównawczy jej.

~~Pa[illegible]~~

3. Rzeczy dziś przedstawionej związek z przeszłością.

Porównawszy wszystkich Ministerstw i Zarządzeń głównych, porównajmy ich ~~[illegible]~~ nej z zależności i innych Spraw ~~[illegible]~~ Dudachowa się do tego cum w tym względzie w kielaryi prawodawstwa (IV. § 102-31) rzekł, a więc krótko rozważę.

Z gminy powstawszy monarchia słowiańska, rządziła krajem za pośrednictwem dworu, który [we wiekach średnich wszędzie prócz ~~Rosyi~~ Rosyi najechanej od Tatarów porozumiawszy się z cesarstwem, sprawował ~~[illegible]~~ przekształcenie się (urzędów rzeczonego dworu) na kurone ~~[illegible]~~ czyli na dygnitarstwa. Te ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przyjmując z postępem czasu nazwę ministerstw w zachodniej Europie. [będące w okręgu

~~[illegible]~~ zasady ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

nadal tem samem [illegible] się przekształcały czyli jako ministerstwa ~~[illegible]~~ nie samemu tylko Monarsze lecz i Karanie. W znaczeniu państwowem brane, gdyż odtąd nie sam Król wybierał ich dla siebie lecz społecznie z narodem reprezentowanym od sejmu. Tak było w zachodniej słowiańszczyźnie: we wschodniej i odmiennie ~~[illegible]~~ stwo ~~[illegible]~~ przy dawnem i ~~[illegible]~~ dalszą w rosyjskiem państwie. Prawdziwe w niem ministerstwo od Monarchy zależy wyłącznie.

On ich mianuje i na urzędzie utrzy-

nuje, dzięki edukacyjnym prze-
pisów wkrótce ich określa-
jącego prawa. Skarał [z nich który] prze-
niewierzył się ~~[illegible]~~ jego prawa prze-
pisom, zasłużył na nie-
łaskę Monarchy, ustępu-
jąc wtedy miejsca nowo mia-
nowanemu ministrowi.

Jest jeszcze inna różni-
ca między rosyjskimi a
byłemi edukacyjnemi mi-
nistrami ~~[illegible]~~

{ Duchowieństwo węgierskie, czeskie, polskie

częściej nad-
zwyczajne szkoły, częściej
w nich, według przy-
jętej w Europie zachodniej
zasady, głoszącej to zdanie, że
kościół i szkoła mogą
i powinny jednoczyć się ściśle, uczyniło niepotrzeb-
nem ministerstwo oświe-
cenia. Gdy po zniesieniu za-
konu Jezuitów dała się uczuwać
największa potrzeba szkół świeckich, na-

minist. ~~32.~~ ~~54.~~ a, ~~[illegible]~~ 163. 184

bezwładu wtedy utworzyć coś na kształt owego ministerstwa (jeśli edukacyjna) ~~dla~~ ~~i~~ głównie dla nadzorowania [jak.] ~~...~~ ~~[illegible]~~ szkół/tych [świeckich jak], które w rękach zgromadzeń [duchownych] [i zakonów] pozostały. ~~[illegible]~~ ~~sama~~ ~~[illegible]~~ Także sama potrzeba uczuć się dała co do [innych] ~~ministerstw~~ [i tak zwanych jak czyli głównych zarządów, zwłaszcza odkąd urzędy] ~~[illegible]~~

~~[illegible lines struck through]~~

~~[illegible]~~ Palatyna węgierskiego, Kanclerza Ochmistrza czeskiego, Kanclerzów i Marszałków ~~[illegible]~~ i Hetmanów polskich, coraz się bardziej na sposób zachodniej Europy przekształcać [zarządy] ~~zarządy~~. Jeżeli ~~[illegible]~~ ~~tego~~ weźmiemy na uwagę i to ukształtowanie się takiego ministerstwa, a zjednoczona z nią Litwa ~~[illegible]~~ swoje ~~[illegible]~~ [w Polsce posiadała], [i że] ~~że~~ jedna i druga nie obejdzie się bez Ore[?]ga policji, do godności Ministra przez konstytucyję trzeciego Maja, i przez ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ustawę Księstwa warszawskiego wyniesio-

nego, ludz[kiej] miała Izbę edu-
kacyjną przez Duchowną wła-
dzę a nie od Ministra kie-
rowanej, do przyznać musi-
my, że nie ośm ministerstw
ale trzynaście, miała niegdyś
Polska – czyli że mimo utrzy-
mania ministerstwa dóbr pań-
stwa, miała więcej mini-
sterstw niż ich dziś Rosja
posiada, z przyczyny że dała upaś-
ć [illegible] oddzielne ministerstwa skarbu
[illegible] dla [illegible] niezbędne, [illegible]
administrowaniu dóbr ducho-
wnych, i wielu, bardzo waż-
nych prywatnych, na konfiskatę
w czasie burzy [illegible] i nie [illegible]
odległym skazanych. Jeżeli do przy-
widzenia że i Rosja [illegible] Mi-
nisterstwa policji zajmuje, jak [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ludzi [illegible]
Pierwotnie przyjmowana, a w An-
glii dotąd jaśniejąca w całym
swym blasku (1), zaczynie się roz-
wijać na dobro wtedy nadzór
nad [illegible] kierownictwem [illegible]
[illegible] bezpieczeństwom się po-

(1) Księga praw. [illegible] t. 125. 52 [illegible] IV. 9.

L i tu naturnie. A że

ziemstwo

(a którem zdawało nad rzęcą, i mając zamiar pamiętać o niem [w Swodzie o tak zwanych gusłojaniach] szczególnie.

ministr. 164. 185

(I. s. 425. 520.)

W historyi prawodawstwa wywiedliśmy początek ziemstwa, tudzież (I. s. 97) księstwa, i napomknęliśmy o tem (IV. s. 78), że Anglia utworzywszy z różnych żywiołów podobną do innych instytucyę, posługuje się nią z wielką korzyścią. Czeskie ziemstwo przeistoczyło się w niemieckie rządy terytoryalne, [(Landeshoheit)] polskie upadło, zakarpackie (nie rozwinąwszy się, jak o tem w hist. prawod. (II. s. 56-8) mówiłem, i niewiadomo czy się kiedy w Serbii i t. d. rozwinie. Także przyjęła dziś Rosya, która jeżeli ziemstwa swoje, jak zamierzyła, rozwinie, może z niego ciągnąć takie same jak podobne im korzyści, jakie ze swojego ciągnie obecnie Anglia i węgierskie królestwo.

[prócz wydziałowych komitatów]

(1) Hist. prawod. IV. 4. 85.

~~środki ministerstwa i główne zarządy w ich ruchu podtrzymujące. Zwierzchnie są~~ ~~[illegible]~~

11. Środki podtrzymujące ministerstwa i główne zarządy w ich ruchu p... a) Urzędy i służba.

Są też same co wyżej wyrażone, ale o jeden stopień niższe: nie ma tu ... niem Dygnitarzy, lecz urzędy i służba i działania.

~~Urzędy od ... Ministerstwa i jego Towarzystwa niższe, są to dawnych urzędów ziemskich, w całej ... znaczenie ... nich ... podatkowe (?) ... Różnica ... nich są ... na pewne ...~~ ?

Powiedzieliśmy wyżej jaka różnica między p. urzędnikiem a p. Dygnitarzem zachodzi. Prawodawców rzecz dalej. Zauważamy, że w ministerstwach tylko Minister Dygnitarzem panuje, i że

minist. 55. r. ~~[illegible]~~ Hist. ~~[illegible]~~ r.

166. ~~[illegible]~~. 85.

187

~~że od urzędu Ministra~~
~~i jego zastępcy (Towarzy-~~
~~sza), sędziów najwyż-~~
~~szych w hierarchii czynow-~~
~~niczych od urzędowania~~
~~[illegible]. Czemuż jest urzęd-~~
~~nikiem sędzia~~

[illegible]

urzędnikiem, jest
Dyrektor Departa-
mentu ~~[illegible]~~ Króle-
wskiej, bez zrobienia mu
procesu dyscyplinarnego, nie
wolno usuwać od urzędu.
Proces ten w Radzie mi-
nisteryalnej rozpoczęty prze-
chodzi do senatu. ~~[illegible]~~ Jeżeli
zwróci się do spra-
wy Rady, innym Dyrekto-
rom uznającej, rzecz idzie
do zatwierdzenia Monarchy.
Bez jego wiedzy nie wolno
urzędnika od urzędu od-
dalać (2).

Strażnicy ~~[illegible]~~ a nie urzęd-
nicy, podwładni Dyre-
ktorowi naczelnicy wydzia-
łów, sędziów z naczelni-
cy głównych ~~[illegible]~~ a

(2) Art. 375–6. 382.

i żąda każdy kt

na tym każdego stopnia

z podlegających ~~[illegible]~~
Dyrekt. Sejmii

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~

[illegible] Ministrów, sprawami kraju wewnętrznemi, skarbu[illegible]nego, ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Naczelnych ministerstw jest w każdej redakcyi Swodu widaczny. W redakcyi z r. 1832. zarząd dobrami państwa stanowił wydział ministerstwa skarbu, w redakcyi z r. 1842. osobne stanowi ministerstwo. Redakcya Swodu druga (z r. 1842) nie znała dwóch ministerstw, dworu cesarskiego i spraw zewnętrznych, które zna aż redakcya trzecia (z r. 1857). Być może będzie, że spodziewana redakcya czwarta wystąpi z jednem lub dwoma ministerstwami nowo utworzonemi ~~[illegible]~~ ministerstwem policyi, gdyż tego, według mnie, zachodzi wielka potrzeba.

Lecz dosyć o ministerstwach. Zwróćmy uwagę na ~~[illegible]~~

Dziś obec[illegible], [illegible] na [illegible] wydziela się [illegible] podzielonym [illegible] policyi najmniejszej.

Spodziewać się wolno, iż moje życzenia dla dalszego postępującego będą spełnione.

ni Czy-
nowników, [kami] starsze zaś jednak pod-
legli Dyrektorowi z Sekretarz-
mi. [Dalej] Kasyer, Kontrolerowie, Bu-
chalterowie, [na końcu] Naczelnicy archiwum
i rysowni (rysownia zawiera się
planów i map zajmujących), [Nad-
zorcy budowli]
... Nami-
nuje ...
... a gdy w Służbie
powodniej, rozpatruje ich
wina najprzód w Departamen-
cie, a następnie w Radzie
ministeryalnej, która gdy wini-
nych u nich Departamentu ...
... naje naczelni-
ków wydziału sam Minister, na przed-
stawienie Dyrektora, z niższych Czy-
nowników ... na-
mowników. Tak sama władza kró-
lewska. Tak sama władza przyjmuje Czynownika uwal-
nia od obowiązku, jeżeli
go według danej mu instruk-
cyi w Służbie w szczególe
wyrażonej (2), nie pełni. Prze-
niesienie raz przyznaje Departament, a
rozstrzyga Rada ministeryalna, ...

z Sekretarze, Dzien-
nikarze, Protokul-
listowanie, Registratorowie, Rachmistrzowie (1)
... na-ślad-
szych
i młodszych.

Wszystkich reszta dalszych

(1) Porównaj zważanie po Służbie z ... wzmianki

(2) Archiw. 3113 -51.

a sam Dy-
rektor

roli zaś przewodzą Minister.
Uwolnionemu powierzaje Dru-
ga do [illegible] Sędzi monarszej,
[illegible] jeżeli [illegible]
[illegible] jego [illegible]
[illegible]
ażeby rzecz sądownie zo-
stała [illegible] przejrzaną(1).

Dawną więc zasadę o po-
dziale [illegible] i służby
u Stanów znaną, sędziom
służące Ministrom i osob-
nym zarządom prawa, dozwalające im
[illegible] swobodnie [illegible] wyra-
żać i rozpatrzać swe twier-
dzenia (2), poprawił Swod [illegible] a tyle, że dozwolił im
[illegible]
[illegible]
[illegible] szukać opiekuńczej ochrony
w sądach.

(1) Art. 369 – 83.

(2) Hist. prawod. II. C. 33. IV. S. 121.

b, Kancelarye.

~~[illegible]~~ zrobiliśmy wprzód wzmiankę o kancelaryi, która jest najwyższe magistratury. Rada państwa i Senat posiadają ~~[illegible]~~ wspomnianymi ~~[illegible]~~ o kancelaryi ~~[illegible]~~ kancelaryi. Teraz ~~[illegible]~~ o kancelaryach ministerstw, w nierównej liczbie ~~[illegible]~~ według ~~[illegible]~~ składu zgodnych w tym wszędzie przepisów, ~~[illegible]~~ swój ~~[illegible]~~ spraw ~~[illegible]~~ Ministerstwa skarbu i spraw zewnętrznych mają po dwie kancelarye, inne po jednej, a za to ich ~~[illegible]~~ departamenty, komitety i Rady ~~[illegible]~~

[Jednak każda kancelarya państwa,] posiadają kancelarye osobne.

~~[illegible]~~ Przechodzi zaś rząd jednego ministerstwa na działy mniejsze, zwane ~~[illegible]~~ wydziałami a większe ich departamenty i komisye. ~~[illegible]~~ a drugie, tak jak i równie ich departamenty i t. p. obciążone są pracą. I tak

~~[illegible]~~ Minister przychodów i skarbu mając pracą swojego ~~[illegible]~~ wielkiego kierunek ~~[illegible]~~ kredytu państwa powierzony sobie poddanych ~~[illegible]~~ musi oddzielna, którą się ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ czynnościach ~~[illegible]~~ podwójną liczbę ~~[illegible]~~

kancelaryi ma i ministerstwo spraw zewnętrznych. Z nich jedna pod bezpośrednim zarządem Kanclerza państwa, albo jego zastępcy zostaje, drugą przewodniczy się wice-kanclerz (1). ~~[illegible]~~ Ta ostatnia obejrzy polityce państwa, do spraw wewnętrznych należąca, będąc na usługach ~~[illegible]~~ liczby przedstawicieli czyli kance-

Przez ~~[illegible]~~ wy-bożenia zajmowała kancelaryę.

z departamentów, wydziałów, a niekiedy i stołów, jak o tem w ogólnej części rozprawy naszej mówi- ~~[illegible]~~ liśmy. ~~[illegible]~~

Sama podzieliła się zawsze ~~[illegible]~~ pewną

(1) Artykuł. 2331-2.

szczególnej kancelaryi
listów. Jak w ministerstwie [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] cenzu-
rą artykułów politycznych w ga-
zetach petersburskich [illegible] ani z
cenzurą [illegible] książkową i pra-
wną, i ani [illegible] cenzurującej rzeczone arty-
kuły w służbowy [illegible], nie mają nic
wspólnego z cenzorami jakie istnieją w
cesarstwie. Sami dzielą się na klasy, a
[illegible]
[illegible] cenzorowie
politycznych artykułów są poza
klasą, czyli z przepisem prawa
o rangach nie podlegają (2).
Do liczby kancelaryi szczególnych wchodzi [illegible]
ekspedycya ceremoniałnych obrzę-
dów. Kieruje nią Oberceremoniał-
majster cesarskiego dworu. On przyj-
muje posłów zagranicznych, i zna-
komitych cudzoziemców, i przedstawia
nie im u cesarza wyjeżdżającym. On ozna-
cza czas noszenia żałoby według
przepisów (3), i t.p. Wszystkiemi
innemi ekspedycyami kierują osoby
dane do tego wyznaczeni zarządu-
cy (uprawlającego), mając do po-
mocy etatem oznaczoną służbowych liczbę (4).
[illegible]

spraw zewnętrznych jest [illegible] zastępcą [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] zajmować się
169. (1) Artyk. 2331.

i w języku rosyjskim wy-
dawanych. (1) Cenzura da

(2) Artyk. 2334-5.

(3) Art. 2336.

(4) Artyk. 2333.

sędziów
Tajemnice wszel-
kiego stopnia
Dyplomatycznych, i

(Inne kancelarye, jak Ministerstw [illegible] i spraw wewnętrznych, nie z ekspedycyi się ale z wydziałów, dwóch, trzech składają, i są ~~[illegible]~~

kierowane już przez Dyrektorów, którzy pod sobą mają Sekretarzów i Naczelników biur, już przez Sekretarzów tylko, jak departament ~~[illegible]~~ interesowanych wyznań w Rosyi ~~[illegible]~~ już przez zarządzającego (Owa-rodel) kancelaryą, jak w departamentach kontroli. Przyczyna tego jest ta, że kancelarya kompletna znajduje się przy naczelnym Dyrektorze departamentu, albo przy głównym zarządcy kilku departamentów, z jakich się między innemi główny zarząd kontroli składa, więcej ma do czynienia niż kancelarye tegoż departamentu podrzędne.

(W związku z ~~[illegible]~~ kancelaryami znajdują ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ urzędnicy i służący, wszędzie [illegible] są ci sami, przy departamentach ministerstwa odpowiedni rzeczy. Przy

także w głównym zarządzie kontroli państwa, i t. p.,

~~miriiele 19–07~~ 170. 191

nim ków są w opiece dotąd mini-
sterstwa wojennego i Jureskonsultowie
~~[illegible]~~ których w żadnem innem
~~ministerstwie~~ nie używają (1).

Kancelarye ~~jedn~~ ~~jak~~ ~~Komendia~~ przepisana
ogólna są w Swodzie dla wszystkich ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ instrukcyą kie-
rujący ~~[illegible]~~ nawet ~~[illegible]~~, ~~jak~~ kancelaryą
Departamentu policyi, części
ministerstwa spraw wewnętrz-
nych będąca, ~~[illegible]~~ od tego ~~[illegible]~~ przepisu nie jest
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ wyjęta (2).

(1) Najszczegółowiej
o nich mówi re-
dakcya Swodu
trzecia w art.
1916–18.
~~Art. 1796.~~

(2) Patrz o tych prze-
pisach zmianki
w Swodzie re-
dakcyi pierw-
szej (art. 1345),
drugiej (art. 1150),
trzeciej (art.
1208–9) [illegible]-
[illegible].

c) Instytuta

171.

Osobami do służby urzędni-
czemi czuwającemi nad szkoły i
zakłady, a które że albo już
istniejące przychodzą do skut-
ku, albo spodziewają się do
tego, przez aplikacyą kierow-
niczą. Zasadę że, w kierow-
nictwie urzędniczej najwyższej
od dawnego czasu
... (1) i najwyższy Swod przyjęty,
w pierwszej już redakcyi (2),
uwzględnił przez tem uskutecz-
niając, że ministerstwa i za-
rządy główne, potrzebujące spe-
cyalistów w swoim zawodzie,
powinny ich sobie ukształcić same,
utrzymując na ten cel u sie-
bie szkoły, i w nich sposobiąc młodzież
do swych na przyszłości
potrzeb. Ma ministerstwo dóbr szko-
ły agronomiczne, a ministerstwo
dworu szkołę architektów przy-
dworną w Moskwie (3). Ma główny za-
rząd dróg i komunikacyi różne
zakłady naukowe (4), a prócz a
pomieszczenie dziatwy swych służe-
bników w szczególnych publicz-

(1) Hist. prawod. IV. 4. 177.

(2) Księgi IV. art. 715.

(3) Art. 946. 2054.

(4) Art. 1455.

dokłada starania (1) Ministerstwa które szkół takich nie mają, potrzebują, gdyż posiłkować się mogą uczącymi w zakładach publicznych, uniwersytetach, akademiach i t.p. młodzieży, przyjmując do usług już ukształconych specyalistów, górników, chemików, mechaników, technologów, i opatruje ich w narzędzia potrzebne, wystawiając im laboratorya dla robienia doświadczeń tak dla rządu jak w ogóle [illegible] ciałami kopalnemi, zakładając biblioteki, rysownie (czertożnaja), drukarnie, litografie, metalografie (2), [illegible] starając się o wydawanie dzieł stosownych na ten cel pisma peryodyczne, urządzając biura statystyczne (3), i [illegible] o wszystkiem tem wyżej po szczególe mówiliśmy.

(1) Art. 1643.

(2) Art. 675. 691 – 4. 977. 985.

(3) Art. 1198–1201.

B. Archiwa. minist. ~~ko.~~ 172.

Z kancelaryi zostaje w ściśłym związku archiwum, zawierające pisma urzędowe i sądowe. ~~[illegible]~~ Oddział ich ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ na państwowe i ~~sądo~~ kancelaryjne ~~zwa~~ biony wyżej, utrzymywać ~~się~~ więcej i utrzymuje; i drugie ... ~~[illegible]~~ przy każdym administracyjnym i sądowym zarządzie. ~~[illegible]~~ Znajdują ~~się~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ Urzędzenia urzędowe oddane do nich stają utworem dla ~~[illegible]~~ Naczelników wydziałów, dla ~~[illegible]~~ cych bynajmniej, chyba za wiedzą Dyrektora Departamentu. Po zrobieniu z nich użytku, Naczelnik wraca je ~~[illegible]~~ do archiwum. Sądowe akta mają inne przepisy (2).

Z państwowych archiwów najważniejsze są te, nad którymi najwyższą pieczę Ministerstwo Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych rozciągają. Dzielą się na główne i inne. Pierwsze w Moskwie pod nadzorem general

(1) Hist. prawod. III. §. 200. V. §. 372.

(2) Artyk. 142–4.

przechowywane, a [illegible] nowe w r. 1852. uporządkowane, zawierają akta, lub nazywanych wotczyn (1), i razrjadów czyli mięstniczestw (2), cudzież dawnych urządzeń: spraw państwowych. dotyczące się

[illegible]

Dochodzące do roku 1801. należą do kategoryi akt dawnych, poza rok ten sięgające liczą się do akt nowych. Te przechowują w St. petersburskiem archiwum głównem (3).

Dawnego archiwum celem jest: ochraniać akta, [illegible] i jedawać z nich wypis (sprawkę), i jeżeli przy uznaniu Ministerstwa sprawiedliwości okaże się [illegible] ważność ich dla historyi, ogłaszać je drukiem. Należy mieć głównie na baczności sekretne pisma, chowane w tak zwanem archiwum tajnem. Archiwum tego, które pod zarządem Ministerstwa spraw zewnętrznych znajduje się, jest [illegible] wydźwignie historyczne, którego wiadomości o wewnętrznym stanie kraju, zawiera traktaty i różne pisma dyplomatyczne, z rządami europejskiemi z związkami Rosyi

(1) Hist. prawod. T. 5. 79.

(2) Tamże 5. 367.

(3) Artyk. 1919. 2352.

(4) Artyk. 1921.

mi i urzędnikami (1). Przy archiwie tym urządzono kancelaryą osobną dla wydawania dawnych w nim przechowujących się pomników (2).

Nowe archiwum państwowe również pod wyłącznym zarządem Ministerstwa spraw zewnętrznych zostające, służy do bieżących potrzeb. Zewnętrzne jego urządzenie w tem się od innych archiwów różni, że gdy dawnych doglądają wyłącznie dla nich przeznaczeni służebnicy, tu przeciwnie mogą być Archiwistami w tych i tacy, którzy sprawują inne też w ministerstwie spraw zewnętrznych obowiązki, za osobnem wynagrodzeniem. Pieniędzy tylko składanych nie pobierają, ani przestają na wynagrodzeniu które im za pełnienie głównej służby dochodzi (3).

minich. 6/173.

(1) Arch. 2355. 2361.

(2) Art. 2363.

(3) Arch. 2356-8.

194

Skarby były do świadczenia dobrodziejstw monarchowie słowiańscy, ale z postępem czasu postawili się zachodni w dalszem prowadzeniu, że tylko z prywatnych środków swoich świadczyć je mogli. Państwowemi środkami szafowali wtedy tylko, kiedy się na to sejm zgodził. Przeto tę w historyi prawodawstwa słowiańskich szczerko [illegible]tem.

⌐ Wschodnich, a osobliwie ruskich Stanów Monarchowie ~~[illegible]~~ mogli wszystko i przez siebie czynić. To też nawet ⌐ Przeciwnie mądry do Boga sługa drogą błagali (1) ~~[illegible]~~ niż tego środka i dla ... które ~~[illegible]~~ zanosili do cara, i niemi ~~[illegible]~~ najczęściej wszelkie się mu w cerkwi. Zakroniczy szukano tego ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~się~~ Udarzenie (I. 9.) umyśli ważo wynaleźć drogę ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ którą by wszelakie prośby mogły dochodzić do carskiej wiadomości, lecz ~~się~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

(1) Porównaj u Karamzyna wypisy z roczników i kronik, które wskaże dorobiony przez Pawła Strojewa do jego historyi państwa rossyjskiego rejestr. p. w. ~~przeszkodniki~~, proszenie, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

[illegible] Dopiero Sąd już pierwszej i przedstawił wszystkie redakcji w Dow- i ułożywał tę drogę
dziejów urzędów [illegible] artykułach prze-
pis i sposób w jakiej sposób mającej do urzędy
cesarskiej dochodzenia zażalenia i przeszły
i przyjechała powszechne dzieło
uwzględniającej [illegible] ułamał na to
[illegible] szczególnej Komisyi [illegible] kierowanej od
[illegible] jedynej z człon-
ków Rady państwa [illegible]
[illegible], który z pomocą pomo-
cy jednego lub z Sekretarzow-
stanu i pewnej liczby etatowych czynnościowych
urzędników i [illegible]-
lów i przyjmujące zamierzone
do stanu monarszego poda-
nia, przesłał je do rozwa-
żenia [illegible] tym ministerstwom,
w zakresie działań których
wpadają one [illegible], po roz-
ważeniu rzeczonych podań w
szczególnych komitetach, zdawali sprawę z ich treści
[illegible] Monarsze, a w razie
wyjazdu jego ze stolicy, [illegible] uwiadamiali o wyniku narady
[illegible]
[illegible] specjalnie na to od

Cesarza upoważnionej Komisyi.
Przejął ten rozszerzywszy znacz-
nie Swod redakcyi drugiej, ~~[illegible]~~
przeznaczył nawet ogólnej czyli jed-
nej księgę uwagi o zarzą-
dzie państwa, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ któ-
ra w tym dziewiętnastu i któ-
rych artykułach zredagowana, we-
szła całkowicie do Swodu re-
dakcyi trzeciej. ~~Oddany się r.~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

Streszczone artykuły te ~~[illegible]~~ przedstawiamy czytelnikowi.

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~

[w komisyi przedstawionej od

~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
Swod drugiej i trzeciej redakcyi wyrzekł: że [~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ z członków ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ bądź urzędników ~~[illegible]~~ zasiadających, lub przez Cesarza mianowanych ~~[illegible]~~ przeznaczył ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ samego monarchy, zasiadające w Sekre-tarz stanu odbiera
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
gdy mu ~~[illegible]~~ naczelnika ca-
łej Monarchy, nie znalazł, że
nie komisya ale sam Cesarz
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ za-
żalenia zanoszone do stanu ~~[illegible]~~ wyroki i przestęp-
stwa wszystkich ludzi przeszły na koniec a nagro-
dy lub łaski z projektu najpod-
dańniej Jego cesarskiej Mości

przedstawione (1). Wyszuka postawił Sąd [illegible] dla Komisyi, karzem ją z zamknięciem cesarskim pa-niewania (2). Przejdźmy po szcze-góle przy owe kategorye [illegible] podań, wydając [illegible]

[illegible]

kto i kiedy i jak zanosi je do trybunału.

[illegible]

Zażalenie (zaniosi) wolno każdemu, ale winien uczynić to jawnie, nie ukrywając nazwiska swojego, i ma nie prędzej jak w roku, [illegible] a jeżeli [illegible] zgłasza się za gra-nicą, to we dwa lata [illegible] zaniesie skargę na wyrok który nań wydano. Jeżeli się z nią spóźni aż do

[illegible]

dziesięciu od czasu ogłoszenia (podana) [illegible] wyroku skarga [illegible] nie bez skutku (3). Również nie bywa uwzględniana, jeżeli zaniesie ją przez [illegible] pełnomocnika, a nie [illegible] zachowa [illegible]

[illegible]

[illegible] zachowanej, jednakże do podania jej nie zachodzi [illegible]

(1) Artyk. 1-4. z artykułami 9. 10. porównane.

(2) Art. 7.

(3) Artyk. 13.

~~[...]~~ przepisów jakie ~~[...] według przepisów w Statucie [...]~~

~~[...]~~ o upełnomocniwaniu przy-
bywających osób i korporacji,
~~[...]~~ prawo cywilne podało(1).
Bez podpisu więc, w sposobie
denuncyacyi czyli sekretnie, po-
dana skarga, ~~[...]~~ nie ~~[...]~~ bywa
~~[...]~~ ~~[...]~~ uwzględnioną, chyba
gdy okoliczności w niej przy-
wiedzione posłużyć mogą do
wykrycia ~~[...]~~ nadużyć, do-
~~[...]~~ o jakichby się rząd ~~[...]~~
~~[...]~~ nie mógł inaczej dowiedzieć. Wte-
dy ~~[...]~~ Komisya przyjąwszy
takową skargę, podaje wniosek, jakby
~~[...]~~ przekonać się można najlepiej
o prawdzie tego, o czem do-
niesiono sekretnie, a wniosek
ten winni podpisać wszyscy za-
siadający w Komisyi członkowie.
Skarga nie zasługu-
jąca na uwagę, bo wbrew
przepisom prawa zaniesiona,
odrzuca Komisya(2) ~~[...]~~ gdy skarżący
~~[...]~~
~~[...]~~ skarga odrzucona, zasługuje
jednakże na to, by Monarcha wie-
dział o niej(3).

Komis. przeb. 176. poprawiony

(1) Artyk. 15. zarządzenia [...] następ. redakcyi Statutu prawid. zał. redakcyi pierwszej i artyk. 23, 24, 25. ~~[...]~~ trzeciej ~~[...]~~ redakcyi zakładowej

(2) Art. 41.

(3) Art. 17. 18. 23.

bez doniesienia nawet o tem czegoś, ~~[...]~~ przyjąwszy, jeżeli od niego ~~[...]~~ ~~[...]~~ przesłany do rozpoznania zażalenia, ludzie władzy ~~[...]~~

(1) Art. 64.

(2) Hist. prawod. T. 4. 18.

Niekiedy skargę takąż Sekretarz zawsze tajnie [illegible] do Cesarza, i z niej przedstawia następnie Komisyi ale tylko, co mu Monarcha udzielić z niej pozwoli [illegible] (1).

W brew prawu podawane są ale: skargi na wyroki w najwyższym komplecie Senatu zapadłe, sądzie z najwyższego rozkazu rozstrzygane [illegible] i za upadłe uznane. Dalej skargi przeciw wyrokom [illegible] Senatu i Komitetu Ministrów, również jak zażalenia na wyrok w sprawie z rozkazu najwyższego rozstrzygniętej [illegible] a uchylonej. Wyjmując się od tego przepisu skargi [illegible] z przyczyny tak zwanego novum emergens (2). Dalej zażalenia [illegible] małoletnich tak pod kuratelą zostających a żali się [illegible] sądziej [illegible] z powodu [illegible] tak zwanych przeszłej szczególnej [illegible]

[illegible]

danego. – Bank Polski odwołując się do odezwy swej ostatniej z d: 19/31 Stycznia 1862 r. № 2633. ma honor upraszać W. Pana o spieszne nadesłanie takowych książek.

Vice Prezes.

Rzeczywisty Radca Stanu Mogunlin[?]

Naczelnik Kancelaryi J. Wachulski[?]

przed tron wtedy wnoszone, gdy po rozpatrzeniu ich na nowo, i przekonana się że mylnie o nich zawyrokowała. Figurują głównie w procesie dalszych spraw do których pociągających za sobą utratę szlachectwa, i skazujących na poddaństwo (1). Rozumie się że dziś, po usamowolnieniu ludu, nie mają drugie znaczenia.

(1) Art. 26-7.

~~141.~~
~~28~~

Nie widząc potrzeby powtarzać o czem ~~się~~ szczegółowo we wcześniejszych Dziełach i w tem co rozprawiałem, zbijając zdanie Lelewela o puszczarzach, i z nich mających być ~~dzie~~ w związku dziedzictwach ludzkich ~~i tak twoje~~ prawa książęcego

Jeżeli się na który z departamentów zaniesie skarga, należy, 1° przywieść prawo, przeciwko któremu ona sprawę wyrokując sądząc (2). Inaczej nie zasługuje na uwzględnienie także skarga, równie jak nie zasługuje ta, która nie przeszła przez stopnie władz, nie będzie także przyjętą ta, nie jasno zredagowana, nie wyrażająca przedmiotu zaskarżenia, uskarżająca się na udzieloną dymisję od władzy, a nie wyrażająca przyczyny, dla których jej dano (3).

2° przywieść dowody lub już wyroku zatem dali pełnomocnictwa, tudzież wyrażający dążącego utrzymania go,

Skargi i dołączone do niej dowody należy podać na stęplu,

(1) Artyk. 26-7.

(2) Artyk. 29.

(3) Artyk. 28.

a

na pierwszym papierze wtedy tylko gdy przyjdzie z miejsca w którem sądu Dozorców ... (1). Kommissya uznawszy tego potrzebę, może zażądać zbadania ge-nie oryginałów i ściągnąć je za pośrednictwem Ministra Sprawiedliwości. Może nawet odesłać skargę do władzy której zaskarżono, ażeby rzecz wyjaśniła, po czem albo się Kommissya prosi rozpoznaniem przedmiotu skargi, albo jej odrzuci, z krótkiem od Sekretarza stanu nadmienieniem, dla czego odrzuconą została (2).

z prawnością sprawy poświadczających, i może nawet

Przed przystąpieniem do rozpoznania w treść prawa nie podanej skargi, zapytuje Kommissya Monarchy, co czynić ma z otrzymaną odpowiedź się należy poznać jej, i gdy się okaże odnośnie ... wyrok taka odpowiedź uprowadzania ... nadal do uwzględniania w poda-

(1) Art. 30.

(2) Art. 31-3.38.

Komis. pros. 179.

200 (1) Art. 37.

którym przypadku zapadających wyroków,
zaskarżanych się albo
do przepisów p. c. wyroków przepisu 243.
w najwyższym komplecie senatu
zapadających (1).

(2) Art. 39. 40.

Tak że skargą raz odrzuca-
ną powtórnie do Komisyi przy-
chodzi, (odrzucona) odpowiedź "że
już odrzucona została". Gdy ni-
mo że przychodzi po raz dru-
gi, odnosi w życiu podobanie: a
jeżeli z najwyższego raz-
kazu odrzucona została, to i po
pierwszym już wystąpieniem z taką
skargą bywa [illegible]
Gdy się uważa przyjęć
z nią po raz drugi, naznacza się nań kara
sądownie (2).

Skargi: a wymiar sprawie-
dliwości w rodzaju prośby wy-
rażana, różni się od [illegible]
prośby podawanej a wypar-
cie, a jako takiej, i to nie
tylko formą lecz i skutkami któ-
re za sobą pociąga. Bo gdy o
tem, czy skargę przyjąć lub nie

Pana jako wydawcy, Bank Polski oświadcza:
że Jasiński którego W. Pan wymieniłeś ni-
gdy niebył Introligatorem Banku, a chociaż
by i był nie mógł się trudnić odbieraniem
bez polecenia Banku jego własności, a ta-
kiego Bank mu nie dawał, jeżeli zaś dorę-
czone mu były istotnie wyżéj wymienione to-
my, to W. Pan posiadasz zapewne Jego
pokwitowania o których nadesłanie dla
sprawdzenia Bank Polski W. Pana upraszа,
lub w razie braku takowych o przysłanie
2ch tomów wzmiankowanego dzieła, których
Bank do téj pory nie otrzymał.

Vice Prezes,
Rzeczywisty Radca Stanu — Kognulicz [signature]

Naczelnik Kancellaryi — [signature]

Flz

przyjąć sama wyrokuje spraw, że przeciwnie w przedmiocie czy ona zasługuje na względy. Odtąd wyrok Kommissya Γ ~~[illegible]~~ zastanowiwszy się da rozrządzenia w Kommissyi przyjętego, odmówi zgodzenia. Dotychczasowe dowody uważają się za [illegible] (2).

Γ z wyjątkiem przedmiotów przyjęć prawnegorzędnie; nie tylko końcowym przedmiocie takiéj odmowy dać nie wolno, ale należy zawsze przy jéj podaniu uwiadomić o niéj Ministra (1). Na wszelkie inne przedmioty (albo można) przyjąć, albo,

Wskazano Kommissyi jakie przedmioty przed innemi winna uwzględniać (3). Te są: potrzeba a przyjęcie prawnedania, jak się wyżej rzekło; i (zamierzone) wsparcie, mianowicie od osób służących w wojsku lądowem i morskiem, także podane od ich wdów i sierot; na koniec podawane od służących cywilnie i od wdów i osób tychże. Przed wymierzeniem Kommissya wsparcia, winna się zapy-

Γ zamierzona a to by walna była

(1) Art. 53.

(2) Art. 51. w porównaniu z artykułem 35.

(3) Art. 71. 53.

Warszawa dnia 2/14 M^ca^ Listopada 1868 r.

N^r^ 41548

Bank Polski

do

W. Wacława Alexandra Maciejowskiego.

Na odpowiedź i objaśnienie W. Pana z d. 12 b. m. w przedmiocie nadesłania tomów IV i V dzieła Historyi Prawodawstw Słowiańskich zaprenumerowanego przez Bank od W.

Komis. przeb 181.

202

sai zwierzchników, pod którymi
przeszły zbiegnie lub zbiegiwał,
czy zasługuje na wsparcie? Za
nadejściem przychylnej odpowiedzi,
uwzględnia się prośba, w mia-
rę zasług i wieku proszącego.
Gdyby przed nastąpionym zgło-
szeniem prośby umarł, wsparcie
odziedzicza wdowa jego, a gdy-
by jej nie było, to dostaje się
z proszących dzieci, który się
w podobnych co on okoliczno-
ściach znalazł lub znajdu-
je (1).

(1) Art. 42. wy.
71. §. 4.

Nr 22773

Warszawa dnia 23/4 Mca Października / Listopada 1868 r.

Bank Polski

do

Wgo Aleksandra Maciejowskiego

Nieotrzymawszy dotąd tomów 4 i 5 za-
prenumerowanego w r. 1860 dzieła „Historya
Prawodawstwa Słowian" przez W. Pana wy-

I w tej magistraturze gra ważną
rolę Kancelarya, sądząc z widoku
podtrzymujące ją w ruchu i dzia-
łania. Stoi na jej czele Sekre-
tarz stanu, a pod nim urzędu-
je Dyrektor, którego on do mia-
nowania przedstawia Cesarzo-
wi. Ten przedstawia Sekretarzowi
pisma. Sekretarz roz-
ważywa je, wyjmuje z nich
w załatwieniu być mające, a resz-
tę do Departamentu odsyła (po-
kolei) przedstawiając też pisma
po kolei jak je podano, prócz
niecierpiących zwłoki, a których
Sekretarz wykonuje oddzielnie. Wszyst-
kich przed podaje się mu re-
jestr co tydzień. Gdyby który u-
przedł, a drugiego do władz-
mocy Monarchy, podpada wte-
dy stosownej karze (2).

Czynności Kancelaryi utworzyli
w ruchu ⌐ Pomocnicy Dyrektora,
Dyżurni, Ekzekutor, Kusto-
sze archiwum.
Wydziały nazywają się i w Ka-
ncelaryi przed Ekspedycyami. Jest ich
trzech. Do pierwszej ekspedycyi wchodzą sprawy do
Monarchy i wyższych władz zagra-

Kamis. przeb. 182.
(1) Art. 57. 203
(2) Czytaj o tem artykuły
w naszym przyjętym
porządku: 93. 116.
123.

⌐ albo też, mianowicie
co do przedmiotów
spełnianych nie ma-
niebyłych, odwrócić je

⌐ służba, która skła-
dają:

szane. Do drugiej idą także zanoszone do se-
natu (na drugi, trzeci ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Do trzeciej, skargi na pierwszy
i czwarty także departament, sądzi
na heroldyką ważne wylegitowane. Do
czwartej, podane na siódmy
i ósmy departament senatu.
Do piątej, także na piąty
departament ~~[illegible]~~ i wszelkie wnoszone do senatu
ukazy w rosyjskim języku
skargi. Do szóstej,
także na departament
gruziński podawane mu
w językach cudzoziemskich, sądzi do niego
zanoszone własnych o pen-
syę, o jednorazowe wspar-
cia, na służbę przyjęcia w rządzie
prośb składane (1).

Kancelarya gdzie dniem i nocą
dla piszących czworem. Wyzna-
czeni Dyżurni pilnujący jej,
przyjmujący od nich prośby. Starszy
Dyżurny przychodzi rano o go-
dzinie dziewiątej, i po do
drugiej idzie na obiad, a
z niego wraca o szóstej godzinie
czwartej siedzi w kancelaryi
do siódmej wieczorem. Wtedy lu-
zuje go Dyżurny młodszy, i

(1) Artykuł 77.

sądzi na De-
partament Rozporządzony
gra-
niczny (mężewaj).

zaliczywszy

Komisy. prośb 183.

(1) Art. 186.

204

(2) Art. 173-4.

bawi w kancelaryi do godziny dziewiątej zrana następnego dnia (1).
Ekspeditora powinnością jest: dopilnować, ażeby czynownicy co dzień, nie dzieląc i dni galowe wyjąwszy, po formie ubrani, przychodzili do biura o godzinie dziewiątej rankiem, a wychodzili za niego o godzinie czwartej po południu. W razie słabości Dejurnych ma odbierać od nich uwiadomienie o tem na piśmie, i dopilnować zastępstwa. Nadzorować czystości w kancelaryi i ochrony kancelaryjnych mebli. Obmyślać zakupy materyałów, za upoważnieniem Dyrektorów, które do księgi biura kancelaryi rachunkowej wnieść powinien, i co miesiąc zdawać mu raport o wychodach tychże materyałów i potrzebnych zapasach (2).

Księga VI.

okazywać cześć osobom, które się monarsze i krajowi dobrze w różnych zawodach zasłużyły, ~~przy u-~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zaniedba ludzkość we zwyczaju zawsze. Europa użyła na ten cel orderów, które gdy usiłowano w Polsce na początku XVII wieku wprowadzić w użycie, przedsięwzięcie to nie udało się aż dopiero w XVIII. wieku. ~~[illegible]~~ wtedy powstał r. 1705.

Proba

~~[illegible]~~ udzielano [illegible] w różnych [illegible] które się monarsze i krajowi zasłużyły [illegible] zaznaczała Polska. Dopiero w samych początkach ośmnastego wieku (r. 1705) znamię dawniej [illegible] naśladowali królowie [illegible] do niej, ale ustanowili dawniej [illegible] ~~[illegible]~~ order Orła Białego, któremu za towarzysza przybył w r. 1765. order Świętego Stanisława.(1) Te dwa tylko ozdabiały zasłużonych mężów ojczyźnie i królowi za-służonych, znała Polska i zachowała je wraz z prawne znaczenie, nie przyznali im Cesarze rosyjscy na polskim osiadłszy tronie. Order wojskowy ustanowiony r. 1792. uchylano w pamiętnym roku 1831.

W XVIII wieku także i w Rossyi zaczęto ustanawiać ordery i z mieszczan, i nagradzając przed tem za wojenne zasługi czyny medalami (2). Wszystkich liczba, z polskiemi, [illegible] ośmiu dochodzi. Wszystkie rossyjskie uważa Sąd cesarskiemi, polsko-rossyjskie cesarskiemi i królewskiemi. Porządek ich order następujący: Order Apostoła Andrzeja pierwszowołanego, Św. Katarzyny męczennicy, Św. Aleksandra Newskiego, Orła Białego, Wojskowy order św. Jerzego męczennika i zwycięzcy, Św. Włodzimierza równego Apostołom Księcia

(1) Hist. prawod. IV. §. 180.

(2) Karamz. VIII. str. 134. i przyp. 397.

(1) Swod art. 1104–5. 2200–1.

Włodzimierza, św. Anny, św. Stanisława (1).

Prócz nich są znaki niezmazitelnej służby, które
pojednie [illegible] jak same ordery dla osób płci
męzkiej [illegible] i żeńskiej, [illegible] dla Dzie-
Te są dla pierwszych [illegible] za gorliwe peł-
nienie obowiązków przeznaczonych [illegible]
[illegible] dla wojskowych i cywilnych urzędów nie mają
szczególnej nazwy: [illegible] znak [illegible] Maryjskiego [illegible] przeznaczone dla osób [illegible] nazwy, płci żeńskiej
[illegible] jego [illegible]
nurangu [illegible] Cesarzowej Ma-
ria pamiątkę urodzenia
ryi Teodorowny, matki dziś panują-
cego Aleksandra II, na cześć którą
znak ten w r. 1828. w szyku cela co
i pierwszy [illegible] ustanowiony
zostały (2).

Prócz nich są "znaki niezmazitelnej
służby" i jeden są dla osób płci męzkiej, równie
w cywilnym jak i wojskowym [illegible] drugi
[illegible] dla
[illegible] naukowym
[illegible] płci żeńskiej w zawodzie [illegible] odznaczającym się, który
[illegible]
nazwą "Maryjskiego znaku [illegible] honoro-
wego" ustanowiona na pamiątkę uro-
dzenia Cesarzowej Maryi Teodorowny,
matki dziś panującego Aleksan-(2).
dra II [illegible] r. 1828. [illegible]
[illegible]

(2) Swod. art. 689. 794–5. 3738–9.

zasłużonych, drugi dla osób płci żeńskiej w zawodzie naukowym odznaczających się, który pod nazwą „Maryjskiego znaku honorowego" ustanowiony na pamiątkę urodzenia Cesarzowej Maryi Fedorowny, matki dziś panującego Aleksandra II w r. 1828 (1).

Wykład ustawy (o wszelkiem [illegible]) dotyczącego orderów i znaków, [illegible] udzielanych za spełnienie służby nieskazitelnie, rozłożę na dwie części: w pierwszej się o opiekunach całej [illegible] pomienionej ustawy instytucyi tej i osobach stanowiących ją roz=

(1) Swod. art. 689. 794–5. 2738–9.

Orderami i znakami honorowemi nagradzają się urzędnicy, [illegible] stany: dla [illegible] wyróżniających się złote i srebrne medale, [illegible] i srebrne [illegible] i sukna z materyi dawane [illegible] wszystkim [illegible] cywilnych i wojskowych [illegible] dla [illegible] za spełnienie służby nieskazitelnie [illegible] wyższych rang (Jenerałowie Oficerowie) [illegible] nagrody [illegible] wynagradzających nagrody [illegible]

1024
~~1711~~

~~Uważam przytem że Swod pierwszej redakcyi o samych się tylko orderach i znakach rozróżnia, [illegible] a w dzisiejszym Swod drugiej redakcyi (art. 834–77) dodał postanowienia o orderach i t.d. o nagrodach w poprzedniej [illegible], [illegible] w Swod redakcyi trzeciej (art. 800–[illegible]) [illegible] nagrody:~~

~~wodę, a w drugiej opiszę same ordery, i znaki; po czem opowiem o korzyściach z posiadania orderów wypływających.~~ dalszym porządku [illegible] i [illegible] następującym [illegible] ~~Monarcha który na~~grody postanowił, przyjął sam wraz z małżonką swą najwyższą nad niemi opiekę. Najjaśniejszy więc pan jest wielkim Mistrzem orderów (Grossmeister), a najjaśniejsza pani wielką Mistrzynią ~~wyłącznie~~ orderu św Katarzyny, dla dam ~~przeznaczonego~~ wyłącznie (1). ~~nad który~~ nad ten order, prócz znaku honorowego, żadnej innej oznaki

(1 Art. 2203–4.

Orderami i znakami honorowemi nagradzają się wyższe narodu stany (duchowieństwo, szlachectwo i t.d.). Dla zasłużonych lub cywilnych jak i świątkowych mężów przeznaczano złote i srebrne medale, a gminowi udzielane bywają kaftany aksamitne, że złota i srebrnogłowia, drzewie że sukna szyte, lub w materyi dawane, z dodaniem mu pieniędzy na użycie tychże. Na koniec świątkowi wyższych rang (Jenerałowie i Oficerowie szlachcie) odbierają nagrody w szarfach, z sztabym z napisem "za waleczność" (1).

Z wykładu ustawy o orderach i t.d. i t.d. rozdzielę na dwie części. W pierwszej się o administracyi całej instytucyi ... rozwiodę; w drugiej opiszę potem same ordery, znaki, nagrody, i o dalej rzeczach z posiadania ich, powodach utraty tychże, i na końcu o wynikających stąd następstwach.

Zauważam naprzód że swód pierwszej redakcyi o samych się tylko orderach i znakach rozwiódł, a tenże swód drugiej redakcyi (2) i trze-

(1) Artyk. 109-16.

(2) Art. 130-77.

w 00

się

cej (1) dodał przesanowienie o nagrodach. Zauważam dalej, że ponieważ Swody redakcji pierwszej i trzeciej, rzecz wyczerpały i zdaniem mojem, najwłaściwiej, sam ten w tysiącznych (2), a ten w setnych (3) artykułach rozwiódł się, [struck text]

przeto wykładając je, ponieważ będę pojedynczo dziewięcioma i setnemi a do redakcji trzeciej tylko zastosuję wyłącznie [struck text]

Monarcha który na-

(1) Art. 809–69.

(2) Art. 2026–2750.

(3) Art. 1.–869.

F artykułami oznaczonemi co do trzeciego Swodu liczbą

z punktu widzenia historycznego.

Trzecim z samego tylko ... lecz i ... zastosowują się na ... mię.

dla uczczenia płci żeń-
skiej niż postanowiono ~~a~~.
~~nie istnieje~~. Rozumie
się że Najjaśniejsi ~~ze~~
państwo powierzają
zastępstwo sprawo-
wania tej opieki prze-
znaczonym na ten cel
osobom. Te im wykonywa-
ją ~~je~~ nie jako urząd
ale jako dostojeństwo.

(1) Art. 2032.

Powierza im je ~~[illegible]~~ Cesarz i ~~W poczcie ich stoją~~
~~dostojnicy którym wy-~~
~~łącznie Cesarz opiekę~~
~~powierza~~ i sam ich
Zwalnia z powierzonej opieki ~~niej~~ ~~zwalnia~~ (1).

Głównym wyręczycie-
lem takim jest Mini-
ster dworu. Ten dostoj-
nik, obok obowiązko-
wych czynności swych,
sprawuje rzeczone dostojeństwo.

~~[illegible]~~ pod nazwą
Kanclerza orderów (1) ~~pod=~~
~~sługujący~~, ~~(1)~~ a) sprawuje tako=
we na zasadzie instru=
kcyi objętej nominacyą
na Ministra. ✕) Jako ta-
ki nikomu nie jest,
prócz Cesarza, z tego do=
stojeństwa odpowiedzial=
ny (2). Z mocy wysokie=
go obowiązku swojego
z nikim się też ~~w~~ w
sprawie orderów prócz
Cesarza nie znosi, tu=
dzież z samemi tyl=
ko drugiej klassy dy=
gnitarzami z powodu ~~[illegible]~~ orderów ~~listuje w~~
~~tym względzie~~ (3). Wszel=
kie w ich względzie wątpliwości nasuwające ~~się~~
się ~~jemu~~ kapituła jemu przed=
stawia a) on je wyłącznie
rozwięzuje (4).

(1) Art. 1.3.
(2) Art. 41–2
(3) Art. 115
(4) Art. 63

Przeczonych

Wykład ustawy o rozdawnictwie orderów i znaków ... rozdzielę na dwie części: w pierwszej się ... i opisaniem ciężkości ... rozwiązać, i zasłu- gujących na nie ... w drugiej opiszę same ordery i znaki, ... udzielanych za zasługi ... następnie opowiem o korzyściach z posiadania orderów wypływających.

Monarcha który nagrody przedanowił, przyjął sam [najwyższą nad niemi opiekę. Najjaśniejszy więc Pan jest wielkim Mistrzem orderów (Grossmeister), a najjaśniejsza pani wielką Mistrzynią [orderu ś. Katarzyny. Dla dam przeznaczonego (1), nad którym prócz znaku honorowego, żadna inna oznaka ozdoba dla płci żeńskiej postanowiona, nie istnieje. Rozumie się że Najjaśniejsze państwo zastrzegło sobie sprawowania tej opieki [illegible] wykonywając [illegible] nie jako urząd ale jako dziedziczenie. [[illegible]

[wraz z małżonką swą

(1) Artyk. 2203-4.

[wydzielenie

(2) Ark. 2032.

[przeznaczonym na ten cel oznakami. Te

[w parze ich [illegible] swoją [illegible] Cesarz opiekę piastuje i sam z niej ich zwalnia (2).

F dziedziczący, którym wydzielenie

187.

Kanclerz

212

wyręczycielem jakim

Głównym [illegible]

jest Minister Dworu.

Ten Dostojnik chociaż [illegible] Dostojeń-

stwa [illegible] się [illegible] a-

[illegible] (1) sprawu-

je samowe na

zasadzie instrukcji [illegible] nami-

nacyą na Ministra, i jako taki

nikomu nie jest prócz Cesa-

rza z tego Dostojeństwa odpo-

wiedzialny (2). Z mocy wyszcze-

gólnych obowiązków swojego z niemi się też on

w sprawie orderów prócz Cesarza

nie znosi, tudzież z samemi tyl-

ko drugiej klasy dygnitarzami

[illegible] w tym względzie (3). Wszel-

kie wątpliwości jakie jemu ka-

pituła przedstawia on wyłącznie

rozwiązuje (4).

f obowiązkowych czynności swoich rzeczone

f pod nazwą Kancle-rza orderów

(1) Art. 1. 3.

(2) Art. 41-2.

(3) Art. 115.

(4) Art. 53.

188. ~~Nap. Red.~~ Napisałe

213

Na podobieństwo oznak szlachec-
kiej przywiązanych (ordu), sędziów na
wzór rycerstwa konnego (caballari),
które na wyższe (komanda) i niższe (equites)
podzielone, zewnętrznemi ozna-
kami ozdobiali monarchowie Europy zachodniej, (1 Ark. 195.
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ wyznawanie (w Rosyi) usta-
(nowione Księgą) gwoli ~~[illegible]~~ prawa jej
nej, ~~[illegible]~~
publicznego ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ stanowiska. Mocą
ustawy tej podzielone oznaki zasłu-
gi nagradzające ~~[illegible]~~
gę ~~[illegible]~~
na ordery i znaki honoro-
we, a ozdobionych pierwszemi nazwa-
kamandorami i kawalerami, z
których ~~[illegible]~~ razem
tej (bo oznak duchownych ~~[illegible]~~ zdarza się, jednakże
się ta ~~[illegible]~~
ż / te (orderami i znakami ~~[illegible]~~
nazwanych, greckim językiem
wyłącznie służy ~~[illegible]~~, nie ~~[illegible]~~
naszym ~~[illegible]~~ (1).
~~[illegible]~~

Ponieważ ustawodawstwo europej-
skie a nagradzając za zasługę ~~[illegible]~~ udzielaniem (urzędami, (jak przedtem) (na
podobieństwo ~~[illegible]~~ zgromadzeń) kościelnych
klasztornych, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, zwrot i wszystkie [~~[illegible]~~ [ustawodawstwo
schadzki duchownych (capitu-
lum) w celu służby bożej odbywane

wzrąwszy)
(za wzór do schadzek kawalerskich, [redacted], kapitułą nazwała je sła-
wnie. A jak w pierwszym ko-
ściele katolickim (madziarka uczuły edu-
bio kapłańskiej poświęconej, ale jeszcze
nie wyświęconej i i dla tego służą-
ołtarza (Diaconus) nazywanej szkła,
nazwa miana od chorążych ry-
męzawskiego

Liturgia obrządku [redacted] wschod-
niego i zachodnia katolic-
kiego czyli greckiego i rzymskiego

wrizle (Diacona, Diaconiszea) (1), tak i Swed [illegible] zastepczynię Najjaśniej-szej pani nazywa Dyakonissą. Jest nią alba madzianka nastepcy tronu, alba, gdy jéj nie ma, najstar-sza z wielkich Księżniczek, alba gdy Cesarzowa wdowa jest Mistrzem or-deru, wtedy sama madzianka monar-chy panującego nosi ten tytuł (2).

Każdy kawaler chodzi na własnym orderu ka-pelusz, i zakłada na niej miejsce według starszeństwa na-minacyi na kawalerstwo oznacza-nego (3). O czem ma radzić statut orderu wskazuje, a na radzących ule na obawiązach, azeby radząc przepisów prawa państwowego nie przekroczył, i mieli na uwadze szczególnie dobro skarbu (4).

(1) O wszystkiem cośmy tem mówili porównać leży w działaniu zbawi-ku wyrazy, któreśmy pod znakiem cudzego zbaw po-łożyli.

(2) Art. 2595-7.

(3) Art. 135. 149.

(4) Artyk. 55.

[redacted] [redacted]
odmie Kapituła

Na podobieństwo osób służbie bożej
poświęconych (orden), tudzież na
kształt rycerstwa służbę wojsko-
wą konną odbywającego (caballe-
ria) a podzielonego na wyższych
rycerzy (comenda) i niższych, [redacted]
[redacted]
które się
[redacted] zgromadzenia ich, [redacted] ozdabiały
orderem zwanym ozdabiały
[redacted] zwanego [redacted] . za wyjątkiem zakonów monastycznych i krajowych według ustawa o [redacted] niższych wydano
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted]
[redacted] Jak [redacted] duchowne osoby schadzały się razem w celu obrad,
który zwały kapitułą,
wiązkowym (capitulum) i tak schadzały
się i zwane orderem lub kawale-
wym znakiem ozdobionych osób [redacted]

[z wyjątkiem Duchownych, chociaż liczyło się mogących do osób orderem zaszczyconych jednakże Kawaleryi nie nazywających się] (1)

które mieszał nazwę Komandoryi i Kawaleryi, [redacted] nazywając na radzie kapitułą zwanej zgromady do

[radzenia się nad potrzebami

[redacted] którego [redacted]
[redacted] [redacted] od dzieła tych do
[redacted] do którego je przydzielano, administrowali:
czyli [orderu, [redacted] którego] [redacted] naśladownictwa
[redacted] [redacted] tak
tego wypiłby, że jak niedźwiedź osoby
by służbie bożej poświęconej ale jesz-
cze nie wyświęconej, dla tego słu-
gos ołtarza (Diaconus) nazywanej tylko,
miała miano od godności mniejszej

(1) Art. 195.

Opiekę nad orderami ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przeduguje się kapituła, a do niej są: Kasyer orderów, Mistrze ceremonii, Sekretarze i Heroldowie, których na każdy order po dwóch (1). Na utrzymanie wszystkiego sumę utrzymuje kapituła z kasy państwa (2). Na ordery św. Andrzeja, Katarzyny i Aleksandra Newskiego i św. Anny pierwszej i drugiej klasy, pod nazwą dochodów komandorskich otrzymuje się; dla następnych klas tegoż orderu, tudzież św. Jerzego, Włodzimierza i t. d. utrzymuje takowe pod nazwą sum pensyjnych (3).

sprawują, jak wzmiankowaliśmy, dygnitarze, i że tak nazwą, pod dygnitarzy, czyli Officyaty. Czynownikami

215 ~~[illegible]~~ adm. urzędnicy kancelaryi, ~~[illegible]~~ 2026–7.

(1) Art. 2307.

(2) Artykuł 215

(3) Ar. 2314.

Kancelarya kapituły jest mniej wię-
cej podobna do ~~[illegible]~~ ~~dygnitarskich~~ urzę-
dów cywilnych. [Czynownicy ~~do~~ ~~których~~ ~~mają~~ obsługujący cy/ orderu
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Ekspedyentami się (mianujący) ~~[illegible]~~ zwych
obowiązków ekspedycyami zwanych(1).
~~[illegible]~~ Jest ekspedycya urzę-
dzająca czynności statów(2), ka-
waleryjska(3), rachunkowa(4) i t.d.
{Czynności ~~w~~ kancelaryi ~~się~~ ne odby-
wają się w języku rosyjskim, z
wyjątkiem wydziałów Orła Białe-
go i św. Stanisława, gdzie język
polski ma być w użyciu(5), do ~~[illegible]~~
czego ~~[illegible]~~ przeznacza się tłumacz.

[dla władz cywilnych.

Sekretarzy [~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Osobni są Sekretarze orderów św.
Jerzego, Włodzimierza i Anny ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ (6), ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, Dziennikarza wraz
z pomocnikami jego, tudzież Skarbni-
ków (7).

[są częścią płatne, czę-
ścią honorowe.

[tudzież znaki nie-
skazitelnej służby. Ci
mają pod sobą ~~[illegible]~~ czynowni-
ków do pomocy naczelni-
kom stołu dodanych, kluczowymi są

(1) Art. 2034. 2036.
2039.

(2) Art. 2042-3.

(3) Art. 2044-5.
2229. 2233.
2258-9.

(4) Art. 2050. 2061.
2065.

(5) Art. 2313.

(7) Art. 2171. 2131.

217

Przystępując do opisu (orderów i znaków honorowych) sta-
wiam pytanie: kto je otrzymuje, za
co, i jakim sposobem udzielić wolno?
jest:
Odpowiedź na to: że osoby stanu ku-
pieckiego wyłączone od przedstawie-
nia do orderu(1), a wszyscy
wojskowi i cywilni posiadający choć najniższą rangę, urzędnicy
ubiegać się o znak nieskazitelnej
służby, którzy przesłużywszy mają pra-
wo starać się dalej o to, ażeby ich przed-
stawiono do orderów(2). Liczba ka-
walerów nie jest ograniczona
z wyjątkiem orderu św. Ka-
tarzyny, damom pierw-
szej i drugiej klasy(3) udzielanego.

i władza którym podlegają

Otrzymują ordery przy chrzcie świętym
Dzieci cesarskie. Wielkim Książę-
tom nadawany bywa order św. Andrzeja,
Aleksandra, Orła-Białego i św. An-
ny klasy pierwszej, a Wielkim Księżnom
order św. Katarzyny. Krewni i krew-
ne cesarskie dostają też same ordery po
dojściu do pełnoletności, inne zaś or-
dery uzyskują według woli mo-
narchy(4).
Dla prywatnych łaska cesarska za-
stępuje drogę do otrzymania or-
deru, a w czem ta zasługa leży,

(1) Art. 2218.

(2) Art. 2217. 2635.

(3) Art. 2213. 175.

(4) Art. 176. 2215.

godła ~~…~~ podłużane na orderze / wyrażają-

~~…~~

danych ~~…~~ tych ~~…~~ i ~~…~~

wyjściach ~~…~~ otrzymujących je ~~…~~

~~…~~

Order św. Andrzeja jest jednoklaso-
wy. Na wyobrażeniu jego czytamy
godło "za wiarę i wierność." Nie tak
zasługa, (w czynach wojennych i cywilnych niestrudzenie w przepisanych prawem lat okresie spełniona,) jak raczej wola cesarska
nadaje go. ~~…~~ Służba w nie-
regularnych kozackich pułkach, ludzież
oficerów marynarki na okrętach rosyj-
sko-amerykańskiej kompanii i in-
nych odbyta, stosuje się do
tak przedtem służby (1). W prze-
jeździe przez kraj winni kawalerowie orderu tego
zwiedzać szkoły i dobroczynne
zakłady, i zdawać o ich stanie spra-
wę cesarzowi z uwagami swojemi (2). Duchownym opasanego lub
Po śmierci komandora lub kawalera
uposażonego, pensyą ma żona albo dzieci jego prawo ko-
rzystać z ~~…~~ przez rok (3) jeszcze.

Order św. Katarzyny ustanowiony na
pamiątkę oswobodzenia Piotra Wielk.
w czasie wojny nad Prutem szczę-
śliwej, ludziom na pamiątki owych oswo-
bodzeń, dzieli się na dwie klasy:
wielkiego i mniejszego krzyża. Kto ma prawo do jednego i drugiego
~~…~~ dzieliśmy tej-

(1) Art. 2319. 2323.

(2) Art. 2332.

(3) Art. 2411.

wyższej(1).

Order św. Aleksandra Newskiego ma również jedną klasę. Wyobraża go gwiazda z godłem „za ojczyznę i trudy"(2). Obowiązkiem kawalerów jest mieć w swej pieczy domy inwalidów i szkoły(3).

Orła Białego order dawa nosi godło Pro fide Rege et Lege (za wiarę, króla i prawo)(4).

Order św. Jerzego na cztery podzielony klasy, ma znak „odznaczenia się" dla niższych stopni wojskowych. Na wyobrażeniu stoi godło „za służbę i waleczność", a niekiedy w dodatkowych lub jest napis: „25 lat i 18 kampanii." Order ten służy wyłącznie wojskowym mężom(5).

Przeciwnie order św. Włodzimierza bywa dawany tak wojskowym jak i cywilnym mężom, dla zachęty do ich służb. Dzieli się również na cztery klasy, z których pierwsza i druga nosi nazwę „wielkiego krzyża". Na gwiaździe orderu tego czytamy napis: „korzyść, cześć, sława."(6) Odznaczany nią bywa ten, który wiedzą i pilnością odznaczył się

(1) Art. 2590-1.

(2) Art. 2333-4.

(3) Art. 2342.

(4) Szczegółowy opis jego patrz w Starożytnościach polskich w dwóch tomach w Poznaniu 1852 wydanych. Patrz II. str. 205-6.

(5) Art. 2344. 2346. 2348. 2350-2.

(6) Art. 2451. 2453-4.

na urzędzie, niebad [illegible] się [illegible] od kilku lat zakwadł do niego urzędników do bada, wskazał środek jak bez obciążenia narodu można powiększyć przynajmniej na sto kilkadziesiąt [illegible] dochody państwa. Z przyczyny [illegible] tego kwestii nie mogąc [illegible] którzy się przedsięwzięciu i [illegible] podejmują dla urzędu(1).

Podobnyż ale ważniejszy cel ma order przedniejszy czyli św. Anny. Daje się tym urzędnikom którzy się szczególnie odznaczyli w przykładnym pełnieniu się dla dobra ogółu i służbie ojczyzny. Pierwsza [illegible] i [illegible] liczy 42 komandorów [illegible] dzieli się na dwa rzędy. W pierwszym jest czterech duchownych komandorów pobierających rocznie po czterysta [illegible] w drugim tyleż tych i tych, [illegible] z płacą roczną po czterysta rubli(3).

Ostatni order św. Stanisława [illegible] godła [illegible] praemianda [illegible] /nagradza zachęca się do czynu(4).

Znaki honorowe nieskazitelnej służby wszystkich się na [illegible] pięknym do kapituły orderów na papierze [illegible] w ciągu całego roku(5). W niej należy [illegible]

(1) Artykuł. 2760.

(2) Art. 2565. 2525. 2527.

(3) Artykuł. 2516. 2546.

(4) Bliższy opis jego w przytoczonych wyżej Kanarzynach [illegible] II. str. 207.

(5) Artykuł. 694. 734.

Mają też prawo do niego wszyscy oficerskie i szeregowe rangi wojsko armii wewnętrznej straży, zarządu dróg komunikacyjnych i floty, po nieskazitelnym i ciągłem wysłużeniu [illegible] a czternastu środków dwadzieścia we frontowej służbie(2). Jest podzielony order ten na klasy które [illegible]

przez oficerów lat pietnaście, a przez szeregowych

ustanowiony r. 1819.

Składać wolno podawać

Jak o sam znalazł, jak i z niego, o przyznanie wypływającej korzyści, przy służeniu dowodów na to, że tak na służbie rządowej jak i w czasie nieprzerwanie się do okazującego kandydatowego, lub służby duchownej, spędzonej zyskownie i gorliwie pracując, spędzona najmniej tak szczególnie, a w klasowych rangach tak piętnaście. Pomijam inne okoliczności w tym się przywodzi w tym względzie (3), a zwracam uwagę na to, że kapituła rozważając do wady z wszelką skrupulatnością wyprowadza z niego dnie przepędzane na urlopie nad zakres (4) czasu w urlopie wyrażonego.

Szczególniejszemu dalej dodaje się co rok po pięć do sześciu tak piętnastu, ani się dostąpić szczególniejszego do tak zaszczytnych order, na których krzyże kończy się wysługa (1).

(1) Odpisuje go art. 689.

(2) Art. 696. 700. 702. 2639.

(3) Artykuły 704-707.

(4) Art. 713.

195. ~~194.~~

220

Posiadanie orderu daje szlachectwo ~~dziedziczne~~ osobom które nie były dotąd szlachtą (1). Potrzebujące zasiłku pieniężnego, nawet najwyższym orderem zaszczycone osoby otrzymują go, jak wyżej, mówiąc o orderze ś. Andrzeja powiedzieliśmy. ~~[illegible]~~

Z cesarskiej rodziny i cudzoziemskiemi koronowanemi głowami, także ich dziećmi ~~[illegible]~~ Kawalerowie podług starszeństwa nominacyi ~~[illegible]~~ a duchowni idą w pośrodku dwóch starszych Kawalerów orderu w poczet których są wpisani. Przy publicznych stołach naznacza się miejsce Kawalerom po obu stronach krajczego (Forszneider, Vorschneider), naprzeciw krzeseł wielko-mistrzowskich (2).

W dzień zaś ogólnej uroczystości orderów, poprzedzają ~~idą~~ w uroczystym pochodzie Kawalerowie wszystkich orderów. Młodsi z nominacyi ~~[illegible]~~ idą poprzedzani od Oficyałów każdego orderu. Za Cesarzem postępuje Cesarzowa, za nią Dyakonisa, a za tą Damy większe-

(1) Art. 199.

(2) Artyk. 306.

(3) W uroczystych pochodach, które się odbywają kiedy niekiedy, poprzedzają za

~~Poprzedzają pochód Oficyałowie orderu. Za Cesarzem postępuje Cesarzowa, za nią Dyakonisa, za tą Damy większego krzyża.~~

gu i mniejszego krzyża. Przy stole
siadają po prawej stronie
Cesarza Kawalerowie w tym co w cza-
sie processyi porządku, po lewej sia-
da Cesarzowa, a około niej Damy
orderu św. Katarzyny, za niemi zaś
Kawalerowie orderu ś. Anny (1).

(1) Archiw. 207.

196. ~~Rozdz~~ R.

221 ~~utrata~~ ord.

Zakończę rzecz o orderach i znakach honorowych zmianką o znaczeniu w Rosyi orderów zagranicznych, ludzież [o cudzoziemcach orderowych przy czem napomknę o tem co powoduje utratę orderu i znaku honorowego.] ~~honorowych o czem zatem prawa karnego wskazówki każd powziąć je szczegółowie musiała.~~

Rosyanie mogą otrzymywać cudzoziemskie ordery, ale nosić im ich nie wolno inaczej jak za najwyższem zezwoleniem (1). Na odwrot cudzoziemcy rosyjskiemi orderami zaszczyceni nie mogą korzystać z dochodów komandorskich i pensyi; ci zaś którzy zostając w rosyjskiej służbie korzystają z nich, utracają korzyści Rosyę opuściwszy (2).

Ponieważ znak honorowy daje drogę do uzyskania orderu przeto położono główny nacisk na przepisy o utracie go postanowione.

Pozbawiają się prawa do uzyskania go: wszyscy co byli pod sąd karzący oddani, lub zostawali w styczności ze sprawami sądowemi i śledczego sądu; dalej ci co z zarzutów nie oczyścili się, i dla tego w podejrzeniu pozostali; na

(1) Art. 2202.

(2) Art. 2295-6.

koniec ci którym w skutek manifestu lub łaski monarszej przebaczono, równie jak i ci, którzy właśnie w ów czas przewinili gdy mieli znak honorowy przewinili w czem bądź.

uzyskać

Nie tracą zaś prawa, którzy z powodu braku zdolności nie uzyskali dobrego świadectwa od władz a znani są z uczciwości i gorliwości w służbie, chęci bezskazernej (1).

Skazani na utratę orderu z powodu przewinień honorowych kawalerowie, nie utracają go aż gdy cesarz wyrok sądowy potwierdzi (2). Oficerowie zdegradowani na żołnierzów, zatrzymują order, lecz nie noszą go nigdy (3).

(1) Art. 754.

(2) Art. 2287.

(3) Artyk. 2288.

1.0k.

196.
6.

Przystępując do wyłuszczenia przepisów o [illegible] nagrodach, zauważam, że z nich jedna tylko w zdaniu tym orężu otrzymywana nadaje stopień kawalera (1); wszelkie inne nie mają żadnej styczności z orderami i statutami ich.

(1) Art. 115.

A więc nagrody w medalach złotych i srebrnych, [illegible] dużych i małych udzielane [illegible] – [illegible] ([2]) z prawem noszenia ich na orderowej wstędze (2) [illegible] oznaką [illegible] zasługi podjętej [illegible] przez osobę, która policzone się [illegible] do budowy mających [illegible], sama się do podjęcia nadugi swojej dobrowolnie przyczyniła. Wśród nadań tej drugiej, który kwestyę tę podjąć, zwrócić uwagę równą na [illegible] chrześcian jak i na Żydów, [illegible] ale z drugich przypisów do nagród wybitnie w guberni chersońskiej zamieszkałych na ziemiach skarbowych, [illegible] na posiadłe rządowej będących [illegible], na kunkt na [illegible] gdzie bądź [illegible] zamieszkałych. Tym [illegible] [illegible]

(2) Art. 117. 120. 155.

Dalej na Żydów – zamieszk. lub którzy się do – przyjmując się [illegible] do [illegible] rządowej [illegible]

[illegible] przez za zasługę, jeżeli się podejmują służby urzędowej przy jeneralgubernatorach do szczególnych poruczeń, lub [illegible] zakrywają gubernatorów zarząd gospodarstwa wiejskiego, gospodarstwa leśnego, gatg. i gospodarstwa [illegible], ogrodnictwa pewnego (sadownictwa, ogrodnictwa) i t. p. i pielęgnują [illegible] nictwa i t. p. [illegible] przy [illegible] wiem [illegible] Wyrzekł [illegible] [illegible]

ziemi jeżeli Żydzi – rolnicy

– [illegible] z Rabinami będąc [illegible] zyska [illegible] nagrodami pierwszej gildy. Tamtym zaś gdy za [illegible] życia

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~Dadaǳ że [illegible]~~ przez lat

pięć wyłowiają [przyłowione] w obranym zawo-

dzie, ci medalami srebrnemi za-

szczyty nagrodzeni, a jeżeli po

otrzymaniu tej nagrody wyłowia-

ją dalej przez lat dziesięć, ci i złote (o złotych przepisać, że jeżeli

uzyskają. ~~[illegible]~~ przez lat naj-

mniej dziewięć ~~[illegible]~~ przez raz w kupieckim ~~[illegible]~~ zawodzie, ~~[illegible]~~ uzyskają za to

~~[illegible]~~ nagrodzie złotego medalu).

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ Swod redakcyi trze-

ciej ustanowił przepisy, aby te przepisy (o Żydach do szczególnych po-

ruchów ~~[illegible]~~ Przywilejom [przepisy te] jako przykład ma-

drego ~~[illegible]~~

zachowywaniu ~~[illegible]~~ prawa, w celu zatrzymania ludności dla celów,

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ kraj

~~[illegible]~~ najwięcej uchodzi (z niego a od czego ~~[illegible]~~ ludność ta

albo straci, albo zarazem ~~[illegible]~~

ciężar obranego zawodu ~~[illegible]~~ porzuca go,

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ z wielkiej szkodą

dla siebie ~~[illegible]~~ i państwa. ~~[illegible]~~ N. B.

~~[illegible]~~ Zakrawałoby na karni-

stykę, którą Swód mądrze unika, gdybym go szczegóły chciał wymienić /co

~~[illegible]~~ w tym

wszystkie [przedziano: rzeczy] ~~[illegible]~~ więc w ogóle,

(1) Artyk. ~~[illegible]~~ 857. drugiej redakcyi, a redakc. trzec. ~~[illegible]~~ 1533 + 840.

nie kwalifikujące się do uzyskania medalu ci wyższej, którzy dałoby się zasłużyli się ludz-kości i państwu. Podaǳ ~~[illegible]~~ Swód przykłady według akcyjnych rządu, które według redakcyi trzeciej ~~[illegible]~~ przywodzę.

~~Die Seiner von Rev. W. Denis ... anderen Capellen ... Beamten ... 19/15.~~

tku się szlachetnym czynem do
tego stopnia, że z narażeniem
własnego ratował życie
bliźniemu, lub przyczynił
się do upowszechnienia rasy [w narodzie] [zdania że szczególnie] ochronnej (albo też jako domowy [pożytecznym jest dla ludzkości,]
nauczyciel wyuczył chwalebnie
w swoim zawodzie przez lat
dziesięć, [a przez to] zasłużył
ażeby go przedstawiono do me-
dalu według okoliczności złote- [winna otrzymać rzeczony medal]
go lub srebrnego (1), [nagroda taka] [illegible] po sprawdzeniu przez władzę powiatową, że się tak rzecz ma istotnie.
Do takiejże nagrody kwalifiku-
ją się [wszyscy ci] [illegible] przyjęteli
krajowi, jako i rolnicy (2) i kupcy (3). Z drugich zasłu-
gują na nagrody
(w szkółkach) [ci którzy] przyczynią się
do rozszerzenia handlu w gu-
berniach kijowskiej, podolskiej,
charkowskiej, chersońskiej, ekaterynosławskiej, taurydzkiej, czernichowskiej, [illegible] w krajach zakaukazkich,
gdzie kupiectwo miało kwitnie (4).
Do nich idą [uczestnicy] fabrycznych i rzemieśl-
niczych zakładów (5), a po tych na-
stępują ci którzy bądź z handlu
bądź z wykryciu [illegible]

(1) Art. 1118-20.
(2) Art. 1121-30. 1132. 1135-8. 1143.
(3) Art. 1131. 1126.
(4) Art. 1139.
(5) Art. 1141-2.

Wypisany

pochodzące przyjęte (wszy)/ po raz czwar-
ty wybór urzędników na [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
sprawować będzie (-ą) swoje obowiąz-
ki [illegible]
z dobrem opiekowanej instytu-
cji żadnej, lub jako urzędnicy
Towarzystwa żeglugi [illegible] uprzywilejo-
wanych (wyjmie-
mianie ich wy-
łącznej na wy-
branym urzę-
dzie przez czas
prawem przepisa-
ny). Wszyscy ci kwalifi-
kujący się do
[illegible]
[illegible]
[illegible] uzyska-
nia/ złotego medalu z prawem nosze-
nia go na szyi, jeżeli [illegible] lub
[illegible]
jeżeli [illegible] [illegible]
zachowają to samo na pa-
miętną (1). Koncesja szczęśliwych osób
kwalifikujących się do tej na-
grody służba kwartalna i te-
graniczna (2). [illegible]
[illegible]

L są orderami,
lecz zyskany
medal

Uzyskujący w nagrodę haftowany
majstrowski (galwyk) orężnych [illegible], ku-
dzieci szczególna władzy urzędo-
wych, za sprawowanie urzędów wiel-
kich przez ciąg czasu [illegible]

Opiekuna (Szarostę) Głów-
nego, każdy dobrze
czynnie urzędowych wo-
góle, każdy uprzywilejowa-
nych zakładów
[illegible] w
szczególe.

(1) Artyk. 22–4. 27.

(2) Artyk. 25. 31.

~~(3) Patrz Przegląd uprzedni. urząd pierwszy gatunek.~~

188. 196. C. 22M

prawem przepisany, a udaszanie (3).
za kupno sztuk dziesięciu do dwa-
dziestu koni remontowych kawa-
lerji i artylerji, ~~[illegible]~~ ⌈ Nakład na zwa-
wienie kapłanów ~~[illegible]~~ idzie albo
z gabinetu jego cesarskiej mości,
albo z kasy ~~[illegible]~~ ministerstwa
dóbr ~~[illegible]~~ (2).

⌈ Rolników za prowadzenie swojego gospodarstwa wzorowe (1).

Rządy kraju naczelnie sprawują-
cy, dalej Ministerstwa, na koniec
eparchialne (duchowne) władze, do
których dozoru należą o czynie na-
grody godnym, przedstawiają rzecz
komitetowi Ministrów, który rozważy
dowód za prawny, przedstawia swój
wniosek do uznania Cesarzowi (3).
Zakończ rzecz uwagą że
~~[illegible]~~ wszystko ~~[illegible]~~ cośmy o or-
derach i znakach nieskazitelnej
służby powiedzieli stosuje się wię-
cej mniej i do przepisów o medalach:
~~[illegible]~~ że ~~a więc~~ medale (dostarcza ~~[illegible]~~ Kapituła or-
derów i gabinet cesarski ~~[illegible]~~ (4); że
utrata orderu i znaku ~~[illegible]~~
wszelkie nie ma prawa ⌈ (5), ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

⌈ ten i medalu wszelkie nie może.

Obdarowani ~~[illegible]~~ wreszcie opła-
ty jeżeli ich od tego nie uwalnia pra-
wo (6). Skarżyć z uzyskania nagro-
dy i powód utraty jej prawem jest

(1) Art. ~~868~~ 853.
(2) Art. 867.
(3) Art. 847. 850. 852.
(4) Art. 845-6.
(5) Art. 849-50.
(6) Art. 858-60.

obwarowany, a czem szczegółowe przepisy podano (w Art. 561–66. 569.

Dodatnia i ujemna strona Zwodu, prawo publiczne przedstawiającego.

Rosyjskie prawo publiczne jest od początku do końca wierne zasadzie, położonej za podstawę umowie, zawartej przed tysiącem lat (1) od Normano-Rusów a Słowian i Finów [zamieszkałych] ~~na~~ we Wielkim-Nowogrodzie i jego ~~~~ okolicach ~~osiadłych~~. Porządek i prawo miało być umowy tej zasadą, ⌈ W miarę pomyślnego stanu kraju ustalał się pierwszy, drugie zwyczajem i ustawą kierowane, prze-

(1) W roku 862 po Chr. zawierano umowę; w r. 1832-57 wydano Zwód po trzykroć.

⌈ i bywała też, luka nie zawsze.

obrażało się, w przestwo-
rze czasu, zaokrąglało,
łagodniało i t. p. Przybie-
rało i przeciwny kie-
runek w czasach spa-
dającej na kraj nie-
doli,(1) z której gdy ruskie ~~Ruś~~
~~wybrnęła~~ było państwo za sprawą
naprzód książąt, na-
stępnie Wielkich ksią-
żąt, kniaź ~~a następnie tak~~
~~tytułowanych w ułoże-~~
~~niu Carów moskiewo-~~
~~skiego władztwa~~, wte-
dy rzeczona Ruś, poło-
żona będąc w szczęśli-
wych warunkach, do-
czekała się chwili, w któ-
rej prawo jej rozrośnię-
te, potężnie ześrodkowa-
ło się w Swodzie jej ustaw
a które my poznali wyżej.

(1) Za panowania Mongołów i t. p.

[wyjątkowo szczęśliwie

[włody

moskiewskiego władztwa

[na koniec Carów [organi-
zowało się / i zorganizowało
w sposób wyżej przedstawio-
ny.

~~190-1.~~

Skoro Duch wielki ~~raz~~ wskazał ~~z naczelnikiem~~ najlepszym synom, kiedy mają iść na światło i wnieść je do olbrzymiego Rosyi państwa, nie przepomnieli oi oka dziś po sakowe i wprowadzać je do swojego władztwa. We wszelkie dzie wyższych władz państwowych okazał się Aleksander I. bardzo czynnym [na tem polu] działaczem, ~~[illegible]~~

Z wywalczonych w zachodniej Europie praw, i zaniechanych w okazy. ~~[illegible]~~ najniższe warstwy rosyjskiego społeczeństwa na zeta, ~~[illegible]~~ znano [już] na Rusi w czasach przed[normandzkich], i że te niby powracanie (wyjmując postronnymi) ~~[illegible]~~ wracały znowu za pośrednictwem [tam] ukazów [tam] skład rzeczy (1). Jednakże uprawna hyba przyjmując zie- ne ~~[illegible]~~ teraz je z akami na ~~[illegible]~~ przesadzana, i skora się przez cej ~~[illegible]~~ czasu; okazała że się nie przydadzą do klimatu kraju, ~~[illegible]~~ hamowane

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

(1) Rządy miał sposobności ~~[illegible]~~ w tem szczególnym tam ~~[illegible]~~ sprawowały.

okazała się, że niektóre z nich, a mianowicie mające wyższe, niskie i

narodu

~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ je ~~[illegible]~~ ludzieś do potrzeb państwa, i wtedy wyrywam je ~~[illegible]~~ z korzeniami, a w ich miejsce ~~[illegible]~~ sadzę nowe, dogodne.

Dobrze się w tym względzie znaleźć umieli ~~[illegible]~~ Redaktorowie swodu. ~~Nie~~ wiele oni do opracowywanego dzieła ~~[illegible]~~ innych, prócz, że się dało uzyskać, wypróbowanych ustaw; a i z tych niektóre ~~[illegible]~~ przyjęte w pierwszej redakcji nie uległy się w drugiej ~~[illegible]~~, i t.p. Ta też przez nich zaniedbać i zarazem ~~[illegible]~~ ponad układ prawa wyżej przedstawionego, w którym nic nie zmieniono, niż cały całości zgrabnie udane nie odpowiadało nie dażonej nie odpowiadało ... Uważając je natomiast ... niemożliwie przyznać, że jeżeli z jakiej strony ta rzecz ze strony dobrana ~~[illegible]~~(1) wychodzą je ... swad za- ... prawa pokło- nów ... prawu ... przedstawia ... własnie da- ... prawa ... sta- nowi obecnie.

O ujemnej jeżeli zapytasz, po- wiem, że według mego zapatrywa- nia się na rzecz, widzę w ~~[illegible]~~

(1) Greckie ἐκλέγειν, zkąd eklektyzm.

(wszystkie ustawy ziemskie

tem słabą stronę ~~ułożo~~nego ~~w systemie~~ prawa, ~~owego~~, iż mało wciąga w rachubę swych działań ziemstwo, ważąc lekko pomoc jego. A jednakże) ~~znakomitą ta pomoc z korzyścią tak dla powszechnego dobra jak i dla wydatków państwowych okazać się może~~. (Przypatrzmy się temu bliżej.

Ściągnąć się da

Jeżeli nie jest ono do lekceważenia; zdaje się albowiem składać nie jedna ~~władza~~ dla władz państwowych i ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ i nie mała dogodność.

Pomocą jakąkolwiek dla pięciu pierwszych ministerstw będąc dziś ziemstwo, może na przyszłość świadczyć im przysługi wielkie, we względzie urządzania dochodów i rozchodów miejskich, ludzież rozkłada

ciężarów ponoszonych od
włości; dalej przez zbliże=
nie [do siebie] ~~wzajemne~~ stosun=
ków z rolnictwa i prze=
mysłu tak miejskiego
jak i wiejskiego wypły=
wających; na koniec przez
kierunek oświaty ludu
i bieg sądownictwa,
gminom do pielęgno=
wania poruczonego.

Ponieważ wszystkie
te [[illegible]] ~~okoliczności~~ są dotąd
mało zużytkowane, więc
to właściwie za ujemną
stronę prawa ~~dotych=
czasowego~~ publicznego
poczytałbym i zrobił=
bym ~~w~~ ustawie o zarzą=
dzie państwa przymówkę, o to, że spuściła z u=
wagi

wagi ziemstwo, zmiankując o nim zaledwie. Poczytałbym, mówię, okoliczność tę za ujemną stronę rzeczonej ustawy, gdyby mnie od uczynienia jej zarzutu tego nie odwodziła znowu uwaga, że ponieważ w czasie redagowania kodu działanie ziemstwa w ciasnych zamkniętego granicach było bez znaczenia, to nań i posługujące się niem ministerstwa uwagi zwracać prawie nie potrzebowały; niczem się bowiem, liczbą nawet działających w niem osób, nie odznaczało rzeczone ziemstwo.

Dziś ma się rzecz inaczej. Dziś ~~po~~ gdy usamowolnieniu ludu i po zetknięciu go tak z krajowcami [różnych] stanów jak i cudzoziemcami w Rosyi osiadłemi, ~~gdy~~ mieszczanie i włościanie przybrali nową postawę w ~~pracy~~ państwie, ~~[illegible]~~ stało się niemal konieczn[ością] ~~[illegible]~~ ~~nością uzupełnić obraz publicznego przez zbadanie szczegółu tego.~~ ~~Należy się zastanowić nad tem, czem rzeczywiście było niegdyś, a czem jest dziś ziemstwo, jaką przez bliższe zetknięcie się z niem miejskiego i wiejskiego ludu przybrało~~ Dziś ~~postać~~ w politycz-

[margin:] wziąć je we wszystkich [ziemstwa] ich dotąd wszelakich działaniach rządowych.

[margin:] ~~że gdy obecnie miejskie i wiejskie gminy~~

~~nem prawie, jaki uży=
tek jest z niego obecnie
a jaki nadal być może.~~

I tę pracę wykonać
powinienem, czyli zba=
dać tom IX Swodu na=
leży do mnie, a należy
tem pewniej, gdy bez
podjęcia tego trudu nie
objawi się, jak mniemam
duch prawodawstwa
rossyjskiego za panowa=
nia Cesarza Mikołaja
w system ⌐~~układanego,
ale, pomimo trzykrotnej
jego redakcyi, jeszcze, zda=
niem mojem, nie całko-
nego ostatecznie~~.

~~Rozwój prawodaw=
stwa tego dalszy zosta=
wiwszy Opatrzność na=~~

⌐układanego, a przez to
nie będzie mi łatwem wy=
kazać, jakoż rolę w
europejskiem prawodawstwie
odgrywa ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ to prawo,
stojące samo sobą, choć po więk-
szej części z obcych ~~[illegible]~~ prawodawstw za-
~~[illegible]~~ powzięte. ~~[illegible]~~

Idąc za wskazówką jaką dał
następcom swym Aleksander I,
który rozpoczęte przez Piotra
Wielkiego dzieło / dałoś prawodawcze ~~[illegible]~~ na
~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ pań-
stwa głównie ~~[illegible]~~
zwrócił uwagę, ~~[illegible]~~ i

który
następca swego, w [illegible], spoczywającego w Bogu Cesarza Mikołaja I natchnął myślą, którą syn monarchy tego, dziś panujący Aleksander II wykonał. [illegible]

Ponieważ za staraniem panujących po Aleksandrze I.

Za tą więc, mniej skazówką idąc, należy [illegible] lepiej jak dotąd przejąć się [illegible] ludową [illegible] przez tych trzech monarchów pomyślaną i [illegible] tak w królestwie polskiem jak i cesarstwie rossyjskiem wykonaną.

przyjąć za zasadę: że ażeby

Wypada [illegible] idąc dalej drogą [illegible] którą dotąd chodzono, dojść do celu, a tem jest społeczne więcej [illegible] państwowe siły [illegible]

należy mniej nie wyczerpywać te siły [illegible]

którymi lud włada. Jednem słowem mamy większą niż dotąd korzyść odnosić z ludu, [illegible] potrzeba folgować mu [illegible] ale [illegible] umiejętnie i umiarkowanie.

stępcom wielkiego monarchy, dozwoliła synowi jego, dziś panującemu Aleksandrowi II, dokończyć co dla dobra ludu zrobić zamierzył dziad (Aleksander I) a dalej poprowadził wielkie dzieło ojca.

~~Gdy za staraniem oba~~ monarchów (ojca i syna) lud, wyswobodzony z poddaństwa, stanął w ziemstwie obok duchowieństwa i dworzaństwa, a przybył przez to państwu rossyjskiemu nowy zasób do rozwoju sił, i zgodnienia w całości. [illegible]

195. 7. 202. 195 230

w ciąg czas wysłapił w pełni nie tylko duch prawa Stawian, którego powodzenie zawsze mnie obchodziło i obchodzi wielce (?), lecz odkrył się i drugi dobrego prawa publicznego

Drugi prawa jako którzy należy chwalić drugi gdzie teraz a co
Gdzie indziej niedawne a do gdzie zbuntować gdzie
się drugi, jeśli się już bardziej tak
bardzo, gdyż te go bardziej dobrze
obchodzi dziś się okazała: lecz o to

czy idąc jako za okazałby dalej przez Swad redakcyi drugiej i trzeciej i prowadzić dalej tud, należy dalej zjednywać jeszcze, ażeby się chętniej garnęli do gradami zjednany współudziału w pracy około uwieńczenia potęgi i pomyślności państwa

[podejmowałoby - Czemu się obchodzi w nim do obchodu a w rządzi też że żaden rząd państwowy żadnego nie darza szacunku]

[podejmowanej? Mniemam że należy, ale nie koniecznie tylko dodając środkami czyli z nie tylko wyjątkiem medalami i kapłanami, lecz trwalszemi rząd państwowy żadnego nie darzył szacunku

wynaleźć sobie środki

których w rzeczy Redaktorów, mającymi się żądaniem w objawionem odemnie w poprzednim artykule w względzie tego i niekiedy oddaliłem do prawdziwej pracy około po raz czwarty - uzupełnienia Swadu. Każdego zyskaniem, rzeczy przedmiotowi ich i zdaje się do zaszczycania [mamy w obowiązku iść im w pomoc radą, rzeczą

niemi, a przez to wspomóc do tego

[ten wielkiej wagi przedmiot

baczyć przy tem na to ażeby ... żeby

cając uwagę na to, gdzie w szcze-
gólności ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

Zamyśliwszy się w ~~[illegible]~~ cichości samu 1x Swoim, poważę się otworzyć w tym względzie swe zdanie.

~~tak silnie, ażeby go, z jego i powszechnem kraju dobrem, użyć na korzyść społeczeństwa i przemysłowości państwa.~~

urządzenie ludu jakiego do społeczeństwa należy użyć mu czynności, i jakiej czynności tej nadać znaczenie, z tem wszystkiem ~~[illegible]~~ wzbudzić w nim ochotę, by z własnym i powszechnym kraju pożytkiem chętnie pracował na korzyść społeczeństwa i dla przemysłowości państwa, i z jakiemi władzami używając przy tem, czyli nie ~~[illegible]~~ ~~nad nim~~ pomnażać ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ zbyt ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ uginających barki jego ciężarów.